

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

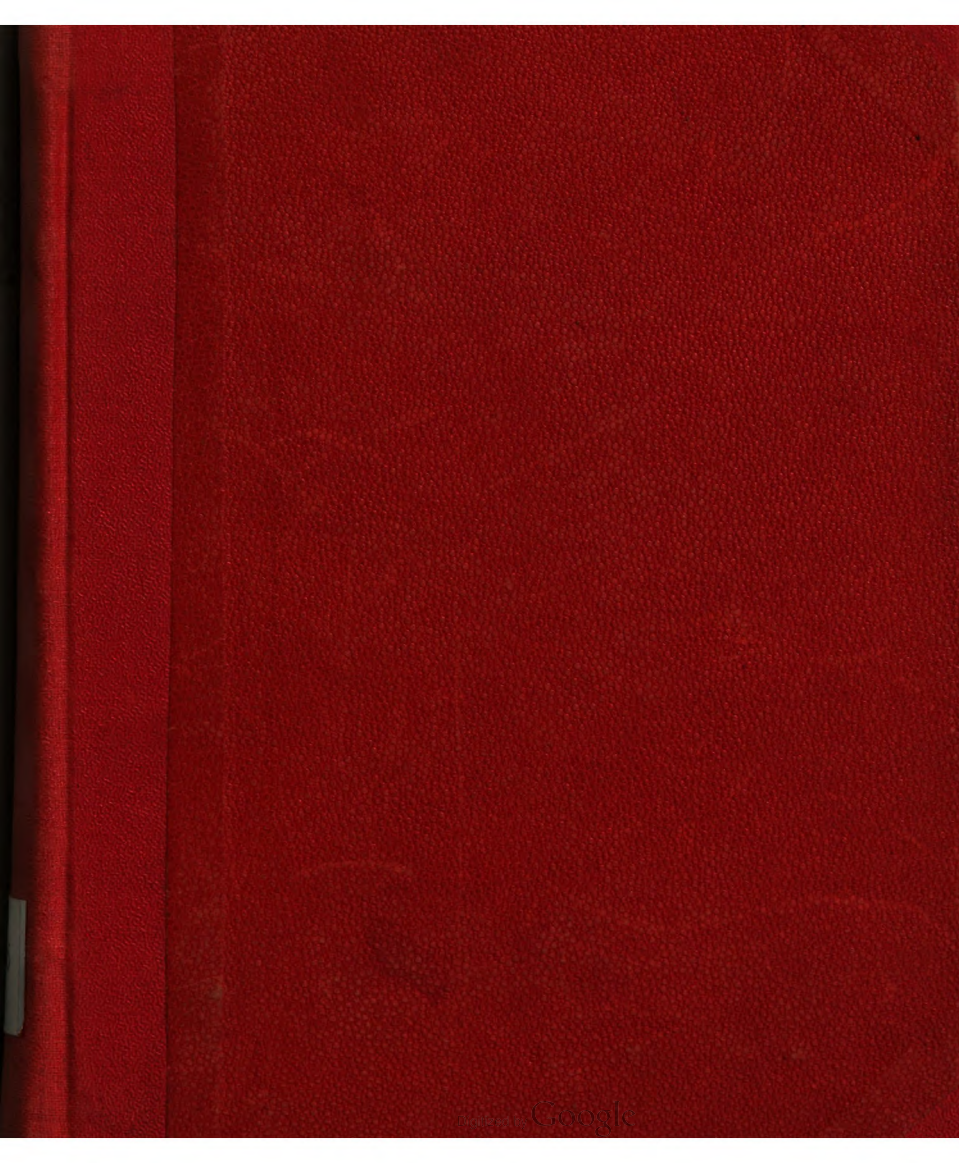
Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

855Am5

OnUb

γ. 176.

Бібліотека для рускои молодежи
пѡдъ редакцією Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXIII.

Томъ LVI.

Рѡкъ IX.

~~7.98~~

Найдена сотка
Оповѣдане Едмонда де Амичіса.

Зъ италійскаго переклавъ
Данило Бодревичь.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

1902.

855 Am 5
On Uv

I.

Красно выглядавъ городъ на площади Ацеліо весняного вечера передъ двома роками, коли Фльоренція була еще столицею. Сходили ся тутъ сотни дѣтей, гдѣ-які зъ родинъ фльорентійскихъ, але бѣльше родинъ урядникѣвъ зъ каждой провинціи. Було тутъ пристанище малыхъ и красныхъ Итальянокъ и Итальянцѣвъ, якихъ постягали до сего мѣста парламентъ, министерства та инші уряды державні, самъ цвѣтъ невинности и веселости столицѣ. На лавкахъ по правѣй и лѣвѣй сторонѣ алеѣвъ сидѣли мамки, гувернантки, няньки; дѣти бѣгали по серединѣ. На серединѣ города грала музыка.

Ажъ до сумерку панувавъ тутъ рухъ и невгомный крикъ. Изъ-за корчѣвъ выбѣгали товпы хлопцѣвъ, утѣкали, ловили оденъ другого зъ смѣхомъ, крутили ся, бѣгали якъ тѣ ластѣвки и смѣяли ся, падали и знова ставали, та на ново зачинали утѣкати. Тамъ загубила якась дѣвчинка гребѣничикъ, инша платокъ, тутъ якась пристанула, щобы завязати шнурокъ вѣдъ черевика. Зъ всѣхъ сторонъ алеѣвъ накликували на себе голосно.

— Марійка! Гекторе! Помпей! — роздавали ся сотні имена боєвникôвъ, цѣсарôвъ, поетôвъ, а накликаючи не розумѣли себе взаємно.

— Що ты сказала? — пытала ся Тосканка, звертаючи ся до Льомбардки, яка до неї щось сказала.

Збирали ся по десять у колесо, тримаючи ся руками, та крутили ся всѣ разомъ, рвали на собѣ одежу, старшимъ дѣвчатамъ розплѣтали ся довгі косы, а маленькі плакали. Зъ-годомъ посварили ся двѣ суперницѣ та пôйшли шукати справедливости разомъ зъ товпою дѣвчатъ у трибуналу якоїсь мамки, що сидѣла недалеко... Другі засапали ся бѣгомъ, розгорячили ся на лиці, важко вôддыхали на травѣ, доки знова не наберуть нової сили до поворотної гри. Гдесъ далеко межі корчами и деревами забѣлѣли на хвильку громадки хлопцѣвъ; знова зникали и знова зъявляли ся. Зъ всѣхъ сторôнъ роздавали ся веселі голосы, лайки, накликуваня, зачудованя, розказы, на кождомъ кроцѣ можна було почути рôжнородні наголосы, що нагадували всѣлякі провинці: Каналь Гранде, Везувій, Санъ-Петро, Суперга.

Одного вечера въ цвѣтні 1870 р., въ частинѣ города, где натовпъ дѣтей бувъ дуже великій, сидѣвъ на лавцѣ двацятилѣтній молодець, самъ одень, зъ руками зложенными на грудяхъ, одѣтый прилично, хоробливого вигляду, очи зачинені мовъ

у снѣ. Голову звѣсивъ у задъ, немовъ глядѣвъ на небо. Наразъ рушивъ ся, щобы сѣсти собѣ выгѣднѣйше, и при тѣмъ упавъ ему зъ лавки капелюхъ, а зъ капелюха вылетѣло щось чотырогранне, червонои краски, подѣбне до торбинки, въ яку ховае ся географичну карту. Вѣнъ не зауважавъ сего и спавъ дальше. Тамтуда перебѣгали гдеякѣ хлопцѣ, пѣдкидували ногами сей образецъ та засунули его на пять або шѣсть кроковъ вѣдъ лавки.

Незабавомъ збудивъ ся молодець, спостерѣгъ, що голова гола, ставъ на рѣвнѣ ноги и почавъ шукати навкруги. Побачивъ капелюхъ, пѣднявъ, подививъ ся до середины, посумнѣвъ еще бѣльше и почавъ шукати уважно навкруги лавки. Вѣд-такъ задержавъ ся и глянувъ очима доокола.

— Чи нѣхто не видѣвъ тутъ коло лавки червоного образця? — запытавъ ся несупокѣйнымъ голосомъ.

Оглянули ся двѣ чи чотыри женщины.

— Учинѣтъ менѣ сю ласку — додавъ молодець — та розпытайте своихъ дѣтей!

Женщины кинули пѣвголосомъ кѣлька допытѣвъ у своихъ дѣтей, якѣ крутили ся и бавили ся коло нихъ.

— Нѣ! — вѣдповѣли.

— Даруйте! — повтарявъ молодець зворушенимъ голосомъ, зближаючи ся до женщинъ. — Се неможливе!... Образецъ выпавъ менѣ передъ

хвилею!... Учинѣть менѣ сю ласку... спытайте еще... шукайте!...

— О еще що, шукати? — почала говорити одна жѣнка. — Якъ сказано, що нѣ, то нѣ! Рѣчь скѣнчена...

— Але вы... — крикнувъ тогда молодець голосомъ бѣльше болеснымъ нѣжъ гнѣвнымъ. — Вы не знаете, що я загубивъ! Се бувъ цѣнный образецъ! Се для... Нѣ, задержѣть ся! — звернувъ ся зъ просячимъ тономъ до другихъ двоухъ женщинѣ, що хотѣли вѣдходити. — Пождѣть хвильку, прошу васъ, помогѣть менѣ!.. Не прошу, лише на хвильку!

Люде починали збирати ся, женщины скликали дѣтей и вѣдходили.

— Лишь хвильку! — крикнувъ молодець еще разъ. — Учинѣть менѣ сю ласку!

Опѣсля знова почавъ шукати тамъ и сямъ, майже бѣгавъ и говоривъ до себе пѣвголосомъ.

— Вы згубили грошѣ? — запытавъ его хтось.

— Нѣ! — вѣдповѣвъ, шукаючи дальше уважно.

— Може перстень? — запытавъ другій.

— Нѣ!

Люде почали розходити ся.

Вѣдтакъ сѣвъ молодець, обезсиленный даремнымъ шуканемъ, обнявъ голову руками и хитавъ зъ розпукою.

Було вже майже темно, городъ пустый и мовчаливый. Доходили еще далекі голоса, послѣднихъ хлопцѣвъ, які забирали ся до хаты.

— Слухай-но, — говоривъ до свого товариша хлопчина, що дививъ ся на молодця изъ-за частокола города — хтось плаче!..

Ті слова почувъ оденъ панъ, що переходивъ тамтуда, глянувъ у середину города и прийшовъ до лавки.

— Що вамъ? — запытавъ молодця.

Сей не вѣдповѣвъ нѣчого.

— Можу вамъ у где-чѣмъ помочи? — запытавъ знова. — Скажѣть менѣ, що вамъ хибує! Запытую ся васъ певно не изъ звычайной цѣквости...

— Дякую! — вѣдповѣвъ молодець голосомъ, мовъ-бы хотѣвъ закончити розговѣръ.

— Менѣ прикро, — вѣдповѣвъ панъ — що вы не звѣрились передѣмною! На всякій случай тутъ есть моя адреса. Будьте вѣдважнѣ!

По сихъ словахъ вѣдѣйшовъ. Молодець глянувъ навкруги и побачивъ на лавцѣ визитовый листокъ. Сховавъ его у кишеню и шукавъ уважно якъ передше.

Въ тѣй хвили доходили голоснѣ звуки музыки въ театрѣ Принципе Умберто.

II.

По всѣхъ великихъ мѣстахъ суть ѣдальнѣ, зложеніи зъ одной комнаты и кухнѣ, где надъ дверми прибита надпись: „Платня сорокъ лѣрѳвъ мѣсячно“. Всѣ подѳбнѣ до себе. Саля довга и вузка. На одной стѣнѣ видко погруде короля, у кутѣ похнюпленный господарь, а коло него двѣ або три служницѣ въ зеленыхъ запаскахъ зъ розкудовченымъ волосемъ, що служатъ за малу платню. Прихожѣи всѣ молодѣи, що приходятъ обѣдати безъ розговорѳвъ и навѣтъ не подносятъ очей. Се не бѣднѣи, не робѳтники, не студенты, не урядники.

Годѣ назначити клясу станову, до якои они зачисляють ся. Се люде, що живутъ зъ дня, розсѣяннѣи по склепахъ, при столикахъ часописей и по урядахъ. За кождымъ разомъ, коли бракне имъ одного занятя, переходять до другой работы, змѣняють мѣсце, трудъ, имя. Одной днины они посланцѣ часописей, другой наглядачѣ у дѣдичѳвъ, третей надзвычайнѣи писарѣ. Спать въ маленькѣи комнатѣ на четвертѳмъ поверсѣ, курять одну папѣроску на день и ходять оденъ разъ въ мѣсяци до театру. Гдеякѣи носятъ довге волосѣ, многѣи ходять зимою безъ плаща, на шиѣ мають вовняный платокъ и старый шаль. Густо-часто можна подыбати ихъ за мѣстомъ на пустѳи улицѣ самыхъ. Они суть безхосеннѣи.

Але многі ошаджують десять лѣрôвъ изъ ста, що заробляють мѣсячно, та посылають до хаты, або складають до касы. Они першій забирають зъ середины улицѣ хлопця, ксли нечаяно надѣде коляска, пôдносять старця упавшого на землю, або розрываютъ двохъ волоцюгôвъ, що чубять ся. Где-жкй мають выгладъ все сумный и глядятъ на людей, мовъ-бы мали всякому где-що закинути. Иншій противно мають выгладъ поважный, супокôйный, чуте лагôдне и благородне. Всѣ опôсля, або майже всѣ, оказываютъ вôдъ часу до часу певне вдоволене; а то тому, що або одержали листъ вôдъ якогось далекого родича, або добре слово вôдъ своего начальника, або нашли мешкане дешевше о пять лѣрôвъ мѣсячно.

Вдачѣ гôднй подиву у сихъ молодцѣвъ: ширій серця, найблагороднѣйше жите повне жертвъ и страшного горя, яке терпятъ мовчки и безъ наръканя.

III.

Молодець въ городѣ Ацеліо бувъ однимъ зъ сихъ. Живъ вôнъ вôдъ кôлькохъ мѣсяцѣвъ въ Фльоренціи и бувъ писаремъ у одного адвоката, що дававъ ему девяностъ лѣрôвъ мѣсячної платнѣ. Родивъ ся въ Палермѣ, где кôнчивъ свои першій науки и стративъ въ молодомъ вѣцѣ вôтця

и матѣрь. Зъ родини лишивъ ся еще лишь оденъ дядько, що нерадо державъ его у себе черезъ кôлька лѣтъ. Вôдтакъ давъ ему пôзнати, що вôнъ въ его хатѣ тягаремъ. До того захотивъ молодця оденъ его приятель зъ Фльоренціи, щобы приѣхавъ шукати занятя въ ёстолици. И дѣйсно выѣхавъ вôнъ зъ Палерма зъ кôлька сотъ лѣрами и многими надѣями. Але приѣхавши надъ береги Арна и наблукавшись доволѣ по сходахъ, мусѣвъ розпрацати ся зъ золотыми надѣями и вдоволити ся писаниною. Приятель вернувъ ся до Сициліи по кôлькохъ тыжняхъ и бѣдный писарь лишивъ ся самъ въ незнакомôмъ мѣстѣ.

Минало ему власне дваццять лѣтъ, але выдававъ ся далеко старшимъ, нѣжъ всѣ тѣ, що передъ часомъ почали жити середъ важкой працѣ. Понятя мавъ яснѣ и певнѣ та не хибувало ему где-якого образования, хотяй мусѣвъ покинути школу якъ разъ тогды, коли зачинавъ розумѣти и студіювати. Лишило ся ему въ головѣ стôлько, скôлько лишаєсь тымъ, що покидають школу на переломѣ дитинного вѣку до молодечого, переходячи до иншихъ занятъ. Лишило ся ему въ памяти кôлька датъ историчныхъ, кôлька вершôвъ зъ Дантого и кôлька именъ сучасныхъ найголоснѣйшихъ писателѣвъ. Але мавъ сю прикмету чесну и проворну, властиву немногимъ, що не переходивъ нѣколи границъ власного знаня. Можна го-

ворити о всякій рѣчи, не выдаючи нѣякого осуду, або можна умѣло мовчати, не покрываючи себе соромомъ незнаня.

Ѣму выстарчало девятыдесять лѣрôвъ на мѣсяць. За сорокъ харчувавъ ся въ малôй гостиници, за вôсѣмнайцять найшовъ одну комнатку на четвертôмъ поверсѣ при однôй подальшôй улици, въ хатѣ бѣднои семіи, що жила зъ маленькои пенсіи та кôлькохъ сотикôвъ вôднаему.

Ся семія складала ся зъ матери-вдовы по уряднику флорентійскôмъ, що вѣчно не здужала, и вôсѣмнайцятилѣтної дѣвчины, що не занимала ся нѣчимъ, хиба доглядала матери.

Она не хотѣла прийати нового комôрника до своєї хаты. Доси у неї мешкали лише старі, зъ якими она могла говорити о своѣй, недузѣ, а навѣть мала часомъ полекшу, коли захорувала. Молодї дуже крикливі могли бѣ еѣ непокоити и она нѣколи не могла бѣ зачинити очей. Але Альбертъ вôдѣ першої хвилѣ выдававъ ся вѣй такій супокôйный, такій чемный, такій невинный, що надумала ся вôднаймити єму одну комнатку. Донька зъ своєї стороны не промовляла нѣ за нимъ нѣ противъ.

— Не має скрытого нѣчого, хиба очи! — говорила донечка, коли вôнъ вже спровадивъ ся до ихъ хаты.

Се бувъ комôрникъ, якій задававъ мало кло-

поту. Вертавъ ся коло девятой вечеромъ, желавъ господинамъ доброй ночи и ишовъ сейчасъ спати. Раненько, еще досвѣта, бувъ вже на дворѣ. Коли входивъ и выходивъ, не чинивъ нѣ найменшого стуку. Коли мати и донька приходили до его комнаты стелити лѣжку, заставляли все въ ладѣ якъ попередного дня; здавало ся, що тутъ нѣколи нѣкого нема. Обстановка была вычищена зъ пороху, одѣжь чиста и въ ладѣ; для нихъ не лишалось майже нѣчого порядковати. Трохи одѣня, кѣлька паръ найдешевшого бѣля, двѣ або три книжки и маленька скринька, отъ и цѣла его обстановка. Всюды видко було ладъ и стараннѣсть, а мимо того пробивавъ ся бракъ щѣтокъ, мыла, шпильокъ, крѣсель и бюрка для науки.

— Бѣдный хлопецъ! — говорила стара. — Имовѣрно не выстарчае ему на комнату! Але не хибуе ему розсудку...

Донцѣ выдававъ ся въ першихъ дняхъ сей опрятный молодець безъ крихѣтки крови въ жилахъ та и не були ѣй до вподобы такй мужнины, що забирали роботу жѣнкамъ. Але въ кѣнци, наговорившись уже доволѣ такихъ бесѣдъ, она змѣнила свою гадку...

— Справдѣ, молодець, що такъ живе, есть вельми симпатичный! — замѣтила одного дня.

Минавъ мѣсяць, вѣдъ коли молодець спровадивъ ся до вдовиной хаты, а mezi нимъ и его

господинями не перекидали ся нѣякі́ слова, хіба звычайне добрыйдень и добрано́чь. Одного вечера захорувала мати на звычайну свою слабѣсть и просила молодця, щобы пѣйшовъ закликати лѣкара. Пѣйшовъ и вернувъ зъ лѣкаремъ, а коли сей вѣдѣхавъ, лишивъ ся при лѣжку недужои. Дѣвчина выйшла по лѣки до аптики. Закимъ выйшла, взяла лампу изъ стола, бо матѣрь разило свѣтло, и поставила коло лѣжка побѣчь молодця. Коли була уже на порозѣ, обернула ся у сумерку та глянула на свого комѣрника.

— Ахъ, хто се тамъ? — запытала ся сама себе зачудована.

Свѣтло розходило ся и кидало красну тѣнь на молодця та надавало ему выразу житя такого нового, мовъ-бы вѣнъ зовсѣмъ вѣдродивъ ся.

— Красный! — сказала дѣвчина и выйшла.

Коли вернула ся, почала зъ нимъ говорити та уважно глядѣла ему въ лице. Пѣзно розстали ся.

— Нѣчого у него нема красного, лише очи и... голосъ! — повтаряла заодно до себе дѣвчина.

Мати вѣдѣ часу до часу западала въ недугу, а за кождымъ разомъ вѣнъ ходивъ по лѣкара и зѣостававъ опѣсля при лѣжку, коли донька мусѣла виходити. Такъ они до себе якосъ дуже привыкли. Стара починала вѣдчиняти очи, але не видячи докладно, прижмурювала знова. Дякувала часто своему комѣрникови, що сей не щадивъ для неи

труду, та говорила отверто разомъ зъ донькою

Розговѣръ кѣнчили всѣ трое каждого вечера при столику вѣдъ роботы. Мати говорила про ба-чакливі сусѣдки, молодець про Палермо, а дѣвчина про всѣлякі подробиць, щобы розвеселити и мочи глядѣти въ очи молодецви, а вѣнъ їй. Межи скрытими очима и краснымъ голосомъ она вѣдкрыла симпатичну усмѣшку и вѣдачу власне благородну.

Одного вечера стояли обоє у вѣкнѣ и глядѣли на свѣтъ. Було темно и дожджило та не показувала ся на дворѣ нѣ жива душа. Наразъ заблысло свѣтло на краю улицѣ и роздавъ ся живой и дрожацій голосъ. Се бувъ похѣдъ Товариства Милосердія.

— Якій сумный вечеръ! — шепнула дѣвчина, звертаючи ся у вѣкно. — Се оденъ зъ тыхъ вечерѣвъ, у якѣмъ хотѣла-бъ я заснути и не збудити ся бѣльше... Вы нѣколи не дѣзнали сего чутя?

— Вы маєте еще матѣрь.. Якъ-же можете припускати на умъ подѣбну гадку? — вѣдповѣвъ молодець усмѣхнувшись.

— А вы уже не маєте?

— Я не маю уже нѣкого!...

Дѣвчина стрѣпенула ся вѣдъ сихъ слѣвъ и глянула на него.

— Я нѣколи сего не сказала бы! — сказала тихимъ словомъ.

— Навѣтъ и братѣвъ не маєте?

— Нѣ!

— Маєте бодай приятелѣвъ въ Фльоренциі?

— Нѣ!

— Якъ-же можна жити безъ нѣякои прихильности до нѣкого?

— Якъ-же можете казати, що я нѣкому не прихильный?

Дѣвчина глянула на него, усмѣхнула ся, вѣдтакъ пѣдняла руку, щобы загорнути волосе; але не могла, була безсильна. Пѣдняла другу, але и ся була мовъ здеревѣла. Спустила очи; пѣднесла ихъ знова, але не було уже нѣкого. Она такожь утѣкла.

Вѣдъ сеи днини въ тѣй хатѣ все змѣнило ся: гадки, погляды, дѣла, розговори. Мати вѣдчинила по третій разъ очи, а зѣ очима и сердце на якусь далеку надѣю.

Розговори вели ся кожного вечера до пѣзна. Призвычайне замѣнило ся въ сердечнѣсть.

Лише одевъ разъ зайшла межи обома сторонами мала неприятнѣсть. Мати предложила своему комѣрникови гадку, щобы харчувавъ ся въ хатѣ. Вѣнъ вѣдказавъ. По двоухъ дняхъ наставъ знова супокѣй.

Обое молодята були малі и чорняві. Вѣнъ поважный, она весела и дуже красна. Называли ся Альбертъ и Юлія.

IV.

Передъ кѣлькама днями, закимъ зайшла звѣсна пригода въ городъ Ацеліо, вернувъ ся Альбертъ трохи скорше до хаты нѣжь звичайно та зачинивъ ся въ своѣй комнатѣ, не промовивши до нѣкого нѣ словечка. Раненько вставъ вчасно и хотѣвъ выйти незамѣтно. Але на порозѣ заступила ему дорогу дѣвчина и зъ першу приказуючимъ голосомъ, опѣсля просячимъ пытала про причину его суму.

Альбертъ поважнѣйшій, але бѣльше зворушений нѣжь звичайно, вѣдповѣвъ, що у него не зайшла нѣяка пригода, що попередного вечера чувъ ся трохи недужнымъ, а въ ночи не мѣгъ заснути. Але бувъ блѣдый, а очи зайшли ювію.

Юлія не повѣрила. Просила еще разъ, взяла его руку, промовила кѣлька слѣвъ, але безхосенно. Молодець стиснувъ ви руку, глянувъ на ню любязно, вѣдтакъ вышовъ безъ слова.

Вѣдъ сего дня уже не бувъ сей, що перше. Навѣтъ звичаѣ змѣнили ся. Вертавъ до хаты далеко пѣзнѣйше, нѣколи скорше, говоривъ о много рѣдше. Где-коли видко було у него знасилене бути веселымъ, супокѣйнымъ, розумѣе ся тогды, коли глядѣли на него.

— Промовте! — молила его дѣвчина. — Ска-

жѣть, що вамъ хибує! Не приневолюйте мене до терпѣня!

А вѣнъ моливъ єв еще горячѣйше, щобы не зважала на сю єго змѣну, яку выкликано якесь незначне нездужанє. Вѣнъ мѣжь тымъ що днини стававъ блѣдѣйшимъ и сумнѣйшимъ, а єго знасилєне смѣяти ся и говорити показувало ся все яснѣйшимъ и болєснѣйшимъ. Вечеромъ, коли зайшла сєна въ городъ, вернувъ вчасно до хаты.

— Скажѣть! — молила Юлія єго еще бѣльше, еще горячѣйше, нѣжь перше.

— За кѣлька днѣвъ... Нынѣ не можу! — вѣдповѣвъ утомлєнымъ голосомъ и дрожащимъ.

И замкнувъ ся въ своѣй комнатѣ, лишаючи саму бѣдну дѣвчину.

Слѣдуючого рана, закимъ жѣнки повставали, бувъ вже на дворѣ.

V.

Мати, хотяй заодно думала лише про свою недугу, зауважала такожъ змѣну у Альберта та говорила зъ донькою частѣйше, нѣжь коли небудь. Але се еще не выдавало ся ѣй важною причиною до здогадуваня.

— Се одно зъ тыхъ пригноблень, — говорила — якому пѣдлягають всѣ молодцѣ! Лише кѣлька днѣвъ и промине...

Юлія, котра мала быстре око и догадливе чутє, не буда сеи самои гадки. Серце велѣло догадувати ся чоґось гѣршого. Тревога еи змогла ся до того степени, що она не могла довше зѣставати въ такѣмъ станѣ, и рѣшила ся за всяку цѣну сказати єму правду, навѣть єслибѣ прийшло вѣдлучити ся вѣдъ него на вѣки.

Наспѣвъ вечерѣ. Юлія и мати вечеряли, сидячи при маленькѣмъ столику, одна противѣ друґои. На столѣ блымало свѣтло въ малѣмъ каганци зѣ оливою. Мати обвязала собѣ чоло платкомъ, таєъ що ледви видно було трохи лица, поринула цѣла въ старѣмъ крѣслѣ та всю увагу звернула на рубецъ тарѣлки, а очи трохи прижмурила. На противнѣи стѣнѣ протягала ся тѣнь Юліи, зѣ волосѣмъ трохи розкудовченымъ на головѣ. Комната буда майже темна и не чути було лише тыканє годинника.

Наразѣ почули хѣдъ по сходахъ. Вѣдчинили ся дверѣ, явивѣ ся Альбертѣ.

— Прецѣ разѣ! — крикнули разомъ обѣ женщины.

Альбертѣ сѣвъ коло стола. Юлія глянула на него.

— Мѣи Боже, що вамъ? — крикнула зачудована.

Альбертѣ усмѣхнувъ ся на силу.

— Менѣ нѣчоґо! — вѣдповѣвъ зѣ солодостію.

— Се не можливе! У васъ зовсѣмъ блѣде лице! Се мене тревожить! — крикнула Юлія підносячи ся.

— Прошу васъ, — шептавъ Альбертъ, имаючи Юлію за руку — сѣдайте!... Упевняю васъ, що менѣ нѣчого...

Юлія сѣла, вѣдсунула вѣдъ себе тарѣлку и заломила руки, якъ вѣ розпуцѣ.

— Може скоштуєте бодай наперстокъ вина? — запытала ся стара.

Альбертъ подякувавъ, заявляючи, що не хоче; вѣдтакъ почавъ глядѣти на Юлію зъ дуже сумною нѣжностію. Симъ зраджувавъ глубокай свои тайны душевнѣ и дѣвчина не могла довше вытерпѣти. Встала и засвѣтила лампу.

— Простѣть, ненько, — сказала рѣшучо до старои — я мушу поговорити хвильку зъ Альбертомъ...

Мати на силу пѣднесла повѣки и глянула на ню и на молодця.

— Нудьга! — сказала пѣдъ носомъ.

Альбертъ увѣйшовъ зъ дѣвчиною до комнаты, не зачиняючи дверей. Ледви увѣйшовъ, сѣвъ сейчасъ на крѣслѣ. Юлія сѣла напротивъ него и взяла его одну руку.

— Признайте ся менѣ, — почала говорити тихимъ, скорымъ голосомъ — що вамъ хибувъ? Прошу васъ вѣ послѣдне... такъ не може дальше

бути... Не говорѣть, що трохи не здужаєте; се не выстарчає. Я хочу знати, чому не здужаєте. Вамъ мусѣло щось стати ся, щось мусѣло вамъ зайти. Прошу васъ, скажѣть менѣ, не тревожѣть мене довше, я вже досыть натерпѣла ся... Не маєте довѣря до мене? Если не звѣрите ся зъ своими тайнами передъ людьми, що вамъ прихильнѣй, то кому-жь вы звѣрите ся?

Альбертъ въ часѣ цѣлон еи бесѣды цѣлувавъ еи руку. Она вѣдтягнула єѣ.

— Хотите, щобы я сама сказала, що вамъ зайшло? Я предчуваю: вы мусѣли мати велику неприятнѣсть въ канцеляріи... наставникъ певно зганивъ васъ несправедливо... васъ се дѣткнуло... Певно сказавъ до васъ кѣлька обидливыхъ слѣвъ, а вы лякались, щобы не стратити хлѣба, тому змовчали и теперъ зъ той причины грызете ся... Скажѣть менѣ, чи не правду кажу, чи єс не можливе? Скажѣть, чи я не догадуюсь!

— Нѣ! — вѣдповѣвъ Альбертъ слабымъ голосомъ, беручи знова руку Юліи.

— То вже — вѣдповѣла она — я знаю, чому! Хотите, щобы я певно сказала? Вы певно грали! — И глянула єму прямо въ очи. — Вы грали, стратили все, а теперъ маєте довги и не знаєте, якъ сплатити... Я певна, що вамъ се зайшло... Отже чому-жь вы не сказали сейчасъ? Вы повиннѣй були догадати ся, що сю крихѣтку, яку

можемо мы здѣлати, щобы васъ выдобути зъ сего клопоту, мы готовѣ зъ цѣлымъ сердцемъ... На мою вѣдѣчальнѣсть, дивѣть ся, еслибъ мавъ лишити ся въ хатѣ лише оденъ тапчанъ до спаня и чотыри лахматя накрывати ся... Нѣ, не смѣйте ся! Вы не можете собѣ зобразити. якъ мене болить сей вашъ смѣхъ. Я нѣчого не говорю, чого я не хотѣла бы зробити завтра, сейчасъ, сего вечера, если хотите насъ спробувати... Я знаю свою неньку... Скажѣть менѣ, що вы грали, дальше...

— Нѣ! — кивнувъ головою Альбертъ и зарывъ лице обома руками...

— Щожъ отже могло вамъ зайти? — продолжала Юлія, стягаючи на дѣль его руки. — Може яка обѣтниця, яку вы самѣ починили, а теперъ не можете додержати? Якась цѣль, примѣромъ, яку вы задумали, а не можете довершити? Може васъ поминувъ авансъ въ занятю и теперъ стратили вы надѣю? Чи такъ? А може у вашихъ намѣрахъ я на завадѣ? Боже добрый, глянь на мои слова! Еслибъ се було, то я даю вамъ мое слово, присягну тутъ въ сѣй хвили на все, що маю найдорожшого на свѣтѣ, що моя прихильнѣсть до васъ все буде однакова, що nebude зайшло бы вамъ, въ якѣмъ nebude станѣ вы находились бы... Вы масте доперва двацять лѣтъ! Еше тѣльки часу! Еше буде досыть журити ся!...

Альбертъ положивъ свою руку на рамени дѣвчины и глянувъ ѳй въ очи.

— Дорога Юліе! — шепнувъ. — Еслибъ я тобѣ сказавъ се, що маю на серци, зажуривъ бы я тебе дуже! Лиши се менѣ самому, прошу тебе; обѣцюю, що колись розкажу все. Теперъ не можу, не маю силы...

Юлія встала нечаяно, побѣгла до дверей, глянула до другой комнаты, мати спала. Примкнула дверѣ, вернула назадъ и упала на колѣна передъ Альбертомъ.

— Въ послѣдне — вѣдозвала ся заплаканымъ голосомъ — заклинаю тебе, скажи менѣ, що тобѣ долягає!

Альбертъ призадумавъ ся трохи, дивлячись на ню. Вѣдтакъ рушивъ ся и мовъ-бы вже готовый говорити, вѣдчинивъ уста...

— Отже! — вѣдозвала ся Юлія живо.

— Гляди на мене! — вѣдиовѣвъ Альбертъ нѣжнымъ голосомъ.

Юлія вѣдсунула ся трохи, чтобы все свѣтло пада о на лице Альберта. Глядѣла на него довго и уважно.

— Але ты дуже терпишь! — крикнула злякана, имаючи его обѣ руки. — Тобѣ треба лѣкаря, Альберте! Що тобѣ? Що тебе болить?

Альбертъ спустивъ свою голову на плечѣ Юліи.

— Боже мѡй! — сказала она, старяючись даромъ потѣшити его. — Ненько! ненько!

— Нѣ, не кличь ви! — шепнувъ Альбертъ, не пѡдводячи головы, и обнявъ руками шію ключучои дѣвчины. — Скажу тобѣ все!

— Скоро!

— Слухай! — продовжавъ молодець такимъ тихимъ голосомъ, що ледви було чути. — Стоить у мене дуже великои силы, все тобѣ точно розказати... Се лише для тебе, Юлія... Ты менѣ простишь... Я гадавъ, що буду мѡгъ все а все мовчати; але хибує менѣ силы... Я покидаю всѣ свои намѣры... Я дожидавъ ажъ до крайности... Скажи, що менѣ простишь!

— Ахъ такъ, такъ! — вѡдповѣла Юлія зъ плачемъ. — Але говори!

— Отже... маю тобѣ таке сказати... чого не можу говорити, глядячи тобѣ въ очи... Схили голову тутъ... такъ!...

Юлія схилила голову на груди молодця, а сей притуливъ свои уста до еи уха. Такъ стояли кѡлька хвиль неподвижно: она зъ лицемъ зверненымъ долѣ, зачинеными очима мовъ у снѣ; вѡнъ зъ схиленою головою и волосемъ розвѣянымъ по чолѣ. Не було чути лише тревожный вѡддыхъ Юліи и одностайнѣ стоны матери, що спала въ другѡй свѣтлицѣ. Се першій разъ вѡнъ державъ еѣ такъ

межи своими раменами и черезъ кѣльця хвильтѣ солодкѣй взаимнѣй обѣмы були такѣ живѣ, мовѣ бы въ нихъ не було вже нѣякого горя. Лиця Юліи зарумянили ся, а уста вѣдчинили ся зѣ легонькою усмѣшкою. Альбертъ поцѣлувавъ єѣ и сейчасъ пѣднѣсь голову до горы, мовѣ бы паливъ єго огонь. Пришовъ знова до себе, простогнавъ важко и схиливъ голову мовѣ середѣ великои розпуки.

— Я голодный! — шепнувъ до уха Юліи

Юлія зѣрвала ся на рѣвнѣй ноги, охнула важко та станула неподвижно, схиlena, рѣшуча, очи впялила въ Альбертовѣй.

Вѣнь закрывъ свое лице...

— Ахъ я не повиненъ бувъ сказати, Юліе! — крикнувъ въ розпуцѣ. — Прости менѣ!

Дѣвчина знова выдала зѣ себе стонъ розрывающѣй сердце, упала навколѣшки передѣ Альбертомъ, цѣлувала єго, знова встала, глянула навкруги и встромила руки въ волосѣ.

— Я божеволѣю! — крикнула, заходячись довгимъ плачемъ.

Побѣгла до дверей.

— Ненько, вене! — крикнула голосно.

Назадѣ прийшла и знова цѣлувала Альберта, метнула ся до другои свѣтлицѣ зѣ плачемъ и знова вернула ся скорымъ ходомъ, тримаючи обома руками простерту запуску, захитала ся и упала.

В сѣй хвили явила ся на порозѣ мати.

Альбертъ побѣлѣвъ мовь стѣна, очи встро-
мивъ въ Юлію, руки опутивъ и дровавъ мовь
листокъ на деревинѣ. Юлія передъ нимъ навко-
лѣшкахъ, голову склонила на его колѣнахъ, не-
движима

На долѣвцѣ. кругомъ нихъ, лежали кусники
хлѣба и овочѣвъ, що порозкидала дѣвчина, падаючи.

VI.

Канцелярія, где працювавъ Альбертъ, знахо-
дила ся при одній зъ найпустѣйшихъ улицъ Фльо-
ренціи. Працювали зъ нимъ три чи чотыри мо-
лодцѣ, практиканты и писарѣ, до якихъ не мѣгъ
приноровити ся, бо рѣзнили ся вѣдъ него приро-
дою и норовами. Адвокатъ, до котрого належала
канцелярія, пятьдесятилѣтній, суворого вигляду,
неприятного обходженя и маломовный; але добрый
и чесный, а гдѣколи навѣтъ приязнивъ ся зъ пѣд-
чинеными. Не терпѣвъ, щобы ему хто опиравъ ся;
бажавъ, щобы заподѣяну нимъ кривду вѣнъ самъ
направлявъ безъ нѣчіеи заохоты и заступництва.
Словомъ бувъ се гладкій чоловѣкъ, безъ гордости
и гнѣву, задля чого бѣльше его лякали ся нѣжъ
любили. У своихъ молодцѣвъ, навѣтъ середъ за-
нятя, любивъ видѣти слухнянѣсть и веселѣсть.
Протое не дуже до душѣ припавъ ему Альбертъ.

що звичайно слухавъ его мовчки, поздоровлявъ безъ усмѣшки и поважавъ, але не гнувъ карку передъ нимъ. Другій писарь (було двоохъ) бувъ въ бѣльшій ласцѣ у него. Ему вѣнь дававъ всю надзвычайну роботу, за яку зароблявъ гдещо кромѣ нужденной мѣсячної платнѣ. Сей бувъ проворный, веселый, податливый, понимавъ зъ дивною скоростію всяку его думку, наслѣдувавъ зъ скоростію зеркала всякій его усмѣхъ, повторявъ зъ вѣрностію вѣдгомону послѣдне слово каждой его фразы, одягавъ ся зъ певною опрятностію, не носивъ сихъ плащѣвъ и вытертыхъ черевикѣвъ, якъ Альбертъ, якѣ все нагадували адвокатоу низку платню и нужду робѣтника. Сей бувъ ширимъ живимъ его любимцемъ. За-для сего Альбертъ глядѣвъ на него зъ укуса, не зъ зависти за-для прихильности адвоката, бо тая душа не була способна завидувати, але изъ-за злобноу чваньбы, зъ якою его товаришь все выступавъ и глумливо насмѣвавъ ся зъ него. Бувъ вѣнь трохи старшій вѣдъ Альберта, огрядный, все одѣтый зъ выставностію, веселый, балакливый, докучливый.

Бувъ дождевый ранокъ послѣднихъ двѣвъ марця, сѣмь двѣвъ передъ сценою въ хатѣ Юліи, якъ вже розказано. Було студено и затоплено у всѣхъ печахъ канцеляріи.. Альбертъ писавъ въ комнатѣ, сумежнѣй зъ комнатою адвоката, подалькѣ другого писаря, що вѣдъ часу до часу вста-

вавъ и ходивъ грѣти ся коло печи. Наразъ зъявивъ ся на порозѣ своєї комнаты адвокатъ и звычайнымъ скѣснымъ поглядомъ закликавъ до себе Альберта. Альбертъ вставъ и побѣгъ до габинету. Адвокатъ сидѣвъ передъ своимъ столикомъ, що стоявъ коло печи, и почавъ шукати межи паперами.

— Маю дати вамъ одну рѣчь до вѣдпису! — сказавъ.

Альбертъ стоявъ передъ нимъ прямо мовъ жовнѣрь, на оденъ крокъ вѣдъ его крѣсла.

— Нема! — сказавъ адвокатъ и замыкаючи грубу книжку рахункову, що лежала передъ нимъ, ставъ и вийшовъ. По хвили вернувъ зъ аркушемъ паперу въ руцѣ.

— Отъ власне! — сказавъ подаючи Альбертови и кивнувъ рукою на знакъ „вѣдиши!“

Альбертъ вернувъ до своєї комнаты и почавъ вѣдписувати. По кѣлькохъ хвиляхъ роздавъ ся въ габинетѣ адвоката стукѣтъ книжокъ и шелестъ листкѣвъ, звуки нетерпеливости, ворканя, вѣдтакъ мовчане. Опѣсля знова шелестъ, еще сильнѣйшій и еще довшій нѣжъ перше, и знова тишина. Въ кѣнци почувъ своє имя. Побѣгъ до габинету и ставъ прямо якъ звычайно коло столика адвоката.

— На вашій услуги! — сказавъ чемменько.

Адвокатъ змѣривъ его очима. Альбертъ, не привыкши до погляду сего чоловѣка, у которого не бувъ любимцемъ, зачервонѣвъ ся цѣлымъ.

— Скажѣть менѣ правду! — промовивъ строго адвокатъ, опускаючи очи на стѣлъ.

Молодець глянувъ на него зачудовано. Адвокатъ знова змѣривъ его очима, похнюпивъ брови и трохи завагавъ ся.

— Скажѣть менѣ правду — сказавъ въ концѣ рѣшучимъ голосомъ — и лишить ся вѣчною тайною мѣжъ мною а вами...

— Не розумѣю! — вѣдповѣвъ зъ усмѣшкою молодець.

— Тутъ — сказавъ живо адвокатъ — лежавъ банкнотъ на сто лѣрѣвъ...

— Ахъ! — крикнувъ молодець блѣднѣючи та зробивъ рѣшучій рухъ, мовъ-бы тымъ хотѣвъ вѣддалити вѣдъ себе пѣдозрѣне.

Адвокатъ глядѣвъ на него, мовъ-бы хотѣвъ вычитати вѣ его души.

— Пане адвокатъ! — промовивъ Альбертъ мовъ не своимъ голосомъ. — Я не позволяю собѣ глядѣти на мене такимъ способомъ!

— Я тутъ лишъ самъ! — вѣдповѣвъ строго адвокатъ. — Я самъ лише можу тутъ сказати „не позволяю!“ А я не позволяю вамъ бѣльше переступити порога моєи канцелярїи!

— Але глядѣть на се, що дѣлаєте, вѣ имя Бога! — крикнувъ Альбертъ якимсь голосомъ смиреннымъ, вѣ котрѣмъ вѣдбивалась розпука.

Адвокатъ, дрожачи, показавъ ему дверѣ.

Позбѣгали ся другіи молодці. Альбертъ глядѣвъ то на нихъ то знова на адвоката, силивъ ся говорити, але не мѳгъ, ударивъ ся важкою рукою по чолѣ и выйшовъ скорымъ ходомъ.

— Идѣть собѣ! — сказавъ остро наставникъ до хлопцѣвъ и лишивъ ся самъ.

Сидѣвъ недвижимо, блѣдый, очи упяливъ въ дверѣ. Лють обминула его скоро, найшовъ якійсь нечаянный сумнѣвъ, почавъ запопадливо шукати на столѣ, на долѳвцѣ, навкруги, межи книжками.. Не найшовъ нѣчого, охнувъ важко и знова сѣвъ на крѣсло вѳдсапуючи.

— Тажъ тутъ була сотка! — шептавъ, суваючи рукою по столѣ. — Тутъ, я певный мовь смерти, не можу обманути ся!

Опѳсля почавъ знова думати и шукати.

Потѳмъ Альбертъ вже не явивъ ся бѳльше и адвокатъ не промовивъ бѳльше нѣ словечка. Думаючи, що нѣхто не чувъ слѳвъ, якіи були причиною суперечки, „тутъ бувъ банкнотъ на сто лѣрѳвъ!“, не вѣявлявъ опѳсля вже нѣкому. Шукавъ сотки, але все безхосенно; стративъ всякій сумнѣвъ. Гдеколи прошибала его гадка, вѳдшукати молодця и приневолити признати ся. Але якъ пригадавъ собѣ его лице обурене и блѣде и сей тонъ приказующій, мимоволѣ прони́мавъ его тайный лякъ, сильнѣйшій вѳдъ его певности, и вѳнъ мусѣвъ покидати свѳй намѣръ.

Се причинило ся до цѣлковитой змѣны Альберта и до всего, що опѣсля зайшло. Вѣнъ вже не вертавъ бѣльше до канцелярїи и вже бѣльше не стрѣчавъ нѣкого, хто тамъ працювавъ.

А Юлія, сего вечера голоду, довѣдалась про все.

VII.

Въ тѣмъ самѣмъ часѣ мешкавъ въ красной свѣтлицы, при улицы Санта Репарата, одень неаполитанскій молодець, що приѣхавъ до Фльоренціи студіювати мову и переглянути где-які документи до своєї критики литературной, надъ якою вже довго працювавъ Мешкавъ въ Фльоренціи довше нѣжъ рѣкъ та знавъ багато людей. Але пристававъ зъ немногими и дуже коротко, пѣсля того, якъ нимъ володѣвъ або змѣнный гуморъ, або велика охота до науки, выликана вѣдъ часу до часу великою вѣдразою до бездѣльного житя. Его хата була вѣрнымъ зъображенемъ его вѣдчѣ и житя. Було въ нѣй багато книжокъ накопиченыхъ великою стыртою, на столѣ, порозриванї, окладинки и листки порозкидуванї, на верхку книжокъ чисте бѣлѣ, що лише принесене изъ пральнѣ. На бѣлю цилїндеръ, на котрѣмъ видко було слѣды чесаня противъ волоскѣвъ. На стѣнѣ висѣвъ образъ Льодовика Аріосто, его улюбленого поэта; пѣдъ образомъ карта географична тримала ся лишъ

на однімъ гвоздику, а другій еи конецъ мачавъ ся въ каламари, що забутий стоявъ на крѣслѣ. На печи, столѣ, крѣслахъ, лѣжку, всюды одѣне, листки, вѣдрѣзки часописей, порозкидувані коверты. Всюды взносили ся туманы пороху, где лише хто подувъ або ударивъ рукою.

Була одинацята година рано въ першихъ дняхъ цвѣтня. Нашъ молодець що лише вставъ зъ лѣжка зъ заспаными очима и тяжкою головою. въ устахъ чувъ гѣркѣсть. Переглянувшись хвильку въ зеркалѣ, увѣйшовъ до свѣтлицѣ, где звичайно учивъ ся. Выкинувъ черезъ вѣкно шпильку вѣдъ волося, котру найшовъ на долѣвцѣ, позѣхнувъ довго и голосно та сѣвъ въ фотели, закинувши одну ногу на другу, руки зложивъ на груди та почавъ роздумувати. Наразъ побачивъ на столѣ листъ, взявъ розпечатавъ, глянувъ на пѣдпись и почавъ читати.

Першихъ стрѣчокъ не понимавъ та его умъ еще бувъ змученый сномъ. Але зъ-годомъ прояснилось ему въ гсловѣ.

— . . . Гляньмо, — писано въ листѣ — чи вы можете горювати на тѣмъ свѣтѣ? Чого вамъ не дѣстае? Здоровля? Вы его нищите! Гроша? Маєте доволѣ. Публичного поважання? Немногій въ вашѣмъ вѣцѣ мали бѣльше! Приятелѣвъ? Маєте богато и ширыхъ. Талану? У васъ досыть значный. Любови? Треба лишь шукати! . . . Чогожь-

отже вамъ хибує? Хотите, щобы вамъ сказати, чого вамъ хибує? Карности! Вы за великій панъ свого часу, на вашъ вѣкъ; вы завядто свободный, маєте дуже мало обовязкѣвъ до сповнюваня и маєте дѣлати дуже мало жертвъ. Зъ-вѣдси походить ваша сумовитѣсть, нерадивѣсть и нарѣканя, якій суть правдивыми карами Провидѣня. Вѣрте менѣ: єслибъ вы мусѣли тяжко запрацювати собѣ на хлѣбъ, якъ другій молодцѣ, єсли-бъ вы мали думати про рѣдню, або опѣкувати ся недужою матерію, то не мали бы вы часу писати такихъ листѣвъ, якъ сей, що написали менѣ въ якѣйсь пережилѣй нудзѣ. Вамъ треба карности, повторяю, и то строгаи карности. Возьмѣть ся до якогось поважного дѣла, трудного, яке приневолювало бы васъ думати, при якѣмъ голова мусѣла-бъ бути на карку, якъ сказавъ оденъ вашъ любый писатель. Постановѣть собѣ добре працювати черезъ цѣлый день, а зовсѣмъ не марнуйте вѣльного часу! Выдержѣть въ тѣмъ и заволодѣйте надъ собою та покиньте, бодай на часокъ, тѣ книжки, якій такъ розбѣряють вашъ умъ. А передовсѣмъ поставте собѣ певне правило житя: не жийте такъ зъ дня па день, нынѣ зъ Муссетомъ въ руцѣ, завтра зъ иншимъ авторомъ, вечеромъ середъ розговорѣвъ и смѣху приятелѣвъ, ранкомъ передъ брамою конвѣкту, и такъ думати лише надъ марнотою, якъ себе розвеселити бы. Працюйте богатѣ и що дни-

ны и не лише надъ тымъ, що вамъ подобав ся. Зробьть собѣ нарисъ великои прапцѣ, що вымагає довшихъ дослѣдѣвъ и терпеливости, и зачинайте сейчасъ та поставте въ своѣй души прапоръ „хочу“ мовь великій непохитный стовпъ. Переконайте себе вже разъ, що сеи одробины щасливости и веселости на тѣмъ свѣтѣ спочиває въ супокою, ладѣ и певности совѣсти; а хотѣти ити противъ сего закону, то само, що зачинити ся въ желѣзнѣй клѣтцѣ, котрой стовпы мы хотѣли-бъ зломити величезною силою, мучили-бъ ся, згнули, але нѣколи не выйшли-бъ зъ-вѣдтамъ. Не руйнуйте свого здоровля, талану и свого горячого благородного серця въ безхосеннѣй борбѣ! Стяйте ся, наберѣть вѣдваги, а сумовитѣсть зникне и засяє щасливе та веселе жите...

Молодець стрясъ раменами, кинувъ листъ въ кутъ и почавъ думати якъ перше. По хвили стямивъ ся, вѣдчинивъ книжку и почавъ читати. Вѣдтакъ замкнувъ книжку и кинувъ объ муръ; взявъ картку повну записокъ и подеръ на шматочки; вставъ и почавъ ходити скорымъ ходомъ.

— Щожь, маю замучити ся? — сказавъ глумливо, пристанувши. — Журити ся всѣми людьми на земли, пожерти цѣлу бібліотеку?

И побѣгъ до другои свѣтлицѣ одягати ся. Въ сѣй хвили почувъ стукѣтъ до дверей, закинувъ на себе скоренько сурдутъ и вернувъ до свѣтлицѣ.

— Прошу! — вѣдозвавъ ся.

Дверь вѣдчинили ся и побачивъ лице, якого не пѣзнававъ.

— Прошу! — повторивъ трохи жорстоко, видячи, що незнакомый выжидае.

— Даруйте, — говоривъ сей боязко — чи то вы пань?

И назвавъ имя.

— Я! — вѣдповѣвъ неаполитанскій молодець.

— Чи то вы були такі добрі — прошептавъ смиренно новый гѣсть — и дали менѣ передъ кѣлькама днями въ городѣ Ацеліо листокъ визитовый?

— Якъ то? — крикнувъ здивовано. — Се вы той пань, що сидѣвъ тамъ на лавцѣ?

— Той самъ! — вѣдповѣвъ Альбертъ.

Неаполитанецъ подавъ ему крѣсло.

— Скажѣть-же менѣ, що вамъ зайшло! — сказавъ якимсь цѣкавымъ тономъ. — Але передо всѣмъ, чому маю приятнѣсть видѣти васъ знова? Чимъ можу служити?

Альбертъ выждавъ хвильку.

— Треба о тѣмъ довго говорити! — сказавъ зъ поспѣхомъ румянѣючи. — Найперше мушу просити прощенья, що я тамтого вечера не поступивъ собѣ зъ вами вѣдповѣдно вашѣй добротѣ... Я самъ не знавъ, що дѣлаю...

Молодець приневоливъ его сѣсти.

— Розкажѣть свобѣдно се, що маєте сказати!

— Дякую! — сказавъ Альбертъ. — Я вже давно хотѣвъ зайти до васъ, але не мавъ на стѣлько вѣдвaги, бо просити ласки у когось стояло-бъ у мене великого примусу... А теперъ... Може и теперъ приходжу непокоити васъ еще бѣльше...

— Не говорѣть менѣ такъ! — сказавъ живо молодець, що у яснѣмъ и поважнѣмъ обличю Альберта найшовъ велике довѣре. — Кажѣть тоє, що маєте сказати, свобѣдно, мовъ приятелеви!

— Добре, розкажу вамъ все! — почавъ Альбертъ и назвавъ найперше своє имя, якъ вѣнъ дѣставъ ся до Фльоренціи, якъ єму жило ся ажъ дѣси, где мешкавъ и зъ кимъ, розказавъ ясно и точно дрожачимъ голосомъ, вѣдтакъ всю свою пригоду, яка зайшла вѣ канцеляріи, где працювавъ.

Молодець неаполитаньскій виявлявъ здивованє и жаль.

— Не знаю сего адвоката! — сказавъ опѣсля, перерываюча Альбертови. — Але чому вы не вернули ся до него, коли вы могли вже догадати ся, що ссй панъ успокоивъ ся? Чому вы не пѣйшли бодай подивити ся або запытати ся, чи не найшла ся сотка?

— Було бы безхосенно! — вѣдповѣвъ Альбертъ. — Єслибъ адвокатъ знайшовъ бувъ сотку, я єго знаю, вѣнъ горячій, напрасный, але чесный, бувъ бы мене закликавъ и перепросивъ. Сотки не

найдемо. Вѣнъ певный, що то я взявъ, и лише очевидный дослѣдъ мѡгъ бы его переконати, що ошибає ся. Але сего дослѣду не буде. Я думаю, що справдѣ сотка була на столѣ, закимъ я прийшовъ до его комнаты. Замѣшала ся гдєсь мѣжи паперами, хтось доглянувъ опѣсля и взявъ. Або мѡгъ хтось кинути въ пѣчь зъ паперами и тая згорѣла. Щожъ маю бѡльше сказати? Стѡлько случаѣвъ... Въ кождѡмъ разѣ, еслибъ я бувъ пѡйшовъ и просивъ прощєня, бувъ бы нѣчого не одержавъ. Не було свѣдкѡвъ, вѡнъ бувъ певный своего здогаду, я не мавъ приятелѣвъ въ Фльоренціи, що могли бы посвѣдчити про мою чесноту... Вѣрили бы ему, а не менѣ...

— А опѣсля — запытавъ живо неаполитанецъ — що дѣяло ся зъ вами?

— Вѡдтакъ... — вѡдповѣвъ Альбертъ тихѣйшимъ голосомъ. — Були послѣднѣи дни мѣсяця, я не одержавъ еще платнѣ, лишилось у мене лише кѡлька лѣрѡвъ... Треба було сейчасъ гадати про способъ житя... Пѡславъ я письмо до дядька въ Палермѣ та сказавъ, що потребую скорои помочи. Я не одержавъ вѡдповѣди. Я шукавъ занятя въ где-якихъ урядахъ, такъ примѣромъ въ редакціяхъ часописей, щобы дали менѣ переписувати, збирати новинки, поправляти друкъ. Але всюды вѡдповѣдали, що на разѣ не потребують нѣкогого и що можу навѣдати ся по кѡлькокохъ тыждняхъ, поду-

майте, я, що мавъ почисленї не дни, але години!... Кобы була лишилась менѣ бодай мѣсячна платня, бувъ бы я може найшовъ яке заняте за мѣсяць; але я мавъ лише дваццять сѣмь лѣрѳѳвъ и до того мавъ заплатити за мешканє, якъ звычайно плативъ я зѣ долу, и щожь менѣ оставало? Бувъ бы я му- сѣвъ вѳдняти вѳдѣ устѣ кусникъ хлѣба тѳй бѣд- нѳй невѣстѣ и си донцѣ, що живуть скромвенько и потребують моихъ вѳсѣмнайцять лѣрѳѳвъ. Я не нагадувавъ ся нѣ хвильки! Щожь було дѣлати? Треба було жити сими девятьма лѣрами, а рѳвно- часно шукати... Думавъ я заглянути до товари- шѳвъ давныхъ, бо не знавъ иншихъ; але они мо- же були бы вѳдвернули вѳдѣ мене очи, а тогды еще гѳрше! А вѳдтакъ я не бувъ бы мѳгъ передъ ними не боронити своєї невинности... Черезъ два дни я еще ѣвъ вѣ гостинници, бо заплативъ бувъ напередъ, а опѳсля... Харчувати ся дальше тамъ на кредитъ, було не можливе, бо вѣ такихъ го- стинницахъ харчує ся лише така кляса людей, що уважають ся за вѣтрогѳнѳвъ; если не заплатитъ ся, не дадутъ нѣчого. Отже не було средствъ, треба було згодити ся... Теперь розкажу вамъ по- дѣю, якої годѣ повѣрити, але була правдива. Де- вятьма лѣрами мѳгъ я обганяти лише шѣсть до сѣмь днѣвъ, живлячи ся хлѣбомъ и овочами. Я понимавъ, я знавъ, що настане хвиля, вѣ якѳй не буде нѣ сотика. А мимо сего я якось не хо-

тѣвѣ повѣрити; я чувѣ у внутрѣ голосъ: „Се не
можливе! Хто знае, що може зайти въ тѣмъ ча-
сѣ!“ Але въ мѣру сего, якъ зближавъ ся сей зло-
щасный день, я все надѣявъ ся, що хтось мене
выбавить изъ сего стану. Коли я запытавъ себе
„Хто-жь збавить?“ „... „Тысячѣ“ вѣдпсвѣдавъ я само-
му собѣ. Мѣгъ приѣхати до Фльоренци дядько,
мѣгъ одержати грошевый листъ, мѣгъ найти чоло-
вѣка, якій давъ бы менѣ заняте сейчасъ и пла-
тивъ бы менѣ зъ дня на день; я глядавъ, але
нѣкого не находивъ. Я вже почавъ упадати на
силахъ вѣдъ самого хлѣба и овочѣвъ, а въ хатѣ
доглянули, що менѣ лучило ся щось незвычайного
и безнастанно допытували ся. Вы не можете собѣ
подумати, якъ мучила мене ся дѣвчина, коли при-
ходила молити мене и плакати, щобы я все роз-
казавъ... Сотнѣ разы хотѣвъ я вже розказувати,
але здержавъ ся; другому бувъ бы я сказавъ, ѣй
я не мѣгъ; здавало ся менѣ, що умру зъ сорому...
Наспѣвъ въ кѣнци день, коли я выдавъ послѣд-
ний сотикъ... Мимо того я сего дня мавъ бѣльшу
певнѣсть нѣжь коли инде на якусь помѣчь. Тер-
пѣти голодъ?... Ахъ, треба було пробувати!... Ве-
черомъ вернувъ ся я до хаты вчаснѣйше нѣжь
звычайно, спавъ трохи несупокѣйно. Рано вставъ
я зъ повною надѣєю и скоренько выйшовъ. Свѣ-
домѣсть, що я невинно терплю, додавала менѣ си-
лы, охоты, якои вамъ годѣ подумати. Выйшовъ я

и несвѣдомо поїшовъ прямо на стацію. Не знаю чому прийшла менѣ якась гадка до головы, що має приїхати дядько або приятель зъ Палерма. Поїздъ приїхавъ, люде вышли, я глядѣвъ на всѣхъ, одного по другомъ... Але кажу вамъ, нечувана рѣчь! Еслибъ написавъ менѣ хто: „Приїду того дня, о тѣй годинѣ, вычѣкуй мене!“, то я бувъ бы не вычѣкувавъ зъ бѣльшою певностію. Не побачивъ я нѣкого, вернувъ назадъ и почавъ ходити тамъ и назадъ вѣдъ площѣ del Duomo до площѣ della Signoria, улицею Tornabuoni, Porta Rossa, дорогою Cerretani, заглядавъ кождому въ очи, хто переходивъ, немовъ-бы мавъ я кого шукати. Пришло полудне, минула година обѣду, я и не спостерѣгъ ся. Лише мои мрѣвѣ ставали вже живѣйшій, я незамѣтно поспѣшавъ, мовъ-бы мавъ зайти въ назначене мѣсце. Поїшовъ я на почту, запытавъ, чи нема листу. Не було! Идучи зъ почты, притихла думка, скочивъ до бібліотеки, розпытавъ книжку и почавъ читати. Не знаю якъ, але читане огодомшило мене и я забувъ про свѣй станъ и часъ скоро минувъ. Наразъ почувъ я стукѣтъ, якій трохи налякавъ мене; люде складали книжки и выходили; замыкано бібліотеку. Я поїшовъ. Була година вечерѣ. По улицяхъ зачинавъ ся звичайный вечѣрный рухъ. Урядники выходили зъ урядѣвъ, коляски їхали всюды. Я видѣвъ, якъ люде входили до гостинницъ, и се було для мене

сумне замѣчане. Мене обнимавъ сумъ, якій неволивъ мене майже до плачу. Се першій разъ въ житю не мѡгъ я вечеряти! Згадавъ я свою неньку въ Палермѣ, якъ я бувъ еще хлопцемъ; тогды здавало ся менѣ, що я не той самъ. Я вертавъ зъ школы та заставъ дома все заставлений стѡлѣ. Мною заволодѣла наразъ якась горячка, я пустивъ ся майже бѣгти и прибѣгъ у городъ Ацелю...

— Якъ, се бувъ той вечеръ? — крикнувъ наразъ зворушенымъ голосомъ неаполитанецъ. — И вы менѣ нѣчого не сказали?

— Въ городъ було повно дѣтей; вже не знаю, якій думки будила тогды у мене ихъ веселѡсть. Добувъ я зъ кишенѣ фотографію матери и глядѣвъ на ню хвильку; опѡсля, не знаю чому, сховавъ я єѣ за общѣвку капелюха и вложивъ на голову. Я бувъ утомлений и немѡчный, мене зломивъ сонъ и я заснувъ. Въ снѣ упавъ менѣ капелюхъ зъ головы, а образокъ имовѣрно выпавъ на землю. Пытавъ я, просивъ жѣнокъ, якій тамъ були, щобы розпытали у дѣтей и помогли менѣ шукати. Все було безхосенно; люде забрали ся и я лишивъ ся самъ. Згуба фотографіи въ сѣй хвили, въ тогдѣшнѡмъ станѣ, була для мене невысказанымъ горемъ, здавала ся недоброю вѣщбою; я не чувъ въ собѣ силы. Тогды першій разъ вѡдчувъ я, що я справдѣ самъ на свѣтѣ и дуже нещасный! Тогды прийшли вы. .

— Але чому вы не сказали? — повторявъ молодець.

— Я хотѣвъ, але не чувъ силы. Сама гадка, що я мусѣвъ бы зачати розговоръ словами „Я голодный!“, давили слова въ горлѣ. Мимо сего вашѣ слова скрѣпили мене трохи. Зайшовъ я майже въ середину мѣста. Всѣ лампы свѣтили ся, склепы и улицѣ роили ся вѣдъ людей, многѣ выходили зъ гостинницъ веселѣ, червенѣ, говѣрливѣ. Я ходивъ и ходивъ, не знавъ где и чому, мовъ въ снѣ. Подыбавъ я гдеякихъ молодцѣвъ, якѣ харчувались разомъ зѣ мною въ гостинници. Они поздоровили мене смѣхомъ и мовъ говорили: „Чому тебе не видати тамъ?“ Оденъ пытавъ мене, чи не пѣйду до театру. Ходивъ я до пѣзна, опѣсля рѣшивъ ся вернути до хаты зѣ гадкою, набрати вѣдваги и розказати все газдинѣ и еи донцѣ. „Конечно!“ говоривъ я до себе. „Що скажуть? не знаю. Нехай говорять, що хотять, я не думаю умирати зѣ голоду.“ Але зѣ-годомъ, коли я зближавъ ся, уставала у минѣ вѣдвага говорити. Увѣйшовъ я, поздоровивъ, отворивъ уста сказати перше слово, вымовивъ инше и „до побаченя!“ та пѣйшовъ спати. На силу я заснувъ, спавъ твердо и видѣвъ въ снѣ тысячѣ страховищъ. Пробудивъ ся я; було еще темно и въ першѣй хвили не представлялось менѣ положенѣ, въ якѣмъ я теперъ находивъ ся. Наразъ страсъ ся я цѣлый и наляка-

ный сѣвъ на лѣжку. Тогда насувались тысячні пляны: пойти до синдика мѣста и розказати цѣлу исторію; нѣ, лучше до посадника, еще лучше прямо до давного принципала та сказати щиро и отверто: „Я невинный!“ Все выдавало ся менѣ природнымъ, легкимъ. Мною заводѣла непобѣдима нетерпеливѣсть, я убравъ ся скоро и вышовъ. Але на Бога! при сходѣ сонця зникли всѣ красні пляны. Переходивъ я по-при магистратъ, глянувъ на сторожа и вернувъ ся. Дѣйшовъ я ажъ до дверей двоухъ чи трехъ урядѣвъ, часописей, але не знавъ увойти. Менѣ здавало ся, що при першомъ входѣ стрѣнуть мене всѣ словами „Вы голодній!“ Рѣшивъ ся я просити першого-лучшого, кого стрѣчу, щобъ пожичивъ менѣ кѣлька лѣрѣвъ. Стрѣтивъ я кѣлькохъ, задержавъ ихъ. Мене запитували, чи я не хорый. „Що?“ вѣдповѣвъ я, глядячи на нихъ недовѣрчиво, и они покидали мене. Минуло полудне. Тогда почувъ я въ серединѣ обезсилене, якусь безвладнѣсть, надъ якою я не мѣгъ заводѣти. Ноги дрожали, а голова маячила мовъ въ горячцѣ. Роздумувавъ я про нечувані рѣчи, про людей, про дивні дива... Въ головѣ нагромажувались всѣлякі гадки; я думавъ, що звездуть мене зъ розуму. Вѣдтакъ обняла мене якась лють, ненависть до всѣхъ, якихъ я видѣвъ. Всѣ люде выдавали ся менѣ безъ серця, що заподѣяли менѣ лихо. „Але чи се можливе!“ говоривъ я до

себе. „Чи я дѣйсно думаю о тѣй крайности? Але хто се я? Що заподѣявъ? Я маю право ѣсти! Я хочу жити!“ Пѣзнѣйше розболѣли мене дуже груди, розривали ся, мовь-бы всѣ внутренности попукали. Сѣвъ я самъ не знаю где. Я вставъ зъ якоюсь розпукою, стрѣтивъ якогось урядника, задержавъ его и сказавъ до него рѣшучо: „Пане!“... Вѣнъ глянувъ на мене, я прийшовъ до себе, спытавъ его про годину, вѣнъ сказавъ менѣ и пѣйшовъ дальше. Прийшла думка забити ся, я вѣдѣгнавъ єѣ и нагадавъ собѣ сейчасъ, не знаю якимъ способомъ, доньку господинѣ хаты, котра здѣвала ся моимъ спасенемъ. Запала вже вѣчь. Я приспѣшивъ крокъ, о скѣлько мѣгъ, прийшовъ до хаты, боровъ ся еще трохи, въ кѣнци выйшло зъ устъ се прокляте слово: „Я голодный!“ Настала нечувана сцена, дорогой пане! Тѣ двѣ женщины почали наразѣ плакати, ажъ сердце розрывало ся... Але якъ я сказавъ се слово, не мѣгъ вже его назадъ взяти... Було се вчера вечеромъ... Нынѣ рано, скоро зѣ сну, почавъ я роздумувати шукати працѣ, згадавъ на вашъ листокъ и прийшовъ пригадати себе вамъ. Така моя исторія. Простѣтъ, єсли я васъ нудивъ сумнымъ розговоромъ!...

Молодець неаполитанскій слухавъ его зъ великою увагою.

— Дякую вамъ! — сказавъ зворуженымъ голосомъ, стиснувши его руку.

Опóсля зóрвавъ ся скоро и побѣгъ до другои свѣтлицѣ, до вóкна.

— И я думаю, — кликнувъ зворушенымъ голосомъ, взносячи вогкї очи — що я нещасливый та нуджу свѣтомъ, и бачу, що жите се борба, и не чую силы выдержати его! Ахъ я нужденый, нерозумный и невдячный!

VIII.

Рікардо (неаполитаньскїй молодець, котрого имя мы доси замовчали) почавъ таки того самого дня говорити и писати до приятелѣвъ и знакомыхъ, щобы розглянути Альбертови мѣсце. И почавъ шукати зъ такимъ запаломъ и зъ такою рѣшучостїю, що здавало ся не має иншої думки. Сумовитóсть зникла, а вóдрила ся веселóсть. Вóнъ мавъ цѣль, зъ котрою годили ся серце, воля и совѣсть. Альберта образъ стоявъ ему все передъ очима, а благородне милосердіе въ души першїй разъ научило его понимати и цѣнити сю велику ласку, якої судьба не поскупила ему.

— Надто — „говоривъ звичайно зъ усмѣхомъ“ — сей молодець доказавъ менѣ математично, що я мушу бути щасливый! Ахъ, сей проклятый звичай, глядѣти все на себе!

Але хотїяй мавъ багато приятелѣвъ и заходивъ ся пóсля силъ надъ своимъ пляномъ, то

зѣ початку подыбавъ стѣлько перепонѣ, що му сѣвъ
остаточно упевнити сѣ, що се дѣло труднѣйше до
сповненя, нѣжѣ ему здавало сѣ.

Всюды подыбувавъ несподѣване и страшне
суперництво людей и зѣ-годомъ вѣдкрывавъ див-
не и лячне чуте величезной нужды, скрытой при-
личной, голосной соромной, яку подыбуе сѣ въ
великихъ мѣстахъ и яка засыпуе дверѣ урядовѣ
и палатѣ. Всюды вѣдкрывавъ нужду такъ пѣдъ
каптурами монаховѣ якъ и пѣдъ шеломами жовнѣровѣ,
всюды стрѣчавъ незасѣбныхъ урядникѣвъ, профе-
сорѣвъ безъ занятя, вѣдправленыхъ повѣрникѣвъ,
прогнанныхъ офѣцерѣвъ, писателѣвъ, якихъ завела
судьба, старыхъ, хорыхъ, знеможенныхъ. Въ кождѣй
хатѣ видѣвъ недостатки, нещастя, горя, супротивъ
чого Альбертове положене выдавало сѣ еще о стѣль-
ко хосеннѣйшымъ, що вѣнѣ бувъ молодой, здоро-
вый и безъ семѣи. По всѣхъ улицяхъ, куды лише
зайшовъ, подыбувавъ застрашающѣй голодѣ-нужду.
Нѣгде не мѣгъ такъ поводити сѣ, якъ вѣдповѣда-
ло его становиску. Тутъ стрѣтивъ его легонѣкѣй
усмѣхъ панѣ, тамъ безвстыднѣй напирая шахраѣвъ,
при столѣ неприличнѣй слова, якѣ голосять сѣ при
шампанѣ, всюды пуста балакавина, пустѣй доносы.
Середъ такихъ бесѣдъ людей, у якихъ найбѣль-
шимъ щастемъ було не умерти зѣ голоду, а зновъ
найбѣльша труднѣсть найти кусникъ хлѣба для

свого протегованого, обнимало его вдоволенє и радѣсть зъ причины супокою и богатства.

Зъ великимъ вдоволенємъ дрѣмавъ Рікардо по смачномъ обѣдѣ въ пухомъ фотели зъ часописею въ рукахъ та роздумувавъ про сихъ бѣдныхъ людей въ каптурахъ и шеломахъ и про нужденыхъ, якихъ подыбувавъ черезъ цѣлый день по сходахъ и сѣняхъ банкѣвъ та урядѣвъ. Его огортало гдеколи чутє, якого вѣнь самъ не бувъ въ силѣ пояснити, яке затемнювало жерело правдивои и доброй побожности. Вѣнь бачивъ велике горе.

Але мимо того вѣнь не чувъ себе шасливымъ, хотяй мавъ се нове вдоволенє зъ себе самого, бо въ нѣмъ вѣдзывавъ ся голось совѣсти и голось самолюбія. Вѣнь не мѣгъ вѣдкинути темной стороны, а тѣшити ся лише хвиливымъ вдоволенємъ. Якійсь несупокѣй почавъ его грызти.

Така дивна сумѣшка находить ся часами въ серци людскѣмъ!

IX.

Тымчасомъ старавъ ся Рікардъ скривати передъ Альбертомъ лихї успѣхи своихъ заходѣвъ, а загрѣвавъ его теплыми словами, коли лише проблыснула неясна надѣя на новї. О скѣлько глубше розваживъ свою душу чесну и добру, о стѣлько бѣльше набиравъ силы до своихъ намѣрѣвъ.

Але Альбертъ не зводивъ ся. По кѣлькихъ непевныхъ словахъ, по гдѣякихъ безхосенныхъ заходахъ своего молодця-опѣкуна, добававъ правду. Зѣ-годомъ, коли у Альберта змагало ся чувство вдячности, меншала надѣя, а зѣ надѣю супокѣй, котрого набравъ черезъ кѣлька днѣвъ по страшнѣй розпуцѣ.

Вѣнъ зновъ ставъ предвиджувати свою сумну кѣнчину. Юлія и мати просили его, а еща бѣльше нѣжъ просили, неволили майже жити зѣ ними мовъ братъ и сынъ. Вѣнъ не сумнѣвавъ ся, що они готовѣ були на найбѣльшѣй жертвы, щобы держати его въ хатѣ, доки не найде средствъ до житя. Але чи вѣнъ бувъ бы въ силѣ хѣснувати довше зѣ ихъ благородности? Вѣнъ принявъ ихъ жертву, пѣддавъ ся ихъ прошенямъ зѣ надѣю, що небавомъ змѣнитъ ся его прикрый станъ и скоро заплатитъ належный довгъ зѣ вдячностію. Але дни минали, а его положене не змѣняло ся. Кождымъ разомъ, коли Альбертъ сидѣвъ при столѣ зѣ тыми двома добрыми невѣстами, и бачивъ, що они всѣлякими можливыми способами старали ся его розвеселити, тогды еща бѣльше заплывало его сердце горестію и сумомъ. Се сиджене при чужѣмъ столѣ безъ нѣякой платнѣ починало ему выдавати ся нестерпимымъ пониженемъ. Вѣнъ понимавъ тѣ тысячнѣй жертвы, якѣ поносили для него двѣ бѣднѣйшѣ перфоты. Сама родна, жити зѣ ними такъ може.

еще кѣлька мѣсяцѣвъ, лякала его вельми. Вѣнъ мѣгъ похѣснувати ся помочію Рікардовою и заплатити за мешканє та харчъ; однакъ бувъ певный, що Юлія и мати за намовою Юліи були-бъ не приняли нѣ одного сотика. Таки гадки дѣлали его зъ кождымъ днемъ сумнѣйшимъ. Сей сумъ змагавъ ся еще бѣльше, якъ погадавъ о недалекомъ дни, коли за всяку цѣну буде мусѣвъ вѣддалити ся вѣдъ сеи хаты, вѣдлучити ся вѣдъ Юліи, котру що лишъ починавъ цѣнити, любити, поглядити, коли власне жите не выдавало ся єму краснѣйшимъ и бѣльше пожаданнымъ, якъ теперъ для неи.

Одного вечера, вже по вечерѣ, Юлія старала ся бути веселою. Вѣнъ заливъ ся рясными слезами.

X.

Сего вечера семія адвоката згромадила ся вѣ вѣдальни при столѣ. накрытѣмъ зеленою скатертію и освѣченѣмъ великою лампою. Отець писавъ и не зводивъ очей зъ паперу, мати читала, а вѣ кутику градо ся трѣ дѣтей, осмилѣтна дѣвчина, русява, бѣленька и червоненька, и два хлопцѣ; оденъ мавъ по-надъ шѣсть лѣтъ, другій пять. Дѣвчина мала розплетену косу и вѣдъ часу до часу стрясала головою, щобы закинути на плечѣ розбурене волосє. За кождымъ батьковымъ рѣхомъ

заговкала и вzywала братѣвъ до супокою. Вѣдтакъ зачинала говорити пѣвголосомъ и смѣяти ся. Въ хвили, коли отецъ дививъ ся суворымъ поглядомъ, зачинивъ очи и пѣднѣсь руку, щобъ вѣзвати до супокою, тогды выгледала дѣвчина мовъ ангель и тогды мати глядѣла на ню зъ одушевленемъ.

На столѣ коло дѣтей лежала паперова лѣбра. Старшій хлопецъ взявъ еѣ, звинувъ въ жмутокъ и державъ надъ поломѣнею свѣчки. .

— Чи она згорить? — сказавъ тихонько до сестры, дивлячи ся боязко на вѣтця.

— Ану, спробуй! — вѣдповѣла сестра голосно и вдоволена, що може въ где-чѣмъ поучити. — Если цѣла не згорить, то можна еѣ еще замѣняти...

— Я не вѣрю тому! — вѣдповѣвъ хлопецъ.

— Але зъ певностію! — вѣдповѣла дѣвчина. — Десятку знаю на pewno...

— Якъ-же ты дѣзнала ся?

— А знаю, бо я чула, а и ты тогды бувъ въ королевскѣмъ парку, якъ ишли мы на прохѣдъ. Пригадай собѣ, сей панъ, що ишовъ зъ тобою ажъ до римской брамы и розмовлявъ зъ Карльоттою, оповѣдавъ, що оденъ его приятель найшовъ паперову сотку, подерту на шматки, и давъ ему замѣнити въ банку на цѣлу. А тѣ въ банку пѣзнали имя на банкнотѣ, чи що... Число и число до-

казувало, що банкнотъ колись бувъ цѣлый и черезъ то ему замѣняли. Понимаєшь?

— Панъ, що товаришивъ Карльоттъ! — муркотѣла мати пѣдъ носомъ.

Адвокатъ глянувъ на жѣнку.

— Чи ты чула? — сказавъ пѣвголосомъ.

— Чи не правда, батечку — запытала дѣвчина — що подертї банкноты, якъ лишить ся еще кусничокъ, вымѣнюють ся въ банку?

Отець притакнувъ и почавъ писати дальше. Вѣдтакъ глянувъ по хвили кругомъ себе, мовъ-бы шукавъ чого, опѣсля вставъ, взявъ свѣчку и вышелъ зъ свѣтлицѣ.

Тогды звернула ся мати до дѣвчины...

— Амаля, закличъ Карльотту, бо я хочу ѣй щось сказати...

Потѣмъ и она вышла. Амаля побѣгла закликати Карльотту, яка була гувернанткою.

По хвилинь прийшли всѣ до свѣтлицѣ. Адвокатъ еще не вернувъ,

— Где пѣйшли? — запытала ся панѣ. — Амаля, иди, подиви ся!...

Коли Амаля встала, явивъ ся батько. Всѣ глянули на него. Вѣнъ бувъ змѣшанный.

— Якимъ способомъ — пытавъ ся вѣнъ, дивлячи ся то на жѣнку то на дѣвчину. — якимъ способомъ подыбую я въ нашѣй хатѣ сей образецъ?

И показавъ якійсь червоний образецъ чотыро-
гранный.

Амалія вся почервонѣла.

— Амалія, — сказавъ отецъ — ходи зѡ мною!

Дѣвчина встала и дрожала передъ батькомъ мовъ листокъ, а вѡнъ взявъ еи руку и попровадивъ до другои свѣтлицѣ, лишаячи жѣнку и дѣти мовъ поражень. Батько и донька зайшли до темной комнатки, где була стара обстановка и скрынѣ, и тутъ задержали ся.

Отець нахиливъ свѣчку въ оденъ кутокъ и показавъ донцѣ шпару въ мурѣ.

— Чи се ты скрыла тутъ сей образецъ? — запытавъ ся Амалія.

— Такъ! — вѡдповѣла дѣвчина.

— А коли?

— Передъ мѣсяцемъ...

Отець трохи призадумавъ ся. Вѡдтакъ взявъ Амалію за руку и попровадивъ еѣ до сусѣднои свѣтлицѣ.

— Якимъ чиномъ попавъ тобѣ въ руки сей образецъ? — запытавъ ся, усѣвши на крѣсло.

Дѣвчина скривила ся до плачу.

— Кажи правду! — додавъ вѡнъ.

Тогды почала оповѣдати Амалія зѣ боязнію, плачемъ и оханемъ, що одного вечера бѣгала она по городѣ Массімо Ацелію и власне перебѣгала по-при одну лавку та потрутила ногою сей обра-

зець. Думала, що се звичайный кусникъ паперу, підняла его и сховала до кишенѣ, бо бувъ червоный и подобавъ ся їй. Опѣсля она бачила, коли вже вѣдходила, що якійсь молодець просивъ дѣтей и няньокъ, чи не нашли якого образця. Она догадала ся, що се его образецъ, и хотѣла вѣдати. Але тогды згромадило ся вже стѣлько людей и молодець попавъ вже въ такій гнѣвъ, що она не була въ силѣ прийти до него. Наразъ вхопила єв нянька за руку и друга еще, що була зъ сусѣдскими людьми, и велѣли забирати ся домѣвъ. „Ходѣмъ“, — казали, „бо тутъ готово прийти до колотечѣ!“ Тогды зробило ся їй дуже жалко, що не вѣдала образця, и хотѣла еще вернути ся, але було вже за пѣзно. Проте, коли вернула до хаты, рѣшила ся за всяку цѣну вѣдати образецъ. Все носила его въ кишени и все шукала въ городѣ того пана, що его загубивъ. Але сего пана не можна було подыбати и она, стративши надѣю, сховала образецъ въ комнатцѣ, нѣчого Карльоттѣ не говорячи.

— Думка моя була: хто знае, може коли подыблю сего пана та вѣдамъ! — докѣнчила дѣвчина.

— Ты не видѣла нѣколи сего пана? — запытавъ отецъ.

— Нѣколи, нѣколи! — вѣдповѣла дѣвчина. — Се першій и послѣдній разъ.

Отець глядѣвъ їй еще хвильку въ очи, вѣд-

такъ велѣвъ ѣй вѣдойти. Она же зъ заплаканымъ еще лицемъ, але рада, що все поѣшло гладко, побѣгла мовь птичка до другои комнаты. Адвокатъ поринувъ въ гадкахъ, держачи образецъ въ руцѣ. Вѣнь случайно найшовъ сей образецъ въ пропуклинѣ муру, шукаючи за другимъ. Глядѣвъ хвильку на образецъ, вѣдтакъ глянувъ на лѣву его сторону и на лица его видко було велике здивоване. На лѣвѣй сторонѣ було написано: „Для мого сына Альберта. Марія П.“ Було се имя писаря, котрого вѣнь прогнавъ. Подъ симъ именемъ стало написано товстымъ письмомъ: „29. марта 27 лѣрѣвъ.“ Дрѣбно: „18 заплачено, лишилось 9“. Тыхъ девять лѣрѣвъ подѣлено на сѣмь рѣвныхъ частей, починаючи вѣдъ першого цвѣтня. Всѣ числа стояли рядкомъ мовь при додаваню, а коло каждого числа написано дрѣбными черенками: „Хлѣбъ и овочѣ.“ Осьмый день цвѣтня бувъ еще зазначеный цифрою 8., але безъ нѣякои замѣтки выдатку. Але за тое оловцемъ написано слова: „За двайцять лѣтъ, Боже мѣй!“

Прочитавши тѣ числа и слова, адвокатъ поблѣвъ цѣлкомъ. Вѣдтакъ вернувъ ся до вѣдальнѣ, кинувъ се пытане, побачивъ соромъ Амаліи, запытавъ ся и дѣзнавъ ся про все.

— Отже, чи се не чудо? — пробурмотѣвъ до себе, коли лишивъ ся самъ. — Сей образецъ попавъ ся тутъ случайно! Се письмо говорить прав-

ду! Сей молодець не мавъ грошей... не мѳгъ украсти.... бувъ невинный.. А я образивъ его, понизивъ, прогнавъ, довѳвъ его до нужды и голоду!... Теперь треба вѳднати сего бѳдака! — додавъ зворушенымъ голосомъ. — Треба его вѳдшукати сейчасъ, где-небудъ вѳнъ находивъ бы ся...

Вѳдтакъ пристанувъ, кладучи руку на чоло.

— Але хто-жь менѳ дасть доказы и внутрѳшне переконане, що я ошибъ ся? Що стало ся зъ соткою? Хто-жь мѳгъ взяти, если не вѳнъ?

Сѳвъ тай потонувъ цѳлый въ задумѳ.

— Може упала въ пѳчь — додавъ по хвили-нѳ — та може згорѳла, боли я выйшовъ зъ кабинету?!

Се слово „згорѳла“ пригадало ему розговоръ Амаліи, молодця, що товаришивъ Карльоттѳ, приятеля, банкѳ... Наразъ се все попало ему въ велике пѳдозрѳне. Ставъ, щобы закликати дѳвчинку.

Въ тѳй хвила увѳйшла его жѳнка.

— Слухай! — сказала зъ усмѳхомъ. — Я говорила зъ Карльоттою и пытала ся еѳ, хто то бувъ сей панъ, що важить ся товаришити ѳѳ, коли она иде зъ дѳвчиною на прохѳдъ. Не змѳшала ся нѳ крихѳтки и сейчасъ вѳдповѳла зъ дивнымъ супокоемъ, що сей молодець добра людина, а доказомъ сего те, що вѳсть щирымъ приятелемъ одного писаря, котрый тѳшитъ ся великою симпатією пана адвоката...

— Якого писаря? — запытавъ скоро адвокатъ.

Панѣ назвала имя давного Альбертового товариша.

— Я пытала ся єѣ, — додала опѣсля — якъ то стало ся зъ тою соткою. А она менѣ сказала, що справа дѣйсно така була, якъ розказала Амалія. Але въ тѣмъ нѣхто не добачивъ злобы, бо сотку найдено на серединѣ улицѣ, а сей панъ безъуспѣшно глядавъ властителя. Дперва по довшѣмъ часѣ замѣнивъ єѣ въ банку.

— Але хто-жь найшовъ сотку?

— Твоѣ писарь, що я єго назвала!

Адвокатъ призадумавъ ся.

— Але образецъ? — запытала панѣ.

— Иди! — сказавъ нечаяно панъ адвокатъ. — Иди и запытай ся Амалію, коли и въ якѣмъ дни тамтой говоривъ о банкнотѣ.

Панѣ выйшла.

— Твоѣ любезный писарь — сказала вернувши по хвилинѣ — замѣнивъ банкнотъ въ послѣднихъ дняхъ марта...

— Ахъ! — крикнувъ адвокатъ. — Вже не сумнѣваю ся доше! Одже!...

По сихъ словахъ перенявъ єго нечаяный жаль и милосердіє! Стискавъ образецъ въ судорожныхъ рукахъ и глядячи на образъ сеи бѣдной матери, прослезивъ ся та просивъ у неї прощєня.

XI.

Слѣдующого ранка Ріккардо вийшовъ вчасно изъ своєї хаты и пустивъ ся ити до Альбертового адвоката. Вѣнь стративъ вже всю надѣю знайти бѣдному молодцеву занятя, роздумувавъ про-тоє надъ тымъ, чи не можна бы направити его честь и вѣдзыскати ему давну писанину.

— Адвокатъ — роздумувавъ вѣнь по доро-зѣ — не знайшовъ сотки; бо если-бъ такъ було, то певно бувъ бы направивъ свою похибку. Треба буде его упевнити, що найдено єѣ пѣзнѣйше, нынѣ власне, и що знайшовъ єѣ другій писарь, зъ котрымъ треба буде уложити якусь исторіюку. Если справдѣ дѣстала ся сотка въ руки якомусь писареву, сей певно не пѣйде сказати „Я знайшовъ!“, бо если доси не вѣддавъ, то вже и не буде мѣгъ вѣддати... Але треба буде знайти такого, якій згодивъ бы ся на обману. А хто-жъ вѣдважить ся заперечити, коли я тамъ пѣйду и скажу: „Даю вамъ слово чести, всѣ мои товаришѣ готові дати слово чести, що сей молодець не мѣгъ украсти?“ А вѣдтакъ... а вѣдтакъ, хотяй-бы навѣть зъ сего нѣчо не прийшло, то все буде добре знати адвокату, що сей молодець має когось, що его цѣ-нить и уважає невиннымъ...

День бувъ вогкій и сумный; здавало ся, що цѣлый тыждень пѣчне ся дожджевый. Прийшовши

на площу катедральнои церкви, побачивъ Рікардо коло звѣниці велику товпу народа. Не вмѣшавъ ся въ товпу, лише зъ-далека запытавъ ся, що се за збѣговиско.

— Якійсь чоловікъ кинувъ ся зъ вершка звѣниці на землю! — вѣдповѣвъ запытаний зъ такимъ притискомъ милосердія и зъ такою усмѣшкою дѣвольского вдоволення, якъ то часто въ подѣбныхъ случаяхъ можна доглянути на лицахъ бѣльшой части цѣкавыхъ людей.

— И забивъ ся? — запытавъ Рікардо.

— Розумѣе ся! — вѣдповѣвъ другій, усмѣхаючи ся знова. — Розбивъ ся на шматочки! Єсть тамъ лише цѣла калюжа крови! Пѣйдѣть и подивѣть ся!

Рікардо пустивъ ся ити дальше. Єще не зробивъ и десять кроківъ, вернувъ ся назадъ та приступивъ до якогось чоловіка.

— Що се за одень, що кинувъ ся зъ звѣниці? — запытавъ ся зъ нетерпеливостію.

— Якійсь Ріварольо, кажуть! Писарь, чоловікъ коло сорока лѣтъ. Кобы вы бачили, яке его лице порозбиване... Страшно глядѣти на него... Я першій видѣвъ сю страшну подѣю!...

Рікардо пустивъ ся дальше въ свою дорогу.

По кѣлькохъ хвилиахъ прийшовъ до бюро. По дорозѣ обдумавъ, зъ кимъ має говорити, проте сейчасъ на вступѣ запытавъ сторожа о имя най-

молодшого урядника. Сторожъ подавъ имя писаря, котрого мы вже знаємо, и Рікардо, подаючи ему візитовый листокъ, просивъ закликати его.

По хвили явивъ ся писарь. Була се особа нужденна и звичайненька, навѣяна сею пустою гордостію молодыхъ людей, що старають ся наслѣдувати норovy женщинъ. Одѣтый принадно якъ все, зъ усмѣшкою на лиці, уклонивъ ся та просивъ Рікарда до свѣтлицъ и зачинивъ за собою дверь.

— Чимъ можу служити? — запытавъ услужливымъ голосомъ.

Рікардо бувъ красный молодець, чорнявий, здоровый, зъ такими живыми и повными очима, якими вызначае ся каждый неаполитанецъ. Була се полуднева статья, що впроваджуе пѣвнѣчныхъ въ подивлене. Ледви глянувъ писареві въ очи и змѣривъ его цѣлого, такъ сей зворушивъ ся зовсѣмъ и бувъ приневоленный поклонити ся Рікардови нѣжненько.

— Я приятель вашого знакомого, — сказавъ опѣсля чемнымъ голосомъ — пана Альберта П., який бувъ писаремъ передъ якимсь часомъ въ тѣмъ урядѣ...

Писарь поклонивъ ся знова.

— Я прийшовъ сюды, — продовжавъ Рікардо — не пѣсланный вѣдъ него, але безъ его вѣдо-

мости, самъ, неволеный голосомъ совѣсти, и прошу васъ помочи менѣ сповнити оденъ обовязокъ.

Писарь глянувъ на него мовъ зъ якимъ запытанемъ.

— Пана Альберта, якъ вы знаете, — продолжавъ Рікардо — обвинено о крадѣжь сто лѣрôвъ, що лежали на адвокатовôмъ столѣ...

Писарь охнувъ, мовъ-бы хотѣвъ притакнути.

— Добре! — додавъ Рікардо зъ рѣшучостію. — Обвинене неправдиве!...

Писарь глянувъ на него зъ заклопотанемъ. Але помѣтивши, що въ его обличю не пробивае ся инша гадка, упевнивъ ся и зробивъ рухъ, мовъ-бы и тымъ словомъ хотѣвъ притакнути.

— Я знаю пана Альберта, — продолжавъ Рікардо — знаю его вôдѣ давно, знаю его найтайнѣйшій думки и вѣрю, що вôнъ не мôгъ-бы поповнити нечесного дѣла. Я даю поруку за него мовъ за свого брата. Сотки осôбъ можуть то само посвѣдчити. Затрата грошей остае невыясненою загадкою, але панъ Альбертъ таки не виненъ. Теперъ находить ся вôнъ въ крайнôй нуждѣ и найгôрше обезчещеный. Ся несправедливôсть буде для него загладою. Тымъ тяжшій обовязокъ спадае на знакомыхъ сего бѣдного молодця, здѣлати все можливе, щобы привернути ему то, що стративъ. Треба найти способъ дати ему знова заняте та переконати пана адвоката о его невинности. Тажъ вы

прецѣвъ такий молодой, маєте серце, вы знаєте сего нещасного бѣдака, помогѣть менѣ! Здѣлаймо се, що може направити его нещастѣ. Упевняю васъ, що се дѣло буде добре и чесне. Найдѣть способъ, якимъ могли бы мы переконати пана!...

Писарь глядѣвъ уважно на Рікарда и повѣривъ еще бѣльше его словамъ.

— Але якъ же найти сей способъ, мѣй Боже? — промовивъ важкимъ и милосернымъ голосомъ. — Не було свѣдкѣвъ, сотки не найдено, нѣхто не бувъ въ силѣ пояснити... Давъ бы Богъ, щобы се все выяснило ся!

— Але може знайти ся, — вѣдповѣвъ Рікардо, захочений прихильнымъ розположенѣмъ молодця — може знайти ся вѣдъ хвилѣ, коли вы и я переконані о невинности пана Альберта!... Можемо уложити межи собою и нѣхто не буде знати о тѣмъ нѣ теперь нѣ нѣколи. Вѣрте, дорогій пане, вѣнъ буде вамъ вдячный черезъ цѣле жите!

По сихъ словахъ подавъ ему руки и стиснувъ ихъ вѣдъ серця.

— Але що сказати, що вынайти? — вѣдповѣвъ писарь, имаючи ся за голову, мовъ-бы хотѣвъ справдѣ що вынайти.

— Треба сказати, що сотку найдено — крикнувъ зъ житемъ Рікардо — и треба вѣддати адвокатуви банкнотъ на сто лѣрѣвъ! Сотку я самъ

дамь. Вы лише занесете адвокатоу, удаючи вдоволене изъ-за доказанои невинности приятеля, та скажете: „Отсе сотка, яку вы уважали за украдену, а я єѣ найшовъ!“

— Я? — запытавъ писарь, захопотавшись трохи.

— Але щожь бѣльше природного? — вѣдповѣвъ Рікардо, розгорячуючись и имаючи руку молодця.

— Алежь... — вѣдповѣвъ сей невинно — найти сотку... теперь.. по такѣмъ довгѣмъ часѣ... где... якимъ чиномъ?... Якъ пояснити сю тайну?

— Можна найкрасше розъяснити! Выгадаймо пояснене оба! Оттакъ примѣромъ. Коли адвокатъ хотѣвъ выйти зъ своего бюро, въ котрѣмъ панъ Альбертъ лишивъ ся на хвильку, встаючи струтивъ сотку изъ стола на землю. Побѣчь стола горѣло въ печи. Банкнотъ упавъ въ попѣлъ зъ прыскомъ и згорѣвъ майже цѣлый. Вечеромъ загорнувъ сторожь зъ иншими паперами и вкинувъ до коша. Вы, шукаючи загубленого листа, заглянули тамъ... Але чомужь се выдає ся вамъ такимъ дивнымъ?

Рікардо, глянувши нечаяно писареви въ лице, доглянувъ у него таке нечаяне захопотанє, що мусѣвъ кинути таке остре пытанє. На се бувъ бы зъ певностію згодивъ ся писарь, але колибъ се було наступило въ день по затратѣ банкнота, а не тогда, коли говоривъ Рікардо.

— Чому се видає ся вамъ такимъ дивнымъ? — повторивъ сей, змѣрюючи очима писаря еще бѣльше.

Але сей стративъ вже рѣвновагу. Мѣсто направити першу нерозвагу, вѣнь стоявъ хвильку безъ вѣдповѣди, червоний, збентежений, кидаючи на всѣ боки очима.

— Нѣ... я не хочу мѣшати ся до сего дѣла! — вѣдповѣвъ нерадо. — Я не хочу... впасти въ пѣдозрѣня...

— Пѣдозрѣня?... — запытавъ зѣ великимъ счудованемъ Рікардо. — Пѣдозрѣня.. на що, на кого?

— Пѣдозрѣня.. — бурмотѣвъ писарь — на мою честь...

— На вашу честь? — крикнувъ Рікардо, глядячи добре ему въ лице. — Але що-жь вы говорите?

— Такъ, пане! — вѣдповѣвъ писарь пѣднесенымъ голосомъ, стративши рѣвновагу и не знаючи, до чого имити ся. — Пѣдозрѣня на мою честь! Моя честь по-надъ всѣ пѣдозрѣня! Я за-надто звѣсный! Нѣхто не смѣе менѣ закинути щось! Запытайте ся моихъ товаришѣвъ, мого пана, кого хочете! Нема зрештою про що говорити! Я не вмѣшаю ся въ сю справу и не хочу вмѣшати ся! Розумѣете? Панъ Альбертъ нехай самъ

про себе дбає и лишить въ супокою того, що єго не тыкає! Рѣчь скѣнчена!

Рікардо засмѣявъ ся голосно.

— Але знаєте, — сказавъ, заломлюючы руки и простягаючи ноги — я сказавъ бы вамъ, що вы розбишака...

Писарь побѣлѣвъ и подавъ ся въ задъ до дверей.

— Глядѣть, що говорите! — крикнувъ остримъ голосомъ.

— Ахъ, теперъ зачинаю розумѣти! — вѣдповѣвъ Рікардо, беручи капелюхъ и подаючись напередъ.

Але наразъ пристанувъ. Незвѣсна рука имила писаря на порозѣ дверей. Вѣнъ обернувъ ся, а побачивши передъ собою адвоката, скоро поступивъ въ задъ и стоявъ хвильку при стѣнѣ мовъ скаменѣлый.

— Добре... такъ! — шепотѣвъ опѣсля довгимъ голосомъ. — Се я!

И сунувъ ся поводи, стираючи вапно на стѣнѣ, мовъ хлопець, що попавъ у лапку.

XII.

Юлія сего дня збудила ся раненько утомлена и занепокоєна болесными снами. Попередного вечера выдававъ ся їй Альбертъ бѣльше засумованимъ, нѣжъ звичайно. Она молила єго заодно

зъ слезами въ очахъ та взывала, щобы набравъ вѣдваци.

— Ахъ, Юлія, не можу такъ довше жити! — вѣдповѣдавъ вѣнъ все.

Серце еи поразило ся вельми сими словами и она такъ заснула. Коли збудила ся раненько, здавало ся, що все хтось шепоче їй въ ухо тѣ слова.

Убрала ся скоренько и пѣйшла запукати до Альбертовыхъ дверей, вычѣкуючи звичайного голосу „Прощу!“ высказаного утомленимъ и меланхолийнымъ тономъ. Однакъ не почувла вѣдповѣди. Запукала знова. Нѣчого! Тогды вѣдчинила дверѣ и увѣйшла. Альберта не було. Юлія стояла хвильку недвижимо и задумана, очи впялила въ лампу, котра зовсѣмъ высвѣтила ся. Опѣсля зблизила ся до вѣкна и глянула на двѣръ. Небо було сѣре и темне. Зъ-годомъ увѣйшло въ еи серце якесь далеке передчутѣ нешастя. Вернула ся до своєї комнаты, сѣла и пѣдперла голову руками. Почала знова думати и потонула зовсѣмъ въ глубокѣй задумѣ...

По хвилини явила ся мати и сѣла противъ неи, не сказавши нѣ словечка.

Запукано до дверей. Юлія пѣйшла вѣдчинити и наразъ побачила на порозѣ лице старои сусѣдки.

— Чи чули вы новину? — сказала нечаяно.

— Не знаю нѣчого! — вѣдповѣла дѣвчина.

— Якійсь чоловіккь кинувъ ся зъ звѣнницѣ катедры...

— Коли? — запытала сѣйчасъ Юлія.

— Вчера вечеромъ...

— Нѣ, рано! — сказала друга сусѣдка, переходячи черезъ подвѣре по-при нихъ зъ клункомъ пѣдъ пахою. — Менѣ говорили, що нынѣ рано, mezi шестою а семою...

— Хто такій? — запытала Юлія.

— Хто его знає! — вѣдповѣли одногосно обѣ сусѣдки.

Юлія стояла хвильку въ задумѣ.

— Але гдежь-тамъ! — сказала до себе и усмѣхнула ся.

Опѣсля знова потонула въ думкахъ.

— Що стало ся? — запытала єѣ мати.

— Кинувъ ся якійсь чоловіккь зъ звѣнницѣ катедральной! — вѣдповѣла Юлія, входячи до комнаты.

Мати выдала стонъ переполоху и глядѣла прямо въ лице доньки.

— Боже мѣй,... хто бы се не бувъ? — промовила по хвилинцѣ выжиданя низкимъ сильнымъ голосомъ.

— Хто? — крикнула Юлія.

— Панъ Альбертъ! — прошепотѣла переполохана старушка.

— Панъ Альбертъ? — вѣдповѣла дѣвчина

зъ притискомъ якогось неозначеного счудованя и переполоху. — Алезь подумайте, що говорите, ненько!.. О певныхъ дѣлахъ и думати не треба! — та заляла ся рясными слезами.

— Знаете? — сказала въ сѣй хвили друга сусѣдка, задержуючи ся передъ дверми. — Кажуть, що сей чоловѣкъ, що кинувъ ся зъ звѣниці, бувъ писаремъ...

— Але я вамъ кажу, — крикнула Юлія, кидаючи ся до дверей — лишѣть насъ въ супокою! Идѣть где-инде говорити подобнѣй бесѣды! Ахъ, мѡй Боже! — стогнала опѡсля, зближаючи ся до своєї матери. — Кобы бувъ сказавъ намъ передъ выходомъ бодай одно слѡвце и не лишивъ насъ зъ такими непевными гадками! Щожь се за, спосѡбъ забирати ся безъ словечка!.. Слушайте! — крикнула, выбѣгаючи знова на подвѡре и здержуючи переходячихъ жѣнокъ. — Даруйте, скажѣть менѣ еще разъ! — вѡдтакъ вернула до матери. — Ненько, сама я не знаю, чому такъ бою ся! — Опѡсля знова выбѣгала до жѣнокъ. — А хтожь вамъ казавъ, що вѡнъ писаремъ? Коли кинувъ ся? Чому?

— Зъ бѣды, .. — вѡдповѣли женщины — розумѣе ся!..

— Зъ бѣды! — крикнула Юлія дивнымъ голосомъ.

— Щожь вамъ залежить на тѣмъ? — запытали сусѣдки.

— Що менѣ залежить? — вѣдповѣла дѣвчина, блѣднѣючи на лицѣ. — Имае мене розпука, розумѣете? Сама не знаю, що зѣ мною теперѣ дѣе ся!

— Лякаете ся, чи се не той молодець, що у васъ живе?

— Ахъ такъ! — вѣдповѣла Юлія, бѣгаючи по свѣтлицѣ мовъ збожеволѣла и шукаючи хустки. — Чи вы еще не зрозумѣли?

— Алежь се не можливо! — крикнули сусѣдки. — Будьте супокѣйні! Се не вѣнъ!

И хотѣли здержати єѣ.

— Пустиѣть мене! — кричала Юлія, кидаючи ся до дверей.

— Алежь се не вѣнъ! — кричали хоромъ сусѣдки, имаючи єѣ за руки.

— Але гдѣжь ты хочешъ ити? На Бога успокѣй ся! Се не вѣнъ! — уговорювала мати.

— Пустиѣть мене, — голосила дѣвчина въ приступѣ божевѣльности — або васъ закусаю!

Зѣ надокладомъ силъ вырвала ся вѣдъ жѣнокъ и выбѣгла на подвѣрсе.

Два незнакомѣ здержали єѣ.

— Чи єсть въ хатѣ панъ Альбертъ! — запытавъ єѣ оленъ зъ нихъ.

Юлія вѣдступила оденъ крокъ въ задъ и глянула на него.

— Нѣ!... Хто се вы? — вѣдповѣла тревожнымъ голосомъ.

— Я адвокатъ Б***! — вѣдповѣвъ сей, глядячи здивовано на ню.

— Ахъ такъ! — крикнула Юлія, глядячи на него збожеволѣлымъ поглядомъ. — Вы смѣете еще переступити порѣгъ сеи хаты?... Душегубе!

По сихъ словахъ поступила напередъ и кинула ему ключъ въ лице.

— Нѣ, вѣнъ не бувъ злодѣй! — кричала, упавши на рамена жѣнки.

И зникла.

— Ходѣмъ зъ-вѣдси! — сказавъ холодно Рікардо до адвоката. — Не добре намъ тутъ стояти! Я поясню опѣсля, коли прииду до вашои хаты

Пѣйшовъ за Юлією, а адвокатъ пустивъ ся до хаты збентеженный, стираючи струѣ крови на лицѣ.

XIII.

Рікарда вже не було въ хатѣ, коли Альбертъ вернувъ ся. На превелике свое здивоване заставъ Юлію супокѣйною и усмѣхвеною. Зъ-разу глядѣвъ на ню хвильку, вѣдтакъ запытавъ о причину сего супокою. Юлія подала ему въ руку листокъ та сказала, що се пригѣсъ якійсь панъ.

— Прошу пана Альберта — стояло въ листку — явити ся сего вечера на улици! — (названо улицю, число и поверхъ). — Тамъ дамъ вѣдповѣдь на ваше запытанє зъ-передъ двохъ днѣвъ. Надѣюсь васъ напєвно. Рїкардо.

— Яке запытанє? — запытала Юлія.

— Запытанє о мѣсце писаря въ урядѣ одного инжинера! — вѣдповѣвъ Альбертъ зъ сумомъ. — Пойду... почути звычайну вѣдповѣдь... Минає вже мѣсяць...

— Але хто живе въ тѣй хатѣ?

— Не знаю!

— Не знаете єго! — повторила Юлія зъ якимсь вдоволенємъ.

Альбертъ не промовивъ бѣльше нѣ словечка.

XIV.

О семѣй годинѣ вечеромъ зазвонивъ вѣнъ до хаты, назначенои на Рїкардовѣмъ листку. Єму вийшовъ вѣдчинити служачій зъ свѣчкою въ руцѣ, перейшовъ зъ нимъ двѣ або три свѣтлицѣ, вѣдчинивъ до одной дверѣ и попросивъ увѣйти та пождати хвильку.

Альбертъ увѣйшовъ, а служачій зачинивъ дверѣ и зникъ. Була се гарно прикрашена свѣтлица, освѣтлена ясною лампою, а на серединѣ стоявъ стѣль. Альбертъ сѣвъ и почавъ розгляда-

ти ся. Стѣны були прикрашені зеркалами и образами, столики заповнені цвѣтами, золочеными книжками и всѣлякими окрасами. Въ однѣмъ кутѣ, на высокѣмъ краснѣмъ столику, стояла алябастрова статуя зъ простягнуною рукою, мовь-бы хотѣла ити до него. Въ вождѣй части свѣтили ся якійсь окрасы. Вже давно вѣнь не бачивъ такой красной паньской свѣтлицѣ. Положивъ руку на спинку крѣсла, що стояло коло него, вся була зъ аксамиту; глянувъ пѣдъ ноги, лежала тигрова скѣра; оглянувъ ся, побачивъ кришталеву хату, а въ нѣй бронзовый годинникъ; всюды, куды подививъ ся, видѣвъ якійсь предметъ, що въ троє перевысшавъ его мѣсячну платню. Вѣнь сидѣвъ хвильку та оглядавъ кождый предметъ зъ дитинячою цѣкавостію: цвѣты въ гафтахъ, рамы на зеркалахъ, стрѣчки на звѣночкахъ, свѣчники, подушочки на софахъ, всѣлякї окрасы. Вѣдтакъ обнявъ его невысказанный сумъ. Сей блескъ разивъ его мовь глумъ въ его нуждѣ. Ся статуя, що показувала на него пальцемъ, робила въ нѣмъ вражене мовь-бы якои особы, що каже до него: „Забирай ся зъ-вѣдси!“ Его непокоила думка, що за кѣлька хвиль мае тутъ хтось появиити ся. Вѣнь радше еще довше вычѣкувавъ бы такъ, хотѣвъ бы радше скрыти ся, або тихонько выйти на пальцяхъ. Бачилось ему, мовь-бы вже хтось пришовъ.

— Що я тутъ здѣлаю?—думавъ нещасный. —

Чого маю надѣяти ся? Якъ можуть опѣкувати ся мною тѣи щасливѣи люде, що проживають въ тѣй хатѣ?

Ѣму прочувъ ся шелестъ, думавъ, що се иде якась панѣ, станувъ на рѣвнѣи ноги, а глянувши до зеркала, зауважавъ, що весь спаленѣвъ. Сѣвъ знова и ждавъ зъ напруженою увагою. Въ кѣнци обнявъ его якѣйсъ несупокѣи, мовъ гѣвъ за-для того, що бувъ приневоленный ждати тутъ самъ середъ такого богатства, яке его упокоряло, въ тѣмъ станѣ болесного вычѣкуваня. Згадавъ тѣи довгѣи хвилѣ вычѣкуваня по иншихъ хатахъ, щобы почути вѣдповѣдъ: „Не потребуемо нѣкого!“ Вернули ѣму на гадку милосерднѣи усмѣхи слугъ и дверникѣвъ, коли побачили, що вѣнъ вертає зъ схиленою головою, нетерпеливѣость тыхъ, до котрыхъ удававъ ся зъ прошенями, всѣ обходженя, всѣ жертвы власной любви, всѣ упокореня, поношенѣи въ присутности незвѣсныхъ людей. Згромадились всѣ гадки и навѣтъ тѣи дни, коли вѣнъ голодувавъ, та придавили его.

— Чи довго еще — запытавъ самъ себе — буду вести такє сумне житѣ, що мене переслѣдує? Якѣи злочинъ я сповнивъ? Яке проклятѣ тяжить на моѣи головѣ? Тажъ я нѣчого не прошу, лише працѣ, — сказавъ опѣсля въ приступѣ гѣву и розпуки — маю отже умерти зъ голоду? Маю красти? Маю убити себе?

И зôрвавъ ся на рôвнѣи ноги, почувъ въ собѣ якесь дивне завзяте, бувъ-бы пошарпавъ на шматочки все, що лише попало бы було єму пôдъ руки.

— Ахъ! — сказавъ опôсля придавленимъ голосомъ, глядячи скôснимъ окомъ на дверѣ. — Я утомлений! Що дѣлають тѣ паны? Вôдважно сюды, люде безъ сердца! Се жебракъ вычѣкуе тутъ!

Сидѣвъ еще хвильку, въ кôнцѣ взявъ капелюхъ и хотѣвъ выйти.

Въ тôй хвили почувъ звуки милои gry на фортепянѣ, котру грала якась нѣжненька рука. Задержавъ ся еще и сѣвъ знова. Гра поволи ставала голоснѣйша, вôдтакъ знова тихнѣйша то голоснѣйша. Бачилось, мовъ-бы се бувъ розговоръ зворушенои особы, що розповѣдає нѣжне и веселе оповѣданє засумованому приятелеви та розказує єму скоро, живо, занимаючо. Бачилось, що се помѣшанѣи голоса женщинѣ и дѣтей, що хотять розвеселити бѣдного. Пригадавъ ся єму сильный голосъ Юліи, якъ она говорила: „Нѣ, не говорѣть такъ, будьте вôдважнѣи, надѣйте ся еще!

Альбертъ пôдперъ голову рукою та роздумувавъ про Юлію въ сумнôмъ нѣжнôмъ настрою душѣ.

Наразъ вôдчинили ся дверѣ. Альбертъ стрепенувъ ся и ставъ.

Явила ся русява дѣвчинка, бѣла и рожева, въ бѣлôмъ одѣвнѣ, зъ розплетенимъ волосемъ, та

зближала ся боязко до Альберта въ товариствѣ двоухъ хлопцѣвъ, шестилѣтнoго и чотыролѣтнoго, що ишли попереду зъ здивоваными очима.

Дѣвчинка задержала ся на два кроки передъ Альбертомъ.

— Маю вамъ прочитати письмо! — сказала румянѣючи, зворушенымъ голосомъ, добувши листокъ дрожащими руками.

— Яке письмо? — запытавъ Альбертъ здивованый.

— Письмо, — вѣдповѣла дѣвчинка — яке написавъ передъ хвилею мѡй батько та велѣвъ менѣ пойти и прочитати тому панови, що вычѣкуе въ свѣтлицы...

— А хто есть вашъ батько? — запытавъ ся Альбертъ, оглядаючись кругомъ себе.

Дѣвчинка сказала имя своего батька.

Альбертъ подавъ ся въ задъ, мовь-бы поразила его стрѣла въ грудь. Кровь заворушилась вѣдъ головы до нѡгъ. Пригадавъ собѣ наразъ все: обвинене о крадѣжъ, нужду, голодъ, всѣ прикροсти, якѣ перетерпѣвъ въ тѡмъ часѣ зъ вины сего чоловѣка. Обняла его лють и ненависть. Въ першѡй хвили хотѣвъ вырвати сей листъ, подерти и кинути пѡдъ ноги. Вже простягнувъ руку... Але стрѣнувъ его боязкѡй и благородный поглядъ дѣвчины и вѡнъ здержавъ ся. Кровь уступила и вѡнъ страшно побѣлѣвъ. Приложивъ руку до горячого чола...

Прoшу читати! — промовивъ змѣненымъ голосомъ, вѣднѣвши назадъ руку.

— Пане Альбертъ! — почала дѣвчина читати. — Я досвѣдчивъ вашей невинности... Я пѣзнавъ въ тѣмъ часѣ, якѣ були наслѣдки моего невѣдженного блуду, кѣлько вы натерпѣли ся черезъ мене и яке благородне сердце у васъ! Теперъ я маю сповнити оденъ обовязокъ, именно упросити васъ вернути до моего бюро бодай на часокъ, бо хочу заявити святочно, въ вашѣй присутности и всѣхъ моихъ урядникѣвъ, що я несправедливо оклеветавъ чесного чоловіка! Але на тѣмъ не конецъ! Понеже образа була величезна, я мушу высказати слова такъ, щобы перевысшили мою гордѣсть. Выголошу слова безъ примусу, безъ ваганя, широко, зъ сердцемъ на устахъ, зъ слезами въ очахъ, що скажуть менѣ: „Панъ Альбертъ прощає!“ Се старый чоловікъ просить прощенья у двайцятилѣтнего молодця, се батько просить черезъ своихъ дѣтей. Поцѣлуйте въ чоло всѣ троє, пане Альберте! Я не прошу иншой вѣдповѣди! Коли они вернуть до хаты и скажуть менѣ: „Насъ поцѣлувавъ!“, тогды я упевню ся, що вы простили менѣ! Тогды я пригорну ихъ до своего сердца зъ радостию и вдоволенемъ...

Дѣвчина замовкла и пѣднесла краснѣ голубѣи очы въ Альбертове лице.

Альбертъ стоявъ хвильку здивований, вѣд-

дыхаючи зъ трудомъ, та глядѣвъ кругомъ себе, мовь-бы хотѣвъ переконати ся, чи се на явѣ, чи въ снѣ. Опѣсля прояснила ся наразъ вся его душа. Все вышло на верхъ, що мавъ въ собѣ доброго и чесного. Взявъ листокъ зъ рукъ Амаліи, глядѣвъ на него, звинувъ судорожними руками и засмѣявъ ся.

— Такъ, прощаю, прощаю, прощаю! — крикнувъ звѣнкимъ та дрожащимъ голосомъ.

По сихъ словахъ кинувъ ся до дѣтей, пригорнувъ всѣ трое до своєї груди и посыпали ся дощемъ горячій поцѣлуѣ на три русяві головы.

Въ тѣй хвили вѣдчинили ся дверѣ и на порозѣ явивъ ся адвокатъ.

Альбертъ звернувъ ся до него.

Адвокатъ здержавъ его рукою. Ся рука показувала образецъ. Молодець глядѣвъ и выдавъ зъ себе голосъ здивованя и радости...

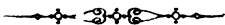
— Моя ненька! — закликавъ.

Адвокатъ простягнувъ до него рамена.

— Тутъ, бѣдний Альберте! — сказавъ зворушенимъ голосомъ.

А Альбертъ кинувъ ся ему на шію, дрожаючи зъ зворушеня.

Въ Черемышли дня 16. жовтна 1901.

Бібліотека для рускои молодежи
пѣдъ редакціею Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXIII.

Томъ LVII.

Рѣкъ IX.

I.

Вѣнъ здурѣвъ.

Смѣховинка въ трехъ вѣдслонахъ В. Каммерера.

За дозволомъ автора на рускій языкъ переклавъ

Евгеній Гуцайло.

II.

Зъ нашої бувальщини.

Написавъ о. Іосифъ Застырець.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

1902.

I.

ВѢНЪ ЗДУРЪВЪ.

Смѣховинка въ трехъ вѣдслонахъ

В. Каммерера.

О С О Б Ы :

Левъ Твердовскій, богатый помѣщикъ.

Марко Зеленюкъ, Твердовского сестрѣнецъ.

Ефремъ Полявой, приятель Марковъ.

Ложка, слуга Твердовского.

Петля Стефанъ, повѣтовый лѣкарь.

Одородникъ.

Вѣдслона перша.

Комната маляра.

Марко Зеленюкъ, потѣмъ Сѣремъ Польовый.

Марко сидитъ передъ шталюгою и малюе.

Марко. Ну, тутъ троха бѣльше тѣни, а тутъ бѣльше свѣтла, тай образъ скѣнченый! Справдѣ, вѣнъ менѣ самому подобавъ ся! (встае, вѣдходить вѣдъ образа и приглядае ся ему зъ-далека). Абожь не красный? Теперъ я вдоволенный зъ своєї роботы! Що за видъ? Сонце послѣдними промѣнями обляло землю и позолотило гень далеко баню церкви. Тамъ иде домѣвъ корова, за нею поважно посувають ся другі бочасті та красі, а пастухъ лишъ вылопуе зъ батога. А тамъ парѣбки тягнуть ведромъ воду, наливають вѣ корыто, бо отъ-отъ вихромъ прилетятъ конѣ до пѣйла. Гей, если-бъ мѣй дядько побачивъ, певно не прогнѣвавъ бы ся на мене, що я таке змалювавъ!... Що за шкода, що той мѣй дядько не умѣе оцѣнити талану! Гм... Знаю, чому! Вѣнъ вѣддавъ ся цѣлою душею господарцѣ. Та може вѣнъ и має слушнѣсть, але-жь бо и я не безъ правды! Бо-жь кождый есть

собѣ ковалемъ своего щастя! Але все то вже не верне ся: лучше и не думати про се! Отъ якъ выкончу сей образъ, то змалюю другій, що представить свободу и веселѣсть, котрыхъ дядько и цѣлымъ мѣшкомъ золота не въ силѣ о- платити... (Спѣває)

Свобода й веселѣсть
Сестрички рѣднїи;
Перша вносить, друга крѣпить
Серця молодїи!

Ефремъ (входитъ). Здравь, Марку! Ты все веселый и щасливый!

Марко. Ахъ, то ты, Ефреме?! Що, може завидуешь менѣ?

Ефремъ. И дуже навѣтъ...

Марко. Нема чого завидувати! Але що тебе такъ рано привело до мене? Ты чогось такій блѣд- дый, зажуреный... Що тобѣ такого?

Ефремъ. Отъ, зле зѣ мною...

Марко. Та говори бо, що стало ся!

Ефремъ. Та диви! Той скупый баронъ Крешуно- вичъ вѣдмовивъ менѣ службу...

Марко. Не може бути! Тажъ управителя лучшего вѣдъ тебе не найде! Тажъ ты бувъ такій вѣр- ный; где-жъ возьме вѣдъ тебе лучшего? Такъ розумѣешь господарку, що й годѣ лучше!

Ефремъ. Друже, лучше перестань!

Марко. Що-жъ вѣнъ тобѣ закидае?

Ефремъ. Говорить, що робѣтники хотять большои оплаты, та що я сему виненъ? Вѣнъ каже: колибъ ты тримавъ людей добре въ рукахъ, то они були бы инші! Ну, скажи ты самъ, чи я маю зъ людей скѣру дерти?! Ба каже такожь, що я легковажу собѣ его справы; отъ Богъ знае, що выгадуе!

Марко. То клевета!

Ефремъ. Такъ що робити? Таке мое щасте! И то всюды такъ! Отъ бувъ я въ добрахъ Сроковско-го, стративъ мѣсце, бо розпочавъ жнива за пѣзно; у Кульматицкого мыши пѣдгрызли мое щасте, бо я не купувавъ трутки; у Крупского не попасавъ я довго.. казавъ, що збанкротуе черезъ мене. А у Крешуновича, ну якъ чуешь. Где прийдешь, працѣ доволѣ, а за заплату чорна невдячнѣсть...

Марко. Недобра монета!...

Ефремъ. Отъ на плечѣ управителя накладываютъ великій тягаръ, бо господарити то не абы-яка рѣчь; але коли приймешъ ся его двигати, сейчасъ знимають его тобѣ зъ плечей, бо кажутъ, щобы ты, борони Боже, не насадивъ ся або не звихнувъ ся...

Марко. Такъ, такъ, мѣй друже, то правда. Господарство то великій клопѣтъ. Тѣшу ся, що я высунувъ ся зъ тои лапки.

Ефремъ. Якъ высунувъ ся? Або ты мавъ бути коли господаремъ?

Марко. Розумѣе ся!

Ефремъ. О тѣмъ ты нѣколи менѣ не згадувавъ..

Марко. Я мавъ красный мастокъ одѣдичити!

Ефремъ. И ты вѣдѣвувъ се щастѣ вѣдъ себе?!

Марко. Я шукавъ вѣ тѣмъ (показуе на образъ) моего щастя, ну и знайшовъ...

Ефремъ. Се цѣкаве для мене.. Розказки, якъ се було!

Марко. Отъ сѣдай, розкажу тобѣ, якъ оно стало ся. Слухай! Добріи мои родичѣ вѣдъ умерли мене еще маленькимъ, а братъ моєи матери взявъ мене до себе. У него не було дѣтей, тожъ я заступивъ ему сына. А любивъ вѣнъ мене... любивъ! Що лише душа забажала, все дававъ менѣ. Дитинні лѣта перейшли менѣ, якъ красный любый сонъ. Олѣвць, папѣръ, фарбы.. були у мене найлюбѣйшою забавою. На що дививъ ся я, се и малювавъ. Які-тамъ тѣ малюнки були, се було менѣ байдуже. Разъ, памятаю якъ нынѣ, не стало менѣ фарбъ. Я не сказавъ дядькови сего, а що менѣ якъ разъ тогды захотѣло ся малювати, отже взявъ я вуглика, пѣйшовъ до дядьковой комнаты и намалювавъ Дудя, що волосѣне и онучѣ скуцуюе вѣ нашѣмъ селѣ, разомъ зъ его драгантивою шкапою. Дядько не сваривъ на мене за се,

лише спытавъ, чи маю фарбы. Якой менѣ лишъ забракло або захотѣлось, не вѣдмовивъ старый менѣ, а въ додатку постаравъ ся о учителя-маляра. У дядька було богато образѣвъ. Я любивъ дуже ихъ оглядати. Бувало цѣлыми днями сиджу при нихъ. Але дядько не добачивъ у мене справдешного талану до малярства. Вѣнѣ говоривъ, що лише въ дитинствѣ позволяе менѣ малювати, а потѣмъ возьме мене до господарства. Бо бачишь у него єсть богато ланѣвъ, лѣсовъ тай сѣножати. А що вже коровъ, волѣвъ, коней, то и не кажу! Досыть всего ..

Ефремъ. Що за щастє!...

Марко. Щобы бути рѣльникомъ, до того не мавъ я повликаня.

Ефремъ. Бо ты бувъ слѣпый...

Марко. Може бути, але послухай дальше! Разъ дядько сказавъ до мене: „Слухай, Марку! Вѣдъ Покровы будешъ бравъ ся до господарки, кинешъ вже фарбы. Уже бувъ бы часъ, бо ты вже не дитина!“ Коли я се почувъ, мовъ-бы мене ледомъ хто обложивъ. Я майже черезъ плачь сказавъ ему, що господарка мене не ущасливить та що я цѣлою душею вѣдамъ ся малярству. Вѣдъ тогды дядько зимно обходивъ ся зѣ мною, та въ кѣнци зауважавъ я, що я злишній въ его домѣ, и одного гар-

ного дня покинувъ я дядькѣвъ дѣмъ и пустивъ ся въ свѣтъ за голосомъ своего талану.

Ефремъ. Справдѣ тебе мама въ щасливу годину породила... И безъ мастку ты все веселый и щасливый!

Марко. Але где-тамъ, то не въ щасливу годину! По моѣй думцѣ кождый буде щасливый, коли буде тымъ, до чого має таланъ. Бо коли чоловікъ не иде за голосомъ своего талану, а береть до чого иншого, тогды иде ему все зле, все не до ладу. Отъ примѣромъ може знаєшь Левка Лукова?...

Ефремъ. Та чому-жь не мавъ бы я его знати!

Марко. Отъ видишь. Вѣнъ, коли-бы бувъ пѣйшовъ за голосомъ своего талану, бувъ бы великимъ майстромъ. Знаєшь чейже, якъ вѣнъ еще малымъ все щось вырѣзувавъ зъ дерева и довбавъ цѣлыми днями коло того. Але щожъ?.. Тато его не добачавъ въ тѣмъ талану та запрягъ его до господарства. А ему не до того... Або и Пилипъ Полъщукъ або Андрейко Гаранъ були бы нынѣ може спѣваками-артистами, але не ишли за голосомъ талану...

Ефремъ. Такъ, ты правду кажешь...

Марко. Отже и видишь, тай зѣ мною такъ само. Колибы я бувъ хопивъ ся чого иншого, чи бувъ бы я добре зробивъ? Я бувъ бы все недоволенный, все чогось не доставало бы менѣ. Тожь

не взявъ ся я до господарки, бо менѣ не до того, а теперъ чую ся щасливымъ. Отъ подивись на сей образъ! (показуе).

Ефремъ. Такъ, то прегарный образъ!

Марко. Отъ видишь и добре менѣ. Грошѣ маю, хлѣбъ маю, тай навѣтъ славу маю, а передо всѣмъ вдоволенѣ. То робить мене щасливѣйшимъ, нѣжь цѣле майно дядька. Бо я не уродивъ ся на рѣльника, не давъ менѣ Богъ талану до того.

Ефремъ. О Боже, яке то щасте дивне! Одному кидае оно цѣлыми жменями, чого вѣнъ не хоче; для иншого оно скупе, холодне и не заспокоить навѣтъ наименшого его бажаня...

Марко. Чого-жь дивуешь ся? Не шукае щасте за тобою, пошукай ты за нимъ!

Ефремъ. На жаль я робивъ такъ та до сего часу не найшовъ!

Марко. Та не трать надѣѣ! Бо часомъ щасте стоить передъ тобою, а ты его не бачишь.

Ефремъ. Думаешь хйба, що я слѣпый?

Марко. Такъ, але пожди, я отворю тобѣ очи!

Ефремъ. Отъ не говоривъ бы ты сего! Чи ты можешъ знати тайны мого житя?! Отъ лучше не шуткуй, а скажи еще где-що про свого дядька! Чи ты вже нѣчо не чувъ про него, вѣдь коли ты опустивъ его дѣмъ?

Марко. Противно, знаю все аж до теперь. Дядько помимо того, що не мѡгъ мене наклонити до господарки, скрыто любить мене, а коли я опуствивъ его, вѡнъ посоловѣвъ, впавъ въ задуму и кому-будь годѣ яго розвеселити. Вѡнъ теперь пѡзнавъ, що зле зробивъ, наклонюючи мене до господарки; але вже за пѡзно..

Ефремъ. Якъ-же зле робишь, що не повернешь до него и не розженешь его грызоти !

Марко. Отъ пожди-но ! (Бере Ефрема за руку и приглядаеся ему).

Ефремъ. Чого приглядаешь ся менѣ, немовъ-бы мене першій разъ видѣвъ ?

Марко (дивить ся на него. мѣрять его вѡдъ стѡпъ до головы).
Волосѣ, очи, чоло, нѡсъ... справдѣ все, якъ у мене.

Ефремъ. Ну, и що ты вѡдкрывъ на мнѣ ?!

Марко. Знаменито ! (тѣшитъ ся). Буде добре ! Що за гадка !

Ефремъ. Алежь, приятелю, чого тѣшишь ся ? Скажи, може бы и я потѣшивъ ся зъ тобою !

Марко. Добре, лише слухай, що я выгадавъ ! Дуже часто люде мають насъ за братьей и мы дуже подѡбнѣ до себе... То може придати ся...

Ефремъ. На що ?

Марко. Послухай лише !

Ефремъ. Не можу поняти, до чого здала ся наша подѡбнѡсть ..

Марко. Бо ты все еще слѣпый! Отже я теперь отворю тобѣ очи...

Ефремъ. Буду тобѣ вдячный цѣле житя!

Марко. Я напишу до дядька, що я покинувь вже фарбы, а пензель промѣнявь за соховила, и хочу вернути ся до него. Ясно вже тобѣ?

Ефремъ. То дуже красно, але я еще не мудрый въ того...

Марко. Ты таки вѣдь уроджена слѣпый! Отже хочу вернути ся якъ блудный сынъ. А тымъ на-верненымъ сестрѣнцемъ, що для дядька таку жертву робить и цѣлою душею и тѣломъ вѣддасть ся господарцѣ, тымъ сестрѣнцемъ будеш ты...

Ефремъ. Що? Я? неможливо!

Марко. Чому жь неможливо?

Ефремъ. То було бы обманство, ложь, за то можна стягнути кару Всевышнього на себе. Где-жь старого дядька такъ обманювати! И вѣнъ мавъ бы полюбити чужого чоловіка мѣсто своего кривняка?! Се була бы безличнѣсть, котру мусѣвъ бы я вѣдпокутувати...

Марко. А що тобѣ шкодить попробувати? Дядькови ходить лише о се, щобы мавъ кому лишити мастокъ по собѣ...

Ефремъ. Але жь навѣтъ не налягай на мене!

Марко. Представъ собѣ, що ты робишь се для мене! Бо я не могу кинути малярства та задо-

волити мого дядька, а що доконче бажаю утѣшити старого, то ты лише сповнишь мое прошенє...

Ефремъ. Ой, се тяжко менѣ выконати...

Марко. Щожь може бути легшого? Ось слухай! Приходишь до дядька, вѣнь тѣшитъ ся, що сестрѣнець навернувъ ся. Кажешь, що ты малярство покинувъ и берешь ся до господарки охочо. Вѣнь видить, що господарку розумѣешь, и зъ радости не знає, где тебе посадити. Розумѣе ся, що послѣднїй дни житя свого буде проживати въ спокою безъ журбы. Ну и где-жь тутъ яка невдячнѣсть? Хиба се, що сестрѣнець змѣнивъ ся? Тажь и то нѣчо бѣльше, якъ маленька замѣна! Зрештою мы оба любовію и приязнею такъ тѣсно звязавї, при тѣмъ маємо такъ однаковї выгляды, що можемо бути братьми.

Ефремъ. Та мы таки братья въ Христѣ!...

Марко. Отже видишь! Я вѣдступаю тобѣ свои права и обовязки и нѣхто, а вже найменше дядько, не есть скривдженый. Дядько умирати буде спокѣйно, вѣддасть тобѣ все майно, ну, а я тутъ трохи буду обманеный, але добровѣльно. А о обманьствѣ и невдячности для мого дядька нема и бесѣды... Я не маю тутъ нѣчо иншого на оцѣ, лише тебе ошасливити. И чому не мавъ бы я того учинити, коли суть средства по тому?

Ефремъ. Що маляръ, то маляръ! Хто-жь збумѣвъ бы такъ свѣтло и тѣнь роздѣлити? Добре, я годжу ся, але я не буду вѣдповѣдати, если твоя гадка не удасть ся...

Марко. Не будь-же такимъ боягузомъ! Нѣчо страшного, лише забудь, що ты Ефремъ Польовый, а Марко Зеленюкъ!

Ефремъ. Добре. Але розкажи менѣ вѣдносины дядькового дому!

Марко. Розумѣ ся! То нема нѣчо легшого, бо вѣдносины тѣ такі прості и поединчі, якъ поединчі мѣй дядько. Поздоровишь єго, будешь говорити о господарствѣ, о собѣ, где ты бувъ, що ты видѣвъ и т. д. Дядько нѣчого бѣльше не буде вымагати вѣдъ тебе. Вѣ додатку возьмешь отсей образъ яко свою послѣдну роботу. Найважнѣйше то се, що мусишь зъ Ложкою, старымъ слугою дядьковымъ, бути на добрѣй стопѣ, а то знова не такъ трудно. Мусишь лише оказувати, що дуже займаєшь ся єго курама, бо цѣлый Ложка то курячій батько. Ходи теперъ на прохѣдъ, а я тобѣ бѣльше оповѣмъ. Нынѣ красный ранокъ, то перейдемо ся трохи. По дорозѣ скажу и выясню тобѣ все...

Ефремъ. Добре. Але хотяй я вже такъ далеко здурѣвъ, що самъ себе не пѣзнаю, таки трохи вагаю ся...

Марко. Нѣчо! Нѣчо! Лишь смѣло на передѣ! Кому
на вѣдугу, тому и на зыскѣ! (бере капелюхъ и
палицу) Ходи! (При вѣдходѣ спѣвае)
Свобода й веселѣсть
Сестрички рѣднїи;
Перша . . . .

(Завѣса спадае).

Вѣдслона друга.

(Звычайна комната помѣщика).

Левъ Твердовскій, потѣмъ **Ложка.**

Твердовскій. (клячить и молитъ ся Богу, потѣмъ встает тай говорить)
Дякую Тобѣ, Боже, що дождавъ ся я сего дня,
коли вертає мѣй сестрѣнецъ. Вѣдъ часу, якъ
покинувъ мене, не мавъ я спокѣйного дня, ажъ
постарѣвъ ся скорше (приглядає ся въ зеркалѣ.) Ну,
теперь буде Марко, то и поверне моя весе-
лѣсть. Зновъ вѣдмолоднѣю на тѣлѣ и на души...

Ложка. (входитъ). Дай Боже щастє! Дай Боже щастє!

Твердовскій. Дякую, дякую тобѣ, вѣрный Ложко.
Знаю я, що ты подѣлявъ все мои терпѣня; передъ
однымъ тобою я мѣгъ выливати свои жалѣ.
Теперь, надѣюсь, и тѣшитись будешь моимъ
щастємъ...

Ложка. И то добре, пане. Бо укритый жаль выгрызає на житю глубоке пятно, а радѣсть, подѣлена зъ приятелемъ, стає ся подвойною радостію...

Твердовскій. Се вѣдчувъ я, мѡй вѣрныи Ложко!
(по хвили) Чи ты пригатовивъ комнату?

Ложка. Все вѣ порядку! Ёго улюблена комната украшена вѣнцями ..

Твердовскій. Дуже добре! Мусимо якъ наилучше выстелити гнѣздочко, щобы птахъ не хотѣвъ зновъ насъ покинути.

Ложка. Се вже полишѣть менѣ; я розумныи и розсудныи! На птаха поставивъ я сѣльце, зъ которого певно не втече...

Твердовскій. Справдѣ?

Ложка. Такъ, пане, не гнѣвайте ся на мене! На свою руку выпрятавъ я сину комнату на другомъ поверсѣ и зробивъ зъ неи малярску роботу. Хлопецъ привѣсь дядькови велику жертву, то и заслуживъ собѣ, щобы зробити ему малу несподѣванку. Вѣ вѡльныхъ хвиляхъ буде мѡгъ собѣ малювати до несчочу. Таке мое сѣльце!

Твердовскій. А, хорошо, хорошо! Се добра гадка! Такъ привяжемо ёго до себе. О, менѣ такъ легко теперъ на серци, якъ вже давно не було!

Ложка. Дякуймо Найвысшому! Ваше щасте есть моимъ щастемъ. Коли вы були сумныи и замкне-

ній въ собѣ, чувъ я жаль до Марка; але теперь буде вѣнь зновъ мою зѣркою...

Твердовскій. Десята година, Марка що лише не видати. Иди, Ложко, принеси фляшку вина; знаєшь, що вѣнь любить вино! Такожъ нехай огородникъ зробить букетъ та принесе сюды!

Ложка. Добре! Дякую Тобѣ, Боже, що я еще того дня доживъ! Зъ радости не знаю, чи моя голова еще на карку. Подумайте лишь, пане, я забувъ нынѣ моимъ курамъ вѣсти дати!

Твердовскій. Но, но! Та уважай, чтобы ты такъ и за вино не забудь, та постарайся такожъ о друге свѣдане!

Ложка. Не называвъ бы ся я Ложка, если бъ я за вѣду забудь. Не журѣть ся, пане, наименше бажане буде выповнене, лишь курамъ кину. (вѣдходить).

Твердовскій (ходить по комнатѣ самъ.) Я справдѣ стративъ вже надѣю, що мѣй наймилѣйшій скарбъ поверне. Пише: „Якъ блудный сынъ вертаю до Тебе, а пензель и шталюгу замѣнюю за плугъ“. Трудно очамъ вѣрити, коли читаю тѣ слова! (Вытягае зъ кишенѣ листь.) Але тутъ (показуе пальцемъ на листь) стоить чорне на бѣломъ, що вѣнь вже сытый малярсва, хоче господарувати. Отъ его власне письмо, таке красне и гладке, яке лише рука маляра може написати. Якъ-жежъ тѣшу ся,

що буду мѳгъ тую руку стиснути! (При послѣднихъ словахъ входить Ефремъ).

Ефремъ. Ось, дядьку, маєшь єѣ, лише тисни сильно, а вже певно тебе не зрадить!

Твердовскій. Марку!

Ефремъ. Пане дядьку, чи прощаєшь менѣ?

Твердовскій. Все! Витай-же, дорогій мому серцю!
Але „пане дядьку“ сего не хотѣвъ бы я чути!
Чи чуєшь?

Ефремъ. Радѳсть, дядьку, ошоломила мене...

Твердовскій. (оглядаючи єго) Здаєсь менѣ, мовь-бы ты подрѳсь трохи. Таки такъ, ты выгнавъ ся трохи, Марку..

Ефремъ. На правду, пане?

Твердовскій. Пане... пане .. а чому не любе „ты“!?

Ефремъ. Прости, дорогій дядьку! Довга розлука, нагле побачене...

Твердовскій. Єй, чи довга розлука не потеряла любви?

Ефремъ. Нѣ, дядю, нѣ! (подає дядькови руки).

Твердовскій. Тымъ тѣшу ся. Якъ-же прецѣнь дрожить твоя рука... возьми єѣ! А ты чимъ такъ обладувавъ ся?

Ефремъ. Лише щобы тебе потѣшити! (розпаковує). Диви, дядю, се послѣдній мѳй образъ! Призначивъ я єго для васъ... для тебе...

Твердовскій. Ахъ, чудовый! Цѣлкомъ менѣ до вподобы! Господарство освѣчене промѣнями заходячого сонця, череда вертає, керниця, парѳбки, гень-

гень конѣ вихромъ летать... правдивый твѣрьштуки! Не жури ся, Марку, не послѣдній се! Ложка приготовивъ для тебе комнату, где будешь мѣгъ малювати до весочу...

Ефремъ. Нѣ, дядю, не возьму бѣльше пензля до руки. Одинокимъ зайаеъмъ моимъ буде господство, а се мене ушасливить...

Твердовскій. Ты таки справдѣ змѣнивъ ся?

Ефремъ. Для твоєї любви, дядю!

Твердовскій. Чую ся въ-повнѣ шасливимъ. Але сѣдай, Марку, тай оповѣдай менѣ, где ты бувъ, шо ты видѣвъ, якъ велось тобѣ....

Ефремъ. Охотно, дорогій дядю! (Тутъ входитъ огородникъ зъ букетомъ. Ефремъ встаетъ и иде повитати его.)

Ефремъ. Ахъ, Ложка, Ложка, здоровъ бувъ?!

Огородникъ. (заклопотаный) Мылите ся, ясный пане.

Твердовскій. Марку, не знаешь вже нашего старого Ложки? Тажъ то мѣй огородникъ!

Ефремъ. (вѣдвертаючись до себе) То перша глупство! (до Твердовского) Ахъ, правда! Якъ то можна забути ся! Але то виннй проклятї фарбы; все мигае менѣ то жовто то червоно то сино то зелено передъ очима... (Огородникъ ставляе букетъ и идѣходить.)

Твердовскій. Чижь я не говоривъ, шо вѣдъ пензлѣвъ можна здурѣти? По шо то смарувати на полотнѣ дерева, сѣножати, коровы, коли потребуешъ лишъ (приступае до вѣкна) отворити очи

и маєшь передъ собою найкрасѣйшій образъ, зма-
льований Сотворителемъ неба и землѣ. Поглянь
лишь, чи може маляръ своєю штукаю краснѣй-
ше що змалювати?

Ефремъ. Справдѣ, живий образъ! А до кого тѣ всѣ
нивы и лѣсы належать?

Твердовскій. Дивне питанє! Чижь не ходивъ ты
тысячъ раздвѣ зѣ мною до того лѣса? Чи не
уганявъ ты по тыхъ дугахъ? То моя влас-
нѣсть, мое щастє...

Ефремъ. Такъ, справдѣ!

Твердовскій. Въ моихъ посѣлостяхъ будешъ мѣгъ
розвинути свои господарскѣ студіи...

Ефремъ. Будешъ зѣ мене дуже вдоволеный...

Твердовскій. Мусишь набути практики...

Ефремъ. Я вже єъ маю!

Твердовскій. Поля справлені або засѣянї знаєшь
на полотно переносити, але справити ихъ то
не такъ легко!

Ефремъ. Не суди за вчасно, дядьку!

Твердовскій. О Боже! Щожь ты можешъ знати, при-
мѣромъ о змѣнюваню плодѣвъ господарскихъ?

Ефремъ. Дядю, ошибаєшь ся, бо и на то тобѣ вѣдо-
вѣмъ. Осъ послухай: Не можна засѣвати одно-
ростины на тѣмъ самѣмъ мѣсци разъ по-разъ
черезъ кѣлька лѣтъ. Не єъ ся пшеницѣ по
пшеници, гороху по гороєъ, або конюшины по
конюшинѣ. По где-якихъ плодахъ родить ся

примѣромъ жито лучше, нѣжь по иншомъ збѣ-
жу. По конюшинѣ можна съяти яке-небудь
збѣже, по ячмени або вѣсѣ не можна вже съ-
яти пшеницѣ. Мусить бути певный порядокъ
въ змѣнѣ плодѣвъ. А закимъ уложимо сей по-
рядокъ, треба розважити напередъ, котрї пло-
ды оплатить ся намъ управляти; чи стане
намъ часу, щобы по зборѣ одного плоду можна
рѣлю добре приготувити пѣдъ управу иншого
плоду; чи выбранный нами плѣдъ оплатить ся
лучше нѣжь якїй иншїй, котрый мѣгъ бы при-
йти на тѣмъ мѣсци; чи рѣля достаточно богата,
щобы могла добре сей плѣдъ выживити; чи
она не вѣсть або за надто згноена, н. пр. пѣдъ
збѣжа, або за пѣсна, та чи уважаемо на се,
щобы по собѣ не наступали ростины зъ одна-
ковыми корѣнями, н. пр. збѣже по збѣжу...

Твердовскїй. А нехай тобѣ сорочка полотномъ стане!..

Ану скажи, зъ чого складае ся плодовита земля?

Ефремъ Складае ся головно зъ пѣску, глины, вап-
на и порожнячки, а крѣмъ того мае еще иншїй
складники, н. пр. желѣзо и рѣжнї соли мине-
ральнїй, якъ то фосфоровїй, потасовїй и содовїй,
соли квасу сѣркового и иншїй. Тыхъ послѣд-
нихъ мало, але за то они дуже важнїй, бо ни-
ми рѣстина живе...

Твердовскїй. А ты где, дорогїй маляру, того на-
збиравъ?

Ефремъ. Е, дядю, не будьте... не будь такой цѣкавый, где я того набравъ! Се я знайшовъ въ книжкахъ. А коли я постановивъ кинути малярство, тогда розглянувъ ся я и въ господарскихъ рѣчахъ. Отъ бачите, и господарство менѣ не чуже...

Твердовскій. На мою велику утѣху не чуже, але я ставъ тобѣ чужимъ, бо все черезъ зубы цѣдишь одно и то само „вы“, „бачите“...

Ефремъ. Дядьку, терпеливости! Зъ кождымъ днемъ буде лучше...

Твердовскій. Богу слава, що ты змѣнивъ ся, но зъ тою перемѣною счезла давна твоя рухливѣсть и веселѣсть...

Ефремъ (до себе). Боже, якъ се скѣнчить ся!? (Тутъ входитъ Ложка, приноситъ вино и килѣшки).

Твердовскій. (до Ложки) Я гадавъ, що ты вже за насъ цѣлкомъ забувъ...

Ефремъ (иде до Ложки). Ложко, Ложко, здоровъ бувъ!

Ложка. А, гостѣ до насъ, вытайте! Мы такъ тужили за вами...

Ефремъ. Дякую! А що тамъ робять твои голубы?

Ложка. Голубы, голубы?....

Ефремъ. Тажъ ты бувъ голубячимъ батькомъ...

Ложка. О, що то, то нѣ!

Ефремъ (до себе). До чорта! Щожь то була за худоба? (думает, але не дає сего пѣзнати по собѣ).

Ложка. Вы хотѣли певно сказати „куру“?

Ефремъ. Такъ, такъ, куры! Якъ могла мене такъ память опустити!?

Ложка. Я маю теперъ якійсь новий рѣдъ курей.

Вы розумѣете ся на курахъ?

Ефремъ. И дуже..

Ложка. А то добре! Правда, вы скажете менѣ, якъ сей новий рѣдъ курей называе ся...

Ефремъ. Охотно!

Ложка. Правда, вы мене вѣдмалюете разомъ зъ моимъ когутомъ зъ того нового роду? А того бѣлого когута...

Ефремъ. Зъ того нового роду, якъ ты кажешъ?

Ложка. Тажъ не тямите, той, що то васъ все було будивъ?

Ефремъ. Ага, пригадую собѣ, пригадую!

Ложка. То того лисъ задусивъ!

Ефремъ. О, що за шкода!

Твердовскій. Я думаю, Ложко, що еще будешъ ма-ти часъ накудкудкати ся за свои куры...

Ложка. Правда, але я такъ тѣшусь, я такъ богато маю пану Маркови сказати еще про...

Твердовскій. Знаю тебе! Твоя голова то великій курникъ; бракуе въ нѣй еще лише голубника.

Отъ иди та займи ся обѣдомъ для насъ!

Ложка. Будете вдоволені зъ мене! (до Ефрема) Вы еще и теперъ любите печені куры?

Ефремъ. О, дуже навѣтъ!

Ложка. (вѣдходячи говорить). Ахъ, бѣднй мои куры!

Твердовскій. Та сѣдай, Марку! При келишку вина буде намъ лучше балакалось *(наливає)* На здорове!

Ефремъ. Ваше... твоє здорова, дядьку!

Твердовскій. Ну, що кажешь, якъ смакує вино?

Ефремъ. Я цѣлкомъ не знатокъ вина, але вѣрю, що се добре вино.

Твердовскій. Що, ты не знатокъ вина? Чи не бувавъ ты давнѣйше въ моѣй пивниці при пробѣ вина и не заглядавъ частенько до моєи шклянки?

Ефремъ *(до себе).* Сиджу якъ на вугляхъ!

Твердовскій. Чи може нѣ?

Ефремъ. Та такъ було, якъ кажешь, дядьку. Я признаюся до своихъ грѣхѣвъ, але вѣдь часу, якъ ставъ я господаремъ, то...

Твердовскій. То доперва буде, а теперъ ты моѣ ученикъ!

Ефремъ. Закинувъ я все, навѣтъ давнїй навички. Теперъ богомѣльный, умѣркованный, бо такъ господареви доконче треба...

Твердовскій. Справдѣ, золотї прикметы, але наразъ такїй скокъ зроби ти, то...

Ефремъ. Та оно часомъ такъ водить ся. Люде робять въ житю скоки *(пѣдъ носомъ собѣ)* и ламають карки.

Твердовскій. Що собѣ муркочешь пѣдъ носомъ? Слухай, ты бувъ передъ тымъ иншїй чоловікъ, веселый, жартобливый, зъ тебе дотепы сыпали ся, якъ ковалеви дзиндра зъ ковала. А те-

перь ты задуманый, здае ся, мовь-бы ты зблудивъ. Чи то фарбы такє наробили?

Ефремъ. Нѣ, дядю, нѣ! Фарбы не виний. Се суть основы поваги; чейже все не буду дѣтвакомъ!

Твердовскій. Етъ, лиши повагу! Отъ заспѣвай менѣ той пѣсни, що ты менѣ давно спѣвавъ. Спѣвай, Марку! Ну, спѣвай!

Ефремъ (до себе). То ты менѣ доперва забивъ цвяхъ въ голову! (до Твердовского) Якои, якои, дядю?

Твердовскій. Ёще пытаешъ? Та ось той про веселѣсть... (спѣвае не до ладу).

Свобода й веселѣсть

Сестрички рѣднїя...

Якъ дальше? Ну, спѣвай!

Ефремъ. Правда, то красна пѣсня, дядю, але на жаль нынѣ не можу спѣвати. Иншимъ разомъ заспѣваю, бо нынѣ влѣзъ менѣ якїйсь нежитъ въ горло и въ груди...

Твердовскій. О шкода, шкода!

Ефремъ. Далека подорожъ пѣдкопала трохи мое здорове. Мушу трохи выпочати...

Твердовскій. А коли такъ, то справдѣ иди отъ заразъ та бодай хвильку выпѣчни въ своѣй комнатѣ. Тамъ знайдешъ все, якъ було. Я тамъ не казавъ нѣчого рухати, щобы ты бувъ цѣлкомъ якъ въ дома.

Ефремъ. О, дякую тобѣ за се, дядю!

Твердовскій. Но, но, иди и вѣдпѣчни, щобы ты при

обѣдѣ бувъ давнымъ веселымъ Маркомъ. Я ба-
чишь трохи не вдоволенъ, що ты ажъ надто
перемѣнивъ ся...

Ефремъ. Не суди зле о менѣ, дядю! Часъ свое
зробить ..

Но, но, иди и проспи ся та желаю
тобѣ скорого „добрый-день“ та довѣдаешъ ся
по сихъ довгихъ подорожахъ про...

Ефремъ (до себе). О Марку, зле вивчивъ ты мене!
Ай, ай про...

Ефремъ. Про твое здраве...

Твердовскій. Менѣ, Богу дякувати, не бракує нѣ-
чого та я за твое побоююсь. Але чи справдѣ
забувъ ты того, того, та не знаешъ, того... Брын-
дислава?

Ефремъ А правда, Брындиславъ, Брындиславъ! Якъ
веде ся ему? А що порабляе его жѣнка?

Твердовскій (выдвляясь на Ефрема). Ёго жѣнка?

Ефремъ (до себе). Зновъ дурницю стрѣливъ!

Твердовскій. Иди, Марку, иди, выпѣчни! Дай Боже,
щобы тобѣ було лучше!

Ефремъ До побаченя, дядьку! (вѣдоходить)

Твердовскій (гукнувъ за нимъ). Не заспи обѣду!.... (по
хвили) Дивный, дуже дивный! Чи то мѣй сестрѣ-
нець, чи нѣ? Що се? Называе мене разъ „ты“,
разъ „вы“, разъ „панъ“, огородника має за
Ложку, куры за голубы, наразъ хоче господар-
кою бавити ся, не пригадуе собѣ моего прия-

теля и сусѣда Брындислава, до котрого бѣгавъ що днини, говорить „що робить его жѣнка?“, котрой Брындиславъ въ житю не мавъ... Що се? Такій не свѣй, коли противно давнѣйше давнѣйше бувъ веселый и отвертый... Чи може засумувавъ за малярствомъ? То болѣло бы мене. Та вже въ кѣнци нехай маю; волю веселого маляра якъ господара не зъ всѣми клепками... (Входить Ложка).

Твердовскій. Добре, Ложка, що ты тутъ. Маю где-що зъ тобою поговорити. Ты бувъ все щирый, отже скажи менѣ, якъ выдавъ ся тобѣ Марко?

Ложка. Нѣякъ!

Твердовскій. То за дуже скорочена вѣдповѣдь. Чому нѣякъ?

Ложка. Бо менѣ здає ся, такъ якъ-бы то не бувъ Марко...

Твердовскій. А хтожь мавъ бы бути?

Ложка. А Богъ его знає!

Твердовскій. (до себе), Той такожь такъ думає, якъ я.
(до Ложки) Але, але, Ложка, чому то не мавъ бы бути Марко?

Ложка. А бо перемѣнявъ мои куры за голубы!

Твердовскій. То дурниця!

Ложка. Ага дурниця! Або то...

Твердовскій. Та бо говори, що таке?

Ложка. Або то...

Твердовскій. Дальше, дальше! (нетерпеливить ся)

Ложка. Що...

Твердовскій. Та скорше!

Ложка. Якъ...

Твердовскій. Нужь говори!

Ложка. Коли...

Твердовскій. Ахъ, Боже!

Ложка. Та вже кажу. Коли ишовъ до своєї комнаты, где давно на помацки заходивъ, зайшовъ въ день до шпижарнѣ. Я ишовъ за нимъ зъ-далека такъ, що мене не видѣвъ...

Твердовскій. Дивно! Дуже дивно!

Ложка. Потѣмъ пѣшовъ до бібліотеки, а коли мене побачивъ, перестрашивъ ся и подививъ ся такими якимись облукаными очима, що я ажъ перелякавъ ся. Потѣмъ велѣвъ себе, немовъ-бы чужій, завести до своєї комнаты. Цвѣты, вѣнцѣ не обходили его нѣчого. Такъ, такъ, пане, мене то загрызло. Марко забувъ въ чужинѣ васъ, мене, свою комнату и... и мои куры!

Твердовскій. Ахъ, нещастє!

Ложка. Я завѣвъ его до тої комнаты, где мавъ малювати. Я гадавъ, отъ теперъ утѣшить ся! Але где тамъ! Вѣнъ зимно подививъ ся, пхнувъ мене правою, нѣ, лѣвою рукою и загукавъ въ ухо, що вѣнъ не возьме пензля до рукъ..

Твердовскій. Се менѣ не подобаєсь!

Ложка. Менѣ еще бѣльше нѣ!

Твердовскій. Чижь мавъ бы....

Ложка. Менѣ то само приходитъ на думку...

Твердовскій. Що приходитъ, що?

Ложка. Що вѣнъ пострадавъ розумъ..

Твердовскій. Иди, иди, иди, Ложко! Пильнуй, щобъ ты свого не згубивъ!

Ложка. Не маю чого пильнувати, пане! Моя голова тверда; где-що тяжко поймае, але якъ вже єсть чимъ напхаю, то не такъ легко оно выльтає! (вѣдхидить.)

Твердовскій. Иди, иди, пди, старе тарахкало! (потѣмъ до себе) Мѣй Боже, колибъ Ложка мавъ слушнѣсть! Може справдѣ Марко... може справдѣ... може... здурѣвъ! Ай, самъ трачу притомнѣсть! О бѣднѣй хлопче!... А все мене дивовало, чому такъ нагло пензель за плугъ промѣнявъ! Пензель... и плугъ! То напраснѣй скокъ, а такѣ скоки встрясають часто мозокъ. (Дивить ся до вѣкна). Отъ якъ на щасте иде Петля!

Петля (входитъ). Добрый день, пане Твердовскій!

Твердовскій. Добрый-день, добрый-день, пане докторе! Я васъ вже давно дожидавъ.

Петля. Лѣкарѣвъ нѣколи нѣхто не дожидаетъ. Я безъ дожиданя бувъ-бы прийшовъ, але мусѣвъ ѣздити по цѣлѣмъ повѣтъ. Отъ то безроги слабують, то зновъ треба дѣтей щѣпити тай годъ и до приятеля навѣдатись. А щожъ коло васъ чувати?

Твердовскій. Зле, дуже эле, пане докторе!

Петля. Що, вы може хорі?

Твердовскій. Богу дякувати, я здоровъ, але за иншого боюсь. Скажѣть-но вы менѣ, чи стыкались вы коли зѣ здурѣлыми?

Петля. Чому нѣ! То щоденно можна подыбати, бо вже майже половина свѣта здурѣла!

Твердовскій. Жартъ жартомъ! Але чи справдѣ лѣчили вы коли такого, що ему бракуе.... (стускає въ чоло).

Петля (вѣдступає ся въ задъ). Вамъ може бракуе...?

Твердовскій. Єще нѣ, хотяй и се може бути. Мене лишъ болить голова за мого бѣдного Марка...

Петля. Якъ, за вашого сестрѣнця, веселого паѣна Марка? Вѣнъ єсть тутъ?

Твердовскій. Саме що прийшовъ. Єго обходженє менѣ не подобаєсь и наводить на пытанє, яке я вамъ теперъ поставивъ...

Петля. До теперъ мавъ я лише одного слабого, котрому въ головѣ помѣшало ся.

Твердовскій. А но, прошу, розкажѣть менѣ!

Петля. Се бувъ дваццятилѣтній молодець...

Твердовскій. Отже бувъ въ тѣмъ самѣмъ вѣцѣ, що Марко!

Петля. Вѣдъ маленькості учивъ ся вѣнъ грати на скрипкахъ. Батько єго бувъ пекаремъ. Коли старому пекареви було досыть сынового терликаня, вѣдобравъ вѣдъ него скрипки и взявъ єго до пекарнѣ. Вѣнъ волѣвъ мати пекаря нѣжъ музиканта. Бѣдный молодець плакавъ, благовъ,

але то не помагало. Въ кѡнци погодивъ ся вѡнъ зѡ своею долею, але ставъ вѡдъ тогды сумный и маломовный. О забавахъ не хотѣвъ чути, а якъ чувъ коли скрипки, то такъ его дразнило, що заразъ млѣвъ. Разъ причѣпивъ ся до своего ремесла ажъ за богато. Пѣкъ днями и ночами та годѣ було ѣсти его хлѣбъ: разъ бувъ пересолений, другій разъ недосолений, а иншимъ разом недопеченый або перепеченый. Батько заразъ усердивъ ся за се, але потѡмъ дослѣдивъ, що сынъ пострадавъ розумъ.

Твердовскій. Отъ маете такъ, якъ зъ моимъ Маркомъ... Чи вы вылѣчили того хлопця?

Петля. Нѣ, еще до теперъ есть на Кульпарковѣ и тамъ дае концерта на розбитыхъ скрипкахъ. А вы справдѣ думаете, що вашъ Марко не сповна розуму?

Твердовскій. То вы вже повиннї менѣ на се вѡдповѣсти, пане Петля!

Петля. Я?

Твердовскій. Тажъ вы прецѣнь приятель моего дому. Я лише на васъ числю. Вы будете такї добрї, уважати на него. Не пропустѣть нѣ одного слова, закидайте его питаннями, а опѡсля осудите...

Петля. Охотно беру на себе, але якъ мѡй осудъ выпаде, що вѡнъ справдѣ...?

Твердовскій. Все одно, я на все готовъ! Здаюсь на васъ.

Петля. Зроблю все, що зможу. Коли скажу, що Марко здурѣвъ, то такъ буде зъ певностію, хиба я, докторъ Стефанъ Петля, бувъ бы самъ такимъ! Где єсть пацієнтъ?

Твердовскій. Вѣнъ приѣхавъ недавно, мусить выпочати. Прошу васъ до себе на обѣдъ. При обѣдѣ будете мали нагоду єго наглядати.

Ложка (входить). Нове диво! Панъ Марко вышли оглядати стайнѣ...

Твердовскій. Тажъ вѣнъ прецѣнъ хотѣвъ выпочати!

Ложка. Дивлюсь, иде противъ него панъ Сѣновичъ.

Я гадавъ, що певно поздоровлять себе и обіймутъ ся, але Марко ставъ и выдививъ ся, мовъ бы першій разъ видѣвъ Сѣновика.

Петля. То дає багато до думаня...

Твердовскій. А Сѣновичъ?

Ложка. То само зробивъ! (Всѣ три выдивились на себе и стали такъ добру хвилию.)

Твердовскій. Думаю, що мы такожь не инакше робимо. Отже увага, пане Петля!

Петля. При обѣдѣ не уйде вѣнъ мови уваги!

(Завѣса спадає.)

ЛІТВАКИ В. В. І. ШКОЛА-СІАМРАДИ

Вѣдслона трета.

(Комната якъ въ другѣй вѣдслонѣ.)

Твердовскій и Ложка.

Твердовскій (сидитъ глубоко задуманый).

Ложка. Вѣзникъ пытае, чи запрягати!... Ложка пытае, чи вѣзникъ мае запрягати!... (на боцѣ) Вѣнъ не чуе... Боже, чи вѣнъ такожь...? (тѣнае его ла рамя). Панае Твердовскій!

Твердовскій (будитъ ся зъ задумы). Вѣнъ здурѣвъ!

Ложка. Не журѣтъ ся, якось Богъ дасть! Чи то оденъ збожеволѣвъ та еще вылѣчивъ ся!

Твердовскій Дай спокѣй! Кто разъ попавъ ся на Кульпаркѣвъ, сей вже пропавъ!

Ложка. А на що було такъ спѣшитись и вѣддавати его до Кульпаркова? Зъ нимъ еще такъ зле не було, вѣнъ богато еще говоривъ до рѣчи. Вѣнъ прецѣнь не бувъ цѣлковитымъ кандидатомъ до Кульпаркова. Треба було зъ нимъ розговоритись про господарство, худобу, стаينю, лѣсы, поля, якъ вѣнъ мудро говоривъ!

Твердовскій. Таки правда! Кожде слово здраджувало досвѣдченого господаря. Нѣхто бувъ бы не пѣзнавъ, що то бувъ маляръ.

Ложка. А якъ вѣнъ знавъ ся на курахъ! Якѣ вѣнъ менѣ мудрѣй пѣддававъ рады!... Петля виенѣ,

що Марко здурѣвъ! Вѣнъ его слѣдивъ, вѣнъ ему не дававъ спокою, ажъ доки Марко не почавъ на него лютити ся, а той сказавъ, що вѣнъ здурѣвъ. Петля самъ здурѣвъ! Ёго перше треба було дати до Кульпаркова!...

Твердовскій Тихо, старый, коли хочешъ, щобы я еще не здурѣвъ!

Ложка. Ёще того лише бракуе до цѣлого нещастя.

Твердовскій. Петля вже лучше розумѣ ся нѣжь мы. Вже вѣнъ не ошибъ ся...

Ложка О Петля, Петля, (до себе) кобы я тебе мавъ бодай на хвильку въ своихъ рукахъ! Я зъ тебе отъ таку (показуе на пальцахъ) пительочку зробивъ бы! (тутъ входитъ Петля)

Петля. Я тутъ!

Ложка (на боцѣ), Вѣнъ тутъ!

Твердовскій. Жду васъ зъ нетерпеливостію! Що приносите нового?

Петля. Нѣчого доброго! Вертаю власне зъ дому божевольныхъ. Тамъ я довѣдавъ ся где-що.

Твердовскій. Не промовчѣть анѣ одробинки! Я на все приготованый!

Петля. Марко цѣлкомъ стративъ розумъ. Вѣнъ товче ся, кидае ся на всѣхъ, ажъ мусѣли заложити каганецъ на голову и звязати руки.

Твердовскій. Бѣдныи Марко!

Петля. Вѣнъ освѣдчае, що вѣнъ не естъ вашимъ сестрѣнцемъ...

ДЛЯ КНИЖКИ И. С. П. ДИДИКОВИ-СЯМБУРАВИ

Твердовскій. (до Ложки). Що ты на то?

Ложка. Я не знаю теперь нѣчого!

Петля. Кто не хоче бути сестрѣнцемъ такого богатого дядька, сей мусить бути божевѣльнымъ.

Твердовскій. Чи не надѣтесь еще якого спасеня?

Петля. Директоръ закладу не тратить еще надѣѣ.

Треба, казавъ, позволить ему зновъ малювати.

Если буде мати охоту до того, то буде еще надѣя.

Ложка. Ахъ, дай то, Боже!

Петля. Директоръ поставивъ ему пензлѣ, фарбы, полотно и тако инше, а вѣнъ знаете що зробивъ? Выкинувъ те все черезъ вѣкно и сказавъ, що вѣнъ такъ розумѣе ся на малярствѣ, якъ на перцю...

Ложка. Дивно!

Петля. Цѣлкомъ здрурѣвъ!

Твердовскій. О бѣдный Марку! Такой бувъ веселый, такой дотепный, а теперъ, а теперъ!.. Я все му виненъ. Я тебе згубивъ! (плаче) Я... я... тебе..

Ложка. Вѣдваги, вѣдваги, пане! Еще все наплавить ся...

Твердовскій. (кидае ся и кричить). Не лишу его довше въ домѣ божевѣльныхъ! Марку мусить бути менѣ передъ очима... тутъ въ моимъ домѣ... тутъ буде малювати!...

Петля. Лише се нѣ, пане! Еще горше наробите...

Твердовскій. Я его до того довѣвъ, я мушу за тое

терпѣти. Ложка, кажи запрягати конѣ! Ъду и то заразъ Ѫду до него и приведу его зъ по-честями сюды! (Входитъ Марко.)

Марко. Не труди ся, не труди ся, дорогій дядю!
Я тутъ вже!

Твердовскій. Марку, ты тутъ?

Петля. Выскочивъ вѣкномъ!

Ложка. Богу дяковати!

Марко. Дядю дорогій! (Объймають ся и плачуть зъ радости.)

Марко (потѣмъ). Старый Ложка, якъ-же тѣшу ся, що еще тебе виджу! Щожь тамъ твои кури?

Ложка. Здоровій! Я послухавъ вашей рады...

Марко (смѣе ся). Моги рады? Вѣдъ мене? Може ду-маєшь о кимъ иншѣмъ!

Ложка (до себе). Вѣнъ таки здурѣвъ!

Твердовскій Чи простишь менѣ?

Марко. Щожь я маю простити? То я великій грѣш-никъ! Радше ты менѣ маєшь простити, а не я тобѣ...

Твердовскій. Правда, ты насъ дуже, дуже загрызъ!
Скажи теперь, якъ ты выйшовъ зъ дому боже-вѣльныхъ?

Марко. Я?!.. Я не видѣвъ нѣякого дому боже-вѣльныхъ! (Всѣ остовѣли.)

Петля. Даруйте, пане Марку! Я, докторъ Стефанъ Петля, завѣзъ васъ до дому божевѣльныхъ!

Марко Дякую, пане докторъ, за ваші услуги, але мене вы не завозили!

Петля. На, маєшь дулю въ нѣсъ! А кого-жь?

Марко. Певно когось иншого, а не мене!

Петля. Думаю, що на таке мы всѣ здурѣли!

Твердовскій. Марку, ты зновъ мучишь мене!

Марко. Не жури ся, дядю! Я знаю все. Мѡй приятель Ефремъ Польвовый написавъ менѣ о всѣмъ. Тому слѣшу сюды, щобы выяснити сю справу и увѣльнити мого приятеля зъ дому божевѣльныхъ.

Твердовскій. Твого приятеля?

Марко. Такъ!

Твердовскій. (хрестить ся). Въ имя Отца и Сына... а якого-жь Марка мы вѣддали до Кульпаркова?

Марко. Мене нѣ, дядю! Той, що тутъ бувъ, то бувъ мѡй приятель Ефремъ Польвовый; вѡнъ дуже подѡбный до мене. Я тобѣ пѡзнѣйше все розкажу, а теперъ укарай мене! Теперъ мѡимъ обовязкомъ єсть увѣльнити мого приятеля. Єго розумъ, дядю, цѣлкомъ не ушкоджений!

Твердовскій. И ты правдивый Марко?

Марко. Подай менѣ руку, подиви ся въ очи, дорогой дядю, а певно пѡзнаєшь свого сестрѣнца!

Твердовскій. Такъ справдѣ, той самъ поглядъ, то саме устиснене руки, котре мене робить ща-

сливымъ. Ты не повиненъ... ты мусяшь лишитись при менѣ...

Марко. Се могу тобѣ лише тогды приречи, коли буду мѡгъ... буду мѡгъ... малювати!

Твердовскій. Малюй цѣлый свѣтъ! (Затирае руки.)

Ложка. И мои кури намалюете, пане Марку!

Марко. Розумѣе ся! Навѣть тебе, яко курячого батька!

Ложка. Се правдивый Марко (затирае руки зъ радости и кончить по тихо) зъ пекла!

Марко. (до Твердовского). Що, такъ тебе тѣшитъ моя малярска особа?

Твердовскій. Бѡльше, якъ могу сказати!

Марко. Користаю зъ тои щасливои години... Знаєшь, дядю, о щось буду тебе просити!

Твердовскій. Все, все, навѣть половину маєтку вѡддамъ!

Марко. Я не такій ласый, дядю! Лише прошу о прошенє мому приятелеви, бо за цѣлу тую дурну исторію я лише самъ виненъ...

Твердовскій. Чи може исторія бути дурною, коли ты розумный? Все забуду, все прощаю! Але якъ перепросимо твого приятеля, що мы его замкнули въ домѣ божевольныхъ?

Марко. Дуже легко! Зробишь его управителемъ тво-

ихъ масткѣвъ и тымъ его ущасливишь... А зѣ него добрый господарь!

Твердовскій. То богато объясняе!

Ложка. Я такожь чо-гось догадувавъ ся, коли побачивъ, що вѣнъ на курахъ розумѣе ся лучше вѣдъ мене...

Твердовскій. Моимъ управителемъ нехай вѣнъ буде доти, доки буду мати лише одну корову въ хлѣвѣ!

Марко. Дядю, дякую! А правда, я бувъ бы забувъ, а якъ тамъ веде ся пану Сѣновичови?

Твердовскій (стискае ему руку). Теперь я вже знаю, що ты правдивый Марко, котрый анѣ розуму анѣ сердца не стративъ...

Марко. А то для чо-го?

Твердовскій. Знаешъ, тамтой, Марко не знавъ жадного Сѣновича!

Марко (выбухае смѣхомъ). Дядю, бо я его зле вивчивъ.

Твердовскій. За тое сидитъ теперь въ Кульпарковѣ.

Петля. Що ему не зашкодитъ!

Марко. Я его мушу высвободити, дядю, справимовывѣ веселый балъ. Якъ тамъ твоя пивниця?

Твердовскій. То по давному любишь вино?

Марко. Якъ-же менѣ не любити бы вина? Оно розвеселяе душу. (Спѣвае.)

Свобода й веселость
Сестрички рѣднїи!

Ложка. Цѣлый Марко!

Марко (сїѣває дальше свое, не перерываючи).

Перша вносить, друга крѣпитъ
Серця молодїи!

Твердовскій. Такъ, то правдивый Марко; по томъ
пѣзнавъ я сестрѣнца. (До Марка) Тамтой Марко
не любить вина!

Марко (смѣсь). Певно, дядю, бо вѣнъ здурѣвъ!

Твердовскій. А то дивись! (Обѣся до доктора.) Пане
докторъ, хто-жь теперъ здурѣвъ?

Петля (хоче вѣдходити). До побаченя!

Твердовскій. Пане докторъ, завтра уряджую мале
родинне свято; васъ не може бракувати на
нѣмъ. (Смѣсь). По моѣй думцѣ будете могли
робити при столѣ спостереженя и дослѣджуваня.

Марко. Такъ, такъ, пане докторъ, мусите при-
няти запрошенє! Вы не безъ пѣдставы дослѣ-
дили, що мѣй приятель здурѣвъ! Завтра на
власнїи очи переконаете ся, що мы всѣ... без-
розумнїи люде. До того причинити ся дядева
пивниця, а мы будемъ щасливїи, що будемо
мати нагоду выслухати вашої рады...

Петля. Зроблю сю жертву, але пѣдъ однимъ услѣвемъ!

Твердовскій. А то пѣдъ якимъ?

Петля. Я Марка, а именно тамтого Марка, завѣт

ДРАКА И. С. П. ДИОНИИ-САНДРАВИ

до дому божевольныхъ, отже мушу его назадъ
выпроводити! (До Марка.) Зробимо се оба!

Марко. А то навѣтъ дуже потрібне, бо лише вы
яко докторъ можете найлучше выяснити всѣмъ,
що мѡй приятель не здурѣвъ...

Петля. А розумѣе ся! Я то зроблю.

Ложка (до Петля). Теперь и я въ дома! Приятель
курей, якимъ есть Ефремъ Польвовый, не
здурѣвъ!

Марко. Ложка, кажи запрягати!

Ложка. Чотыри конѣ до найкрасшого...

Марко. . . . великого снопового воза, щобы и конецъ
сеи исторіи бувъ дурный...

(Завѣса спадає).

Въ Вертелицѣ дня 25. падолиста 1900.

II.

Зъ нашей бувальщины.

ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ ЛЕТЪ ПЕРЕДЪ НАМИ СЪИГРАЛИ

Памяти

Найдорожшой и незабвтой

Юсифы зъ Боднарôвъ

Г л ѣ б о в и ц к о и,

матери своѣи подруги.

присвячуе

А В Т О Р Ъ.

I.

Переказъ про королеву та мѣщанъ въ Галичи.

Случайно удалось менѣ видѣти въ селѣ Раю коло Бережанъ выробы одного дуже симпатичного 77-лѣтнего старця Онуфрія Петровича, котрый зъ незвычайнымъ замилуванемъ вѣддаєсь своему фахови, именно гончарству. Его глиняна посуда кухонна, якъ горшки, збанки, умывальницѣ въ формѣ низкихъ боднарскихъ цебричкѣвъ, чудесной роботы вазонки всякихъ розмѣрѣвъ на цвѣты, великї урны до окрасы паркѣвъ и таке инше, се прекраснї выробы, котрї свѣдчать, що сей гончарь володѣе незвычайнымъ даромъ, надавати декорацийну орнаментику выробамъ изъ звычайной глины. Сей гончарь мало знаный, хибѣ мѣсцевымъ людемъ, вѣдъ котрыхъ довѣдались мы, що вѣдъ робить и дорожшї рѣчи зъ глины, коли примѣромъ за два свѣчники дѣставъ 100 злр вѣдъ пок. батька теперѣшного властителѣ Раю, гр. Якова Потоцкого. Шкода лишень, що нашї музеѣ не набули его выробѣвъ, котрї свѣдчили бы о такъ часто укритѣмъ талантѣ неодного зъ нашихъ людей.

Але о выробахъ сего незвычайно праведного чоловѣка, що не любить хвалити ся дѣломъ, яке уважає за ласку Божу, а черезъ тоє може мало

знаный и не має бѣльшого збуту своихъ товарѣвъ, скажу колись бѣльше принагѣдно. А теперь хочу подати оденъ устный переказъ, поданный намъ симъ гончаремъ про королеву въ Галичи и про мѣщанъ-колишнихъ сего города, характеризуючій намъ ихъ гордѣсть и любовь до свободы та незалежности.

* * *

Галичь, где я уродивъ ся зъ потомкѣвъ старыхъ мѣщанъ и ходивъ до школъ, въ котрыхъ я належавъ до наибѣльшихъ туманѣвъ въ клясѣ, хочъ зъ малку мавъ даръ лѣпити зъ глины рѣжнї рѣчи, — такъ почавъ намъ оповѣдати сей старецъ — той Галичь, кажу, колись славне мѣсто, мавъ кѣлька миль въ обводѣ та и недавно тому паны повынаходили фундаменты трехъ церквей, зъ нихъ оденъ далеко въ лѣсѣ за теперѣшнимъ мѣстомъ.

Але не такъ оно було славне зъ того, що було велике, якъ бѣльше тымъ, що мѣщане вѣбули богатї, убирали ся въ срѣбло-золото, не встыдали ся рускои вѣры, а пышали ся своєю свободою, не маючи нѣякого пана надъ собою.

Але Богъ покаравъ ихъ за гордѣсть, бо давъ имъ разъ одну королеву, що хотъ мала мужа королевемъ, сама хотѣла рядити симъ мѣстомъ. Та зѣ свободными до того часу мѣщанами не легка була справа! Тожъ по кѣлькохъ ларемныхъ про-

бахъ, подчинити своѣй власти тыхъ мѣщанъ, закупила королева богато а богато лену ажъ зъ далекихъ краѣвъ. Той лень роздала она всѣмъ а всѣмъ мѣщанамъ.

-- Посѣйте сей лень, — каже — а якъ вѣнъ уродить, то будете менѣ давати половину зъ него, а проче собѣ возьмете!...

Пѣзнали мешканцѣ бояре хитрѣсть той королевои, що она хоче у нихъ панщину завести, але нѣчо не кажучи, посѣяли сей лень. Уродивъ ся жъ вѣнъ мало не въ жито великій! Позбирали зъ поля, звезли и два разы тѣлько, кѣлько вѣнъ важивъ, вѣдложили золота на велику срѣбну тацу. Вѣдложили такожь два разы тѣлько, кѣлько стояла робота коло того лену, доки полотно зъ него не виробить ся. За выбѣлене, за все, за все подвѣйну цѣну въ срѣблѣ и золотѣ зѣбрали, щобы занести королевѣй. И несуть тѣ группѣ найстаршій зъ мѣщанъ, а молодшій зѣбрали весь лень, розложили на всѣхъ чотырохъ сторонахъ ринку и запалили.

— Ото приносимо тобѣ — кажуть королевѣй — два разы тѣлько золота, що важивъ лень, два разы тѣлько, що стоить полотно зъ него зроблене, два разы тѣлько, що стояло бы выбѣлене. Знай, що намъ о то не ходить, але памятай, королево, що на другій рѣкъ не будемо вже бѣль-

ЦЕНА 10. 00
В. П. ЛЕОНОВИЧЪ-СІАДАНОВИЧЪ

ше тобѣ свѣяти лену, бо мы зъ поконвѣку вѣольнїи, а хитрощей не любимо!...

— А що? — каже король до королевои, показуючи, якъ ленъ передъ теремомъ горить на ринку. — Не казавъ я тобѣ, що тыхъ мѣщанъ не поневолишь до нѣякои дани и залежности?

Встыдъ стало королевѣй, що мѣщане вѣольного мѣста таке їй учинили. Але каже она зробити для нихъ велику учту: зловити въ Днѣстрѣ наибѣльшого щупака и такъ приправити смачно, що нѣхто и зъ роду такого щупака еще не ївъ. Та не пѣйшли всѣ мѣщане до королевои, лише кѣлькохъ. Одень зъ нихъ, и не зѣгнувши шиї, поздоровивъ єѣ.

— Намъ така рыба не новина! — каже. — Мы дорожшї їмо рыбы изъ-за синього моря та зъ нѣмецкого мѣста, а у тебе не будемо, бо мы хочемо свободы!

А коли королева дуже просила сѣдати и їсти, то якъ знаєте, дуже великїй щупакъ має вуса, отже той найстаршїй зъ мѣщанъ приступивъ до стола та ї лише кусничокъ и то зъ одного тѣлько боку надломивъ того вуса.

— Дякуємо тобѣ, королево — каже — але мы нѣколи не будемо въ тебе гостити. бо мы свободу любимо та и нашъ Галичь!

— А що-жь? — запытавъ я старця-гончаря, на котрого лицї немовъ у потомка тыхъ

мѣщанъ, якась гордѣсть показала ся — чи лиши-
ли ся тѣ мѣщане при незалежнѣй свободѣ?

— Такъ, добродѣю, бо тѣ ваші мѣщане не
робили нѣколи панщины та и не платили дани
нѣякои королевѣй анѣ королеви, доки образъ св.
Николая буде въ одной зъ церковь Галича. А и
теперь, крѣмъ цѣсарского податку, нѣчого бѣльше
не платять. Але колись надѣйде еще часъ, где
вернуть ся еще разъ тѣ часы, бо „така воля Божа!“
говорять люде въ Галичи.

* * *

Такъ закончивъ менѣ се оповѣдане бѣдолаш-
нѣй гончаръ, обѣцюючи еще много бѣльше пере-
казати пѣзнѣйше, тымъ бѣльше, що и мы самі
спѣшили ся.

Хто та королева, зъ котрою народъ вяже пе-
реказъ про давныхъ мѣщанъ а може боярь Га-
лича, не трудно вѣдгати. Рѣкъ бо 1387 не одну
перемѣну завѣвъ въ уложеню вѣдносинъ въ Га-
лича та и послѣдуюча судьба стала пѣдкладомъ
до неодного такого оповѣданя, котре мусить
жити надъ руинами старинного Галича. Але такі
оповѣданя - переказы народнѣй по причинѣ змѣ-
неныхъ теперъ вѣдносинъ суспѣльныхъ стають
нынѣ рѣдшими, бо новѣйше поколѣне очевидно
менше може ними заиматись. На вдячнѣсть за-
служивъ бы собѣ у насъ не оденъ зъ тямущихъ

ЛЮБКА И. В. Г. ПИОНЕР-ОБРАЗОВАТЕЛИ

мужѣвъ а хотяй-бы студентѣвъ, если-бъ при нагодѣ списували такі оповѣданя, зъ котрыхъ неразъ спомини важнѣйшихъ подѣй въ традиціи народу переносятъ нашу гадку въ давну нашу бувальщину.

II.

Забута козача могила.

Дитиною еще чувъ я вѣдъ моєи пѣстунки якесь легендарне оповѣданє о великѣй могилѣ, высыпанѣй при роздорожи межи вѣддалеными на милю вѣдъ мого родинного мѣсця селами Шнировомъ и Клекотовомъ брѣдского повѣту.

Лєгенды не тямлю вже добре, але на моє запытанє „кого тамъ поховали?“, вѣдповѣла пѣстунка, що тамъ спочиває дуже а дуже багато козакѣвъ, що то били ся зъ Туркомъ, а не могли ихъ перемочи, отже упавшимъ въ бою козакамъ высыпаѣо тую могилу. Колибъ хто хотѣвъ ихъ побачити, то по Иванѣ мусить прийти о пѣвночи зъ цѣвтомъ папороти, а на крикѣ „пугу-пугу!“ встануть козаки зъ шаблями, але заразъ по першихъ пѣвняхъ зновъ поховають ся.

— А хто то, Євко, тѣ козаки? — допытувавъ ся я цѣкво.

— То давне вѣйско зъ Украины! — вѣдповѣла пѣстунка.

Сесе оповѣданє зѣстало менѣ добре въ па-

мати, а дознавшись по́знѣйше во́дъ громадянъ Шнирова, що тамъ якась могила дѣйсно находить ся, постановивъ я побачити єѣ на власнї очи. Нагода знайшлась, то я и скориставъ.

Добрый кїлометръ за Шнировомъ, при дорожѣ ведучой до недалекого села Клекотова, опинивъ ся надъ могилою, що то стоить „середъ поля широкого, сумна, одинока“. Высыпана дѣйсно на роздорожи, якъ пѣстунка менѣ оповѣдала, далеко бѣльша, нѣжъ я надѣявъ ся, бо довгота єи выносити надъ 30 до 40 стѣпъ, а широта около 20, отже творить вызначный простокуть зъ высокимъ насыпомъ землѣ, спадаючимъ въ видѣ даху на обѣ стороны. Коло могилы нема нѣякого деревця анѣ горбочка, лише рѣвнина, засѣяна збѣжемъ, робить могилу еще сумнѣйшою, одинокою. На всхѣднѣй похилости могилы стоить камѣнь, що порядно влѣзь въ землю, а зъ дуже малыхъ раменъ, котрї зубъ часу знищивъ, можна догадатись, що то памятный хрестъ. Розумѣє ся, не видко теперь нѣякого напису, хоть безъ сумнѣву мусѣвъ бути. Стѣлько що до теперѣшного виду могилы.

Станувши такъ на могилѣ, мимоволѣ задавъ собѣ пытанє: Кто лягъ въ сѣй могилѣ и чїи они були дѣти? Переходячихъ дорогою громадянъ сихъ сель пытавъ я, чи не знаютъ що сказати за сєсю могилу. На мѣє здивованє каждый здвигнувъ раменами.

БІБЛІОТЕКА І. П. П. Л. КОЛЛЕКЦІЯ-СТАРАЖИ

— Страшій були бы може що и сказали, —
вѣдповѣдали — але мы вже не знаємо!

Сумно, що традиція въ народѣ затрачуєсь
такъ скоро... Довѣдавъ ся я лише, що кѣлька ме-
трѣвъ дальше на оранѣмъ коло могилы поли вы-
кидає плугъ шо року людскій кости та шо оденъ
господарь вѣдповѣдавъ ся разъ разкопувати могилу,
надѣючи ся знайти скарбы, зброю и „копѣйки“;
але вѣдкрывши землю въ однѣмъ мѣсци, знайшовъ
дуже богато костей, то зляканий и понехавъ свое
дѣло „нечестиве“.

Опѣсля застановлявъ ся я надъ сею забутою
могилою, зъ котрыхъ часѣвъ она походила бы? Въ
тѣй цѣли переглянувъ я всякій приступнїй звычай-
нымъ „смертельникамъ“ исторїи и монографїи,
однакъ не знайшовъ на разѣ нѣякои згадки о нѣй,
хоть така велика могила, где певно могло лягчи
кѣлька соть воякѣвъ, гѣдна бѣльшой уваги.

Въ 1863 р. переходили польскій повстанцѣ
черезъ сї села, лежачї на граници. Кровавый ко-
нець сего походу закѣнчивъ ся не тутъ, лише въ
недалекѣмъ Радивилѣвѣ; впрочѣмъ могила не була
бы такъ скоро забута. Безперечно легше розвя-
жемо се питанє, коли зважимо, шо тїи села ле-
жать при подѣльско-волинськѣмъ трактѣ, добре зна-
нѣмъ хоть-бы зъ походѣвъ Хмельницкого, и певно
зъ того часу мусить ходити могила. Графъ Во-
лодимиръ Молодецкїй, бувшїй властитель Бродѣвъ,

запытанный одного разу за сесею могилу (она въ его посылостяхъ), мавъ скавати на подставѣ родинныхъ переказовъ, що сесея могила... козацка зъ часовъ Конецпольского.

Конецпольскій то могуча польска родина. О-день, Станиславъ, бувъ гетманомъ за Володислава IV. Сынъ его Александеръ, дѣдичный властитель цѣлого брѣдского ключа, належавъ до трехъ вождовъ, выбранныхъ (по Жовтыхъ Водахъ) сенатомъ, котрыхъ польскіи историки не безъ ироніи прозвали „dziesięcina, łęcina, pierzyna“. О нѣмъ есть згадка въ монографіи Домініканина кс. Садока-Баронча „Wolne miasto Brody“, що коли польске войско тягнуло подъ Берестечко, Конецпольскій, высланный на чаты, кидаетъ цострахъ межи поодинокіи полки ворохохобниковъ, тыхъ, котріи прямували выше згаданнымъ шляхомъ. На стор. 43 подъ днемъ 12. червня 1651 р. згадуе Барончъ, що Козаки зъ Татарами, около 700 люда, напали ненадѣйно на двѣ польскіи хоругви подъ Бродами и знищили ихъ, але низше поправляє, що Поляки, котрыхъ було 150, лише невелику потерпѣли шкоду, кѣлькоро людей. Зъ того выходило бы, що не по тѣй битвѣ высыпано сесею велику могилу. Такожь не згадуе ся, чи Конецпольскій бравъ участь въ сѣй борбѣ.

Зъ монографіей Хмельницкого доведѣуемо ся, що по битвѣ подъ Берестечкомъ Вишневецкій, Ка-

ЛВКАМІ Д. ОГ І. ДОННИ-СНАПРАДНИ

линовскій и Конецпольскій переслѣдували вѣдступающихъ козаковъ, котрыхъ тогда мало згинути до 23 тысячѣвъ. Коли зважити, що Берестечко вѣддалене вѣдъ Шнирова (котре въ актахъ зъ XVII. вѣку носить назвиско Sinarów) около 3 милѣ, то не буде нѣчо дивного, если объяснимо повстанє могилы въ сей способѣ, що Конецпольскій, утаняючи ся безъустанно передъ берестецкою битвою и опѣсля все коло Бродѣвъ, на котрыхъ ему, яко властители мушѣло залежати, щобы козаками и народомъ не були спустошені, наткнувъ ся несподѣвано на бѣольшу ватагу козаковъ и сточивъ битву на поляхъ шнирѣвскихъ. Слова пѣсни, що кругомъ мѣсточка Берестечка славнѣ Запорожцѣ своимъ тѣломъ вкрыли поля на чотыри милѣ, потверждали бы тую гадку...

Сесея могила днесе забута, бо зъ интеллигенци нѣхто про ню не згадує, народъ забуває вже и легенду, нѣхто полягшихъ не помяне и хреста не вѣдновить... Хиба лишъ воронъ середъ орки на поли прилетить и сумно на могилѣ закриче...

Та и чи одна така могила, при сыпаню котрыхъ неоденъ радѣстный окликъ побѣды възвѣсь ся вѣдъ побѣдникѣвъ, а вѣдбивъ ся вѣдгомонамъ о неодну слезу мѣжь Днѣпромъ а Днѣстромъ, стоять сумно яко свѣдокъ нещасной для обохъ сторонѣ борбы!..

III.

Рекрутка.

Подкладъ правдивый баллады.

Кому не знана подъ выспе наведеннымъ заголовкомъ баллады, написана нашимъ поетомъ Николою Устияновичемъ? Баллада сея, що вѣдзначае ся простотою, краснымъ стилемъ и необычайною легкостію, не веде насъ въ фантастичный свѣтъ духѣвъ, русалокъ, рыбалокъ, и черезъ тое не естъ балладою въ значеню заходно-европейскихъ поетѣвъ; нашъ поетъ, выводячи женщину зъ дитяткомъ изъ тыхъ часѣвъ, коли то до вѣйска брали, кого комисія силомѣць въ домъ або на поли хватила, дуже удачно змалювавъ нещасну долю руской рекрутки, сердечно любячою своего любого сокола, вѣтця маленькои дитины.

Короткій змѣстъ „Рекрутки“ такий: Въ горахъ надъ пропастями ходить тоскуе рекрутка зъ ягѣдкою-дитяткомъ, очѣкуючи своего сокола, котрый мавъ вернути зъ якоисъ вѣйны вразъ зъ иншими рекрутами. Въ тѣмъ видить дуже урадована, якъ надходять рекруты, и пытае ихъ, чи не иде и еи сердечный. На тое дѣстае страшну мовь грѣмъ вѣдповѣдь: „Богъ зъ тобою! Вѣнъ впавъ у бою!“... Рекрутка, не могучи запанувати надъ розпукою, котра въ мигъ ока стискае еи сердце, кидаетъ ся въ пропасть и загибае зъ дитяткомъ.

ДЛЯ КНИЖ. БИБЛ. С. ПЕТЕРБУРГА

Поетичный сей образъ насуває мимохѳтъ гадку, що поетъ, пишучи се, мусявъ мати передъ очима якійсь правдивый случай зъ житя, тымъ бѳльше, що пѳдъ вражѳнемъ рѳжныхъ приключень, о якихъ чувъ у горахъ, где бувъ парохомъ, сей часъ писавъ чи-то балляду чи повѳстку прозою. Досыть згадати о мести верховинця, о пещенѳй дитинѳ и т. и., котрѳй взявъ зъ правдивыхъ случаѳвъ. Отже и балляда „Рекрутка“ рѳвножъ заздячуе написане такому одному приключеню, але оно лучилось не въ горахъ, якъ поетъ описуе, але въ Костѳльникахъ коло Золотого Потока. Приключене се подавъ тогдѳшний парохъ Золотого Потока бл. п. о. Боднаръ до вѳдомости поетамъ А. Могильницкому и Н. Устѳяновичеви очевидно въ той цѳли, щобы котрый зъ нихъ обробивъ се поетично. И такъ сталося завдяки Н. Устѳяновичеви.

Подѳя, розказана менѳ достовѳрною особою, а потверджена метрикальвыми книгами Золотого Потока (зъ котрыхъ Вп. о. Петрикъ — спаси Бѳгъ ему! — зволить ласкаво выписати назвиско и дату смерти рекрутки) була така:

* * *

Въ Костѳльникахъ мала вѳддаватись молода, дуже красна дѳвчина, Параска Рудко, за одного молодого парѳбчака, котрого дуже полюбила. Подруже заповѳдало ся зъ-разу щасливо, але погѳдне

небо мало вскорѣ затягнуться черною хмарою, котра мала молодятамъ забрати не тѣлько усмѣхаюче ся щасте домашне, але и житє.

Зближалась нещасна для Австрїи италійска война 1859 р., котра якъ-разъ наибѣльше жертвъ выбрала собѣ въ рускихъ полкахъ. Жениха Параски середъ приготовлень до весѣля ненадѣйно покликано до походу. Выбираючись на войну, вѣнъ упросивъ свою матѣрь, щобы приняла Параску въ свою хату, доки вѣнъ не поверне. Мати сповнила просьбу сына, тымъ бѣльше, що не мала нѣ вѣдъ кого помочи въ газдѣвствѣ, где крѣмъ матери и сына не було бѣльше нѣкого. Параска опустила хату родичѣвъ, где було повно дѣтворы, и перенесла ся до будущей свекрухи. Тутъ по вѣдходѣ жениха почала тужити за нимъ надмѣрно, а туга все бѣльшала, вѣдъ коли почались для неи невѣдраднї родиннї вѣдносины, особливо вѣдъ часу, якъ повила дитятко. Свекруха перемѣнила ся въ люту змѣю, не давала рекрутцѣ супокою, робила їй рѣжнї прикрости. Але Параска зносила все терпеливо. Тогда свекруха, видячи, що такъ не дѣйде до кѣнця, просто прогнала нещасну зъ хаты середъ зимы.

— Нема мого сына, — казала — не треба менѣ и тебе!

Параска звернула ся до своихъ родичѣвъ; але они, на превеликїй еи жаль, мѣсто приняти дочку-

ДЛЯ КНИЖ. БИБЛ. С. ПЕТЕРБ. УНИВ. ИМ. ЦАРИЦЫ АЛЕКСАНДРЫ ФЕДОВНЫ

рекрутку, потѣшити прибиту журбою о своего суженого, пригноблену дитятемъ и злымъ трактванемъ свекрою, рѣвно-жъ выгнали еѣ зъ хаты.

— Насѣ тутъ бѣльше — сказали — и мы тебе вже разѣ якъ-бы вѣддали зъ дому, то не маешъ чого сюда вертати...

Такъ рекрутка осталась безъ дому и безъ широи душѣ, котра бы еѣ потѣшила. Здала ся на волю Богу, а въ надѣи, що сердечный еи въ кѣнци поверне, зносила голодъ и холодъ, впрошуючись до чужихъ людей.

Такъ минула весна, минуло лѣто, приближилась и осѣнь, наставъ часъ копання бараболь. Ажъ тутъ пришла вѣстка, що участники вѣины вертають уже. Рекрутка зрадѣла надѣючи ся, що ось-ось и еи дитятку поверне татко. Тымчасомъ вѣнь не вертавъ, хотъ другій вертали. Одного дня вернувшій оповѣли рекрутцѣ страшну судьбу еи жениха. Ото при одной стычцѣ ворожихъ вѣйскъ вѣнь попавъ ся въ руки роззюшенымъ Италианамъ; они схвативши его пѣднесли живого кѣлькама пиками въ гору, а коли спустили на землю, вѣнь вже не живѣ. Описъ тои страшнои смерти рекрута пробивъ Параску и она, не погамувавшись нѣ святою вѣрою нѣ розсудкомъ, постановила сповнити самоубѣйство, а щобъ еи дитятко не осталось безъ дому и любви материньскои, вѣднати и ему жите.

Въ злосчасный вечеръ въ домѣ, где рекрутка тогда перебувала, шивъ ремѣсникъ чоботы. На дворѣ ишовъ дробный осѣнный дощъ, вѣтеръ вѣявъ, шелестячи пожовклымъ листемъ. Надходила нѣчь, темна, правдиво Шекспіровска. Тогда то взяла рекрутка дитину и зъ якимсь неспокомъ звернулась до дверей. Ремѣсникъ видячи, що рекрутка въ якомъ дивномъ пригнобленомъ настрою духа, не хотѣвъ ей пустити. Але вымѣвка, що она иде за вѣвцями, котрѣ зъ пасовиска не вертали, и що не може полишити дитину саму, успокоила шевця.

И рекрутка выйшла, щобы вже не вернуться... Взявши дитятко, она скорою ходою поспѣшила на горбокъ при самомъ березѣ Днѣстра и зъ вѣдти кинула ся зъ дитятемъ у вирь, знайти тамъ свою смерть. Недалеко ишли робѣтники и видѣли, що хтось въ пѣвтемрявѣ кинувъ ся въ филѣ Днѣстра.

На другій день, коли небо успокоило ся, знайшли тѣло нещасной женщины-топѣльницѣ и то не самой; пѣдъ лѣвнымъ раменемъ мала она привязана сильно до себе дитятко. Оденъ господарь стрѣтивъ бувъ рекрутку того злосчасного вечера и заважававъ, що она пѣдъ раменемъ несла щось завитого. Зъ того выйшло було пѣдозрѣне, що рекрутка передше задушила дитя, а вѣдтакъ, привязавши его до себе, кинула ся въ рвучій филѣ Днѣстра. Однакъ обдукція тѣла не потвердила се-

ЛІТЕРАТУРА
Д. ДР.
Л. ДИОНІЙ-СІМОНОВИЧ

го підозрѣня. Въ книзѣ умершихъ парохіи Золото-го Потока, въ котрій день смерти рекрутки поданый на 15. жовтня 1850 р., въ рубрицѣ „morbus“ записано при Парасцѣ Рудко: „утопила ся зъ дитятемъ въ рѣцѣ“, а особно при дитинѣ на имя Даміянъ стоить „ermordet“. А що при тѣмъ „ermordet“ не написано, чимъ бы то сповнений бувъ мордѣ, бо на удушене не ужито бы слова „ermordet“, то и выходило бы, що бл. п. о. Боднаръ не мавъ докладного переконаня що до морду дитяти, зъ чимъ годить ся и особа, котра передала менѣ се оповѣдане.

* * *

Такъ запропастила свою душу нещасна рекрутка, що не могла перенести свого горя и не мѣрковала, що стане предметомъ баллады, въ котрій поеть, перенѣвши подѣю въ горы и поминувши мовчки еи вѣдносины до жениха, до родичѣвъ и до свекрухи, змалювавъ лишь одну сторону исторіи Параски Рудко, еи надмѣрву любовь, котра по стратѣ предмету любви стала ся злощасною для рекрутки. Та „Рекрутка“ Устіяновича не стратила на тѣмъ, бо задачею правдивой поезіи есть и краса, котрой, на жаль, въ новѣйшій нашій літературѣ мало...

Якъ я выше згадавъ, описане приключене подавъ бувъ бл. п. о. Боднаръ поетамъ Могиль-

ницкому и Устіяновичеви, зъ котрыми свого часу дуже оживлену мавъ вести переписку. Однакъ сеся переписка затратилась, бо пок. Омелянъ Партицкій передъ выданемъ творовъ Антонія Могильницкого шукавъ за нею, але нѣгде не мѡгъ єи вѡднайти.

IV.

Село Накваша.

Двѣ години ѣзды на пѡвнѡчный вѡхѡдъ вѡдъ мѣста Бродѡвъ, а майже 3 кильом. до Пѡдкаменя, лежить село Накваша. Гарне зѡре однимъ раме-немъ загортає урожайнїи нивы славного колись нашого Волиня, котре днесъ граничнїи стовпы россійской имперїи дѣлять вѡдъ Червоной Руси, а на другѡмъ лежить се село, обросле садами и березиною, що терасами пѡдносять ся по-пѡдъ гору зъ долины, черезъ котру переливаєсь не глубока але принадна рѣка Иква. За селомъ вѣ сторону Тетильковецъ творить Иква мокрїи луги, где зъ весною жирує не зъ-рѣдка дика качка зъ бекасомъ, котра, вѣ часѣ сѣнокосѡвъ сполошена, падає вѣ буйне збѡже плодовиного поля накваского. Село саме, мешканцѣ єго, замокъ и церковця оригинальной будовы, се все дає намъ иншїи образъ, чимъ звычайне наше село. Чужїи чоловѣкъ не зъ-рѣдка зацѣкавить ся симъ селомъ та поспытає про долю-

LIBRARY OF THE NATIONAL ARCHIVES

судьбу сеи мѣсцевости, положенои на розграничи Волиня и Подѡля, та зверне увагу на церковцю, котра надъ входовыми дверми має вырѣзанный рѣкъ 1000, на татарску могилу, на высокій горбъ пѡдъ селомъ, на замокъ зъ двома осьмогранными баштами, на легендарнй оповѣданя и т. и.

Положене Наквашѣ у пѡднѡжа Пѡдкаменя, где було старе городище, о котрѡмъ згадують лѣтописи доминиканьского монастыря; вѡддалене вѡдъ села о три години ѣзды. Плѣсниско, о котрѡмъ згадуе авторъ слова о полку Игоревѡмъ, що „всю ноць сѣ вѣчера вѣсоби крани возграхъ у Плѣсниска на колони“; дальше той чорный шляхъ, котрымъ ишла татарска орда загонами на богатый Волинь; козацй походы та близьке мѣсце польскихъ конфедерацій XVIII. вѣку, все те суть рѣчи, що велять здогадувати ся, що Накваша бувала свѣдкомъ важныхъ подѣй.

Про засноване и назву Наквашѣ нема точной вѣдомости. Мѣсцевый переказъ говорить, що св. Володимиръ заложивъ тутъ церковь. На одвѡрку старенькой церкви вырѣзана надпись „созидана храмъ Божій г. 1114“. Надпись ся однакъ не може потверджувати сего переказу, бо почеркъ буквъ якъ и будова церкви суть пѡзнѣйшого походження; той, що надпись рѣзавъ, просто не докѡнчивъ еи, не додавши по тысячцѣ навѣтъ точки... До нынѣ заховавъ ся въ устахъ народу сеи околицѣ легендар-

ный переказъ про кагана велита половецкого Бу-
няка, котрый мавъ такъ страшный взбрь, що очи
его треба було вѣдмыкати вилами. Не оденъ бо-
гатый полонъ мусѣвъ той дикій ворогъ упровадити
зъ Волиня. Коли 1185 р. Игорь Святославичъ у-
даривъ на Половцѣвъ, въ-перве розбѣглись они,
лишивши много красавиць на Руси; та другого
дня въ субботу на недолю Руси и героя-свѣточа,
князя сѣверо-новгородского, розбили Половцѣ руске
вѣйско. Деморализуючо подѣлала ся подѣя на кня-
зѣвъ „кромольникѣвъ“, котрѣ вѣдъ теперь еще
частѣйше ставали зъ Половцами противъ другихъ
князѣвъ.

Отже не диво, що 1245 р. татарска орда
перейшла ажъ черезъ Наквашу, котру до тла му-
сѣла знищити, а людей въ части полонити, въ части
вымордувати, скоро навѣтъ всѣхъ 12 доминикан-
цѣвъ въ Пѣдкамени въ костелѣ поубивали, якъ
вказуе напись на старѣмъ образѣ въ хоромѣ мо-
настыря, зображающѣмъ сю подѣю. Дальше судьба
Наквашѣ задля браку актѣвъ мало знана, але
мусѣла она бути очевидно тяженька для мешкан-
цѣвъ, коли якъ разъ ся земля була тымъ ябло-
комъ, о котре сварилась Польша и Литва, а до-
того Татаре безнастанно и страшенно еѣ нищили.

Оденъ изъ страшныхъ нападѣвъ татарскихъ
бувъ за Жигмонта I., коли московскій князь Ва-
сидій злучивъ ся зъ ханомъ Перекопу. Тогда то

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
TORONTO

40 тысяч лютой Татарвы перейшло черезъ Наквашу, все пустило зъ дымомъ, а рѣкою Иквою поплыло до Стыра не мало людской кровцѣ.

Въ загалѣ анѣ оденъ пѣзнѣйшій наѣздъ татарскій не оминувъ сихъ околицъ. Такъ було въ рокахъ 1607, 1619, 1630, 1633. До днесь показують Наквашане поля, где Татарва вѣдпочивала, розбиваючи таборы, где паювала мѣжь себе богатый рускій полонъ.

— По лѣвѣй сторонѣ польской дороги та пѣдъ хановою могилою вѣдпочивали Татаре! — скаже тобѣ сумный хлѣборобъ сего села.

Зъ тыхъ то часѣвъ мусить походити и замокъ оборонный, не дуже великихъ размѣрѣвъ, але крѣпко будованый зъ двома баштами, замешкалый днесь управителемъ дѣбръ. Видъ теперѣшного замку значно змѣненный перебудованями; а колись замокъ той бувъ обведеный ставомъ зъ одной стороны, а зъ другой наѣженный арматами, заступавъ путь-дорогу не одной ватазѣ татарскѣй.

При кѣнци червня 1648 р. переходивъ туды зъ-пѣдъ Збаража Богданъ Хмельницкій, а передъ нимъ тою дорогою въ сторону Дубна пѣйшовъ Ничай Головачъ та Небаба. О скѣлько при тѣмъ утерпѣло се село, не знати. Що по страшныхъ погромахъ тѣ стороны мусѣли бути дуже вылюдненѣй, показуе и те, що въ р. 1652 въ поблизкѣмъ Пѣдкамени, котрый числивъ на псчатку 17. вѣку

до 1500 мешканцівъ, двое всего хрестиянъ вписано.

Про теперѣшню церковь Накваску нема нѣякого спомину, коли она збудована або посвящена; здаєсь однакъ, що давнѣйша церковь підчасъ частыхъ нападѣвъ 17. вѣку мусѣла згорѣти, а теперъ нема въ церквѣ старшого предмета надъ р. 1690. Татаре въ роцѣ 1675 знищили сю оселю, а въ подонъ забрали и пароха Мих. Краневича, котрый, вернувши зъ неволѣ, мабуть вѣдбудувавъ церковь и закупивъ церковнїи книги, якъ свѣдчать єго власноручнїи дописи на нихъ. Въ тѣмъ часѣ Татаре особливо часто навѣдували сю околицю, вѣдъ коли Турки, занявши Каменецъ Подѣльскїи, мали певну точку опору. Пѣзнѣйшїи парохъ Наквашѣ Маркевичъ згадує въ записцѣ одной книжки, що одного року трехъ Татарѣвъ вдерлось уже на церковь, але зъ замковой башты убито ихъ якимсь оружіємъ, за що опѣсля розлюченїи Татаре цѣлу залогу въ замковыхъ льохахъ подусили. Ся згадка буде мабуть до тыхъ часѣвъ вѣдносити ся, подобно якъ и высыпанє могилы на найвысшѣмъ шпилю одной горы пѣдъ селомъ, где має бути пѣсля народного переказу похороненнїи якїсь татарскїи ханъ. На вершку той горы видѣли мы богато дрѣбногo камѣня, а до недавна мавъ тамъ бути памятникъ, украшеннїи хрестомъ. Мабуть зъ того то памятника и те камѣне походить.

Зъ пѣзнѣйшихъ подѣй важнѣйше буде табо-

ДРАКИ И СЛ. П. ДОННИ-СНАР АВА

роване 40 тысячъ Татаровъ 1688 р. на горбахъ надъ Наквашею та переходъ войскъ Петра Великого.

Богато утерпѣли тѣ стороны вѣдъ конфедера-тѣвъ въ несупокѣйныхъ часахъ въ Польщи, коли Лещиньского выбрано королемъ. Тарногородска кон-федерація Станислава Ледуховского, котрого село Ледуховъ граничило межею о Наквашу, повелась, а Москаль та Сасы залишили пустошити тѣ стороны.

Въ 1734 роцѣ перейшовъ туды російскій ге-нераль князь Гессенбургъ зъ-пѣдъ Збаража до Бро-дѣвъ, где на перше завѣзване пѣддавъ ся ему за-мокъ, о котрѣмъ мавъ зказати Хмельницкій до Конецпольского, коли сей славивъ сильну будову своего замку, що людска рука его бѣдувала, людска рука его и зничить! Залогу замкову забравъ зъ со-бою князь, вертаючи тою самою дорогою, а пѣд-даныхъ царя выпустивъ на волю.

Зъ пѣзнѣйшихъ часѣвъ замѣтне еще те, що вже въ 50-и рокахъ 18. вѣку творились тутъ гайдамацкій шайки, котрыхъ побоювались пѣдкаме-нецкій доминикане, коли, якъ каже ихъ лѣтопись, прискорено зъ тои причины будову фортификацій коло костела.

Въ 1772 р. змоглась дуже холера въ тѣй о-колици и богато мусѣла жертвъ забрати, коли мешканцѣ Наквашѣ для вѣдвернення си жертвовали срѣбне „вотумъ“ до Пѣдкаменя.

Въ 1773 р. переѣхавъ черезъ Наквашу на кони въ сторону Бродѣвъ цѣсарь Іосифъ II.

Отъ и найважнѣйшій историчнй подѣлъ, котрыхъ свѣдкомъ було се село и богато при нихъ утерпѣло за свое, хочъ впрочѣмъ красне, але и незавидне положене на розграничи Подѣля и Волиня въ поближу такихъ мѣсть, якъ Любечь (пѣзнѣйшій Броды), Подкамѣнь, Почаѣвъ, Залѣзць и и., куды такъ часто ходили военнй полки и набѣги поганцѣвъ, а пошести пустошили краину.

Що до пошести, то лютилась она не лише въ згаданѣмъ уже 1772 роцѣ, але згадуе ся еще про ню въ 1705 и 1831 рр. Здаець зъ 1831 р. буде датоватись и цвинтарь, теперъ такъ званный гай ерекціональнй, где найдено недавно черепы людей такъ хованыхъ, що лежали на однѣмъ камени, а зъ-верху другій ихъ прикрывавъ.

Въ 1863 р. крыли ся тутъ вѣддѣлы польскихъ поветанцѣвъ, котрыми опѣкувавъ ся тогдѣшнй парохъ сего села о. Чайковскій, благословячи ихъ та сповняючи для нихъ духовнй функціи на самѣй граници, до котрой, мимоходомъ сказавши, припирають ерекціональнй поля.

Годилось бы еще сказати где-що о парохахъ, що служили въ тѣмъ селѣ и дѣлили его судьбу; але крѣмъ ихъ именъ мало що есть про нихъ записаного о. Маркевичемъ, докторомъ богословія и фильософій, котрому завдячуемо бодай ихъ по-

ДЛЯ КНИЖ. БИБЛ. НАУЧ.-ИСТОРИЧ. АКАД.

менный списъ. Найдавнѣйшій, о котрѣмъ згадуєсь, то Михайль Крачевичъ; его забрали Татары въ полонъ, а померъ вѣнъ въ 1696 р. Закупивъ до церкви богато книгъ львѣвского друку зъ 60-и лѣтъ 17 вѣку. Вѣдъ р. 1744. написъ на давнѣйшѣй фѣртцѣ звѣнницѣ згадує Іоанна Фортера, за котрого, здаєсь въ 1740 р., вѣдновлено иконостасъ въ церквѣ. Рѣзьба на иконостасѣ несогѣрша, образы не эле малъовані Намѣстный образъ Спасителя дуже нагадує Петра Великого. Иконостасъ такъ широкій, якъ и середна найстарша часть церкви, до котрой добудовано пѣзнѣйше навъ, взглядно каплицѣ. Яндрей Сезенкевичъ бувъ парохомъ вѣдъ 1752—1761. Вас. Тучапскій завѣдує 1761, Яковъ Свицерскій 1762—1775, Андрей Свицерскій 1775—1776, Павло Кришталевиць 1776—1797, Іосифъ Туркевиць 1798 р., Захарієвиць Теодоръ 1694—1815. Опѣсля завѣдує Ром. Дольницкій и Іоанъ Маркевиць вѣдъ 1817—1844. Сей поставивъ звѣнницю. Опѣсля доѣздивъ парохъ Суховолъ о. Тома Пѣдсонскій и о. Андрей Шупачкевиць, парохъ Черницѣ. По нѣмъ завѣдувавъ о. Стефанъ Кончевичъ, парохъ Пѣдкаменя. Иванъ Чайковскій бувъ парохомъ вѣдъ 1847 до 1872 р. Опѣсля завѣдували о. Антоній Цурковскій и о. Ем. Владичинъ. Теперѣшнимъ парохомъ єсть о. Александер Глѣбовицкій.

Нарѣдъ того села єсть добрый, просвѣченый, тве-

резый и патріотичный. Читальня дав рѣчь рѣчно театральнїй представленья, а громадскїй шпихлѣрь має кѣлькасоть кѣрцѣвъ збѣжа, запомагаючи пѣдъ весну свою громаду хлѣбомъ. Изъ студентскихъ еще часѣвъ пригадую собѣ, що оденъ wyborецъ того села видячи, що Русинъ не перейде, а хоча-чи собѣ зажартувати зъ комисїи, голосувавъ на еи здивоване на почаѣвского архїерея, котрого нѣ-коли и не видѣвъ.

Село Накваша має кѣлька присѣлкѣвъ, якъ Беадасы и Тетилькѣвцѣ Мешканцѣ ихъ выразомъ лица нагадують „антенатѣвъ“, осѣвшихъ колись тутъ Татаръ. Иншому присѣлкови. Микитамъ, давъ початокъ оденъ того-жъ имени селянинъ, котрый попавъ бувъ зъ женою и дѣтьми въ татарскїй полонъ. Коли въ таборѣ всѣ спали, дораджувавъ вѣнъ жѣнцѣ, щобы лишила дѣти и зъ нимъ утѣ-кала. Коли она не хотѣла сего зробити, вѣнъ утѣкъ самъ, лишивши спячу жену зъ дѣтьми, котрыхъ не хотѣвъ брати, щобы плачемъ не перешкодили утечѣ. Опѣсля одруживъ ся въ друге.

Отъ и все, що менѣ удало ся зобрати про село Наквашу зъ рѣжныхъ записокъ мѣсцевой бї-бліотеки парохїяльной и бїбліотеки поблизкого мо-настыря та зъ устъ народа. Видко, що село пере-жило не одну лиху годину. Два нерухомї свѣдки давныхъ подѣй стоять и нынѣ напротивъ себе на горахъ, пануючихъ надъ селомъ. Се церковъ и

ЦВЯКІЙ П. О. П. ДИОНИЙ-СНАГДАКОВИ

замокъ. Замокъ мавъ колись два поверху, але пожаръ вѣдъ грому ушкодивъ его, такъ що теперь есть вѣнъ партеровый зъ двома осьмокутными баштами. Вѣнъ крые пѣдъ собою старі льохи, куды такожь Татарва дѣставалась.

Але и замокъ самъ про себе мусить мати свою исторію та не одна трагедія и въ нѣмъ мусѣла вѣдогратись, якъ свѣдчить хоть бы и се. що жена одного управителя сихъ дѣбръ (панѣ Пшисецка) передъ 12-ти роками при вѣдновлею одной стѣны знайшла въ нѣй замуrowанный вѣстякъ дитины. Народъ оповѣдае о нѣмъ цѣлый легионъ розказѣвъ про духи и про голоса, кетрї о пѣвночи выдають зъ себе якїсь пѣдземні силы.

Бібліотека для рускои молодежи
пóдь редакцією Юліана Насальского.

Выпускъ XXXIV.

Томъ LVIII.

Рѣкъ IX.

Утопленный.

Оповѣдане зъ народного житя

написавъ

Теодоръ Яницкій.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

1902.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

ритань

I.

Настававъ тихій, лѣтній вечеръ. Сонце дѣйшло вже до самого крайчика неба, почало ховатись за „высокі горы“. Зѣрокъ еще не видко було, лишь повновидный мѣсяченько появилъ ся на темнѣмъ небозводѣ и почавъ окидувати сѣбляною позолотою весь Божій свѣтъ.

А свѣтъ той тихій, вечерный, Господи, такий милый, чудовый! Дивишь ся и нагадують ся тобѣ слова: „Тутъ панъ не клавъ ланцухомъ межъ“. И справдѣ, якъ далеко засягнешь окомъ, зеленѣсь непроглядна ровна просторонь, а на нѣй, мовъ той вужъ великаньскій, весь сѣбною струєю старый батько Днѣпро.

Вѣдъ него то ближше то дальше бѣлѣють порозкидувані купки хать; то села и хуторы. Видко тамъ богате Пѣдлуже, зелену Соснѣвку, широке мовъ то великаньске колесо Малаюны, подовгасту Богачѣвку та поодинокі хуторы. А всюды тамъ весело, тихо, свободно!

Межи тыми селами тихо-легесенько котить старый дѣдуганъ свои филѣ, спѣшитъ своєю споконвѣчною дорогою въ свояси, лишаючи тѣ красні береги за собою, тую широку квѣтчасту просторонь, тѣ розлогі степы-оболоня.

ЦЕНА 1 р. 50 к. Умисльн. - Спирит. Коп.

Та и береги-жь тї єго! И не надивишь ся, хочь диви ся не знати скѣлько! Здає ся тобѣ, оть се дѣсь, а прийдешь ближе, такъ то очереть высочезный, густый, справдешный дѣсь; и свѣта Божого не видати!

А перейдешь очереть та пересунешь човенце свое черезъ чагары, трошу, глянешь, Господи, який величавый той нашъ батько, старый Днѣпро! Кажуть, що въ цѣломъ свѣтѣ нема такъ гарнои, такъ величавои рѣки!

Такъ тобѣ и здає ся, гень онь-тамъ, рухаютъ ся чайки, байдаки, а завзятуще козацтво покрыло єго, старого дѣда, густо шапками и голосно спѣває ..

Гей-ги вороги,
Мы не знаємъ ваги,
Наша воля и слава!

Гей лѣта, лѣта, где вы дѣлись та чи вернете ся коли? Мабуть жалко и згадувати!... Довелось старому дѣдови до самого краю!... Нема того, що коли-сь було... И людей такихъ нема!... Перевелись!... Бувало ажъ стогне старый Днѣпрославутиця пѣдъ байдаками козацкими, а теперь?

Та и теперь выплыне неразь човникъ який на широкой Днѣперь, але що то за човникъ? Та и якї тї люде, що нимъ кермуютъ? Ой то не славный Запорожць, що кровь свою проливали за добро Руси; то не тї вусатї лица та лобы зъ се-

ледцями, що охотно груди свои наставляли на татарскій стрѣлы за свою стареньку Сѣчь запорожску.

Ой нема, нема завзятыхъ козаковъ!

Люде тї, що теперъ онъ тамъ при свѣтлї мѣсяця сидять въ човнику, то два рыбалки. Хоть не козаки, молодцѣ-жь се такї не абы якї! Стрункї, гнучкї мовь брата рѣднї по зросту: а що до вдачѣ, такъ вже оно не такъ!

Семень, старшїй о рѣкѣ, а може о два вѣдъ свого товариша Прокопа, чорнявий, лице хмарне, ознака зимного твердого сердца, осмаленный вѣдъ денного вѣтру степового, сидить на передѣ човника и згорнувъ руки при собѣ.

— Прокопе, знаю, що ты мѣй другъ, але скажи менѣ, чи щирый ты другъ! — заговоривъ якимсь непривѣтнымъ голосомъ до своего побратима.

— Семене-брате, и зновъ те саме! И тыж-день тому пытавъ ты про те саме и вчера и нынѣ те! Чому то такъ? — гукнувъ здорово Прокопъ, дивлячись на своего товариша рыбалку.

— Нѣчо, Прокопе! Пытаю, бо хотѣвъ бы я знати, чи щирый ты для мене?

— Але-жь щирый, щирый... казавъ я и кажу!

— Такъ казавъ ты давнѣйше та и теперъ кажешь; се чувъ я и чую! Але чи-жь то така велика рѣчь сказати комуьъ таке, чога нѣколи не було и нема? Вже то така природа людска... Неразъ такого наговорить тобѣ отъ сей або другїй,

такого богато намеле языкомъ и красного и доброго,.. а розберешь се, вже оно цѣлкомъ иначе!

— Та сего я не перечу, Семене. Суть всѣлякѣ люди на свѣтѣ: що иншого на думцѣ, що иншого на языкѣ...

— А у тебе-жь оно якъ, Прокопе? — спытавъ Семень.

— У мене? Чудно, ей Богу, чудно менѣ слухати такой бесѣды вѣдъ тебе, брате! А коли ты еще нынѣ зновъ пытаешъ мене, чи я тобѣ ширый, такъ тобѣ кажу еще разъ те саме, що вже казавъ...

— Именно, що ты менѣ ширый другъ? — спытавъ зновъ Семень.

— Такъ, ширый другъ! — притакнувъ Прокѣпъ.

— А якъ ты неправду кажешъ, Прокопе?

— Неправду? Чому-жь мавъ бы я тобѣ неправду казати? Чи-жь то мы вѣдъ нынѣ разомъ живемъ? Або мы чужѣи собѣ, чи що? Не въ одномъ селѣ зросли? Та, Семене, чи не клавъ я вже свого жита за тебе на „Чорномъ вирѣ“? Еще тобѣ мало? — поспытавъ Прокѣпъ свого товариша, дивлячись на него жалко своими гарно-синими очима.

— Що ты жите своє клавъ за мене, се правда; але коли оно вже було! Се вже минуло ся, а ты знаешъ, брате, чоловікъ вѣчно не може бути той самый... змѣняєсь. Може и ты вже змѣнивъ ся! Я хотѣвъ бы знати, чи ты еще и теперъ ширый

для мене, якъ колись бувъ? Менѣ все здає ся, що ты, Прокопе, скриваєшь якусь тайну въ серци своїмъ та що ты теперъ не такій ставъ, якъ колись бувъ! Ты теперъ такій загадочный ставъ, що годѣ тебе и спѣзнати! Ты не такій, якъ бувъ давнѣйше! Ты не щирый побратимъ менѣ! Скажи-жь, не такъ оно на дѣлѣ?..

— Нѣ, брате, не такъ! То ты у мене душу мучишь своїми допытами. А я тобѣ казавъ и кажу, що не дай Господи, коли-бъ тобѣ лучилось якето нещасте, я готовъ... я готовъ, якъ и колись, за тебе .. и жите положити!

— Такъ кажеш, Прокопе?

— Такъ кажу, Семене!

Мѣжь тымъ човникъ рыбалокъ приплывъ до берега и ударивъ своїмъ острымъ носикомъ о берѣгъ Днѣпра. Рыбалки выскочили на берѣгъ. Семень швидко привязавъ човникъ до палика, а Прокопъ роздѣливъ рыбу на двѣ пайки.

— Отъ бачишь, брате, що я тобѣ щирый! — сказавъ, смѣючись въ голосъ. — Яку здорову пайку я тобѣ придѣливъ!

— Пайку ты менѣ придѣливъ... и то щиро... га! га! га! — зареготавъ ся Семень лукаво. — Ты певно и рыбу схотѣвъ бы еще всю забрати? О... ты щирый! — воркнувъ Семень непривѣтно, кидаючи рыбу въ торбину.

— А щожъ я тобѣ беру? Семене, що ты хо-

Львівський університет імені Шевченка

чешь, кажи, хотяй бы и сейчасъ кажи менѣ! Я вже бачу, що тобѣ щось на нѣсъ сѣло, а по-що намъ сего? Дурниця яка може або що, а ты вже и сердишь ся! Семене, чого ты такой хмурный? Кажи, нехай и я знаю, що тобѣ допѣкає!...

— Е, або-жь ты не знаєшь? — буркнувъ Семень въ нѣсъ и перевѣсивши торбину зъ рыбою черезъ одно плече, пустивъ ся левадою домѡвъ.

Прокѡпъ не допытувавъ ся вже бѡльше. Вѡнъ вже знавъ по трохи свого побратима. Чого небудь було заразъ и погнѣває ся! Що тамъ трохи не по его волѣ, такъ вамъ сейчасъ загорить та такой сердитый и неговѡркій стане, що ну! Така вже вдача у него зъ-малку була!

А кажи ему тогда що небудь таке, такъ або сякъ приговорюй, такъ вѡнъ еще гѡршій, осою стає. Треба чекати, ажъ перейде лиха хвиля, мовъ та хмара въ мартовый часъ перелетить мигомъ, и вже не такъ, якъ було! То вже не оса зъ жаркимъ жаломъ, то Семень побратимъ, другъ.

Тожъ Прокѡпъ вже бѡльше и не договорювавъ нѣчого, не розвѣдувавъ, а ишовъ левадою за Семеномъ. На „Закрутѣ“ стежки ихъ розходились въ двѣ противнѣ стороны.

Рыбалки, не кажучи до себе вже анѣ одного слова, розѡйшли ся стежеами до своихъ хатъ.

Прокѡпъ, идучи левадою, думавъ и думавъ, чого то Семень такъ напрасно его выпытує, чи

ширый вѣтъ ему, та не змогъ якомь догадати ся. Нѣ перечились нѣ за що, нѣ сварились, ходили разомъ и межи дѣвчата на улицу и сѣно згортали разомъ и рыбу ловили разомъ и до Кіева на заробѣтки ходили давнѣйшихъ лѣтъ; а теперъ Богъ знае що сталося Семенови...

— Цѣлкомъ не той ставъ! Не бѣльше якъ двѣ-три недѣлѣ, якъ таке склалось... Такъ, що Богъ дасть, те и буде! — погадавъ Прокѣпъ и дѣйшовъ до своєї хатки.

Хатка ся невеличка, стара вже, не оденъ десятокъ лѣтъ она памятае. Коло неї красуєсь гарный городецъ, садочокъ молоденькїй та два крѣслатї дубы. То еще Прокѣповъ дѣдъ посадивъ ихъ на якїйсь-тамъ веселый вспоминь зѣ свого нужденного житя.

Та нема вже дѣда! Нема и батька, лишъ мати зѣ сыномъ Прокѣпомъ живе въ тѣй хатинѣ та дожидае, чекае... Чого жъ! Лучшихъ часѣвъ, спокою для старыхъ кѣстокъ, чекае робѣтницѣ, невѣстки, потѣшеньки на старї лѣта!...

Прокѣпъ подавъ матери рыбу зѣ торбиною и выйшовъ зѣ хаты.

II.

На дворѣ занявъ ся чудовый вечеръ, попередникъ еще чудовѣйшой прекрасной ночи. Все

LIBRARY U. OF T. TORONTO STAIRWAY

засіяло, посрѣблене свѣтлодайнымъ кружкомъ мрѣ-
ючого мѣсяця, и ланы-степы и гаѣ-дубровы и тѣ
хаты людскій, окутанѣ блискучими грушами та
темными вишнями. Мовчить земля, не дыше, мовь-
бы прислухувалась тому житю вечерному, мовь-бы
приглядалась тымъ пречуднымъ красвидамъ, по-
творенымъ збыточникомъ-мѣсяцемъ!

Дивись, радѣй и упивай ся, серце, якоюсь то
невысказаною любовію та солодкою вѣдрадою и у-
тѣхою! Въ души здѣймаєсь и малюєсь якесь ча-
рѣвне мовь те небесне жите, а думки линуць сво-
бѣдно, далеко, широко! И скѣлько то, Господи,
наживе чоловѣкъ того добра за одну таку нѣчь!
Кѣлько то любви та щастя молодого жита розли-
ваєсь въ такѣмъ вечернѣмъ сумерцѣ!

О милі, щасливі тѣ хвилѣ, те жите!

И Прокѣпъ того самого еще вечера пустивъ
ся на хуторецъ Скимлючки. Хуторецъ невелич-
кій и небогатый, а хатка стара вже, коло неї
кѣлька грушъ и вишень, городецъ, шѣпка, трохи ле-
вады, отъ и все майно вдовине.

Е, не все!... Була у Скимлючки донька-оди-
начка, чорноока Леся! Хочь малюй, така вамъ
гожа удалась! Очи мовь въ олію плавають, а по-
глядъ ихъ!.. Хто разъ зъ нимъ зустрѣнувь ся, не
въ силѣ его забути. И Прокѣпъ тожь не въ силѣ
бувь забути сей Лесинь поглядъ.

Тѣ чорні очи Лесѣ приманювали молоде сер-

пе Прокопа до себе, мовь той магнєсь желѣзо притягає. Поглядъ тыхъ очей притягавъ єго молоду ширу душу, чаровавъ єго та розпалювавъ мовь бажаня и надѣв якогось красшого будучого житя....

— Зазуденько-дѣвчино, не жити менѣ безъ тебе! Серце рве ся до тебе, до твоихъ очей чорныхъ! — шептавъ Прокѣпъ, идучи стежкою черезъ леваду Скимлючки. — Ты моя надѣя, мое жите, мѣй рай, безъ тебе я гину, горюю, умираю. А гляну на тебе, на тѣ твои очи карѣ, на те твое личко ясне, на той твоѣй стрункій станочокъ... такъ Господи мѣй!. А чекати? Ахъ тяжко умирати, але чекати хвилѣ свого щастя, то тяжше, то гѣрко! Поможи менѣ, Господи, дѣждатись!

И такѣ то думки-гадки мучили Прокопа цѣлу дорогу, доки на подвѣрѣ у Скимлючки не забрєхавъ невеличкій чорнєнькій песикъ.

Прокѣпъ переступивъ вербовый перєлазъ при самѣй хатинцѣ.

Бувъ тутъ Прокѣпъ вже кѣлька разѣвъ и стара рада була єму, а що вже Леся, Господи! Якъ она вычѣкувала, якъ выглядала вечера!... Якъ слухала она, коли то вже песикъ забрєше на подвѣрѣ! А зачує брєхѣтъ, такъ тѣшитъ ся, що певно вже иде Прокѣпъ.

Бо лучалось и таке, що и хто иншій зайде було часомъ до Скимлючки; Леся однакъ цѣкого

ЦЕЛІСНИЙ Д. Ш. І. СКОПИВЪ СКАРИПНИЦЯ

не выглядала, нѣкого не чекала, не знала, не любила; она выглядала... чекала.. любила... Прокопа!... Она полюбила его сердечно, вѣрно, широко, цѣлымъ жаромъ своего молодого сердца невинного.

Та и Прокѣпъ прилягъ сердцемъ до чорноокои Лесѣ и они обоє чекали и выглядали того часу, коли зможуть вже собѣ разомъ у купцѣ жити.

А часъ той вже зближавъ ся! Та тяжко молодымъ чекати. Само сердце рве ся до житя...

Леся зачула брехѣть песига. Серденько єи стрѣпалось мовъ та рыбка въ водѣ. Въ тѣмъ дверцѣ вѣдчинились и Прокѣпъ увѣйшовъ до хаты.

— Щастя васъ, Боже, добрымъ вечеромъ! — промовивъ.

— А тебе добрымъ здоровлемъ! — вѣдно вѣла стара. — Просимо ближе въ хату...

— Спасибѣгъ за добре слово!

Въ хатѣ блымало свѣтильце-зѣрничка. Леся поралась коло печи, готовлячи страву на вечеру. Побачивши гостя, ажъ покраснѣла, мовъ та рожа червоненька зарумянѣлась.

— А що, наловивъ нынѣ рыбы богато? — спытала несмѣло, глянувши на Прокопа своими чорными очима.

— Трохи тамъ було! — каже Прокѣпъ.

— Ей ты, ты! А щобъ принѣсь намъ коли хоть зъ одну на вечеру! Ты скупаре, ты! — каже Леся.

— Таки такъ, що правда, то не грѣхъ! — додала стара. — Видишь, Семень, твой товарить, знаешь... вонъ ширѣйшій за тебе! Вже намъ таки приносивъ зо два разы рыбы, а не то, що ты!

И мати стара погрозила Прокопови...

А ему сердезѣ въ грудяхъ щось мовь обухомъ почало бити, а въ головѣ ажъ закрутилось, коли таке почувъ. Мовь стрѣла майнула ему гадка, чого то Семень пытавъ его на Днѣпрѣ, чи ширый вонъ ему...

— Еге, брате — подумавъ собѣ — такъ такой ты менѣ спѣвавъ! Захотѣлось тобѣ карыхъ очей Лесѣ! Ну справдѣ, я ширый тобѣ, Семене, але не въ такѣмъ дѣлѣ! Хто знае, чи не скажу и я своего слова, где буде треба! Пострѣвайте, — каже до старои — дасть Богъ дождатись завтра, такъ що найкрасшу рыбу то вамъ принесу!

— Спасибѣгъ тобѣ, та дай Боже, щобъ щасливо повелось, щобъ ты богато и великои рыбы наловивъ! — каже стара. — А теперъ просимо до вечерѣ! Присунь ся ближе до насъ; що Богъ давъ, то и повечеряємо. Не цурай ся дарѣвъ Божиихъ!

И присунула Прокопови ослаона.

— Боже вамъ благослови дары ваші, а я вже по вечерѣ!

— Та якъ се? — пытае стара.

— А такъ, що я вже по вечерѣ тай не голоденъ! — вѣдказувавъ ся Прокѣпъ.

— Чи голоденъ чи нѣ, мы не пытаемъ, а що Богъ давъ, до того и просимо! — шепнула Леся, звертаючи свои гарні очи на Прокопа.

На се вже не вѣдказувавъ ся бѣльше Прокѣпъ, присунувъ ся ближе и взявъ ся за вечеру.

Що Богъ пѣславъ, се и повечерявши, Прокѣпъ подякувавъ, розпрацавъ ся зъ старою, выйшовъ зъ хаты и усѣвъ на перелазѣ.

— Господи, — думавъ вѣнъ — чи не схоче мѣй Семень загодѣяти якои бучѣ? И менѣ прилещуе ся и старѣй рыбу носить, а такій добряга на виду показуе ся! Треба Лесѣ розпытати про се...

И схиливши голову, задумавъ ся Прокѣпъ. Потонувъ въ гадкахъ и забувъ за себе, за свѣтъ, за все! На него повѣяло такимъ холодомъ, що вѣнъ и самъ не знавъ, що зъ нимъ дѣе ся. Ђму лишь Семень стоявъ передъ очима...

Въ тяжкѣй задумѣ и не почувъ вѣнъ, якъ щось зашелестѣло недалечко перелазу пѣдъ коноплею. Колибъ вѣнъ бувъ такъ не задумавъ ся, бувъ бы узрѣвъ теперъ свого товариша Семена. Однакъ вѣнъ его не бачивъ.

За те Семень, узрѣвши якусь людину на перелазѣ пѣдъ хатою, задержавъ ся тихесенько и почавъ наглядати, що се за чоловѣкъ. Легонько

пôдкравшись по-при коноплю, присѣвъ недалечко перелазу.

— Охъ, се ты, братчику Прокопе! — помѣркувавъ Семень, спôзнавши своего товариша, днѣпрового рыбалку. — То ты такій менѣ ширый, то ты, що жите свое клавъ за мене на „Чорнôмъ вирѣ“, а тутъ менѣ сердце, душу рвешь? Стрѣвай-же, проклятый... я тебе!...

И Семень загорѣвъ злостію...

Въ тôмъ рыгнули дверцѣ хатины легесенько и вышла Леся.

Прокôпъ прокинувъ ся.

— Се ты, Лесю... пташко моя? Таки дочекавъ ся я тебе! Серденько-жь ты мое!

И поступивъ до Лесѣ.

— Охъ бо и я тебе люблю, сердце, люблю!... Я... твоя... твоя... на вѣки... твоя, Прокопе!

— Лесю, рыбко моя, ты ждала мене сегодня, надѣяла ся?

— И ждала и знала, що ты прийдешь, мôй голубчику милый!...

И подались собѣ въ обѣймы. Щасливѣ!...

Хвилька, двѣ, [три, ажъ заворохнула ся конопля, щось зашелестѣло.

— Будь здорова, миленька! Завтра дасть Богъ побачимось! — шепнувъ еще Прокôпъ, пу-скаючи зъ обѣймôвъ перелякану дѣвчину.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

— Дай Боже, щобъ такъ було, якъ ты кажешь, бо я и такъ маю тобѣ где що казати. Охъ, мѡй сонъ такій страшный, щось недобре менѣ вѣщуе, якесь лихо приступае до насъ, Прокопе... А прийди завтра до вуйка Василя горнути сѣно, я прийду... Памятай!...

И Леся зникла вѣ сѣняхъ хатинки.

На дворѣ було ясно и тихо. Вѣтру и не чути, не дихне навѣтъ, мабуть спочивае по цѣлоденній праці та крѣпить ся до нової роботи! Зѡрки такъ и переморгують ся весело на темнѡмъ небозводѣ. Городомъ пустивъ ся Прокѡпъ домѡвъ. Густи листѣ буракѡвъ та мелькѡвъ лиш шелестѣло, мовъ гнѣвало ся на Прокопа, що ихъ будить зѣ здорового сну.

Вже доходивъ Прокѡпъ до хатки матери, вже мавъ дверцѣ вѡдъ шѡпки вѡдчинити, щобъ тамъ трохи проспати ся, коли вѣ томъ почувъ шелестъ на городці, а за симъ и побачивъ Семена.

— А се ты? — спытавъ Прокѡпъ.

— Я... пришовъ тебе збудити, щобъ ты на досвѣдкахъ на Дѣпро пришовъ; поѣдемо на ловлю. Кажуть, що коло завтра має оситрѣ тертись, то буде намъ добрый полонъ. Ну, що-жь, прийдешь, Прокопе? — спытавъ Семень.

— Прийду!

— Тольки скоро приходи!... Але ты щось ба-чу, Прокопе, еще не спавъ!...

сприяла, сѣно гарне вдалось, лишь бы еще за погоды згорнути... ото було-бъ гараздъ!

Василь спросивъ знакомыхъ зъ сусѣднихъ хуторѣвъ, а навѣтъ и зъ Пѣдлужа було кѣлькоро людей.

Раненько, шо лише зорѣ померкли, а свѣтъ Божій загорѣвъ, збудивъ ся Прокѣпъ. Вже хотѣвъ бѣгчи надъ Днѣпро на рыбу, коли погадавъ собѣ вчерашнї слова Лесѣ „а прийди завтра до вуйка сѣно горнути!“

И Прокѣпъ побѣгъ до Василя.

Люде вже выбирались въ степы. Чоловѣкѣвъ кѣлька, молодежи и дѣвчатѣ бѣльше було. Всѣ они бѣгали весело по обѣисто, вышукували то граблѣ то вилки и смѣючись выходили зъ подвѣрья. Прокѣпъ побачивъ Лесю. А она веселенька, гарненька мовъ та квѣточка весняна; она побачила Прокопа и усмѣхнулась, зрадѣла.

Щаслива! Она нынѣ буде зъ Прокопомъ разомъ при роботѣ, она буде дивити ся на него, на тѣ его кучерѣ пышнї, на ту любу здорову стать, на свого соколика Прокопа. Ея серденько забилося зъ утѣхи, затѣохкало, личко покраснѣло, а въ чорныхъ очахъ блиснула... слеза радости!

— Ахъ Боже, яка я щаслива! — думала Леся.

Прокѣпъ, взявши здоровї вилки, прилучивъ ся до громады. Хто зъ кимъ говорить, хто смѣсь,

кто где-що приповѣдає смѣшного, Прокѣпъ нѣчо не слухає; вѣнъ прилучивъ ся до Лесѣ и идуть они зъ другими разомъ, утѣшнѣй та веселѣй. Розмова громадѣльникѣвъ ихъ не займає; у нихъ стѣлько есть до розмовы, що „говори и говори, а оно еще есть“. Не знати, где оно и набирає ся стѣлько того добра!

Така вже вдача у молодыхъ. Дивись, зѣйде ся ихъ двоє, стануть собѣ, отъ вже и говорятъ и смѣють ся; а Богъ знає, що оно таке есть та и про що они такъ завзято розмовляють! А зѣйде ся ихъ бѣльше где, такъ вже вамъ смѣхъ, гамѣрь, веселѣсть... сказано „молоде, щасливе!“ Чого имъ журити ся? Хиба имъ богато треба до щастя?

Такъ и Прокѣпъ, такъ и Леся! И не стамилсь, коли стали на степахъ.

Запашне сѣно покрыло густымъ коверцемъ непроглядный степъ. Сонце вже стояло въ хлопа выше, духота заповѣдала ся на день. Вѣтрець нѣ рушить, тихо на дворѣ Божѣмъ, а кругомъ синѣють геть-геть далеко степы, мовъ той стѣль великаньскѣй укритѣ рѣжнобарвною скатертѣю, рѣжноцвѣтнымъ зѣлемъ и травою. Краплѣ росы мовъ тѣ дорогѣ перлы розсыпались и блыщать въ лучахъ сонѣчныхъ, хапають за счи своєю рѣжнобарвною красою.

Громадѣльники взяли ся за роботу. Поставали рядами и горнуть. Фуркотять граблѣ, шурхо-

ПЕЧАТЪ ВЪ СЪТ. ПЕЧАТЪ СЪДАНЪ АСЪ

тять вилки. Мовь хвилѣ на Днѣпрѣ стають за громадѣльниками лавы сѣна, грѣють ся до сонця, обсушують дрѣбнѣй розбитѣй перлинки росы, ждуть, коли ихъ згорнуть до копиць.

До сеи роботы вуйко поставивъ Лесю и Прокопа. У неи робота горить въ рукахъ, она згортає близше къ собѣ тѣ пахучѣй лавы; а Прокѣпъ ихъ вилками лишъ стисне, складе на купу, завертить и дивись, за хвилю мовь зъ-пѣдъ землѣ выросла груба товстобока копиця. Жваво рухають ся робѣтники, що разъ то бѣльшають ряды копиць.

Вуйко Василь такий утѣшениый, що ну! Лишь ходить та частує та приговорює.

— Ехъ, колибъ щасливо зѣбрати те добро пахуче! — думає Василь и весело поглядає на молоду пару, що такъ жарко справляєсь зъ тымъ вуйковымъ добромъ, ажъ мило глянути.

Понесли ся и спѣванки. Людскѣй голосъ такъ и мѣшав ся зъ голосами жайворонкѣвъ, перепелиць, зъ шурхотанемъ грабель, шелестомъ сухого сѣна, зъ голосами плачучихъ степовыхъ чайокъ та чорнобокихъ хворостелѣвъ. Справдешнѣй концертъ въ природѣ!

Вуйко глянувъ на Прокопа.

— Ехъ, такого парѣбка не соромъ бы пѣдъ вѣнець поблагословити! — подумавъ. — Хозяинъ якъ разъ! Робота у него горить!.. Або и ся Леся! Цѣлкомъ до матери удалась... Краса и робота якъ

разъ гарна пара на придане! Треба бы и побалакати зъ сестрою... Дѣбрана пара людей зъ нихъ була бы ...

Та настало вже и полудне. Помученї громадѣльники почали крѣпитись, хто чаркою, хто ѳломъ, хто спочинкомъ, а хто и любою розмовою.

Прокѣпъ и Леся, тї и забули за полудне. У нихъ инше на серци, инше на души. Отъ кобы то имъ скорше вѣнца дѣждатись..

— Лесю! — каже Прокѣпъ. — Отъ завтра подѣ недѣлю пошлю я старостѣвъ до тебе... Ты, Лесю, повяжешь ихъ добре, потѣмъ пойдуть оповѣди, потѣмъ подѣ вѣнецъ, а потѣмъ... ты моя!.. Отъ Господи мѣй, якъ я тебе люблю, Лесю!

— А я тебе такъ само, е нѣ, я тебе, Прокѣпе, бѣльше люблю, чимъ ты мене!

— Дай вамъ. Господи, щастя! — гукнувъ якїйсъ голосъ межи громадѣльниками.

— Ахъ, Прокѣпе, то Семень! Чого вѣнъ тутъ? — шепнула Леся.

— Такъ щожъ, що Семень? Лесю, що тобѣ? Ты задрожала?

— Нѣ, чось такъ менѣ... Сама не знаю, чого той Семень перелякавъ мене... А я тобѣ ма-ла еще такъ богато гдещо казати, теперъ вже годѣ буде....

— Ехъ, скажешь и тоє, приде часъ. Хибажъ то що такє цѣкаве дуже, Лесю!

ЛІВКА І. О. І. ШКОЛА СІМІНАРІА

— Та оно и нецѣкаве, але тоє, що я чогось бою ся того Семена... А вѣнъ такъ и липне и залицяє ся до мене... Вѣнъ чогось страшный для мене, Прокопе!

— Еть кинь, Лесю, лихомъ объ землю, те дурница! Тажъ вѣнъ що? Не чоловѣкъ, чи якъ? Що єму до насъ? Ты подашь старостамъ ручники и мы поберемось... Ну и щожъ?

— Охъ, Прокопе, вѣнъ такій!...

— А, ты тутъ, Прокопе?! — спытавъ Семень, пѣдходячи до сидячихъ на сѣнѣ Прокোпа и Лесѣ. — Отъ и Леся тутъ!... А я чекавъ на тебе, братику мѣй, на Чорнѣмъ вирѣ! Чекавъ и выглядавъ, а ты ось где зайшовъ!

— Тажъ бачишь, рыба утечи не утече, а сѣно перше може пропасти на слотѣ! ~~ѣ~~ вѣдказавъ Прокѣпъ.

— Ехъ хто знає, чи тобѣ сѣно перше! Може тобѣ що иншого передше?

— Семене, чогожъ ты хочешъ вѣдъ мене, кажи!

— Я... вѣдъ тебе? — воркнувъ Семень. — Тажъ ты такій мѣй другъ шириый!... Я... вѣдъ тебе?....

Прокѣпъ догадавъ ся, о шо иде рѣчь, та Семень перебивъ ємѣ бесѣду.

— Ты такъ прийшовъ на Днѣперъ!.. — говоривъ дальше. — Казавъ, що прийдешь... я чекаю,

а вѣнъ... отъ собѣ якесь сѣно вынайшовъ... Я стра-
тивъ черезъ тебе богато часу....

— Та то еще не велике дѣло, можна дѣгнати!...

— Отъ то правда, може бути! — воркнувъ
недобрый Семень.

Тымчасомъ перейшло полудне. Зновъ закипѣ-
ла работа Вуйко Василь почастувавъ и Семена
чаркою, а вѣнъ выпивши такожь взявъ ся за роботу.

Замѣшавъ ся Семень до громадѣльникѣвъ.
Пѣшли зновъ жарты, смѣхи, спѣвы, однакъ Про-
кѣпъ и Леся вже не були такі веселі, якъ пе-
редше. Хотяй и говорили зъ собою, однакъ сте-
реглись и поглядали за Семеномъ.

Сей зновъ дививъ ся лише за Прокопомъ и
за Лесею. Слѣдивъ ихъ рухи и розмову, а самъ
такъ вже розсердивъ ся.

— Они вже мабуть люблять ся! — подумавъ
Семень. — Щожь менѣ теперь лишилось?... Таке
жите.. дулю варте! А той мѣй щирый... Го, вѣнъ
ширий, правда! А я гадавъ!... Отъ се оно такъ!
Теперь знаю, вже.... хибя одна смерть.... О! я ему
сего не могу забути... не могу дивитись на не-
го! Вороже мѣй тяжкій, приятель ты такій?! По
за очи душу рве, а въ очи... Пожди, и я чоло-
вѣкъ, и мене сердце болить!

Такі то гадки пролѣтали Семенови скрѣзь его
розпадену голову. Они дразнили его, мучили. Ле-
два дѣждавъ ся Семень вечера.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

— А приходи-жь завтра досвѣта вѣдь разу на Двѣперъ! — сказавъ еще до Прокোпа и вѣдлучивъ ся вѣдь громадѣльникѣвъ.

Вѣнь прямовавъ домѣвъ. Ему чомусь тяжко було, душно. А Прокѣпъ такожь ишовъ домѣвъ, поручь него Леся.

Громадѣльники помучені розходились по дорожѣ; ишли стежками, кому куды припало. Вже не чути було теперь свѣвовъ, лишъ гдекотра двѣчина зъ-легка захихоче тай и тѣлько.

И Леся посумнѣла.

— Прокѣпе, голубе мѣй, приходи-жь завтра... Менѣ такъ чомусь тяжко!... Ой... Господи!...

— Прийду, прийду, пташко люба!... И самъ прийду и старостѣвъ пѣплю тобѣ...

— Прокѣпе, а може ты вже... мене не... любишь?... Може ты не прийдешь?

— Лесю, Лесю, не кажи того!.. Я зъ тамтого свѣта вырвавъ бы ся до тебе, бо я тебе лише люблю... тебе одну... такъ менѣ Боже допоможи... тебе одну!...

— И я тебе одного... тебе... такъ менѣ допоможи, Боже!

И молодята розѣйшлись зъ надѣєю своего щастя, безконечного щастя любви...

Щасливый сей молодечій вѣкъ любви!

IV.

Тихо еще дрѣмали луги Днѣпровѣ, коли два чоловѣки зъявили ся надъ рѣкою. Оденъ зъ нихъ вѣдѣливъ невеличкій човникъ, другій поклавъ вѣ него сѣтки, и оба, всѣвши до човника, выплыли на рѣку.

Сонця еще не видко було. Синенькій хмарки туману плавали легенько по-надъ рѣку. Где-негде вѣ чагарахъ вѣдзвали ся голоса дикихъ водяныхъ ітаховъ. Легенькій ранній вѣтрець перебѣгавъ по верхкахъ тростинъ и колысавъ пушистыми легкими мѣтелками та потерявъ тонкій стебла одно о друге.

— Прямой на Чорный виръ! — промовивъ Семенъ до Прокона, бо се они були.

Прокѣпъ метнувъ весломъ вѣ бѣкъ и човникъ направивъ ся вѣ сторону Чорного виру.

— Ось мы вже на мѣсци! Бери-жь сѣтки, Семене, и заускай вѣ воду! — проговоривъ Прокѣпъ.

Семенъ пѣднравъ сѣтки и заускавъ ихъ зъ-вѣльна вѣ синяву непроглядну глубѣнь.

— Тямишь те — вѣдѣзавъ ся якимъ не-привѣтнымъ голосомъ — якъ ты мене ось зъ-вѣдси тягнувъ зъ той глубины, спасавъ вѣдъ смерти?! Охъ, якъ страшно менѣ тогды було! И умирали было тогды жалко!... А теперъ?... Ехъ!...

И Семень замовкь.

— Що-жь теперь, Семене, що? Кажи!

— А що жь, якъ не те, що я тобѣ до теперъ доугу еще не сплативъ; тажъ ты мѡй добродѣй-спаситель! Ты дарувавъ менѣ жите, але на що оно менѣ теперь?... Що оно значить, коли я своими очима маю дивитись на мое пропавше щастѣ!... Та еще и дивитись на того, що жие тымъ щастемъ, що... укравъ его... у мене... выдержъ...

И очи страшно заблысли у Семена...

— Богъ зъ тобою, брате Семене, що тобѣ?

— Ты еще пытаешъ, глузуешь! — страшно скрикнувъ Семень.

— Теперь бачу и догадуюсь, про що иде рѣчь! — сказавъ Прокѡпъ, поднявшись зъ мѣся, на котрѡмъ сидѣвъ. — Мабуть... про Лесю! Тожь знай, Семене, я Лесю люблю... она мене любить... и сегодня еще пошлю старостѡвъ... до неѣ... Знай!...

— Ось тобѣ старосты... и Леся, проклятый во-роже... гинь!...—зъ тыми словами, якъ змѡгъ найсил-нѣйше, трутивъ Прокопа зъ човенця въ Чорный виръ.

Прокѡпъ, якъ стоявъ, такъ и унавъ стрѣмо-ловъ въ страшенну пропасть водяну. Закрутилась, зашумѣла Днѣрова струя, порвала Прокопа и потягнула силомоцію на дно рѣки.

И почалась боротьба страшна... нерѡвна... чо-ловѣка зъ Чорнымъ виромъ. Що нещасный поче-добиватись на верхъ воды, то виръ зновъ его по-

тягне въ долину. Але Прокѣпъ боровъ ся сильно. Отъ вже и добивъ ся на верхъ... хвилька одна, двѣ... такъ що-жь, коли люта струя порыває его зновъ и потягає на дно Днѣпра.

Прокѣпъ змучивъ ся. Вѣнъ знавъ добре плывати, неразъ переплывавъ Днѣпро мовъ справдеиный козакъ; але теперь такъ ненадѣино и не стямивъ ся, якъ пѣрнувъ майже на дно Днѣпра...

Вѣнъ охлявъ, почувъ, що топить ся; въ очахъ ему пожовтѣло. Отъ здаєсь ему, бачить вѣнъ прекраснѣи, величезнѣи палаты; иде до нихъ, дивить ся, а въ палатѣ стоить Леся така гарна; така гарна, такъ еще усмѣхає ся ему на привѣтъ, а вѣнъ що силы почавъ бѣгчи до неи. Ось, ось, вже и коло неи... такъ и зрадѣвъ сердега... хоче кинутись вѣи въ обѣи... а тутъ лютой его товаришь Семень хопивъ его за ноги и не пускає... Вѣнъ пручаєсь, рвесь, ажъ змучивъ ся, а Семень держить его крѣпко.

— Пожди, вѣдибчну!

И Прокѣпъ вѣдпочиває, засыпляє, а въ снѣ зновъ бачить свою Лесю..

Але она вже сама теперь прийшла до него, така мила, миленька мовъ та ясочка; обняла его своими рученьками и тулить до своєї теплои груди... а ему такъ любо, такъ любо... ажъ умиравъ зъ радости. И хвилья зновъ минула... и зновъ... а Прокѣпъ.. не будивъ ся!

ЛЕСЯ ТАКА ГАРНА
Она такъ гарна
Она такъ гарна
Она такъ гарна

А на човнику надъ Чорнымъ виромъ стоять непорушно Семень та глядитъ дико-страшно на шумячу воду. Вѣнь мовь закаменѣвъ и не рушить ся.

Сонце приязно высунулось зъ-поза золотыхъ хмариночокъ и окинуло яснымъ тепломъ свѣтъ. Лучѣ его такъ и озолотили Чорный вирь. Голосы всѣлякихъ звѣрятъ, птицъ, неслись далеко-широко по раннѣмъ чистѣмъ воздуху.

Въ тѣмъ на „Закрутѣ“ показали ся якѣ-то човна, а въ нихъ сидѣли люде. Ихъ голосна розмова дѣйшла и до Семена.

Вѣнь прокинувъ ся. Нагадавъ собѣ, що то вѣнь зробивъ передъ хвилею; страхъ его обгорнувъ. Вѣнь схопивъ скорбъ весло и не чекаючи на човна, що прямо до него надпливали, духомъ помчавъ до берега. За хвильку зникъ въ гущавинѣ прибережнѣй.

Тымчасомъ човна наближались до Чорного вира.

— Дивѣть! — заговоривъ до своихъ товаришѣвъ, весело жартуючи, оденъ зъ людей, що сидѣли въ суднахъ. — Отъ сей погнавъ зъ рѣки, мовь-бы чорта узрѣвъ, що за нимъ гонить.

— Менѣ самому чогось страшно! — доповѣвъ другій. — Той, що утѣкъ, мовь-бы утопивъ кого! Такъ ему спѣшно було утечи!...

— Та бо и менѣ такъ! — промовивъ пер-

пий чоловѣкъ. — Не разъ не два я вже туды їздивъ, а еще менѣ нѣколи такъ не було... Якосъ такъ страшно... ей Богу... самъ не знаю чому!

Їдучи почали оглядати ся въ округъ себе... И, о Господи, при самѣсенькомъ суднѣ, що плыло въ передъ, показала ся зъ воды голова чоловѣка.

— А що, я не казавъ? — кликнувъ першій чоловѣкъ и швидко схопивъ голову за довгій кучерѣ, притягнувъ ближе себе, пѣднѣсь въ гору...

— Такъ, се чоловѣкъ!

Другі поспѣшили на помѣчь и по хвили утопленецъ лежавъ вже на суднѣ.

На водѣ годѣ було утопленого ратувати. Подорожнї приплыли до берега и пересвѣдчивши ся, що утопленецъ еще не заkostenѣвъ въ водѣ, що искра житя еще лишила ся въ тѣлѣ нещасливого, почали ратувати.

И справдѣ по недовгомъ часѣ вѣдкрывъ нещасный топленець очи, жите вертало опять, вѣдыхъ ставъ що-разъ правильнѣйшій и небавомъ утопленецъ цѣлкомъ оживѣ.

— Чи не Прокѣпъ се ты? — спытавъ оденъ зъ подорожникѣвъ. — Чи ты не пѣзнавъ мене?...

— Такъ, я Прокѣпъ, — слабымъ голосомъ прошепотѣвъ уратованый — а вы мабутъ Феденко, купецъ зъ Черпихова...

— Справдѣ... такъ! — вѣдповѣвъ Феденко. —

Але що то ты гей рыба плываєшь по вирѣ? Ма-
буть ты побратавъ ся зъ рыбами, чи що?

— Отъ... бодай и не снилось... случай... та
мало що и житя я не стративъ... Спасибѣгъ вамъ,
що уратовали мене вѣдъ смерти! До вѣку буду
вамъ вдячный!

— Та на те еще часъ! — каже Феденко. —
А теперъ ось послухай, що я тобѣ скажу: зъ то-
рѣчної еще подорожи нашої мы знаємъ ся... тя-
мишь, якъ мы ѣздили до Кіева Днѣпромъ?... Менѣ
ось теперъ треба лоцмана до одного судна; ты на
тѣмъ добре знаєшь ся, отъ ты и найми ся у мене!
Мѣй Захарко занемѣгъ, нема кому судна прова-
дити. Ты и грошей заробишь та и повернешь до-
мѣвъ мовъ зъ тамтого свѣта! — докинувъ Феденко.

— Спаси-Бѣгъ за добре слово! Лишивъ бы ся
я охотно зъ вами, такъ не знати, чи здужаю до
своєи работы...

— Не бѣй ся! — каже купецъ. — Я виджу,
що ты вже нынѣ вечеромъ будешь мѣгъ вѣхати.

— Такъ хйба пойти бы еще до матери, звѣст-
ку бодай дати о собѣ и попросити благословенія
на дорогу...

— Не забари ся довго! — каже купецъ. —
Мы тутъ и заждемо на тебе.

— Купцѣ стали на спочинокъ, а Прокѣпъ
якъ мѣгъ скоро пѣдѣйшовъ левадою домѣвъ. Мати
ажъ налякалась, побачивши Прокѣпа блѣдого, пере-

моклого та такъ ослабленого. Але вѣнъ не сказавъ ѿ, що зъ нимъ дѣялось.

— Отъ — каже — я бѣгъ скоро тай такъ змучивъ ся, бо їду нынѣ зъ Феденкомъ до Кіева. Се той самый купецъ, що тамтого року я зъ нимъ їздивъ. Тожъ прошу благословѣть, мамо, въ до-рогу. Дастъ Богъ повернути и привезу грошей, якъ тамтого року... и... Благословѣть теперь, мамо!

— Їдь щасливо, нехай тебе Богъ має въ своїй опѣцѣ! Їдь та не барись! Видишь, що я не могу вже дуже! — сказала мати и зробила знакъ креста св. надъ головою Прокопа, а въ очахъ и закрутились слезы. — Хто знае, коли ты вернешь ся та що застанешь!... А я вже цѣлу надѣю мала, мѡй сыну, що ты... отъ незабавомъ и приведешь менѣ невѣстку — потѣху въ хату... а теперь?... Боже мѡй, лишаюсь сама!...

— Мамо, не плачте, не завдавайте менѣ больше жалю! Богъ дастъ, що я въ скорѣ и поверну, а теперь треба конче поѣхати... Ђще васъ прошу, мамо, навѣдайте ся коли до Скимлючки!

— Сыну мѡй любый, угадало мое сердце, Лесья тобѣ сподобалась... Добре,... скажу... охъ Боже! — и зарыдала стара.

Прокопови блысла слеза въ оцѣ. Мати згадала, що вѣнъ любить Лесю.. Такъ щожъ? Теперь мусить поѣхати... а перейде лихо... И Прокбпъ поцѣлювавъ сухой старй руки матери.

LIBRARY U. S. I. UNIVERSITY OF MICHIGAN

— А поздоровѣть, мамо, вѣдь мене! — додавъ, выходячи зъ хаты. — Скажѣть їй, що... що... їду... и що небавомъ приїду... Най не грызесь! Я... єв... люблю... люблю!...

И Прокѣпъ вийшовъ зъ хаты.

Купцѣ вже ладнали ся їхати, ажъ и Прокѣпъ надѣйшовъ. Феденко подавъ новому лодманови Прокѣпови добрый корякъ здорового напитку чернихѣвского, кусень вудженого сала, и новый керманичъ, попоївши смачно, сївъ до своего судна.

Коли вже всѣ зладнались та повсѣдали, вѣдбили судна вѣдь берега и выплыли на чисту воду. Прокѣпъ, хоть еще трохи слабый, однакъ по здоровѣй чарцѣ розмавлявъ весело зъ купцями та зъ веслярами и провадивъ свое судно зручно и швидко, ажъ мило було глянути на него.

Що то може бути молодѣсть. здорове, сила! Нѣхто и не погадавъ бы бувъ, що отъ сей молодой и гожий чоловѣкъ передъ кѣлькама годинами бувъ вже въ обѣймахъ лютой смерти и мавъ вже на вѣки розстати ся зъ тымъ свѣтомъ.

Та Провидѣне Боже инакше судило!...

V.

Въ поблизкѣмъ селѣ загудѣли вечѣрній дзвонны. Срѣбный ихъ голосъ такъ и разливъ ся, полинувъ широкою струею по Днѣпровыхъ левадахъ.

та хуторахъ сусѣднихъ. Нарѣдъ почавъ сходити ся и окружати стару деревляну церковцю, почавъ гомонѣти мовъ тѣ пчолы въ улю. Деякі поставили та шепочуть молитвы, инші бють поклонны и просятъ вѣдпущеня грѣхѣвъ, а еще инші позбирались въ купы и приповѣдають собѣ про всѣляку всячину.

Рѣчне тамъ згадувано, про всѣляке добро и лихо. Мужики свои дѣла, а молодичѣ свои всѣлякі рѣчи розповѣдають.

— Чули вы, голубочко? Казавъ мѣй Стефанъ, що Скимлючка вѣддає свою Лесю, а ну вгадайте, за кого? — промовила якась пѣдстаркувата вже молодича до другихъ двохъ, що стояли побѣчь неи.

— А за кого-жь бы якъ не за Прокопа? — вѣдшепнула молодича.

— Еге-жь, такъ не вгадали!... Не за Прокопа...

— За кого,... за когось? — спытали молодичѣ.

— Знаете, я сама чула, що за Семена...

— Що, за Семена? Тажь мы зновъ чули, що за Прокопа...

— Видко, одуривъ васъ хтось... Семень вже и по ручники гадає пѣслати старостѣвъ! — сказала зновъ пѣдстаркувата молодича.

— Господъ ихъ тамъ святой знає,... не мы...

Ажь въ тѣмъ понеслось по церквѣ „Благословенъ Богъ нашъ“ и нашѣ молодичѣ, що такъ щиро заняли ся долею Лесѣ и присуджували їй

жениха, похилили свои бѣлы головы и почали зъ другими шептати свои молитвы.

По „Свѣте тихій“ зновъ кума Параска шепнула одной молодицѣ, що си вуйна була вчера въ Подлужу долѣшномъ у своєї кумы и тамъ чула, якъ Семень хваливъ ся передъ куминымъ чоловѣкомъ, що такожъ бувъ рыбалкою на Днѣпрѣ...

— Якъ бы менѣ — каже — Прокѣпъ до Лесѣ що залицявъ ся, такъ его утоплю якъ буру собаку!...

— Господи святыи, небесный! — охнула молодица и почала хреститись до св. отця Николая, щобъ вѣдвернувъ лихо.

И такъ дѣждали ся праві християне до кѣнца вечернѣ. Панъ-Отець поблагословивъ народъ знакомъ креста святого, покропивъ свяченою водою и вѣдпустивъ домѣвъ. Высыпавъ ся народъ зъ церкви, мовъ тѣ муравлѣ розбѣглись люде стежками домѣвъ.

По дорозѣ зновъ пѣйшли всѣлякѣ выгады то про се то про те. Наші три молодицѣ мали одну дорогу зъ церкви; ихъ стежка вела по-при хуторецѣ Скимлючки. Кума Параска, ся пѣдстаркувата молодица, лише узрѣла хуторецъ, повела зновъ рѣчь про Лесю.

— Я, — каже — будучи Лесею, волѣла бы Прокѣпа. Сей не такій завзятыи, якъ Семень, и сердце у него не таке, не пышный якъ той... Семень. Бѣднѣйшого знае, а сей... у! ажъ стращ-

но, якъ нагадаю его! Колись то знаєте перу бѣле надъ вечеромъ на Днѣпрѣ; слухаю, щось шелеститъ въ чагарахъ на Закрутѣ. Я такъ и охолола, сердце менѣ билось; а тутъ гулькѣ... щось на берѣгѣ!.. Дивлюсь... а то Семень... А такой вамъ страшный... Ажъ морозить по-за спину!

— Та кажуть гдеякй, кумо Параско, що Семень тыми днями щось такъ вередує,.. мовь не той ставь!

— Ну, видите, а я таки чула, що Леся має его старостѣвъ повязати!... -- каже трета молодиця. — Видно, що що кому любе. Не даромъ и кажуть: „не то красне, що красне, а то що до вподобы.“ Видко, Леся Семена подобала собѣ...

— Еть, я вамъ кажу, кумо, що зъ того якась пеня выйде! Прокѣпъ пропадає за Лесею, а Семень и собѣ побиває ся за нею! Таке сватане негарне! А яке-жь весѣле може бути?!

— Господь ихъ тамъ знає небесный! — каже друга молодиця. — Нехай тамъ роблять, що хотять, що менѣ до нихъ... Але тѣлько я чула позавчера, кажуть, що Прокопа нема! Гдєсь тамъ мабуть поѣхавъ, чи що тамъ...

— Отъ нарѣдъ плете, що на языкъ слина принесе!

— И такъ и сякъ, а я свое все кажу, не добре дѣло! Самъ Богъ не приказує такого. Я еще мала була, якъ я чула вѣдъ свого небѣщика дѣда,

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO
JAN 10 1907

що се мабуть и грѣхъ, коли двоохъ паробковъ сватась до одной дѣвчины! — каже трета молодця. — Або я знаю!...

— Та сватати не грѣхъ, а грѣхомъ може бути! Бо по-що таке, коли Господонько назначивъ кождому свою пару!..

— Ей, кумо, поживемо, побачимо, якъ оно буде! — каже Параска. — И менѣ що тамъ се, коли весѣле було, бодай послушаемъ музики. Ехъ, бодай и не згадовати! Якъ я, кумо, вѣддалася, то музики... покѣйный батенько ажъ зъ Соснѣвки казали ихъ навести такихъ... Господоньку милый! Та где то оно теперъ и подѣлось! Мовъ вѣтеръ въ поли... полетѣло!...

И нашѣ три молодичѣ, минувши хуторецъ, розбѣшли ся до своихъ хатъ, радѣ, що при недѣленцѣ святой довелось имъ трохи где-що розговоритись! Тѣлько ихъ въ тѣмъ житю!...

VI.

Шуварѣвка се, коли здоровѣ знаете, гарне село надъ Днѣпромъ, далеко-далеко вѣдъ пѣдлужецкихъ хуторѣвъ. То стація для пльвучихъ Днѣпромъ купцѣвъ; тутъ они набирають харчъ и ладнають, що тамъ треба коло суденъ. Тутъ и Феденковѣ судна приостановились. Керманичѣ розбѣглись по осели за якими-тамъ орудками; самъ

Феденко поїшовъ до старшины въ Шуваровцѣ за якимъ-то дѣломъ.

Недужій Захарко и Прокѣпъ лишились сторожита суденъ. На дворѣ стоявъ теплый лѣтній вечѣръ. Скрѣзь тишина!... Велика на взгѣрю розкинена оселя, степь въ дали, луги, гаѣ, Днѣпро, все то мовь-бы посплѣталось въ оденъ гарный образъ чудовый! Вечѣръ такой, образы такой, будять въ чоловѣцѣ якѣсь дивнѣй гадки и наводять не сердце сумъ, давнѣйшій вспомины...

Дивишь ся на те все, думаешь, и здае ся тобѣ, онъ гень-гень далеко мигкотять списы та шаблюки козацкѣй, мелькають чорнѣ шапки запорожскѣй!... Та нѣ! То послѣднѣй лучѣ сонѣшнѣй заблукали ся та бѣгають по Днѣпровыхъ балкахъ-калюжахъ, шукають спочинку-приюту...

Прокѣпъ глянувъ на тѣ чуда и призадумавъ ся... Гдесъ далеко за тымъ гарнымъ селомъ лунае срѣбна пѣсня чарѣвна!... Зачѣпила она жалѣбнѣй струны Прокопового сердца и пригадала ему тѣ часы, коли-то и ему лилась така мила пѣсня зъ щиро кохаючого сердца... нагадавъ вѣнъ собѣ тѣ любѣй солодкѣй хвилѣ при свѣтлѣ золотистого мѣсяця и нагадавъ собѣ той срѣбнѣй голосочокъ Лесѣ...

И сердце въ него заворушилось, заболѣло!

— Охъ, якъ то мило и любо жити на свѣтѣ, та не дають вороги тяжкѣй, мучать; и за що? За

ДЛЯ КНИЖ. БИБЛ. С. ПЕТЕРБУРГА

вѣрну любовь, за правду, за будуче щасте!...
А мѡй побратимъ Семень... мовь та гадюка об-
вила моє сердце и пе кровь! Охъ страшно!

И ажъ прокинуувъ ся Прокѡпъ. Та по хвили
розжарена его фантазія понесла его, дальше на
крылахъ въ свѣтъ болючихъ мрій.

Згадавъ сердега за Лесю.

— Охъ, болить въ мене душа, болить, а сер-
це розрываетъ въ куснѣ нѣма нудьга! Гдесъ було
перше „порадимось, потѣшимось, поки сонце вста-
не“, а теперъ? И менѣ тяжко и тобѣ, Лесю, зѡр-
ко моя ясна, и тобѣ не легко... Ты-жь надѣялась
старостѡвъ, а то якъ склалось! Нема кому и по-
тѣшити тебе, угамувати лютий бѡль, до сердца
приголубити!... А може вѡнъ и теперъ... ахъ, ажъ
лячно и подумати! Я тутъ убиваюсь, мучусь, а
ему байдуже! Вѡнъ ось теперъ може сидить...
О нѣ, нѣ, се не може бути! Леся ненавидить его,
она боить ся его, вѡнъ страшный ѣй! А коли-бъ
присилували еѣ нещасну пѡйти за него... О нѣ,
нѣ... а колибъ и такъ було, то я вѣрю и знаю,
що ты, Лесю, его не полюбишь, нѣ!... Твое сердце
ось тутъ у мене и я не вѣрю, нѣ!... Не вѣрю! —
ажъ скрикнуувъ Прокѡпъ и прокинуувъ ся.

У него болѣла голова... Розбурхані гадки
хмарою налягли на его зболѣлу душу и пхались
у голову... Ему привидѣлась Леся...

Одна хвилька зависти, та и чоловѣкъ не той и сердце не те! Розгорить сердце завистию та и въ томъ жарѣ здѣлає таке, що не дай Господи! А потѣмъ? Хоть що, такъ вже пропало!... Не верне ся! А грѣхъ мучить душу!...

Таке почалось и зъ Семеномъ. Вѣнъ не знавъ, що теперъ дѣялось зъ Прокопомъ. Вѣнъ лишъ тоє знавъ, що Прокѣпъ утопленецъ, що его вже нѣхто бѣльше не побачить на свѣтѣ Божѣмъ. Але знавъ и тоє, що зъ нимъ щось недобре почалось. Утопленецъ стававъ ему часто передъ очи, привиджувавъ ся ему, снівъ ся страшно и гадки мучили Семена тяжко. Ему неразъ такъ ставало страшно, що не дай Господи! Вѣнъ змѣнивъ ся, боявъ ся людей, утѣкавъ вѣдъ нихъ....

Хиба пѣйде було до Скимлючки та и розбалакає ся и на хвильку-двѣ забуде. Тутъ вѣнъ удававъ веселого спокѣйного чоловѣка...

— Где-жь Прокѣпъ дѣвъ ся, Семене? — пытає его було Леся. — Скажи, Семене!

Она сердечна догадувалась чогось недоброго, чогось страшного.

Та Семень не сказавъ ѣй правды.

— Еть — каже було Семень — та рѣжно тамъ нарѣдъ балакає. Одно такъ, друге сякъ. Ко-му вѣрити, не знати. Може вѣнъ где грошѣ зарабляє, якъ тамтого року, та верне до дому богачемъ! Абожь я знаю! Що правда, то позавчера

— То я тобѣ скажу, — гнѣвно скликнувь Семень, перерываючи Лесѣ мову — що ты не будешь... вѣ, не будешь нимѣ тѣшитись! Я тобѣ кажу, що вѣ, бо вѣнь вже... не верне. Я знаю, що не верне!

— Не верне? Боже мѣй, що се ты мене страшишь, Семене, чи що?

— Страшу тебе? Чому-жь мавъ бы я тебе страшити? Я тобѣ кажу, що чуешь! Вѣнь не верне! А що тамъ люде собѣ балакають, етъ то здогады; а я не потребую догадуватись, бо знаю, щѣ вѣнь вже не верне. Скорше мене вѣ трумнѣ побачишь, нѣжь его живого! — вѣдказавъ Семень.

— Охъ, Боже мѣй! Чи то сонъ, чи менѣ здае ся, Семене, що ты кажешь? — скрикнула Леся. — Вѣнь вже не верне, кажешь? Охъ, Госпеди! А где-жь вѣнь дѣвъ ся та чому не мавъ бы вѣнь вернуться?

— Не знаю, чому, не знаю, а знаю, що не верне! — гумкавъ Семень.

— О Проконе, Проконе, ты вже може и забудъ на мене! Забудъ и на матѣрь стару, на рѣдну хатину! Забудъ, що ты неразъ менѣ казавъ! А где-жь твои слова, где присяга, где сердце, где мое щасте? А я такъ вѣрила тобѣ! Кожде твоє слово було святою правдою для мене!... А ты покинувь мене! Семене, охъ не мучь мене, скажи, где вѣнь? Скажи, чимъ я прогнѣвала его, що

такъ и покинувъ мене, не кажучи и слѣвця одного... Одного слѣвця не сказавъ, поѣхавъ, покинувъ мене бѣдну!... Боже мой, не выдержи сего!

И двѣ слезы, о нѣ, бѣльше слезъ покотилось по ея бѣлѣмъ личку.

— Не плачь, Лесю, не побивайся, не мучь себе, не мучь и мене! Ты знаешь, що я тобѣ не ворогъ... Я тобѣ скажу ширу правду... Прокѣпъ погибъ вже, вѣнъ утопивъ ся на „Чорнѣмъ вирѣ“, вѣнъ вже утопленецъ. Ты, Лесю, забудь вже за него, забудь!...

— Отъ нѣ, нѣ, — побивалась Леся — вѣнъ не покинувъ бы мене!

— Тажь я кажу, що нѣ, — доповѣвъ Семенъ — але-жь теперъ якъ ему прийти до тебе, коли вѣнъ утопленецъ? Забудь вже, Лесю, про него!

— Забудь, кажешь Семене? Боже, вѣнъ утопивъ ся!... О, не выдержи!... Чому ты, Семене, того заразъ менѣ не розповѣвъ, а то крыєшь ся зъ тымъ, а я ему такъ и дорѣкала, що вѣнъ мене покинувъ... Вѣнъ мусѣвъ мене покинути, коли такє склалось... Тожъ бодай скажи менѣ, Семене, коли такє заподѣялось?

— Та що ты, Лесю, гадаєшь, що то така велика штука утопитись въ рѣцѣ? А отъ саме передвчера въ полудне утопивъ ся на „Чорнѣмъ вирѣ“ якійсь парбокъ зъ сусѣдного хутора, кажутъ наймитъ Ониська Лисого. Иде вѣнъ бачишь

ДЛЯ КНИЖНИЦЫ С. ПЕТЕРБУРГА

Днѣпрому, иде, ажъ на „Чорный вирь“ надѣшовъ, а тамъ видно пѣдлужецкѣй рыбарѣ вырубали тоню на рыбу. Въ ночи потисъ морозъ, тоня трохи примерзла зъверху, а вѣнь сердега иде такъ прѣмѣсенко и... въ тоню! Я скликнувъ на него, а вѣнь и собѣ скрикнувъ, та и шубовсть у воду, пѣдъ лѣдъ... Тѣльки его и бачили бѣдолашного! Таке саме бачишь, Лесю, було и зъ Прокопомъ. Коли хочешъ слухати, розкажу тобѣ, якъ се було. Пѣйшли мы оба на рыбу, на Днѣперъ. Самъ мене закликавъ; каже, комусь тамъ обѣцявъ рыбу привнести... треба гарну зловити. Где жъ бѣдльща рыба ловить ся, якъ не на „Чорномъ вирѣ“? Пѣйшли жъ мы оба. Вѣнь сѣвъ въ човенъ, поѣхавъ на передѣ и тягнувъ сѣти... Я еще бувъ при березѣ. Вѣнь саме доѣхавъ до вира, похиливъ ся и шубовсть у воду. Закимъ змѣгъ я доплысти до того мѣсця, и слѣдъ загинувъ, на вѣки пропавъ!...

— То ты еще и ратувавъ его самъ? — спытала Леся.

— Якъ чуешь, ратувавъ, такъ щожъ? Днѣпро не потѣчокъ! Скочивъ та и вже!

— А мати его знае о тѣмъ? — запытала Леся ледви чутнымъ голосомъ.

— Чи знае, чи не знае, а що менѣ до того? Я не мѣшаюсь въ такѣ рѣчи! Она либонь гадае сердечна, що Прокѣпъ справдѣ поѣхавъ до Кієва на заробѣтки... такъ вѣй тѣй нарѣдъ набелендѣвъ...

О, заждешь собѣ стара! Перевели ся тобѣ вже заробѣтки!..

— А чому-жъ ты ѣй того не сказавъ, Семене?

— Та нащо ѣй казати про те, нащо кервавити сердце старѣй матери? Умерлабы зъ жалю та розпуки стара, а такъ що? Трохи подѣжде, довѣдае ся сама, пожурить ся и призабуде!... А еще и кажутъ, не знаю чи правда, кажутъ що она вже лежить зъ кѣлька недѣль недужа, не може ходити... Людямъ зновъ розповѣдати, кричати, що Прокѣпъ утопивъ ся, то нащо менѣ сего? Заразъ и свѣдчити-би, волочити ся по судахъ, присяга, та и клопѣть. Менѣ на що придасть ся? А стара... отъ поволи то и забуде!

— Забуде? Що ты кажешь, Семене? Рѣдна мати на свого рѣдного сына забуде, а сежъ якъ? Семене, хиба жъ ты безъ сердца, коли таке говоришь? Хиба що ты не понимаешь матерного болю надъ долею своєї дитини!

— Ехъ Лесю, Лесю, розжалилась надъ Прокѣпомъ, мовъ рѣдна сестра або и сама мати! Ты може его бѣльше жалуешь, чимъ сама стара? Е Лесю, нема такъ за кимъ дуже! Щожъ то вѣнъ такій дуже добрый бувъ, чи шо? Великій страхъ!

— Ей, Семене, чи ты не знаешь, що сердце матери тяжко болѣе надъ своими дѣтьми? Жите дитини то жите матери, а недоля або кривда дитини то тяжкій бѣль для матери! Чи не тямить

ты, Семене, старои Гордѣхи, якъ то она побивалась за своимъ Олексою та Наталемъ, коли тѣ еѣ покинули та пѣшли на чужихъ дѣтей робити, а стару геть-то лишили та еще и поневѣряли? А однакъ стара ихъ любила... Колибъ лише они були се пѣзнали, якъ щемѣло сердце матери надъ ихъ такимъ учинкомъ! И якъ побивалась стара надъ ними мовъ та рыбка о лѣдѣ, однакъ они може и не були гѣднѣ сего; а ты кажешь, Семене, що за Прокопомъ нема чого жалувати та еще и матери рѣднѣ?...

— Ехъ бо ты, Лесю, розвела таке! Отъ не выгадуй давне, минулось! Послухай-то ты мене, Лесю, що я тобѣ ось скажу: за того Прокопа ты и не згадуй! То нема вже що говорити! А я, знаешь Лесю, давно тебе вже... люблю... люблю... Я радъ бы тобѣ и неба прихилити, не во що! Лесю голубко моя, будь менѣ жѣвною... нѣхто тебе такъ не любить якъ я!...

— Не мучь мене, Семене, своимъ коханемъ, Шукай собѣ иншой, менѣ не до того!.. Менѣ чогось такъ важко-тяжко!...

— Лесю, не бѣй ся, не сумуй! Я тебе заступлю та охороню вѣдъ всякого лиха, тѣльки будь менѣ.. менѣ подругою, Лесю! Ну, щожъ ты призадумала ся? Кажи бо!...

— Ехъ Семене, не кажи менѣ навѣтъ того,

менѣ такъ гѣрко жити на свѣтѣ! Тобѣ женихане, а менѣ сердце вѣщує.. лихо, горе!

— Не грызись, Лесю, то вже не верне ся! Я знаю, чоґо ты сумуєшь, такъ щоґо? Головою муру не пробешь, а я, Лесю, ось завтра пришло до тебе по... ручки! Що, добре? Кажы бо, Лесю!...

И Семень поступивъ близенько до Лесѣ и хотѣвъ єѣ обгорнути своими жилистыми руками. Але Леся швидко вѣдвернулаь, вѣдчинила хатнѣй дверцѣ и за хвильку буда вже вѣ хатинѣ.

Еѣ невесело-жѣ їѣ сердечнѣй! Семень такого їѣ наговоривъ, ажѣ страшно!

— И за Прокопа казавъ! — згадала Леся и слезы полились рѣченкою по еѣ бѣломѣ личку.

Та бо и Семень выйшовъ того вечера тожѣ розлюченый зѣ хуторця Скимлючки. И вѣнѣ, идучи домѣвъ, роздумувавъ сердега про Лесю, про себе, та и Прокопа нагадувавъ. И єму стало лячно!...

— Ехѣ, нехай буде, що хоче, разѣ мати родила! Нема чоґо надумуватись... або такъ, або сякѣ! Завтра шлю старостѣвъ по ручки. Подать, добре, а нѣ, такъ дальше жити годѣ! А подать, такъ и подружусь, заведу хозяйство, стану хозяиномѣ, чоловѣкомѣ, и не буду мучивъ ся, якѣ до теперѣ! Може позбудусь грѣха, забудусь по трохи, не стане часу роздумувати о клятѣмѣ утопленци... Ехѣ вѣнѣ менѣ не дав жити! До грѣбу живцемѣ жене! Колибѣ я бувѣ знавъ... Та не

ЛЕСЯ И СЕМЕНЬ

вернесь, не часъ на тоѣ! Лишь она, она еще менѣ надѣя! Завтра... завтра! — думавъ Семень.

И страшно ему ставало. Прокѣпъ привидѣвъся ему...

— Завтра, завтра! — думала и Леся, нагада Прокопа и слезы плыли зновъ зъ ея очей...

VIII.

Другого дня по той розмовѣ Семена зъ Лесяю було саме Навечеріе свята Богоявленія. На дворѣ повѣяло снѣгомъ, а морозъ ажъ скрипѣвъ пѣдъ ногами идучихъ людей. Люде однакъ не дуже боялись сего зимна, не сидѣли въ хатахъ. Кождый, що має яке дѣло, иде то сюды то туды. Той до панъ-отця має дѣло, сей до сусѣда, иншій зновъ до орендаря чогось-то пошлетавъ, тутъ зновъ якась молодиця бѣжитъ вѣдъ сусѣдки та несе пшоно на голубцѣ, инша зновъ воду зъ ведромъ... И такъ все рухає ся, бѣгає, не зважає на студѣнь, а тѣшнтъ ся, бо нынѣ св. вечеръ. Здорова, зимна вода свячена покрѣпила людей и кождый веселый, що дѣждавъ ся свяченою.

Бо кѣлько-жь то и не дѣждадо ся ея! Кѣлько то людей, що еще торѣкъ пили свячену воду та желали собѣ щастя, здоровля, нынѣ ихъ не було въ церквѣ на водосвятію, ихъ вже нема межи

И двѣ слезы дробненькѣ заблесли на ея оченятахъ.

— Що ты, доню? Мабуть плачешь? Чого-жь то? — спытала стара Скимлючка.

— Ой мамусенько моя, свѣтъ менѣ немилый! Менѣ чогось такъ тяжко!

— Не грызи ся, голубко моя, Богъ надѣя, треба по́ддати ся Ёго воли! Що Вѣтъ тобѣ присудивъ, таке и буде. Щобъ ты и якъ побивалась, своего не обѣдешь!

— Не дай-жежь менѣ, Боже, дожити лихата хорони вѣдъ злои долѣ!

— Лесю, дитинко, не сумуй, не побивай ся! Я знаю, тобѣ, доню, тяжко на серци, такъ щожь робити? Такъ Господь хотѣвъ, а ты послухай мене, доню, мене старои послухай. Провѣдала я вѣдъ людей, що Семень має нынѣ до тебе старостѣвъ наслати. Лесю, дитинко, може вѣтъ тобѣ и не дуже любый, такъ щожь робити! Прокѣпъ... на него нема вже надѣвъ! Хто знае, що зъ нимъ где дѣе ся та чи жие вѣтъ еще где! Хиба ты не чуда вѣдъ людей, що кажуть за него? А тобѣ, Лесю, не вѣкъ дѣвовати!... Та еще видишь, и я вже не здужаю, постарѣла ся, волосъ сивый, чоло пооране, робити нема кому, нема хозяина у насъ... Подай, доню, ручники Семенови! На кого-жь тобѣ чекати? А вѣтъ и хозяинъ добрый и людяный чоловікъ, ну, и любить тебе! Я знаю, що любить...

— Любить мене? Мамо, вѣнъ... вѣнъ безъ сердца! Я такъ и прочула, що вѣнъ недобрый чоловѣкъ. Я его боюсь!...

— Не суди, доню, людей по виду, а дивись на сердце!...

— Дивлюсь я, мамо, дивлюсь, такъ и щожь? Чорну зависть виджу хиба... Вѣнъ и справдѣ выдає ся добрый и щирый; але се, мамо, вѣнъ удає доброго зъ себе!...

— Доню люба, такъ що-жь намъ робити бѣднымъ сиротамъ? Кажи! Треба Бога просити, то вѣнъ и змѣнить ся, полѣпшає... А такъ що? Ты будешь чекати, выбирати... такъ тобѣ таке може вдатись, шо не дай, Господи! А Семена ты вже знаєшь та и люде его знаютъ! Не пѣякъ, не розбойникъ... може Господь дасть, шо буде добре! Не отягай ся, Лесю... нехай дѣвсь Божа воля!

— Я, мамо, рада бы, щобъ було добре, але я его боюсь! Вѣнъ отъ такъ часомъ неразъ шо заговорить до мене, а въ менѣ и сердце бє ся зъ тревоги, ледви устою на ногахъ. Я сама не знаю, шо се есть; сѣ-же Богу, не знаю...

— Божа се воля, доню, не наша! Може такъ тобѣ суджено на вѣку! Та-жь ты знаєшь, Лесю, чи не хотѣла бы я тобѣ добра? Я хотѣла бы, щобы тобѣ нѣчого въ свѣтѣ не хибувало! Тожь-то и кажу тобѣ еще разъ, за Прокопа ты вже

ДОНЮ І. С. І. ШКОЛА-СНАМРАДЕН

не згадуј! Не грызи и мене и себе, а подај ручники Семенови и збудеш ся...

— Охъ, мамо, не така се рѣчь, якъ вы кажете! Вамъ добре казати, а менѣ?...

— Тобѣ? Що тобѣ? Теперъ, охъ Боже, теперь такъ веде ся на свѣтѣ! Годуй, плекай дидину, надѣй ся потѣхи на старѣсть, помочи; еге, не таке! Грыжа и грыжа до кѣнца вѣку! Отъ и менѣ, чи дѣпше може буде коли? Чи на тое я такъ гѣрко працювала та теперь чогожь дѣждала ся? Ой, Боже мѣй, Боже, що менѣ робити на свѣтѣ?

И стара заломила руки и заплакала...

Лесю немѡвъ кольки почали въ сердце колоти... такъ жалко ѣй було дивитись на матернѣ слезы...

— Мамо, не плачте, мамо! Я все зроблю, що скажете, щобъ вамъ добре було, щобъ вы не грызлись нѣ собою, нѣ мною... Я послѣдню каплю крови за васъ дамъ... не плачте! Нащо намъ грызтись тымъ?... Тѣлько пришло Семенѣ старѣствѣ, нехай дѣсь Божа воля, подамъ ручники и будемо якось жити!... Лишь не грызѣть ся тымъ, мамо; не плачте, я васъ послухаю!..

И добра дитина кинулась цѣловати сухѣ руки матери.

Ладнай же, Лесю, вечерю; я маю где-що бѣля приладити...

И выйшла стара до коморы.

нихъ хуторѣвъ, все тое далеко-широко несе ся по воздухѣ!...

Тамъ зновѣ гдесъ зѣ улицѣ чути таракане ложками. То дѣвчата-цокотухи, що на св. Андрея не приворожили собѣ еще женихѣвъ, то они довѣдуютъ ся, зѣ-вѣдки имѣ надѣятисъ женихѣвъ.

По улицяхъ бѣгають хлопцѣ, вступають на подвѣря, стають пѣдѣ вѣкнами та и верещать-кричать щедрѣвокѣ. Не боять ся нѣ зимнаѣнѣ снѣгу! Весело имѣ та и безжурне те молоденьке жите людске!...

Прибѣгли хлопцѣ и до Скимлючки, тай завели, що силѣ було:

Тамъ за горою, за камѣнною,

То дзвѣнѣ дзвонить, мѣсяць всходитъ...

При скринѣ сидить еще стара и щосѣ тамъ доѣдае... Леся порасѣ коло посудыны, змывае ложки, миски та вкладае до мисника.

Слова сеи щедрѣвки навели на еи голову цѣлый рѣй невеселыхъ гадохъ...

— Красше-бѣ, щобы менѣ вже разѣ дзвѣнѣ той задзвонивѣ вѣ послѣдне... — пролетѣла ѣй гадка. — Теперѣ мое жите, Господи, зѣ тымѣ Семеномѣ! Такѣ щожѣ! Мати!... — и замовкла еи душа.

Перестала жалѣти. Разѣ рѣшалась...

Хлопцѣ вѣдспѣвали, дѣстали по балабушникови и побѣгли дальше за своимѣ. У нихъ нема часу теперѣ, жнива ихъ се....

нема, сама я стара, не можу; а туть ось бачите хатина хилить ся до землѣ и шѳпка... Бсть що ладнати, колибѣ лише кому! Та спаси-Бѳгъ вамѣ, що поступили до мене.. буде робота для васѣ!...

— Не такой, матенько, нѣ! Мы не такі люде, щобѣ старѣ хаты та шѳпки ладнати! — вѳдѳзававъ ся Мутенко. — Мы где приїдемо, такѣ вамѣ заразѣ и нове хазяйство заводимо. Такий мы бачите нарѳдѣ!

— Спаси-Бѳгъ вамѣ, що и зацримѣтили мою хатину. Отѣ она и такѣ вже валить ся, нова придала бы ся...

— Ось и добре, матѣнко! — промовивъ Цеголка. — Вы побачите, якѣ мы вамѣ гарно все поладнаемѣ, упорядкуемѣ, еще и подякуете намѣ. Але перше всего, щобѣ добре велось та початокѣ бувѣ щасливый, треба бы намѣ напити ся могорича.

И поставивъ фляшку зѣ горѣвкойю и здоровеньку чарку на скринѣ и попросивъ всѣхѣ.

— Ехѣ те недобре, що горѣвкойю починаеѣсь! — каже стара. — „Гѳркимѣ починай, гѳрко скѳнчить ся!“ кажутѣ люде.

— Не вѣрте сему, матѣнко! — проговоривъ зновѣ Мутенко, подаючи старѣй чарку. — Отѣ якѣйсѣ немудрый выгадавѣ та пустивѣ мѣжѣ на рѳдѣ байку!

И стара покушала горѣвки.

Та еще и сей-ось парбокъ, вѣнъ не давъ бы вамъ зробити жадного лиха! Вы може его и знаєте часомъ. Се мабуть вашъ таки тутешній чоловікъ, родичъ зъ сего хутора!

— Та оно... такъ... бачите! Вѣнъ тутешній, своя людина...

— Якъ таке вы кажете, матѣнко, — перебивае Мутенко — то и чого-жь намъ довше балакати, часъ гаяти? Намъ сего було треба тѣлько! Отъ, матѣнко, вамъ давъ Господь доньку, такъ вы єв вѣд-дайте за сего-ось хлопягу! Та нехай ихъ Господь благословить и нехай живуть собѣ щасливо!

— А мы и напиймось могорича и дай намъ Боже всѣлякого добра! — докинувъ Цеголка...

— Та... весѣле то еще и не рѣчь, а щобъ жите було добре та веселе! — замѣтила стара...

— Буде, матѣнко, буде! — вговорювали сваты.

И по кѣлькохъ-тамъ еще промовахъ старостѣвъ Леся подала ручники и Семень засватавъ Лесю... Почали запивати дѣло могоричемъ, а за три тыжднѣ и весѣле призначили.

IX.

Початокъ не тяжкій бувъ. Семень рѣчь повѣвъ добре. Перше и не надѣявъ ся, що єму такъ гладко удасть ся се сватане, та добрий люде помогли.

Богато въ тѣмъ дѣлѣ казавъ и Василь. Ле-
синъ вуйко. И вѣнъ тамъ трохи похваливъ Се-
мена передъ сестрою. Вправдѣ и ему пригадавъ ся
Прокѣпъ такъ мимохѣтъ; ну такъ що-жь, коли
Богъ знае, где вѣнъ. Люде, не бачучи Прокѣпа
такъ довго нѣ на хуторахъ нѣ на улицяхъ нѣ въ
церквѣ, такого понаплѣтали, що ажъ ну!

Ходили и до Петрихи пытати. Она розказо-
вала зновъ свое, такъ що, коли межи людскими
выгадками нѣхто вѣи и вѣры не давъ! Семень на-
бравъ добрыхъ старостѣвъ, а тѣ справились, якъ
слѣдѣ. Здавалось, отъ вже гараздѣ!

Та не всѣмъ оно весело було теперь. Леся
сумувала, якъ и давиѣйше, та бо и Семень не
бувъ веселый! Ему теперь по тѣмъ сватаню цѣл-
комъ не те. Хвилями страшно ему робилось.

Иншій, засватавши таку гарну дѣвчину, на
крылахъ радѣ бы злетѣти до той хвилѣ, щобъ
скорше стати пѣдѣ вѣнецъ въ церквѣ; а Семень,
коли погадае на сю хвилю, такъ ему чогось тяжко,
лячно на души, що не дай Господи!...

Частѣйше бо теперь почавъ ся ему Прокѣпъ
привиджувати. Чимъ бѣльше вѣнъ роздумувавъ,
тымъ бѣльше мотались у него гадки та мѣшали
ему розумъ. Совѣсть вѣдзывалась, грѣхъ почавъ
его мучити.

— Що се — каже — за лихо чѣпае ся ме-
не? Чортъ знае, що лѣзе на очи, на думку! Сей

ЦВЯКІ У. О. І. ДИДАКІ-СНАПРАКІ

клятый утопленец не дае менѣ спокою! Ехъ, о-стею въ горлѣ стае менѣ...

Неразъ було иде Семень зъ-вѣдкись домѡвъ, морозъ такъ и скрипять ему пѡдъ ногами, а въ головѣ Прокѡпъ та и Прокѡпъ... Ажъ ось и чуе вѡнъ его голосъ, чуе, щось бѣжить; озирнесь... нѣ живого духа!... Се такъ ему привидѣлось!

— Счезни та пропади, вража сило! — сплю-не було Семень и пѡйде своею дорогою.

Але утопленецъ не уступавъ ся вѡдъ него. Хтось пѡславъ на него душу утопленца, чи що. Ёще въ день, то трохи тамъ и призабував Семень на свое горе, а прииде нѡчь, такъ мучить ся вѡнъ тяжко. И въ снѣ було его бачить, то якъ вѡнъ летить комѣтъ головою въ воду, то зновъ бачить его перестрашенїи очи, то волосе розпатлане на водѣ, то руки выступаючіи зъ воды. Семень було ажъ впрѣе зъ страху, а въ кѡнци и розлютить ся, та Прокопови се байдуже! Вѡнъ такъ и братае ся зъ нимъ.

Разъ якось пѡдъ недѣлю приснивъ ся Семенови сонъ. Гдесъ то вѡнъ вже убранный по святочному, бѣгае по хатахъ, спрощуе людей мовъ на весѣле... такъ тутъ ось наразъ гдесъ и Прокѡпъ взявъ ся... Такїи вамъ страшный, чогось летить бѣжить що силъ. Очи ему померкли, а самъ вѡнъ бѣлый, бѣлый якъ крейда, вода зъ него цюркомъ лє ся, и прямъсенько летить до Семена и наста-

вляе до него свои довгі зимні руки. Семень настрашивъ ся, хоче утѣкати вѣдъ утопленця, такъ сей его учѣпивъ ся руками за шию и не пускае. Чекай каже, брате, буду тобѣ за дружбу хоть! Тажъ ты женишь ся? Що, Семене? И притиснувъ его сильно до своихъ грудей. Его довге мокре розкудвчене волосе такъ и хляснуло Семена по обличу...

Семень ажъ скрикнувъ и збудивъ ся. Зимний пѣтъ облявлявъ его цѣлого и вѣнъ ажъ задыхавъ ся зъ утомы.

Бий тя болото, маро мерзенна! — прошептавъ Семень, а щобъ прогнати вѣдъ себе томлячі гадки, почавъ о своимъ весѣлю роздумовати.

Та Прокѣпъ зновъ до него такъ и приступае ся. Семень не мѣгъ вылежати, вставъ и вийшовъ на двѣр. Зорѣ вже померкли були, на всходѣ почало червонѣти. Вѣтрець морозный ледви потягавъ. Семень довгенько стоявъ и думавъ, У него болѣла голова.

— Що менѣ дѣяти? — пытае самъ себе. — Хiba пѣйду, буду сповѣдатись грѣхѣвъ може... А Богъ знае, чи се поможе що, але люде ходять та сповѣдають ся зъ грѣхѣвъ!... Пѣйду и я... Та чи до знахорки не завадило бы пѣйти?... Тажъ люде и до нихъ ходять, шукають вѣ нещастю помочи чи чото-тамъ!... Хiba-жь и менѣ треба пѣйти...

И такъ довго бивъ ся Семень зъ гадками;

забувъ, що вѣнъ стоить на морозѣ, забувъ за все...

Въ тѣмъ надѣшовъ якійсь парѣбокъ.

— Що кому въ головѣ, а курцѣ все просо; а що тобѣ, Семене? Тобѣ мабутъ Леся?! — кликнувъ великій парѣбокъ въ чорній смушевій шапцѣ.

— Що? га? То ты, Прокопе? Чого хочеш? — почавъ Семень молоти языкомъ, а самъ ажъ затрясъ ся.

— Богъ зъ тобою, брате Семене, та що ты верзешъ? Та якій я тобѣ Прокѣпъ? Тажъ се я! — приговоривъ парѣбокъ.

— То ты, Трицьку? Ахъ, я и не пѣзнавъ тебе! Гдежь ты на досвѣткахъ товчешъ ся та налякавъ мене? — вѣдказавъ спокѣйнѣйшій вже трохи Семень.

— Менѣ не дивниця! Ђсть у мене дѣло до Пань-Отця въ Пѣдлужу, то шобъ въ часъ зайти, я рано зѣрвавъ ся; але ты що такъ мерзнешъ по ночи на морозѣ?

— Та я се такъ... видишь... трохи... выйшовъ; голова розболѣла катъ знае чого... а на зимнѣ лекше...

— Ну, а що-жь то за Прокопа верзешъ?

— Отъ бачъ проклятый той Прокѣпъ такъ менѣ вже бувъ надѣвъ своимъ залицянемъ до Леся, що забути годѣ! Пече тоє сало, що залявъ вѣнъ менѣ за шкѣру. Болить се та и все пригадуе ся!

— Еге-жь — /каже парѣбокъ — то байка,

смѣй ся зъ такого та и скорше на весѣле запрошуй! Страхъ, якъ хоче ся вже погуляти!

— Такъ, чому-жь нѣ? Кобы здорове, то запрошу!

И парббки розѣшлись.

Грицько поспѣшивъ до Пѣдлужа, а Семень полѣзъ на пѣдъ въ сѣно. Змученый нѣчными привидами, гадавъ, що теперь трохи спѣчне. Розѣгрѣвъ ся въ сѣнѣ и почавъ засыплати.

— А може сей Грицько то не Грицько? Може се Прокѣпъ? — мелькнуло ему въ головѣ. — Ехъ нѣ! Тажъ я его добре знаю... то Грицько. Я и говоривъ зъ нимъ и бачивъ его... але чого се менѣ на гадку лѣзе? Нѣ, нѣ, то Грицько!...

И симъ заспокоивши совѣсть свою, Семень умученый заснувъ.

Чо довго вѣнъ тамъ спавъ, чи нѣ, а въ снѣ побачивъ Прокопа. Дивить ся, а Прокѣпъ такъ и тулить до своихъ грудей Лесю, такъ розповѣдавъ вѣй про щось тамъ дуже дивне та страшне... отъ, отъ вже и хоче вѣй розказати, якъ то Семень его утопивъ... а Семень ажъ скрикнувъ нѣ, нѣ... нѣ!... и слушае... се звѣнки церковнѣ зъ Пѣдлужа тѣлѣнкають, кличуть людей до церкви. Протеръ очи, зѣрвавъ ся.

— Що се, дзвоняць? Такъ правда, нынѣ недѣля... Отъ идуть люде до церкви, пѣйду и я. А ну-жь поможе менѣ що! Побачу!

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Якъ стѣй Семень вже чимчикувавъ до Пѣдлужа, а закимъ еще сонце пѣднеслось въ три хлоппы высоко, бувъ вже въ Пѣдлужу.

Недалеко церкви при дорозѣ стояла довга величезна корчма. Конечно окраса села, чорнѣла своими обдертыми стѣнами та дѣрами въ даху, а горѣвчаний сопухъ густою лавою лежавъ въ округѣ неи. Біля корчмы стояли купками люде старі и молоді, а то и малі дѣти, та вычѣкували на Богослуженє. Всѣ втягали въ себе смердячій сопухъ горѣвчаний и приповѣдали та смѣялись, а инші заманені сопухомъ, тягнули поволеньки и до корчмы.

За ними посунувъ и нащъ Семень. Перемогла покуса! Не дѣставъ ся до церкви, але въ корчму впавъ. Тутъ заставъ вѣнь вже кѣлькохъ знакомыхъ собѣ парѣбкѣвъ и рыбацѣвъ.

— Гостѣ, гостѣ! — крикнуло кѣлькохъ парѣбкѣвъ.

— Та... оно... правда... але сухі гості! — вѣдказавъ Семень.

— Юдко, сюды! Будемъ пѣдливати, щобъ не були наші гості сухі! — скрикнули зновъ хлопцѣ.

И почалось частованє. Густо кружляла чарка зъ рукъ до рукъ, а закимъ паламаръ давъ знати мирови маленькимъ дзвѣночкомъ, що Панѣ-отець вже въ ризахъ та свѣчки на престолѣ вже горять, хлопцѣ були вже пьяненькі, Семень забувъ за Прокопа, залявъ грѣхъ, розвеселѣвъ межи добрыми людьми.

— Давай, жиде, и мою чергу! А доливай, Юдо, бо... — и замахнувъ ся до жиде.

Жидъ вытрѣщивъ на него свои цибулясті очи и хотѣвъ ему вѣдати свое почесне, але „гешетъ“ бувъ важнѣйшій вѣдъ всего...

— Кричи, дурный гою, але грошъ дай! — погадавъ жидъ и вѣдступивъ вѣдъ пьяного Семена.

А вѣнъ взявъ въ руку здоровый мѣрчукъ бляшаный и пѣднѣсь въ гору.

— Пийте, братя, — крикнувъ — бѣгме пийте та приходѣть до мене на весѣле зъ недѣлѣ! Музики ажъ зъ Соснѣвки, а погуляете, якъ вамъ буде до вподобы...

— Що, ты женишь ся? — спытавъ Семена якійсь присадкуватый парѣбокъ зъ жовтымъ подовгастымъ лицемъ.

— Тажъ такъ оно и есть! Женюсь, брате! — вѣдказавъ Семень.

— А у кого, у кого? — пытали пѣккаві хлопцѣ.

— Якъ у кого? Тажъ Скимлюччину Лесю бере! Хиба вы не чули, чи що? — кликнувъ другій парѣбокъ.

— Го, го, разъ дѣвчина, бѣгме! Чисте золото, але що золото? То морскій перлы! Знавъ, кого сподобати! — кричали хлопцѣ.

— Коли-бъ не сподобалась менѣ, то я и не женивъ бы ся прецѣнь! — вѣдрѣзавъ Семень.

И черга зновъ пѣйшла скоро. Хлопцѣ неза-

ДЛЯ КНИЖКИ ИЛИ Л. ДИОНА-САНРАСЕН

довго добре позагарювали. Про Службу Божу и забули вже та где имъ теперь до того!

— Може погуляємо, братя? — оббзавъ ся зновъ якійсь зъ парбощтва.

— Якъ такъ, то чому-жь нѣ? — гукнули здорово хлопцѣ. — Дай музики, жиде, але такъ знаешь разъ, два, а дѣвчата... самі они придуть, коли зачують гукъ!

Вытрѣшкуватый орендаръ ажъ пѣдскачивъ на таке. Вѣнь знавъ добре вже, що то значать музики, а еще теперь, коли вже хлопцѣ пьані. Ажъ облизавъ ся невѣра. Душкомъ вже и музики прибѣгли, мовь-бы лишень ждали зазыву. Для нихъ се такожъ гарный зарѣбокъ.

Почалась гульня.

Господи, есть на що подивитись! Парбощтво пѣйшло козачка. Чобѣтьми такъ вамъ пляскають по мокрѣй болотистой земли, мовь тѣ бабы на рѣцѣ бѣле праниками перуть, кучерями потрясають, а дрѣбненько, дрѣбненько; руки, ноги гойдають ся, розкидають ся, мовь-бы ихъ хто лишъ попричѣплювавъ до товстыхъ, червеныхъ та высокихъ кадовбѣвъ. А кождый выкручуе ся, присѣдае, пѣтъ такъ и ле ся дощемъ въ-округи.

Семень и собѣ гуляе та еще и приспѣвуе. Розбуявъ ся, мовь той вѣтеръ въ чистѣмъ поли. Забувъ и за свое горе; такій веселый, що ну!

Погуляли хлопцѣ, напились горѣвки на вѣд-

починокъ та и заспѣвали, а дѣвчата такъ вже и набѣгли до корчмы.

Вже було по Службѣ Божій!...

— Грайте-жь теперъ, музики, але такъ... ну... щобъ не пожалували! — кричать одні, а другі такі вже и до бѣйки беруть ся...

— Грай, або грошѣ вѣдай! — кричить нашъ Семень, а самъ хапнувъ якусь молодицю та и завѣвъ тропака...

Страшно дивитись на ті гульки пьяного парѣбѣтва. А Семень, то здавалось зъ самого пекла вырвавъ ся, такій ставъ страшный! Очи розгорѣлись, волоса мокре розкудовчилось, лице ажъ горить, ажъ пашить огнемъ.

— Скорше... дрѣбнѣйше... бо побю васъ! — кричавъ Семень до музикъ и крутивъ кругомъ себе бѣдну молодицю, що ледви вже дыхала.

На силу она якось выдерла ся зъ его кремезныхъ рукъ и утѣкла...

— А теперъ горѣвки... Юдо! Я плачу! Ось... на, бери грошѣ, невѣро нехрещена! — и брязнувъ Семень цѣлу жменю дрѣбнякѣвъ на брудный позливаный горѣвкою стѣлъ.

Жидокъ Юдка зъ смѣючими очима мовъ кѣтъ до сала скочивъ до стола, згортавъ и числивъ грошѣ. Другі парѣбки собѣ-жь почали тиснутись до стола и брали ся числити грошѣ за Семена.

— Пожди, жиде, що горнешъ? Ты Искариѣте

СЕРЖИЙ П. ДИДОНОВИЧЪ-СНАРДАКОВИЧЪ

невѣрный, чи то всѣ тобѣ належать ся? — крикнувъ якійсь куценькій, чепурный парѣбокъ.

— А тобѣ що до того, ты?... То не твои... грошѣ! — кричавъ жидъ и собѣ, вѣдтручуючи парѣбкѣвъ.

— А бачь, що не твои, ты злодѣю проклятый, що Христа розпинавъ! Ты христіянь шахруєшь, ты бы и насъ тутъ хотѣвъ, а ты нехристе неумываемый? — кричавъ чепурный парѣбокъ до жида и почавъ до себе горнути дрѣбняки.

Жидъ розѣзливъ ся и трутивъ парѣбка.

Хлопцѣ почали метушити ся коло стола.

— Що? Ты? Юдо? Жиде? Ты? — кричали...

Але жидъ хотѣвъ доконче выдерти всѣ грошѣ вѣдъ парѣбка, скочивъ до него и почавъ дерти.

— Ахъ не дри, розбѣйнику, шахраю! — крикнувъ Семень и такого вѣддивъ жидови стусана, що ему еще торѣчна маца въ утробѣ порушила ся.

— Ты... ты... ты мене? Пожди, я тебе дамъ до начальства... до арешту... на Сыбѣрѣ... на смерть... на шибеницю! — кричавъ та йойкавъ жидъ.

— Тобѣ еще мало того? крикнувъ Семень розлюченый и мовъ той чортяка зловивъ жида въ свои руки. — Не пущу, задушу, ней гине собака!

И було бы се и правдою сталось, колибъ другі парѣбки не выдерли були бѣдного жида зъ рукъ Семена.

Жидъ лишь стогнавъ та йойкавъ, махаючи руками до Семена.

— Чекай, ты мудъ, хамъ! Хиба я не знаю, що ты... Я маю свѣдѣвъ! Чекай, будешь ты знавъ!...

Семень еще разъ пустивъ ся за жидомъ, але пѣдлужецкѣ хлопцѣ вытащили Юду до алькира и зачинили дверѣ.

Семень отямивъ ся. Въ корчмѣ утишилось. Музики перестали грати, а дѣвчата, мовъ тѣ вѣвцѣ передъ вовкомъ, поуцѣкали домѣвъ. Всѣ стали розходитись. Добрий пѣдлужецкѣ хлопцѣ пѣдвели Семена ажъ недалеко хуторѣвъ и вернулись. Мало що памятаючи про свѣтъ Божій, Семень ледви доплѣвъ ся домѣвъ.

Отъ вамъ гарна молитва та сповѣдь грѣхѣвъ. Выбравъ ся сердега Семень до церкви та знайшовъ корчму; шукавъ потѣхи въ сповѣди та знайшовъ въ горѣвцѣ...

Горе тобѣ, Семене!

X.

Находила ось трета недѣля по Йорданѣ.

Скимлючка зъ Лесею прибрали хату мовъ на празникъ. Та и треба було прибрати, бо ось вже и весѣле...

ДОНАТУ П. Д. П. ЛЮБКА-СНАРДАН

Ей те весѣле! Кѣлько то оно завдае людямъ то радости то лиха, то утѣхи то грызоты! Не одна молода дѣвчина тѣшить ся, ой тѣшить ся сердечна, що дѣждалась вже свого весѣля; ѣй и не при гадцѣ, якій то обовязки она приймае на себе, якій то высокій порѣгъ переступае она въ житю своимъ!... И не счулась, не оглянулась, яка величезна границя выросла мѣжь си теперѣшнимъ а будучимъ житемъ...

Молоде дѣвоче жите, то быстра струя горской здоровой воды. А выйде дѣвчина замужъ, то оно вже не такъ! Тое жите рѣвнае ся вже повѣльному поточкови, що плыве межи лозами по тихій долини!...

Тому то и народъ нашъ зѣумѣвъ такъ красно представити собѣ тое жите дѣвоче и жите за мужемъ въ своихъ многихъ пѣсняхъ весѣльныхъ. Слухаешъ пѣсень тыхъ, такъ и чуешъ, якъ зъ-пѣды сердца слова плынуть...

А якій правдиві! Якъ вѣрно представляють они жите примѣромъ убогом сиротины!...

Тажъ и наша Леся сирота та еще и не довелось ѣй вѣнчатись зъ тымъ, котрого она вѣрно полюбила и котрый ѣй щирою любовію вѣдплачувавъ! Не було того, котрому она смѣло змогла бы вѣдати въ руки свою долю, свое жите тое безталанне!

комъ, якъ жалуетъ ся ему та просить, щобъ вѣнъ
пришовъ та подививъ ся на свою дитину, щобъ
поблагословивъ та потѣшивъ еѣ несчастливу безта-
ланну сироту.

То зновъ, якъ батько жалуетъ ся своѣй дитинѣ,
що не може прийти до неѣ, бо земля тяженька
такъ и прилягла и тисне-давить груди, а вѣнъ
радый бы зъ широи душѣ, такій радый бы прийти,
такъ шождь, коли не може!

— Хиба — каже — набѣжу часомъ до тебе,
мое дитя любе, соколомъ сизымъ та вѣтромъ буй-
ненькимъ и потѣшу тебе бѣдну сиротину. А те-
перь Богъ-батько нехай тебе благословить и жалуетъ!

Отъ такихъ то пѣсень вже переспѣвали та
завдали Леси жалю немало:

Водла-бъ я млынскій камѣнь пѣдъ гору котити,
А нѣждь мала-бъ изъ нелюбомъ въ одной хатѣ жити!

Леся, коли тоѣ завели, такъ и залялась сле-
зами, зайшла въ плачу. Жѣнки почали вже
и дивуватись, що се есть. Бо и они плакали колись,
(така вже установка), але щобы ажъ такъ дуже
жалѣти, якъ Леся, то и чогождь бы? И почали еѣ
уговорювати сердечно!...

Ледви вже дѣждалась Леся кѣнца. Вѣнкоплети-
ны скѣнчились. Дѣвчата розбѣглись домѣвъ веселѣ.

Теперь Леся, у вѣночкахъ вже та въ стяж-
кахъ, заквѣтчана барвѣнкомъ та зеленою рутою,
зъ двома дружками, мала ити просити на весѣле...

и менѣ було лѣпше, бо вже мы немало нагорювали ся обѣ на свѣтѣ! Она молода, я стара, не змагаемъ обѣ, а дѣла есть доводѣ!...

— Ой що правда, то правда! — обѣзвалось кѣлька жѣнокъ наразѣ.

Стара межи добрыми людьми повеселѣйшала. Гостей частує горѣлкою, припрошує, подає закуску, то капусту зѣ цибулею то огѣрки зѣ чосникомъ.

Жѣнки ѣдять, попивають, вже почали и собѣ спѣванокъ заводити. Старшій посхиливали головы до себе та розмовляють про всякѣ тамъ свои рѣчи.

— Чули вы, — каже тота бѣла товста молодиця до якихось двоохъ старыхъ жѣнокъ — що Леся дуже не мала охоты ити за того Семена та стара присилувала?...

— Та щось такъ кажутъ, або я знаю! — вѣдповѣла старуха одна...

— Видно не хоче Скимлючка умирати такъ якъ Карбачиха, то и присилувала Лесю! — каже друга старуха. — Але то здаєсь недобре дѣло...

— Тажъ певно, топити дитину! — докинула бѣла молодиця.

Та надѣйшла черга на жѣнки. Они выпили, закусили и почали зновѣ про щось-тамъ балакати.

Пѣзнѣйше вечеромъ почали и чоловѣки сходитись. Пѣйшла веселѣйша розмова.

— Ехъ, щобѣ такъ музики! — каже Иванъ Паньчишинъ.

А музыки, якъ-бы лишь сего чекали, починають въ сѣняхъ грати на „добрый вечеръ“ та на „добре здоровле“. Та еще и якѣ то музыки! Ажъ зъ Сосновки! Семень ихъ навѣвъ такихъ! Нѣхто и не надѣявъ ся такого!

Скрипка такъ дрѣбненько заводить, нѣбы ажъ плаче, басъ реве здорово, часомъ ажъ загудить, цимбалы брязкочуть, дзвенькають, а вже решето, Господи! Такъ и гуде, гуркотить, дзвониками тельнякэ... чути Богъ знае где!

Разъ вамъ музыки!... Гринько Заверуха, старый вже чоловѣкъ, а забоживъ ся...

— Якъ тѣлько — каже — Богъ дастъ дочекати и буду свого Костя женити, такъ нехай тамъ буде, що хоче, а мушу отъ-сихъ музыкъ спровадити...

Пришли они вже и до хаты, посѣдали на постели и давай грати „першій танецъ“.

Веселѣ вже люде почали гуляти. Зъ-першу молодичѣ. Поволеньки взялись, такъ и потрясають ся, выгойдують легенько, мовъ тѣ головки маку пѣдъ вѣтромъ, а всѣ такъ обережно, кругленько, дрѣбненько, щобъ бачъ не розгулялись.

Дальше помѣжь ними почали вже и чоловѣки вертѣтись. Мовъ тѣ стрепѣхастѣ бодяки помѣжь червенымъ макомъ, такъ ихъ патлы та вуса межи головами молодичѣ порухують ся!

СЕРГЕЙ-СНАРГАДИ

А тї клятї музики!... Катъ ихъ знае, где они и учились такого! Старый Демко Соса клявѣ ся, що они и въ Воронѳвцѣ разъ у пана грали на тодоцѣ! На силу треба ноги вздержувати, а то самї вамъ и пѳдскакують до танцю. Якъ цѣла хата людей, такъ всѣ гуляють!...

Тѳлько Семень, женихъ Лесѣ, чомусь-то не гуляє! Приставъ коло мисника та и дивить ся на веселый нарѳдъ.

Почали надходити и парѳбки зъ Пѳдлужа, зъ хуторѳвъ, зъ Соснѳвки. Навѣтъ зъ Малаюнѳвъ прийшло кѳлькохъ.

Ихъ всѣхъ просивъ Семень до себе на весѣле. Гамѳръ що разъ то дужшїй, а люде еще приходять. Тї здоровкають ся, тї пють, иншї гуляють, тамъ зновъ пѳдъ вѳкнами хлопцѣ спѣвають. Такий крикъ, гамѳръ, що ну!

Отъ разъ вамъ славне весѣле!...

Семень дививъ ся, дививъ ся, а потѳмъ гадае...

— Чого — каже — буду дивитись? Треба людей частовати, нехай памятають мое весѣле! Не-хай всѣ знаютъ, якъ Семень женивъ ся!

И замѣшавъ ся въ гуртъ. Зъ-першу почавъ горѣвкою частувати, при тѳмъ и самъ здорово ковтавъ чарки до сусѣднихъ нарѳбѳкѳвъ.

Въ хатѣ стала духота, вѳдчинили дверѣ. Морозъ мовъ густый дымъ тиснувъ ся до хаты.

— Лѣпше грайте, музики! Ёще замерзнемо,

буде грѣхъ на вашу душу! — гукнувь Семень. — А вы хлопць, ану до работы!

Парѳбки не дали ся довго просити. Почалось таке, що справдѣ можна не одному запам'ятати те весѣле!...

Ажъ надѳшла и молода зѣ дружками. Гарна-жь она теперъ була, гарна! Змучена бѣганемъ, такъ и покраснѣла видомъ. Щоки червененькї мовъ пивовїя, очи розгорѣлись, а тї брови, становчокъ! А той барвѣнокъ, рута, стяжки, що вже и не казати, такї краснї!

Семень поглянувъ на Лесю. Вѳнъ вже бувъ трохи веселый Покушавъ горѣвки, кровь заграла въ жилахъ. Почавъ забувати за свое горе. Узрѣвъ Лесю та и прокинуло ся въ нѣмъ его окаяне серце.

— Для такой дѣвчины — подумавъ Семень — можна потерпѣти! Я ихъ и зѣ десять топивъ бы теперъ, а не то одного, такого... голодранця... Прокопа!...

Але той „голодранецъ“ Прокѳпъ чомусь саме отъ теперъ ему привидѣвъ ся...

— Еге-жь, брате, не въ пору выберавъ ся ты до мене! — шепнувъ собѣ женихъ Семень. — Бачишь, що не маю часу теперъ зѣ тобою... Ђсть у мене гостѣ лѣпшїй, ихъ треба пильнувати. Бачишь у мене весѣле! Иди кѣ чорту!

Сплюнувъ и пѳдѳшовъ до Лесѣ.

— Ходѣмъ, Лесю, та погуляемъ, намъ пора

ДЛЯ КНИЖКИ И. С. П. Л. ПИЩАКА-СНАРКАСА

теперь! А то хто знае, чи доведе ся намъ еще коли погуляти разомъ, якъ теперъ!..

И схвативъ Лесею за гнучкій станочокъ и почавъ гуляти. Молодцѣ трохи розступились.

— Дивѣть-но, яка то гарна пара зъ нихъ! — каже Скимлючка до своєї кумы Варвары.

— Та правда, гарна и гарно гуляють, тѣльки не знати, якъ имъ прийде ся пѣзнѣйше! — вѣдповѣла кума.

— Ехъ то вже не наша, а Божа воля! — каже зновъ стара. — Що намъ теперъ о тѣмъ думати? Не пора на таке! Якось оно вже буде!

А Семень зъ Лесею гуляють що ну! Розгулявъ ся Семень, розгорѣвъ, крутить ся мовъ шаленый, та якъ закрутивъ Лесею въ-округъ себе, а вѣй вся прикраса зъ головы, стяжки, квѣтки, стрѣчки, фуркѣ... и полетѣли ажъ за стѣлу. Молодиль крикнули, бо то, кажуть, не добрый знакъ, коли таке стане ся.

— Та добре, що еще те все полетѣло до образѣвъ, а не до порога! -- шептали старй молодиль. — Бувъ бы се лихй знакъ для молодой...

Кажуть, що котресь зъ молодыхъ небавкомъ и умре, коли таке лучить ся. Та и теперъ музики чогось перестали грати, гуляючй пары поставали, гдетотрй и розбйшлись! И Леся выйшла до коморы...

Семень приказавъ музикамъ дальше грати и

почавъ гуляти зъ молодицями. И гулявъ, гулявъ ажъ до утомы.

— Нехай бодай добре выгуляю ся! Хто знае що потѣмъ буде! — думавъ Семень и зновъ гулявъ...

И таке тягнулось ажъ геть поза пѣвночь. Гдесъ ажъ на досвѣткахъ цѣлкомъ утишилось въ хатѣ.

Нарѣдъ порозходивъ ся. Тѣлько щось зо двѣ жѣнки добре вже пьяненькѣ проспали здорово коло припѣчка.

Скимлючка и Леся такожь почали ладнатись до спочинку. Леся еще уклякнула передъ старенькимъ образомъ св. Николая та почала щиро-сердечно молитись!... Горяча та молитва понеслась передъ престоль Того, котрый надѣляє чоловѣка доброю чи злою долею! Молитва и покрѣпила безталанну Лесю и ѣй стало лекше, веселѣйше...

Палючѣ, тяжкѣ думки-гадки гдесъ геть-то вѣдлетѣли вѣдъ неи мовъ тѣ пташки въ свѣтъ широкой, шукати кого, що ихъ принявъ бы зновъ до себе.

Незабавомъ Леся заснула легонько.

XI.

На другѣй день, що лише сонце трохи подхопилось, почалось у Скимлючки то само, що вчера. Сказано, весѣле!...

Музики зновъ принялись за свою службу.

ДЛЯ КИ. П. Д. Л. ИКОНИ-СНАРКАСА

Чоловѣки, молодичѣ, выпивши по чарцѣ горѣвки и закусивши квашенымъ огѣркомъ або капустою зъ хлѣбомъ, почали гуляти. Кажуть коли передѣ вѣнчанемъ нарѣдъ на весѣлю радо гуляе, то и подруже буде весело проживати. Та колибъ се тѣльки правда!

Сонце вже туй-туй пѣдъ полудне наближалось, наспѣвъ часъ до церкви.

— До Пѣдлужа не близко, треба збиратись въ дорогу! — кажуть молодичѣ.

— Такъ то такъ, збираймо-жь ся! — загу-дѣли другі.

И почалась зновъ метушня.

Скимлючка и Лесинъ вуйко, кудлатый Василь, сидять вже на ослонѣ и благословять молодячь, Семена и Лесю, „хлѣбомъ и словомъ добрымъ“.

— Щастя, здоровля, зъ росы, зъ воды, зъ цѣлого свѣта! — бурмотѣвъ вуйко Василь, а самъ то хрестить то штовхае молодячь хлѣбомъ по головахъ.

Молодый якійсь-такій ставъ дивный, мовъ самъ не свѣй, байдужный; здаєсь не тямить, що зъ нимъ дѣе ся. А Леся такъ и цѣла потопає въ слезахъ!

Згадала сердечна за Прокопа... Згадала давный милый часъ, коли то Прокѣпъ говоривъ до неи: „Ты моя, моя до смерти!“. Здавалось ѣй сер-

дешво́й, що ось-ось надѣде Прокѣпъ и вырве еѣ зъ тои недолѣ: Охъ, що то було бы тогды!...

Та бо и Семенови такожь Прокѣпъ прийшовъ на гадку. Старый вуйко и Скимлючка штовхають его здоровымъ хлѣбомъ по головѣ, а ему се и не въ гадцѣ. Ему здаєсь, що ось-ось надѣде Прокѣпъ. Ахъ, ажъ затрясь ся Семень! Що бо то було бы тогды?

Въ томъ вѣдчинились дверѣ. Боже великій, до хаты вступивъ гарный парѣбчакъ!.. Шапка висока смушкова, зъ чорныхъ мабутъ баранкѣвъ кримскихъ, пѣдперезаный червонымъ горючимъ поясомъ, коужухъ новый мѣщаньского крою, увесь гарный, статный, справедливый-козакъ.

— Щастя васъ, Боже! — повитавъ людей.

Всѣ глянули на гарного чоловѣка-козака.

— Прокѣпъ, Прокѣпъ! — скрикнуло кѣлькохъ чоловѣкѣвъ.

И чоловѣки и молодицѣ почали обступати Прокопа, а Леся, мовь-бы обѣмѣла, такъ и похилилась старѣй матери на колѣна...

А Семень... глянувь... страшно, дико, якъ колись на „Чорномъ вирѣ“, и мовь той звѣрь скаженный зѣрвавъ ся и скочивъ до дверей и за хвильку вже его не було въ хатѣ... Люде почали пхати ся до Прокопа, звычайно на весѣлю веселѣ. Кругомъ его обступили: той товаришувавъ зъ нимъ, той сусѣдь, той своякъ по батькови, а той отъ-

ЛВІВКА І. Д. І. ДВІВКА-СНАРКАІВКА

такъ цѣкавый, и всѣ цѣкаво та зъ острахомъ поглядуютъ на него. Где-кто хотѣвъ бы его вже и пытати, где бувавъ, що робивъ, и т. и. та Прокѣпъ продиравъ ся зъ товпы и поступивъ до Скимлючки.

— Такъ вы бачу Лесю вѣддаєте! — промовивъ. — Що, за того?... За...? И не грѣхъ се буде?

А самъ жалко-важко глянувъ на Лесю.

— Щожь намъ було дѣяти? Ты-жь бачишь, я вже не змагаю, пѣдтопталась, Леся сама не лишитъ ся на свѣтѣ Божѣмъ сиротою, а прийшовъ часъ, давъ Богъ доброго чоловѣка, ты его знаєшь, Прокѣпе, Семена, такъ и щожь? Божа воля всѣмъ рядить, не наша!...

— Вѣнъ добрый чоловѣкъ? — зъ докоромъ спытавъ Прокѣпъ. — Вѣнъ?

— Або чому нѣ, чому вѣнъ злый? — спытало кѣлька голосѣвъ зъ родины Семена.

— Еть, нема теперъ часу на таке! — каже дружба Грицько. — Повернемо въ церкви, такъ и тогды будемо балакати! Не часъ теперъ на се! До церкви пора! А ну!

— А ну! Где Семень! Покличте его! — озвали ся другѣ.

Кѣлькохъ чоловѣкѣвъ выбѣгло на двѣрѣ, кликати молодого. Минула хвиля одна, минула друга, трета, четверта... нема молодого...

Гукають чоловѣки, шукають... и слѣдъ за нимъ загувъ.

Пропавъ, отъ вамъ и гарне весѣле!... Нема молодого!...

Въ хатѣ заворушилось мовь въ муравлиску. Молодиць почали выходити на двѣрь; прочували вже щось недоброго. За ними и чоловѣки поѣшли. Где-якѣ лишили ся еще въ хатѣ, зачудовані та-кимъ дѣломъ, та не знаютъ, що робити зъ собою.

Кѣлькохъ добре вже п'явенькихъ, не розумѣючи, про що иде рѣчь, почали сваритись до музыки.

— Грайте! — кричать. — Чого вамъ дурно грошѣ брати? Що, вы на похоронѣ, чи що? Се-жъ весѣле прецѣнь!

Та музикамъ не до того....

— Гарне-жъ то разъ весѣле, нема що и казати! — говорятъ. — Зъ роду-вѣку такого не видали, не чували!...

Кѣлька молодиць пострашенныхъ стало собѣ въ кутику хаты близко печи та и розправляютъ.

— А що, кумо, я вамъ не казала, що таке буде? Я заразъ знала! — каже якась чорнявенька молодиця. — О, я знала, що тутъ не обѣдесь безъ лиха! Таке можъ вгадати...

— Еть, не згадуйте, кумо, бо бѣгме страшно ажъ стае! Колибъ я була знала, була-бъ и не ишла на те весѣле! — шепотѣла бѣла товста молодичка.

Ажъ тутъ влѣтае до хаты пѣддрузьба Семёнѣвъ Андрій.

ЛІВНАКІ Д. ДР. І. ІЛІУСІМЪ-СНАМРАДІМ

— Семена ратувати, люде!... — крикнувъ страшно и самъ зновъ вылетѣвъ на двѣрь.

Всѣ почали теперъ пхатись на подвѣре. А тутъ метушня така, крикъ, гамѣръ!...

Люде бѣжать на городецъ за шѣпку Ским-лючки, дивлять ся... Господи! Ажь страшно... ажь морозъ пѣшовъ по тѣлѣ!

Семень, якъ вамъ бувъ убранный пѣдъ вѣнецъ, такъ и телѣнае ся на груши, зачѣплений шнуркомъ за шию!... А цѣлый вамъ синій, синій мовъ базникъ, очи такъ страшно бѣлками вывернувъ на свѣтъ, мовъ-бы въ остатке хотѣвъ его цѣлого проклясти, що не давъ ему знати нѣ добра нѣ супокою!...

Чоловѣки, и то вѣдважнѣйшій, почали бѣгати по городци, по подвѣрю..

— Давайте камфоры! — кричатъ одинъ.

— Свяченои! — горлають другій.

— Громовой стрѣлки! — верещать иншій.

— Рыбчои жовчи! Вовчого сала!

Гамѣръ, що не дай Господи!

Молодицѣ пострашились та утѣкають до мѣвъ, а иншій поставали та хрестять ся до висѣльника, охкають, падькають, а то и плачуть гдеякѣ, не знати, чи зѣ страху, чи зѣ жалю, чи може и вѣдъ кѣлькохъ здоровыхъ чарокъ горѣвки.

Вѣдважнѣйшій обступили грушу и стоятъ.

Ажь ось выбѣгъ и Прокѣпъ...

— Боже, що дѣсь? — крикнувъ и прожогомъ кинувъ ся до грушъ.

Глянувъ и скоро вынявъ острый нѣжь и перерѣзавъ шнурокъ, а сине тяжке тѣло Семена грюкнуло на бѣлый снѣгъ.

Прокѣль розѣрвавъ ирхові петельки кожуха, притуливъ ухо до сердца, а оно замовкло, занѣмѣло на вѣки!...

Та на тоє нема лѣкѣвъ, нема порады... Хто умеръ, тому не жнти бѣльше на свѣтѣ!

Дружбы, мѣсто попровадити молодого до церкви пѣдъ вѣнецъ, понесли его пѣдъ шѣпку и поклали на соломѣ. Такъ и прислужились ему!

Згинувъ нещасный женихъ, тѣсно єму було жити теперь на свѣтѣ! Совѣсть не давала спокою, розпука и страхъ додали вѣдваги на такій мерзеныи учинокъ и Семень заподѣявъ собѣ смерть! Лишь такимъ способомъ умѣвъ вѣнъ вырватись зъ рукъ лютыхъ мукъ душевныхъ.

Лекша смерть, нѣжь таке жите затроєне!

Пѣдъ вечеръ було вже тихо на подвѣрѣ Скимлючки. Весѣле закончилось. Нарѣдъ порозходивъ ся, гуторячи кождый по своему...

Пѣзно вечеромъ прислало начальство зъ Подлужа вѣзъ и велѣло забрати висѣльника до подлужецкого арешту, где мали вѣдбутись на котрыйсь-тамъ день оглядины тѣла!...

LIBRARY OF THE NATIONAL ARCHIVES

А на окопѣ цвинтаря вже чорнѣла глубока яма, котра мала на вѣки сховати Семена вѣдъ людей, вѣдъ цѣлого того... нелюдского свѣта.

XII.

Хоть и яке тоє весѣле Скимлюччине було, а и оно забулось! Люде, звычайно народѣ, поговорили кождый по своему и призабули.

Минула старуха зима, настала молоденька весна. Ожила цѣла природа, вся тварь Божя тѣшитъ ся новымъ житємъ, чаруючою силою, пахощами цвѣтокъ травицѣ, та чудовыми видами пробуженой зѣ тяжкого и довгого просоня молодой землицѣ!

Мовь-бы весь свѣтъ вѣдмолоднѣвѣ, такъ все приукрасилось зелень-барвою, молодь-цвѣтомъ. Поля, степы зазеленѣли, сады побѣлѣли, а луги потемнѣли вѣдъ всѣлякого цвѣту и листя! Въ воздухѣ зародилось милиярдами мушокъ-комашокъ; и они грають ся въ теплыхъ промѣняхъ сонѣчныхъ, пробують крылець своихъ, кушають нового житя!

Ой гарно на свѣтѣ, гарно, та хто зѣ насѣ не дѣзнавѣ вже тои чаруючої силы молоденькой весны?!...

— Такъ всюды весело, ажъ хоче ся жити!

И Прокѣпъ и Леся веселѣ, щасливѣ! Имъ у-смѣхає ся нове гарне жите!...

Прокѣпъ нетерпеливо чекае Зеленой Недѣль, чекае той хвилѣ щасливой, коли стане зъ Лесею пѣдъ вѣнець! Вѣнъ цѣлымъ сердцемъ радѣе, бо Скимлючка приняла вѣдъ его старостѣвъ хлѣбъ святой, а Леся подала мережані ручки и они вже стали ладнатись на весѣле.

И дѣждавъ ся Прокѣпъ, дѣждала ся Леся!... Въ саму Зелену Недѣлю повѣнчавъ старенькій Панъ-Отець въ Пѣдлужу Прокопа зъ Лесею!

Щасливі! Живуть мовъ въ раю...

Сидять було пѣдъ тими крѣслатыми дубами коло хаты та слухають веселого щегету птичокъ та любуютъ ся тымъ гарнымъ свѣтомъ...

Тѣлько у нихъ и всего, що дивлять ся одно другому въ сердце, въ душу...

— Голубе мѣй сизый, утопленчыку мѣй до-рогий, жите мѣе! — приговорюе було Леся и при-гортае Прокопа до своихъ грудей.

— Ты моя... моя... до смерти.. — лестить ся вѣнъ до неи.

— Ты мѣй... мѣй... до смерти.. мѣй! — щаслива вѣдповѣдае она ему.

Сказано, молодой вѣкъ... щасливый вѣкъ; а чиста совѣсть и сердце невинне то рай на земли.

А людамъ и треба раю!...

Въ Тереховли дня 24. цвѣтна 1897.

В. Д. СКАРЖИНА-СНАРЖИНА

Бібліотека для руской молодежи
пѣдъ редакціею Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXIV.

Томъ LIX.

Рѣкъ IX.

Шимельмана кѣнь.

Дуньске оповѣдане про духѣвъ Вильгельма Бергзея.

Зъ нѣмецкаго тексту на рускій языкъ перевела

Ольга Кобыляньска.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

, 1902.

Еще передъ колькадесяти роками мешканцѣ Гелебека жили собѣ зъ-далека вѣдъ гамору великого свѣта. Тогда бо еще не доходила до нихъ желѣзница и не довозила имъ гостей зъ столицѣ Копенгагенъ, а по гостинницахъ не вештала ся черно прибрана служба. Грѣбъ Гамлета еще не бувъ вѣдкрытый, а коли сей або той чужинець зъ лѣса „Молоткового млына“ заблукавъ ся до Гелебека або до Альгарды, мѣгъ певно надѣяти ся, шо его появлене приманить до вѣконъ лица цѣкавыхъ зрѣтелѣвъ. Мале фабричне мѣсто лежало собѣ тихо и супокѣйно въ блеску лагѣдного лѣтного сонця и чванилось бѣлыми домами, въ котрыхъ безнастанно клетотѣло. Въ Альгардѣ же сушили мужчины свои тенета, а женщины, сидячи передъ хатами, занимались говкою. И тому то не дивно, шо и они мало знали о заграничныхъ звичаяхъ та обычаяхъ и еще не буди научили ся, пробуваючого мѣжъ ними чужинця, подѣбно якъ зловлену въ недалекѣмъ мори рыбу, уважати за пожадану добычу, въ котрѣй крые ся богате жерело доходѣвъ.

Середъ такихъ шасливыхъ обставинъ перебувавъ я якійсь часъ въ Гелебеку. Бо тѣи глубокой озера и темной буйной лѣсы, где букъ и береза

братали ся зъ берестомъ, ялѡвцемъ и сонъ-травою, въ кѡнци тїи трудящїи, неутомленїи мешканцѣ скрывали въ собѣ цѣлый свѣтъ, зъ которого житемъ и трудами выплачувалось познакомити ся.

Весь часъ пересиджувавъ я то въ лѣсѣ то въ гостинници, що „Збанковою“ звала ся, бо людиска лякали ся еще вынаймати свои комнаты. Живо пригадую собѣ еще велику салю „Збанковой гостинницѣ“ зъ сивою софою, дивными старосвѣтскими крѣслами и червоно закрашеною комодою, котрой шуфляды вправдѣ легко высувались, однако мабуть зъ превеликой любви до свободы нѣколи назадъ не засували ся. Ясно стоитъ менѣ передъ очима сей дивоглядный рисунокъ, о котрѡмъ еще нынѣ сумнѣваю ся, що представлявъ властиво, чи Успенїе Пресвятой Богородицѣ, чи танецъ музъ на Геликонѣ. Говорено о нѣмъ, що его даровала властителю гостинницѣ якась радше простодушна нѣжь талановита художница зъ околицѣ.

Всѣ тїи знаменитости належали до мене. Я мѡгъ розпоряджати цѣлою „Збанковою гостинницею“, вияввши шинковой комнаты та склепу, въ котрѡмъ продавано цукоръ, каву и „ексцентера“, якъ стояло выписано на вывѣсцѣ. Все-жь таки була одна рѣчь, що не давала менѣ повного права власности; а се бувъ суботнѣшний вечеръ. Тогда збирали ся люде зъ мѣста и зъ села, не щобъ о по-

літиць розправляти або надъ застарѣлою часописею сварити ся, але щобъ чемно и статочно пити, часомъ погуляти, або и почубити ся, при чомъ однакъ не уживано нѣколи анѣ мечѣвъ анѣ пистолѣвъ. Тутъ пѣзнавъ я мужѣвъ зъ дикими, чортѣвскими лицами, а прецѣвъ зъ дитинячою простотою и добродушностію, мужѣвъ, котрымъ однаково було, чи въ „Збанковѣй гостинници“ при трилітрової флящѣ вѣчь пересидѣти, чи на розбитѣмъ кораблі смерти въ очи заглядати.

Я мѣгъ бы тутъ про не одного зъ тыхъ мужѣвъ богато цѣкавого розповѣсти; однакъ на теперъ задержу ся лише при однѣмъ зъ нихъ, момъ друзѣ, що колись бувъ знаменитымъ керманичемъ и звавъ ся Нѣль Кай.

Нѣль Кай бувало, еще колись въ молодыхъ лѣтахъ, нѣколи не опускавъ моря. Зъ корабельного хлопця ставъ вѣнь морякомъ, а зъ моряка керманичемъ. Опѣсля заживъ вѣнь доста и военной славы, що его стояло одной половины право, щоки и утраты обличокъ. Опѣсля ставъ ся вѣнь рыбакомъ и не тѣлько ловивъ рыбу на отвертѣмъ мори, але зносивъ ся такожъ зъ капитанами, що за-для неприклонного вѣтру закинули въ морскѣй вузинѣ котвицю, и разомъ зъ ними занимавъ ся пачкарствомъ. Одного гарного дня спродавъ вѣнь свои рыбацкѣ сѣти за якихъ двацять талярѣвъ, купивъ собѣ за стопятьдесять талярѣвъ коня и вѣзь,

и ставъ ся (тѣлько борони Боже ему се казати, бо се его страхъ болѣло!)... вѣнъ ставъ ся якоусь дивною посередною рѣчею межи вѣзникомъ а рыбакомъ.

Але при тѣмъ бувъ вѣнъ и чимсь иншимъ. Вѣнъ бувъ загадкою для мешканцѣвъ Гелсебека; вѣнъ бувъ тою таемницею, надъ котрой розвѣзанемъ всѣ собѣ головы ломили, и чоловічки и жѣнки, и старіи и молодіи. Зъ-вѣдки Нѣль Кай взявъ свого гнѣдого, зъ-вѣдки легкой новомальований вѣзокъ, та еще зъ васагомъ? Або, щобъ по просту казати, зъ-вѣдки взявъ вѣнъ на тое грошъ? Если-бъ вѣнъ бувъ живъ въ Сициліи, то сказано-бъ, що вѣнъ найшовъ якого „мерця“. Въ „Збанковѣй гостинници“ при шклянкахъ меду шептано собѣ рѣжности въ уха, потрясано головою и зиркано зъ-пѣдъ ока на гнѣдого, коли той, запряженный до вѣзка зъ васагомъ, бѣгъ дорогою до Гельзингеръ и вѣзъ Нѣля Кая та якого чужинця. За таку приязну услугу бравъ Нѣль Кай одного коронного талѣра; але мене, значить студента, вѣзъ вѣнъ туды за три марки.

— Треба бы не мати лица, здирати молодого чоловіка! — розумувавъ вѣнъ звыкло.

Нѣль Кай мавъ цѣлкомъ особлившій способъ обходити ся зъ своимъ конемъ та зъ вѣзкомъ. Если примѣромъ привязувавъ поводы, то чинивъ се такимъ рухомъ, немов-бы привязувавъ кора-

бельну ливу до великого вѣтрила. Або если сидѣвъ на козлѣ, то розчепѣрювавъ ноги и опиравъ ся ними о передну часть вѣзка, немовъ-бы веслувавъ, сидячи въ човнѣ; а коли хотѣвъ пѣдогнати гнѣдого, то дававъ ему поводами кѣлька парунѣвъ, котрѣ дивнымъ дивомъ пригадували на когось-тамъ, якъ ловить доршѣ. Але кѣнь розумѣвъ своего пана, а панъ розумѣвъ своего коня, а се була предѣнь годовна рѣчь.

Такъ ѣхали мы одного осѣнного вечера дорогою до Гельзингеръ; Нѣль Кай, не такъ якъ подобало на вѣзникѣвъ, въ полуднево-заходнѣмъ брылѣ на головѣ, бо думавъ, що дѣстанемо дощу зъ пѣвнѣчного сходу, я въ балевоѣмъ строю, закутавшись въ чабракъ. Дорога вела черезъ лѣсъ „Молоткового млына“ по-при темный „мужицкѣй“ ставъ до „мѣдяного“ ставу. Мы ничъ не говорили, нѣ я до него, нѣ вѣнь до мене: бо Нѣль Кай здавалось не мавъ сего вечера охоты до бесѣды, а его приятный, сердечный смѣхъ не давъ ся чути нынѣ анѣ разу.

— Чи знаете пане студентъ, — казавъ наразъ — що сеи ночи умеръ Оле Ганзель? Вѣнь бувъ моимъ другомъ....

— Оле Ганзель? — кликнувъ я. — Щожь ему таке було?

— За богато воды було ему на свѣтѣ; вѣнь утопивъ ся! — вѣдповѣвъ сухо Нѣль Кай. — Ну,

сего справдѣ можна було надѣяти ся по нѣмъ! — додавъ пѣвголосомъ и учинивъ надъ гнѣдымъ та-кій рухъ, немовъ-бы выкидавъ зъ корабля ливну на берегъ.

— Чи вѣнъ справдѣ утопивъ ся? — спытавъ я.

— Утопивъ ся? — повторивъ Нѣль Кай зъ погордою. — Такого рыбака еще не було, котрый утопивъ бы ся. Байдакъ лежавъ трамомъ до горы якъ разъ недалеко коло Чорного камня, а Оле Ганзенъ трохи дальше до полудня ближе морского берега, мертвый немовъ оселедець!

— Чому-жь можна було сего надѣятись? — вы-пытувавъ ся я дальше.

Нѣль Кай насунувъ лѣвою рукою своѣй полуднево-заходный брыль низше на самѣй очи, потягнувъ правою рукою гнѣдого, немовъ бы ловивъ вудкою рыбу, и зиркнувъ на мене много значу-чимъ поглядомъ.

— Чи вѣнъ буде тутъ спочивати? — пы-тавъ ся я, коли мы минали мале лѣсове кладо-вище, котрого бѣли муры жовтѣли ся вѣдъ за-ходного сонця.

— Нѣ! — вѣдповѣвъ Нѣль Кай. — Рыба-ковъ похоронюють идъ пѣвночи...

Ледви що вымовивъ вѣнъ тѣ слова, ажъ гнѣ-дый напрасно въ однѣй хвили станувъ на сере-динѣ дороги, потрясъ собою немовъ-бы стрясавъ бомки зъ цѣлого тѣла, кидавъ головою то въ од-

ну то въ другу сторону и не хотѣвъ нѣякъ рушита зѣ мѣся.

— Гмъ! — воркнувъ Нѣль Кай зѣ якимсь особливимъ притискомъ и опутивъ поводы.

— Що се такого? — спытавъ я.

— Етъ, якась така мара! — забурмотѣвъ Нѣль Кай и въ тѣйже таки хвили рушили мы зѣ мѣся и помчали стрѣлою дальше, мовь-бы хто гнѣдого почастувавъ сильно батогомъ.

— Пане студентъ, не загнѣваєтесь, коли поѣдемо не на впростецъ, а довшою дорогою? — сказавъ Нѣль Кай и задумчивѣсть вытиснула ся на его твари.

— Якъ хочете! — вѣдповѣвъ я.

По тыхъ словахъ вѣхали мы на право на бѣчну дорогу, котра провадила въ лѣсъ.

Нашъ гнѣдый гнавъ скоро и мы не стямились, якъ доѣхали до якогось камѣнного горбка по лѣвѣй сторонѣ, котрый бувъ оброслый величезными буками, що стояли тутъ самѣ. Тутъ кѣнь зновъ потрясъ цѣлый собою, кинувъ головою то сюды то туды и ставъ козирити ухами.

— Се я такъ и думавъ собѣ! — сказавъ Нѣль Кай зѣ цѣлою силою переконаня. — Намъ цѣлкомъ не треба було въ пятницу ѣхати!

Опѣсля злѣзъ зѣ вѣзка, пошукавъ камня, кинувъ его на горбокъ и вылѣзъ зновъ на вѣзокъ.

Въ той самой хвили гнѣдый немовь-бы на ново вѣдживъ и мы покотили ся дальше дорогою.

— Що се маѣ значити ся, Нѣль Кай? — спытавъ ся я.

— Етъ, се лишь такой звычай! — вѣдповѣвъ вѣнъ коротко. — Я докинувъ тамъ лишень камѣньчикъ для Шимельманового коня...

— Що се за кѣнь? — спытавъ я.

— Ну, вы, пане студентъ, вже такой ученый, — закинувъ Нѣль Кай пиняво — шо певно ледви въ тоѣ повѣрите, въ шо мы вѣримо и за правду утримуемо...

— Розумѣе ся, шо вѣрю! — сказавъ я. — Межи землею а небомъ суть рѣчи, о котрыхъ ученымъ и не снило ся еще!

— Такъ, се правда, се правда, — мовивъ вѣнъ — и если, пане студентъ, не высмѣете мене, то я розкажу вамъ все... Видите, той Шимельманъ, той самъ, котрый выбудувавъ фабрику, бувъ нѣмецъ и великій...

Тутъ наразъ переставъ и глянувъ на мене такимъ окомъ, немовь-бы хотѣвъ мои думки збагнути.

— Ну, такъ! — сказавъ я.

— Вѣнъ маѣвъ богато труду зъ семилѣтною вѣйною! — тягнувъ Нѣль Кай дальше. — Тогда бувъ великій бракъ пашѣ, а той Шимельманъ маѣвъ достарчати вѣвса, бо вѣнъ бувъ наставле-

ний магазинеромъ. Ну, якъ вже оно тамъ було, але конь пруского короля не могли ся нѣколи мѣрити зъ другими, анѣ зъ французскими анѣ зъ російскими... и такъ велѣвъ прускій король прикликати Шимельмана до себе. Однакъ сей помѣркувавъ вже, що оно чимось недобрымъ пахне, и хотяи цѣлый полкъ гузарѣвъ гонивъ за нимъ, таки не мѣгъ его здогонити; вѣнъ мавъ бачите такого сивака, зъ котрымъ не мѣгъ ся мѣрити нѣякій кѣнь. Такъ дѣбрали ся они въ кѣнци до рѣки Ельбы далеко въ Нѣмеччинѣ. Черезъ тоту рѣку переплывъ сивакъ Шимельмана, але гузары потопили ся всѣ, не лишивъ ся нѣ оденъ. Опѣсля кѣнь понѣсъ его до Бтляндіи, въ кѣнци ажъ до Копенгагену, и тутъ прозвавъ ся ѣздець Шимельманомъ, бачите тому, що сивакъ-шимель уратувавъ его. Где инде звавъ ся вѣнъ безъ сумнѣву инакше. Опѣсля сподобавъ собѣ его нашъ король Фридрихъ V. чи IV., зробивъ его „манистромъ“ и велѣвъ ему онъ-тутъ збудовати фабрику... о, бо вѣнъ бувъ дуже способнымъ чоловѣкомъ!... Прускій король, довѣдавшись о тѣмъ, пожадавъ, доки вѣйна не скѣнчила ся, и коли всѣ були тои думки, що все пѣйшло въ непамять, тогды пѣславъ до нашого короля „депатацію“ чи щось такого и тутъ мавъ Шимельманъ зъявити ся и своихъ краянѣвъ привитати. Они знаходили ся на великѣмъ кораблі еаме передъ „трема коронами“, а ихъ капитанъ

мавъ розказъ, въ хвили, коли Шимельманъ вступи-
ти на покладъ, корабель въ море по́пхнути и чимъ
скорше вѣдплыти. Весловый човенъ зъ прускою
хоругвою лежавъ приготованый при сходахъ та-
можнѣ; Шимельманъ уже приближавъ ся. Тутъ
стоявъ оденъ зъ прибѣчнои сторожѣ, котрому на
имя було Шульць, бо вѣнъ властиво бувъ зъ роду
Гольштайнецъ и умѣвъ по нѣмецки такъ добре
говорити, якъ хто-небудь иншій. Той сидѣвъ от-
же передъ тымъ въ Броккого гостинници та пивъ
зъ моряками зъ пруского корабля и довѣдавъ ся,
що все було лише придыбашкою, щобы Шимель-
мана зловити и назадъ до пруского краю завезти.
Тѣлько-жь вѣнъ не важивъ ся нѣ слова сказати,
коли по-при него переходивъ „манистеръ“ зъ дру-
гими великими панями; вѣнъ лишень моргнувъ на
него и зробивъ знакъ бачте такій, якъ колибы
накладавъ ланцухъ на руки. Видите, пане, Ши-
мельманъ зрозумѣвъ заразъ (бо вѣнъ бувъ великій
люциперъ!) и сказавъ, що забувъ где-які паперы
тамъ въ замку. Они хотѣли конечно, щобы оденъ
зъ служащихъ побѣгъ по паперы; але Шимель-
манъ казавъ, що мусить по нихъ самъ ити, и такъ
пѣйшовъ на гору до замку и бѣльше не вернувъ.
Прусаки ждали и ждали, але змѣркувавши, що
то все було лише военною хитростію, вѣдплыли
зновъ на море и Шимельманъ вийшовъ на сей
разъ добре. Але тогды написавъ прускій король

до нашего короля, щобъ всадивъ Шимельмана до вязницѣ та замкнувъ на золоту колодку. И справдѣ се мусѣвъ нашъ король приобѣцяти и тому то бачите поставивъ ему великѣй позолоченѣй штаеты передъ его палатою на широкѣй улицѣ. Они стоятъ еще и до нынѣшного дня и може ихъ кождый видѣти. О томъ всемъ, що власне кажу, знаю напевно, що оно есть правдою; бо я чувъ се самъ вѣдъ старого Шульца, того чоловіка вѣдъ побѣчной сторожѣ, котрый моргавъ до Шимельмана и зѣставъ за тое инспекторомъ при фабрицѣ. Все проче читавъ я, и оно мусить бути добре, скоро есть историчне...

— Але що стало ся зъ конемъ? — спытавъ я.

— Такъ, зъ конемъ!... — повторивъ Нѣль Кай и глянувъ въ округъ себе, немовъ-бы чого боявъ ся. — Бачите, се справдешнѣй конь... Се може кождый знати, котрый бувъ свѣдомъ, що его похоронено онъ-тутъ въ лѣсѣ немовъ якогъ христіянина, не згадуючи вже о томъ, що вѣнъ робивъ и що еще робить...

Видко було, що Нѣль Кай по тыхъ словахъ зѣставъ ошоломленѣй таємничостію того, що сказавъ, бо глянувъ за немногими хмарами, що по небѣ перетягали, и замовкъ.

— Ну, и щожъ вѣнъ робить? — спытавъ я розцѣквленѣй.

— Саме въ тоє, пане стугентъ, не будете вѣрити! — пробурмотѣвъ Нѣль Кай. — Вѣнъ ходитъ собѣ и пасе ся на кладовищи безъ волоса и шкѣры, ба, не маючи на собѣ навѣтъ одробины мяса. Стрѣтятъ ся зъ нимъ люде, то вѣнъ таки тои самой хвилѣ уступає имъ зъ дороги; але такълучилось за кождымъ разомъ, що хто его подыбавъ, той въ три дни пѣзнѣйше мусѣвъ умерти. Худоба може змѣркувати, куды вѣнъ пѣйшовъ; бо звѣрята мають въ такихъ рѣчахъ делеко бѣльше розуму, нѣжъ мы люде. Тѣгда нема иншой рады, якъ зробити надъ якимъ каменемъ хрестъ и кинути его тамъ на горбокъ для Шимельманового коня, бо инакше худоба дѣстає смертельного завороту або якои иншой нужды. Зъ того и повставъ „Камѣнный горбокъ“.

— Чи Оле Ганзенъ бачивъ Шимельманового коня передъ смертю? — спытавъ я.

Нѣль Кай пересунувъ въ ротѣ тютюнъ, котрого жовавъ зъ одной стороны на другу и ударивъ поводами по гнѣдѣмъ.

— Найперше чувъ вѣнъ его одной ночи въ Альгардѣ, — сказавъ немовъ-бы на вѣтеръ — опѣсля стрѣтивъ его на захѣднѣмъ кутѣ кладовища, онъ-тутъ коло цегольнѣ. Нынѣ вечеромъ буде вѣнъ зновъ ходити...

— Зъ-вѣдкижъ вы се знаєте? — спытавъ я.

— Такъ не робивъ вѣнъ еще нѣколи передъ

тымь! — сказавъ Нѣль Кай и ударивъ гнѣдого багомь. — Нынѣ вечеромъ вонѣ зновъ буде ходити... Теперь будемо мати дощь...

— Але чи тоє все не стара исторія про „кона зъ тамтого свѣта?“*) — сказавъ я и завивъ ся въ чабракъ.

— „Кѣнь зъ тамтого свѣта!“ — повторивъ Нѣль Кай зъ погордою. — Ну такъ, пане студентъ, можете думати, що вамъ подобаєсь... „Кѣнь зъ тамтого свѣта?“ Прецѣнь сей єсть... историчный!

* * *

— Чи будете вергати въ товариствѣ зъ кимъ, пане студентъ? спытавъ мене Нѣль Кай, коли я по скѣнченой забавѣ выйшовъ зъ просторои, ясно освѣченои салѣ на сумне замкове подвѣре и закликавъ на него, щобъ злагодивъ коня.

— Нѣ, симъ разомъ самъ повертаю!

— Ну, то добре, то поѣдемо самі; але шкода, товариство було бы придалось!... Не завадивъ бы може и якій-небудь плащъ! — додавъ вонѣ, коли я коло него сѣдавъ. — Возьмѣтъ, пане студентъ, оба чабраки; мѣй менѣ непотрѣбный.

На дворѣ воздухъ бувъ зимный, докучливый. Пѣвнѣочный сходовецъ бувъ якъ разъ зъ морского заливу и принѣсь ненадѣйно дощъ. Годинникъ по-

---

*) „Кѣнь зъ тамтого свѣта“ се духъ пѣвнѣочной митольогіи въ постати коня зъ тремя ногами.

казувавъ на дванайцяту, коли мы переѣздили черезъ деревянный мѣстъ. Темрява була така густа, що ледви можна було поруче розрѣзнити; а свѣтити въ дорожѣ по ночи було рѣчею збыточною, котрой Нѣль Кай еще не знавъ.

Перехѣдъ вѣдъ гучной музыки и охочой забавы до одностайного шуму морскихъ хвиль, вѣдъ свѣтла, запаху и веселой розмовы до темрявы, зимна и ночной самоты бувъ такъ великій и напрасный, що я куривъ свою папирску нѣ словомъ не вѣдзываючись и не зважаю навѣтъ на незвычайно живу розмову, котру Нѣль Кай розпочинавъ зѣ мною, то самъ зѣ собою, то зѣ своимъ гнѣдымъ.

Мы переѣхали невеликій кусень гостинця. Тогды замѣтивъ я, що и у Нѣля Кая и у его гнѣдого не все було въ порядку. Нѣль Кай не бувъ пьяный, а его гнѣдый норовистый; але Нѣль Кай заглядавъ бувало частѣйше до фляшки, а его гнѣдый дѣстававъ вѣдъ часу до часу примхи, котры збѣдшались, чимъ бѣльше мы зближались до лѣса.

Тутъ однакъ въ задивляючій способъ зменшалась веселѣсть Нѣля Кая, коли мы якійсь часъ ѣхали межи темными смереками, котры тутъ высувались майже ажъ на саму дорогу.

— Тутъ погана темнота, пане студентъ! — казавъ наразѣ Нѣль-Кай.

— Запалѣть собѣ папирску, она вамъ буде свѣтити! — вѣдповѣвъ я и подавъ ему тютюнъ та паперцѣ.

— Дякую, дякую; теперь не добре кури-ти! — сказавъ Нѣль Кай на мое превелике за-чудованє.

Незадовго по томъ переѣздили мы около най-бѣльшого ставу, и тутъ хотѣвъ Нѣль Кай пусти-ти ся на лѣсну дорогу, що ишла на лѣво.

— Пождѣть! — крикнувъ я. — Се не иде такъ! Мы загрязнемо въ першѣй лѣвшѣй калабани, якихъ богато есть на томъ торфовѣмъ грунтѣ.

— Лишѣть вже менѣ! — сказавъ Нѣль Кай, и то такимъ тономъ, котрый не бувъ ему власти-вый. — Я маю право студента вести тою доро-гою, котрою менѣ хочесь, лишь щобы его завести назадъ до Гелебекъ!

— А я маю право высѣдати, где менѣ схо-че ся! — крикнувъ я, трохи подразненный див-нымъ поступкомъ Нѣля Кая. — Остатокъ дороги пѣйду пѣхотою, а вы можете собѣ ѣздити моча-рами та торфовыми ровами, скѣлько схочете!

Нѣль Кай призадумавъ ся на хвильку, опѣсля ухопивъ въ руку уздечку и потягнувъ коня на дорогу.

— Нѣ, до сего не допущу, щобъ про мене таке говорено! — пробурмотѣвъ бѣльше до себе, нѣжь до мене. — Сѣдайте зновъ, пане студентъ!

Бдымо-жь въ имя Боже; але если тамъ щось приключить ся, то вина спаде на васъ...

Менѣ пришла наразѣ на гадку исторія Нѣля Кая, про котру я середь балевого настрою забуду.

— Та чей вы не боите ся Шимельманового коня, Нѣль Кай? — сказавъ я, усмѣхаючись.

Мои слова подѣлали на него такъ, немовъ-бы хто давъ ему сильного паруна въ бѣкъ; и вѣнъ пробурмотѣвъ собѣ щось подѣ носомъ, чого однакъ я не мѣгъ зрозумѣти.

За хвильку выѣхали мы на горбокъ, где було трохи яснѣйше, и мы могли свободно розгяднути ся на всѣ стороны; мы побачили цегольню и кладовище, що насупротивъ насъ лежало. Гнѣдый почавъ скорше бѣгчи; однакъ наразѣ, вытягнувши переднїи ноги, станувъ мовъ скаменѣлый, наставивъ уха, затрясъ ся на цѣломъ тѣлѣ и выдавъ зъ себе дивный голосъ: нѣ то заржавъ, нѣ то заскавулдѣвъ.

— Чи вы видите щось, пане студентъ? — спытавъ Нѣль Кай тихимъ голосомъ. — Погляньте онъ-туды!

— Се есть лише кѣлька имлистыхъ бѣлыхъ хмарокъ, що перетягають по-надъ багномъ! — вѣдповѣвъ я и старавъ ся удовити и проникнути очима убѣгаючїи, одинъ въ другихъ розходячїи ся масы, котрїи вѣдъ часу до часу принимали неяснїи начерки великого чотыро-ножного звѣряти.

— Послушайте! — шепнувъ Нѣль Кай хрыплымъ голосомъ.

— Ее, дурницѣ, та се прецѣнь совы! — вѣдповѣвъ я трохи рубашно, бо боявъ ся, що вывернемось кождои хвилѣ. — Старайте ся, щобъ кѣнь рушивъ зъ мѣся; вѣнь полошитъ ся передъ чимось!

— Се кѣнь Шимельмана! — сказавъ Нѣль Кай и влѣпивъ очи въ мраку. — Мы теперь вѣго не бачимо, але звѣрята розумѣють его...

Якъ разъ, коли мрачный стовпъ, порушений вѣтромъ, посувавъ ся черезъ дорогу, гнѣдый ненадѣйно зробивъ скокъ на передъ. Мы оба, сидячи на возѣ, попадали въ задъ и колибъ Нѣль Кай не бувъ ухопивъ за поводы, то кѣнь бувъ бы безперечно сполошивъ ся и тѣлько зъ останками вѣзка упинивъ ся на своимъ обѣстю. Тымчасомъ удадо ся повстримати гнѣдого и дальше досыть правильно, безъ нѣякого небезпеченства, продолжали мы вѣзду до цеголнѣ. Дошь льявъ ся якъ зъ коновки и темнота була така велика, що бѣлый кладовищный муръ выдавъ ся менѣ чорнымъ, коли мы его минали.

Якъ разъ, коли мы збочували около цеголнѣ и уже минали довгій муръ, якась сова перелетѣла зъ глухимъ переймающимъ крикомъ по-надъ нашими головами, и въ тѣй-же таки хвили станувъ зновъ гнѣдый и то такъ напрасно, що мы оба мало що не повыпадали зъ вѣзка.

— Иисусе Христе, що се? — крикнувъ Нѣль Кай, пѣрвавъ мене одною рукою за рамя, а другою показавъ передъ себе.

Я звернувъ свои очи на вказане мѣсце. Въ воздухѣ засѣяло, заблыснуло, замиготѣло; здавалось, що се свѣтло мѣсяця, а радше велика ясна брыла свѣтла выливала ся зъ побѣчного забудованя близко цеголиѣ. Опѣсля свѣтло збирало ся на ново въ воздухѣ и упало неначе яка бѣла, ясна, блыстяча пляма якъ разъ на муръ кладовища. Скорше чимъ я се розповѣсти могу, поблѣшала ся пляма и заняла широку, имлистою свѣтлою поволокою покрыту просторонь, въ котрой серединѣ стоявъ неясно и на пѣвъ розпливаючись въ воздухѣ... кѣстнякъ коня.

Нѣль Кай вытрѣщивъ очи на зъявище. Пляма стягнулась зновъ назадъ, ставала ся меншою, яснѣйшою, еще бѣльше блыстячою, и теперь представивъ ся кѣстнякъ такъ wyraдно, що мы могли кожде ребро на нѣмъ почислити. Наразъ кѣстнякъ немовъ-бы скочивъ у воздухѣ; брыла свѣтла щезла и цѣле зъявище утопилось въ попереднѣй темрявѣ. Въ тѣй хвили нашъ гнѣдый зѣрвавъ ся, ставъ то сюды то туды скакати. Я чувъ, якъ зъ-пѣдъ его копытъ котилось камѣне до рова, потѣмъ щось трѣсло.... мы оба, Нѣль Кай и я, лежали въ ровѣ, а вѣзокъ приваливъ насъ майже цѣлкомъ.

— Що сталося? — було мое перше пытанє, коли

мы зновъ на ноги станули и я пересвѣдчивъ ся, що Нѣль Кай та и я зъ цѣлои бѣды выходимо здорово та покальчили ся лишъ незначно на рукахъ.

— Ось маєте! Се-жь бувъ, не при насъ споминаючи, самъ нечистый у власной постати! Се бувъ Шимельмана кѣнь, пане студентъ! — сказавъ Нѣль Кай и выплювавъ останки глины и пѣску, котры дѣстались ему при паданю въ рѣвъ до рта.

— Дурницѣ, Нѣль Кай! — кликнувъ я, удаючи вѣдважного, радъ, що я не самъ. — Ходѣмъ тамъ до побѣчного будынку, зъ-вѣдки виходить свѣтло! Перешукаймо цегольню, все мусить прецѣнь дѣятись природнымъ способомъ!

— Вонъ въ той побѣчный будынокъ, пане студентъ?! — крикнувъ Нѣль Кай и подавъ ся одень крскъ въ задъ. — Нѣ, и за пятьсотъ талярѣвъ нѣ! Тамъ повѣсивъ ся на веснѣ парѣбокъ орендара и тамъ нечистѣйше, нѣжь где-инде. Она-жь и вылѣзла зъ-вѣдтамъ, тота проклята шкапа... Боже, змилѣсерди ся надъ нами всѣми!

— А вѣзокъ? — замѣтивъ я, коли Нѣль Кай забиравъ ся вѣдходити.

— Вѣзокъ нехай лежить до завтра рана! — сказавъ Нѣль Кай, не звертаючи нѣ найменшой уваги на свое дорогоценне добро. — Господи помилуй насъ! Небавкомъ не треба менѣ буде бѣльше анѣ вѣзка анѣ коня.... Ось где мѣй вѣзъ по-

хороный! — додавъ .пѣвголосомъ и пустивъ ся просто дорогою въ лѣсъ, въ-вѣдки чути еще було чвалючане гнѣдого, котрый волочучи за собою пѣрвані посторонки, шукавъ тамтуда дороги до дому.

* * *

Другого дня дувъ сильный вѣтеръ и льявъ ся дощъ. Допера, коли смеркалось, мѡгъ я пѡйти до Нѣля Кая, щобы побачити, якъ вѡнъ ся мае и чи гнѣдый дѡставъ ся якъ слѣдъ до стайнѣ.

Я ишовъ черезъ малый огородецъ, где чорнй рожѣ мало що не померзли на слотѣ, и ступивъ въ мале парканомъ обведе не обѡйсте. Тутъ лежавъ васагъ зъ поломанымъ поденкомъ и пукненымъ дишлемъ. Гнѣдый стоявъ при жолобѣ и ржавъ немовъ ждучи на пашу, але не бувъ анѣ мыгый анѣ чесаный. Торба мокра, що ажъ капала зъ неи вода, лежала на серединѣ обѡйстя, а хатнй дверь були на диво чомусь зачиненй.

Я потиснувъ за клямку и увѡйшовъ до малого камянными плитами выложеного передпокоюку. Тутъ не було нѣкого! Я увѡйшовъ и вступивъ до свѣтлицѣ. Шибы у вѡкнахъ, оправленй оловомъ и пожовкль вѡдъ сонѣшого жару, слабо тѡлько и млаво перепускали денне свѣтло. Шуфляды вѡдъ комоды были повытяганй, рѣчи, що въ нихъ знаходили ся, порозкиданй по крѣслахъ и лавкахъ, а на червоно-помальованѡмъ столѣ лежали грошѣ

и купа старыхъ замашеныхъ банкнотѣвъ. На боцѣ побачивъ я великій аркушь бѣлого паперу и перо, а дальше слоичокъ, въ котрѣмъ находилась змачачана въ чорнилѣ губка. Се все указувало, що Нѣль Кай бувъ занятый писанѣмъ, працею для него цѣлкомъ надзвычайною.

Непорядокъ въ комнатѣ бувъ доводомъ, що тутъ чимось надзвычайнымъ пахло. Я зѣгнувъ ся надъ аркушемъ паперу и вѣдчитавъ слѣдующій въ грубахъ, невправленыхъ чертахъ написані слова:

— Колибъ я случайно померъ, дарую Гелебескѣй касѣ бѣдныхъ двѣста дѣтей, котрі мають подѣлитись Отцемъ духовнымъ....

Дальше видко не бувъ годенъ писати. Слово „дѣтей“ було бѣльше разѣвъ перечеркнене, а мѣсто того надъ нимъ щось дописане, що имовѣрно мало значити „талярѣвъ“, однакъ розплылось въ великого „жида“. Чи причиною того „жида“ бувъ бракъ вправы чи може фляшка зъ горѣвкою, котра стояла до половины выпорожнена на столѣ, сего не мѣгъ я дослѣдити. Се знаю на певно, що мене огорнула якась неясна тревога, що Нѣль Кай або уже вѣдобравъ собѣ житѣ, або хоче собѣ вѣдобрати. Я почувъ тому не мало полекшѣ, коли поминувши кучу безрогѣвъ и прочі будынки, що стояли зѣ заду дому, побачивъ его низше надъ самымъ берегомъ. Тутъ вѣнъ стоявъ зѣ заложеными навхрестъ руками, обернений плечима до

мене, и потупивъ очи недвижимо до пѣвночи, немовь-бы выглядавъ зъ далекои далечины зближающей ся корабель.

Я подавъ ему руку. Вѣнъ стиснувъ съ, не спытавши ся мене, якъ менѣ поводити ся, ба не сказавши менѣ навѣтъ „добрый вечѣръ!“ и удавъ ся потѣмъ зъ похиленою головою и дивно тупымъ выразомъ на лица до своєї хаты. Я пѣйшовъ за нимъ и такимъ чиномъ вступили мы рѣвночасно оба въ комнату.

— Я хотѣвъ зъ вами про зломаный дишель та поторощений васагъ говорити! — почавъ я.

— Дякую, не потреба! — сказавъ вѣнъ и пѣднѣсь фляшку до усть.

— Адже-жь потреба, Нѣль Кай! — вѣдповѣвъ я. — Я прецѣвъ настававъ на тоє, щобы мы тою дорогою вѣхали...

— Такъ, однакъ я поводити конемъ! — вѣдповѣвъ вѣнъ и вѣдсунувъ вѣдъ себе малу суму грошей, котру я положивъ на столѣ. — Задержѣть-но, пане студентъ, грошѣ для себе! Вы будете ихъ бѣльше потребувати, нѣжь я!

— Слушайте-но, Нѣль Кай! — сказавъ я и щобъ таки заразъ приступити до рѣчи, взявъ въ руки лежачій на столѣ документъ. — Скажѣть менѣ зъ ласки своєї, чей-же вы не думаете умирати? Що се вы такого тутъ пописовали?

— Се єсть мѡй „тестимоніюмъ!“ — вѡдно-
вѣвъ вѡнъ, вѡдбираючи менѣ єго лагѡдно зъ руки.

— Тестаментъ, хотѣли вы сказати! — по-
правивъ я єго.

— Ну, нехай єго и такъ звать! — одвѣтивъ
вѡнъ трохи подраженный. — Я почавъ бувъ нынѣ
зъ-рава мѡй тестимоніюмъ укладати, однакъ оно
не ишло якъ слѣдъ. Тогда пѡйшовъ я на другу
сторону до вдовицѣ Оля Ганзена. Она сказала
менѣ, що папѣръ мусить бути вѡдповѣдно накле-
мованный и що все тоє мусить менѣ зробити про-
кураторъ. Я такъ и пѡславъ по него...

— Алежъ, Нѣль Кай, — крикнувъ я на не-
го — якъ вы вѣ такій дурній рѣчи можете вѣ-
рити! Мы прецѣнь оба бачили того коня чи що
оно таке тамъ було, и если оно щось має значити,
то хибанъ менѣ такъ само умирати, якъ и вамъ!

Вѡнъ поглянувъ на мене якось непевнымъ
окомъ и налявъ собѣ горѣвки.

— Нѣ, вы не належите до нашої громады,
паве студентъ! — сказавъ. — Се вѡдносить ся
лишень до людей зъ громады Гелѣбекъ. За два
дни поѣду я до пѡвночи, тамъ за Олемъ Ганзеномъ!

Я почавъ еще разъ єго переконувати, але на-
разъ зъявилась вѣ дверехъ мала, груба, добре
живлена постать, зъ червоно-п., кимъ, смѣячимъ

ся лицомъ и зъ великою мапою по́дъ рукою. Се
бувь прокураторъ.

— Ну, вы хотите завчасу розпорядити ва-
шою хатою, Нѣль Кай? — закликавъ вѣнъ до насъ
найвеселѣйшимъ голосомъ въ свѣтѣ. — Такъ, се
подобасъ менѣ! Чоловѣкъ мусить дальше думати
нѣжъ надъ завтрѣшнимъ днемъ, и се есть добре,
все мати въ порядку, бо жите непевне, а смерть
за плечима!

Тутъ прокураторъ зробивъ мѣсце двомъ мо-
лодымъ людамъ, котрѣ видко було такъ и ждали,
щобъ чужимъ майномъ збогатѣти. Опѣсля розло-
живъ вѣнъ мапу на столѣ и заживъ собѣ табаки.

— Нуже, починаймо! — сказавъ, подивив-
шись на мене.

— Такъ, починаймо! — сказавъ Нѣль Кай
беззвучнымъ голосомъ. — Бо жите непевне, а
смерть за плечима!

* * *

На другій день мавъ вѣдбути ся похоронъ
Оля Ганзена. Хоругви висѣли на полушоглахъ,
однѣ при воротахъ у митового, другѣ на човнахъ
при морскѣмъ березѣ. На гдехотрыхъ мѣсцяхъ при
домахъ знакомыхъ и приятелѣвъ, а такожь при
домѣ Нѣль Кая, було розкинене галузе зъ ялицѣ

и зеленого букшпану. Все указувало, що се жалобна хвиля; тільки одно небо не сумовало, бо день бувъ такий соняшній и красный, якъ лише може бути дуньска днина въ жовтни. Комната у помершого не була така велика, щобъ всѣхъ гостей могла помѣстити; тому стояли рыбаки поодинокими купами передъ жалобнымъ домомъ и выжидали, коли прийде черга на нихъ, напiti ся трохи горѣвки и закусити куснемъ хлѣба.

Я прилучивъ ся до нихъ; бо минувшого вечера ватакнено менѣ изъ всѣхъ сторѣнъ недвозначно, що честь вѣддавана помершому збѣльшитъ ся немало присутностію студента на похоронѣ. Я стоявъ въ глубокой задумѣ и приглядавъ ся чорнымъ марамъ, котрѣ поставлено на серединѣ дороги. За хвилию надѣйшовъ и Нѣль Кай. Вѣнъ бувъ незвычайно гарно прибранный, зъ новымъ блестячимъ брылемъ, въ синѣмъ сурдутѣ и червонѣй сорочцѣ; але смертельна блѣдѣсть покрывала его тварь. Нѣмо стиснувъ менѣ и другимъ руку. Опѣсля зайшовъ въ хату, щобъ напitiсь горѣвки.

За малу хвилию урядивъ ся похѣдъ; всѣ ждали лише на Нѣля Кая. Домовину вынесено и уставлено на марахъ. Два бѣлоголові музыканты зъ справдешними жалобными лицами ишли напередъ и грали жалобного марша, котрый бувъ собѣ правда шо сумовитый, але при тѣмъ и потѣшний... Безпосередно за домовиною ишовъ за родиную по-

мершого Нѣль Кай яко другъ и заможный чоловікъ. Дальше ишовъ я, яко почестный гѣсть, коло учителя, а численнѣ рыбаки и мужики творили конецъ походу.

Супокѣбно и повѣльно двигавъ ся похѣдъ на передъ; походови присвѣчували ясны але холоднѣ лучи осѣнного сонця и пригравала музика, выдобуваючи дивнѣ, часами пискливѣ, часами плачучѣ тоны. Вѣдъ часу до часу похѣдъ задержувавъ ся, по части щобъ одныхъ ношакѣвъ заступити другими, по части, якъ я самъ пересвѣдчивъ ся, щобъ вѣддати помершому послѣдну честь. Где дорога була выстелена зеленію и цвѣтами, бувъ се знакъ, що Оль Ганзенъ мавъ тамъ друга.

Домовину уставлено передъ дверми, музыканты заграли якоись гей бы церковной пѣсни и похороннѣ гостѣ, однѣ за другими, заходили въ хату, щобъ помянути усопшого с. е. почастуватись горѣвкою. Чимъ дальше ишовъ похѣдъ, тымъ бѣльше зменшавъ ся сумовитый настрѣй, бо Оль Ганзенъ мавъ богато приятелѣвъ. За кождымъ разомъ, коли мы дѣйшли до прибраното цвѣтами мѣсця, почали музыканты выгравати веселѣйше, розмовы велись голоснѣйше, а келишки зъ горѣвкою кружляли скорѣйше. Нѣль Кай, котрый державъ ся зъ разу за домовиною, приставъ небавомъ до мене. Зъ его лица зникала чимъ разъ бѣльше печаль, котра еще до недавна мучила его, и за

кождымъ разомъ, коли потягнувъ зъ фляшки, скавъ мене сильно за руку и показувавъ на домовину.

— Вѣнъ бувъ мѡй другъ, пане студентъ! — говоривъ зъ чимъ разъ бѡльшимъ притискомъ.

Я почувъ не малу полекшу, побачивши бѣлый сыпкѡй пѣсокъ вѣ-округи насъ та дальше Горнбековый гай зъ ясными березами и темными соснами; бо еслибъ дорога була всюды така якъ зъ початку и мешкали всюды приятель помершого, то мы безъ сумнѣву були бы зайшли до Горнбекъ блаженнѣйшими, нѣжъ помершѡй.

Похороны вѡдбулись пѡсля звичаю морякѡвъ. Домовину спущено у землю, проповѣдникъ промовивъ чувствительно до сердець слушателѣвъ, и коли Отець духовный три грудки землѣ кинувъ на домовину и запечатавъ грѡбъ, а побожнѡй вѡдшептували „Отче нашъ“, уважавъ я похоронъ за скѡбченѡй.

Пѡдчасъ цѣлого похоронного обряду приглядавъ ся я потайно Нѣль-Казви. Вѡнъ стоявъ зъ побожно зложенными руками и потупивъ очи передъ себе. Пѡдчасъ проповѣди священника почавъ вѡнъ вымахувати руками и хитати головою, немѡвь-бы не годивъ ся на похвальнѡй слова Отця духовного; вѣ кѡнци, навѣтъ пѡдъ-часъ „Отче нашъ“, чи то забувшись, чи то вѣ розсѣяню, не знявъ капелю-

ха зъ головы. Коли же нарѣдъ забравъ ся опустати кладбище, вѣнъ давъ руками знакъ, щобы всѣ задержали ся, и поспѣшивъ не дуже певными кроками на дошку, котру укладено надъ гробомъ.

— Прочъ зъ послѣднею дошкою! — крикнувъ вѣнъ и вѣдкнувъ еъ ногою.

Настало загальне зачудоване. Присутнїй поставали близко коло гроба и дивились въ яму, не знаючи, що сталося. Наразъ збравъ вѣнъ брыль зъ головы и простягнувъ руку...

— Такъ, и отъ лежишь тутъ ты, Оль Ганзенъ! — заговоривъ. — Ты бувъ моимъ другомъ! Але се тобѣ така заплата за тоє, що ты не тримавъ ся звыклои дороги и не пливъ по-при земляный клинъ...

Тутъ вѣнъ замовкъ на хвилину, немовъ шукавъ слѣвъ.

— Ты бувъ моимъ другомъ, Оль Ганзенъ! — почавъ дальше. — Такъ, я се кажу, ты бувъ моимъ другомъ! Але ты бувъ великимъ грѣшникомъ передъ Богомъ и передъ людьми! Се я знаю лучше вѣдъ...

Бесѣда Нѣль Кая дѣзнала тутъ трохи напрасного кѣнца. Накопана земля розѣйшлася пѣдъ єго ногами и зъ глухимъ гуркотомъ рунувъ вѣнъ у

гробъ. Зѣбрана громада перелякана пѣдняла крикъ; люде прибѣгли и вытягнули его въ гору.

* * *

Другого дня выйшовъ я зновъ, вѣдвѣдати Нѣль Кая. Вѣнь лежавъ въ дѣжку и мавъ голову обвязану хусткою; бо при паданю до гробу розбивъ собѣ сильно на домовинѣ нѣсь. На его твари вѣдбивались надзвычайный супокѣй и лагѣднѣсть, може бути зъ причины, що носивъ ся зъ гадками о смерти, а може и зъ сорому, що такъ дивно заховувавъ ся на Горнбековѣмъ кладовищи. Вѣнь говоривъ о всѣмъ дуже умно и мудро; однакъ то не выходило ему зъ головы, що сей день бувъ его послѣднимъ днемъ и що передъ пѣвночю умре.

Дарма силувавъ ся я ему довести, що такіи знаки суть безъ найменшого значеня и не ворожать нѣчого; дарма старавъ ся я розтолкувати зъявище науково-природными причинами, що зрештою не було менѣ такъ легко, позаякъ я самъ не понимаюа тои цѣлои справы; дарма представлявъ я, що се було свѣтло, котре выдобувалось случайно зъ цегольної печи, що се бувъ туманный образъ, котрый вытворивъ ся зъ мраки, що се було лише домане ся свѣтла.

— Вольно вамъ вѣрити або нѣ; я знаю свое! — вѣдповѣдавъ Нѣль Кай на всѣ такіе розумованя.

По обѣдѣ вѣдвѣдавъ я его зновъ. Вѣнь вставъ и бувъ одягнений; однакъ выглядавъ такъ, немовъ-бы не мавъ нѣгде супокою. Вѣнь ходивъ изъ стайнѣ до комнаты, а зъ комнаты до малого огородца надъ берегомъ, а навѣтъ тутъ пересѣдавъ зъ одной лавки на другу, немовъ-бы его власна тѣнь переслѣдувала его. Въ кѣнци вернувъ до хаты, сѣвъ на лавцѣ при печи и заграбавъ лице въ руки.

Тымъ часомъ стало смеркати ся. Такъ сидѣвъ вѣнь, не зважаючи цѣлкомъ на мои ширіе рады и упомненя; сидѣвъ байдужно на все, що коло него дѣялось, и лише вѣдъ часу до часу споглядавъ на зеленый Боригольмскій годинникъ и зѣтхавъ важко. Темнота ставала чимъ разъ бѣльша, а вѣнь сидѣвъ и не рушивъ ся.

Наразъ, коли годинникъ выбивъ сему, поднявъ ся вѣнь зъ мѣся...

— Пане студентъ, — сказавъ — мали бы вы охоту, пойти зѣ мною до Отця духовного?

— А чому-жь бы нѣ? Зѣ найбѣльшою охотою, Нѣль Каю! — вѣдповѣвъ я, утѣшенный, що его думки взяли иншій оборотъ, однакъ потрохи заклопотаный, що дорога туды була далека.

— Тожъ ходѣмо! — сказавъ вѣнь и взявъ брыль до рукъ.

Мы вышли на улицу. Я хотѣвъ ити на право.

— Нѣ! — сказавъ Нѣль Кай. — Найлучше буде, если я поговорю зъ тымъ Отцемъ духовнымъ, що мешкае въ Гельзингеръ.

Було очевидно, що вто поведене на кладовищи лежало ему тяжкимъ каменемъ на серци. Мы поминули дорогу до Альсгарде и пѣшли черезъ мѣсть коло млына. Коли мы переходили коло „Збанковой гостинницѣ“, молодїи рыбаки, що стояли передъ вѣкнами, смѣяли ся зъ мого товариша. Нѣль Кай вѣдвернувъ голову въ противну сторону и не казалъ нѣ слова. Зъ-вѣльна, оденъ до другого не вѣдзываютисъ, ишли мы головною улицею Гелебека и прибули до мѣсца, где одна стежка збочуе на лѣво черезъ лѣсъ. Тутъ станувъ Нѣль Кай, немовъ боровъ ся зъ собою..

— Идѣмъ найкоротшою дорогою! — сказавъ надумавшись и запаливъ малу лїхтарню, котру вытягнувъ зъ-пѣдъ куртки.

Зъ-вѣльна и обережно ступали мы вздовжь става дорогою, нерѣдко пошпотнувшись на корѣню деревъ, и за кождымъ разомъ, коли свѣтло лїхтарнѣ падало на бѣлый пенъ котрой березы, бачивъ я, якъ Нѣль Кай глядѣвъ на ню трусливо. Въ кѣнци дѣйшли мы до муру вѣдъ кладовища, где вузка стежка вела межи ялицями ажъ до головної дороги при цегольнѣ. Тутъ згасивъ Нѣль Кай лїхтарню...

— Тутъ було тото! — сказавъ коротко.

— Такъ! — відповѣвъ я и оглянувъ ся.

Въ хвили, коли я вымовивъ се слово, зъ побочного будынку не-мовъ зъ якого зеркала выдобувъ ся свѣтловый лучъ и понѣсь ся передъ нашими очима прямо по-надъ дорогу. Бѣла, искриста, мовъ колѣсце округла пляма оказала ся на мурѣ кладовища, а въ серодинѣ стоявъ... не Шимельмана кôнь, але високоногій бузьокъ зъ жабою въ дзюбѣ!

Се сталося такъ напрасно и несподѣвано и выглядало такъ смѣшно и пересадно, що я выбухнувъ смѣхомъ, не зважаючи на Нѣль Кая, котрый зъ переляку опустивъ лїхтарню.

— Сежь прецѣнь „laterna magica!“ — крикнувъ я и потягнувъ его за собою до будынку. — Ходѣть-но, Нѣль Кай, у хату; тамъ переконаєтесь, що все дѣсь природнымъ способомъ!

Рѣчь малась дѣйсно такъ, якъ я казавъ. Въ домѣ забавляли ся дѣти арендара тымъ, що кидали за помочію свѣтла черезъ дѣру въ дверехъ магїчвій зеркальній образы на бѣлый кладовищный муръ. По точнôй розвѣдцѣ показало ся, що дѣти чинили се тогды, коли люде переходили дорогою, и що то именно они були головною причиною нашої пригоди въ пятницю.

— Чи еще и теперь ити намъ до Отця духовного? — спытавъ я, коли мы зновъ выйшли на улицю.

— Нѣ, бо менѣ видить ся, що цѣлу тоту справу можна еще трохи вѣдложити! — вѣдповѣвъ Нѣль Кай зѣ дивнымъ хитрымъ усмѣхомъ. — Але если-бъ вы, пане студентъ, хотѣли пѣйти до „Збанковой гостинницѣ“ и напити ся пуншту зѣ яйцами, то я приставѣ бы зѣ охотою на тое...

* * *

— Ну, отъ-же се буда „laterna magica“! — тягнувъ дальше Нѣль Кай, коли мы вѣ приятной гостинници сидѣли, завели дружну розмову и вѣнъ зѣ мною вѣ стаканъ ударивъ. — Ну, и хтожь мѣгъ бы бувъ се збагнути? Таку лихтарню вы, пане студентъ, могли бы менѣ купити вѣ Копенгагъ; але она мусѣла бы бути зѣ Шимельмановымъ конемъ, бо вѣ грѣбъ я чи сякъ чи такъ доставѣ ся!...

* * *

Нѣль Кай не вѣздить бѣльше зѣ своимъ гнѣдымъ межи Гелебекъ а Гелзінгеръ. Вѣнъ вже давно поѣхавъ „идѣ пѣвночи“ окремѣшною почтою, котра по насѣ всѣхъ приѣде и „тамтуды“ насѣ забере.

Чи бачивъ вѣнъ передѣ своєю смертю Шимельманового коня, не мѣгъ я нѣколи довѣдатись.

За тоє найшло ся по єго смерти правосильне „тестимоніюмъ“ на папери належито остемпльованомъ, въ котрѣмъ убогимъ дѣтямъ зъ Гелебекъ було записано двѣста талярѣвъ.

О причинѣ сеи щедрости ходили довшій часъ зъ устъ до устъ найрозличнѣйшій поголоски. Гдекотрї натякували, мовь-бы вѣнь передъ смертію звѣривъ ся Отцю духовному, що одного разу найшовъ зъ Оль Гавзеномъ въ кам'яномъ горбку Шимельманового коня мошонку зъ талярами, котру хтось тамъ сховавъ. Се могло не одно пояснити, що въ поведеню Нѣль Кая підчасъ злочасныхъ дѣвъ казало ся бути загадочнымъ...

Чернівцѣ 22. марта 1394.

Бібліотека для рускои молодежи
пѳдъ редакцією Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXV.

Томъ LX.

Рѳкъ IX.

ПАНИЧЬ ЛЕОНИДЬ.

Образъ зъ недавнаго жита написавъ
ДАНИЛО МЛАКА.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Миревича.

1902.

Право передруку або перекладу застерігає собі редакція.

I.

Що оповѣдаю, не дуже давно дѣялось; але потекло вѣдъ того часу не мало воды нашимъ старымъ и синимъ Прутомъ до Чорного моря. Замовчу, где то дѣялось; не двигну тымъ цѣкавѣсть шановного читателя. Въ кождѣй закутинѣ сего свѣта находять ся нездорові выростки рода людского; вже вѣдъ природы имъ судилось, становити плюгавый матеріалъ людского соціального гною. Читатели однаково, где то все дѣялось; менѣ же вѣдродно буде, если я его симъ творомъ забавлю, е-му не одну гибельну пропасть людского серця вѣдкрыю, его зѣ погаными слѣдами схибленого житя ознакомлю.

Всѣ особы, якѣ я наводжу, типичні и правдиві. Где люде живутъ, где такъ звана пѣвѣинтелигенція заразливѣ слабости выквочує, все обгортає мовъ той полипъ своими довгими и шкѣдливими раменами, тамъ вкореняєсь заздалегѣдъ цѣлковитый морально-нравственный упадокъ и заглада тыхъ пропащихъ осѣбъ. Въ тѣмъ оповѣданю розвиваєсь плюгавый образъ, але всѣ его краски щирѣ, правдивѣ; деморализація, якъ ржа зелѣзо, якъ ракъ тѣло, точила немилостиво всѣ версты

суспѣльности, почавши вѣдѣ благородѣ до подпанковѣ и ажѣ до послѣднихѣ посѣпакѣ и двѣрскихѣ ненасытныхѣ дармоѣдовѣ-трутѣвѣ. Кожда нулѣ думала тогды, що единица до неѣ граючись прилучить ся и она двигнесь до надзвычайной вартости; але та значна единица находилась въ жидѣвскѣй кишени, зѣ котрой годѣ було ѣй добутись, и нулѣ нуллею на вѣки лишалась; не помагали въ крайнѣй бѣдѣ нѣ плачь нѣ проклоны, котивъ ся камѣнь зѣ горы у долину, не здужавъ-бы его сперти въ шаленѣмѣ покотѣ и самѣ Гераклеѣ.

Имена героѣвѣ и женѣ перемѣнивѣ авторѣ, якѣ ему подобалось. Въ тѣмѣ краю, где наша трагикомедѣ вѣдгрывалась, закорѣнилась тогды нова манѣя, новородженымѣ, особливо паньскимѣ дѣтямѣ надавати при крестѣ якѣсь дивнѣй поганьскѣй имена, про якѣ и звѣсточки не було въ стародавнихѣ метрикахѣ; священникѣ записувати ихѣ не хотѣвъ кажучи, що они поганьскѣй. Тогды и собакѣ не звано Сивками, Тарками и Лисками, але Аполями, Гекторами и Черонами.

* * *

Головнѣй богатырь нашого оповѣданя звавѣ ся паномѣ Олимпѣемѣ. Бувѣ вѣнѣ старого шляхокоро роду, але жидѣ за то шляхоцтво и крейцара не дававѣ. Се однакѣ не журило пана Олимпѣя;

вѣнъ одно лишь знавъ, що панъ паномъ, а Иванъ Ивановъ, и що паньскими жилами не така кровь протѣкає, якъ у простого хлѣбороба, нервы паньского носа назначенъ зъ поковѣрку лишь для перфумѣвъ, а панскій жолудокъ сотвореный лишь для ласощѣвъ и чужихъ винъ, паньска могила не така якъ мужикова, на паньскѣмъ надгробнику блищить золота надпись, а мѣсце простодюдина указує хйба лишь камѣнна плита або смиреннѣй хрестъ дубовый.

Здавалось, що панъ Олимпій проживъ зъ роду здорову половину сотнѣ рокѣвъ. Колись проживавъ вѣнъ на дѣдизни якъ той туръ у горахъ въ гараздахъ и достаткахъ. Якъ тѣ образы и виды въ калейдоскопѣ, такъ мѣняєсь наше чоловѣче жите по щасливыхъ дняхъ: по нечуванѣй марнотратѣ настали клопотливѣ злиднѣ. Трудно було и панови Олимпієви вѣдъ цѣлковитой заглады вымотатись. Изъ всѣхъ сторѣнъ такъ туго обенувавъ его той хитрый народъ Израила, що зъ вѣтцѣвского маєтку лишились ему лишь вѣдкравки; на правднѣй земли осѣвъ ся, мовъ кѣгтями пришпиливъ ся панъ Ицко Бдельштайнъ; нѣ вода нѣ грѣмъ бѣльше его зъ мѣсця не порушить.

Якъ-же оно сталося? Одной красной днини прибула въ село якась комисія, а зъ нею купцѣвъ въ кафтанахъ и патинкахъ ласка Божа; а коли сонечко зъ полудня хилилось, то вже двѣрзъ зъ полями,

ланами и лѣсами не бувъ бѣльше власностію пана Олимпія, але пана пропинатора Ицка и ѿго жены панѣ Рухлѣ. Таке неслыхане лихо, таке безголове не було першиною у тѣмъ Богомъ забутѣмъ краю; тому намъ и не дивуватись, що густі лѣсы и пралѣсы, обширні поля и просторі полонины черезъ недбалство властителѣвъ зъ-часта переходили въ чужі руки, а автохтонамъ-первѣснымъ дѣдичамъ лишилась хиба одна сумна споминка бувшой своеволѣ, панованя и злопамятної буйности тыхъ шкѣдливыхъ ознакъ нашого шляхоцтва. Що оповѣдаю, давно дѣялось, але сумными наслѣдками не стала наша шляхта до сегодня умнѣйшою; що дня читаємо, що сей або той дѣдичь присилованъ бувъ свою дѣдизну сему або тому жидови за довги у вѣчність передати. Здае ся, що Господь Богъ всѣмъ панамъ розумъ одобравъ и що ихъ очайдушнихъ стогонѣвъ чути не хоче: чи се справедливо, що, где мы разъ панами були, теперь проворный нарѣдъ Израеля пануе?

Бийте ся въ груди вы, що всего лиха и безладу виною! Вѣдъ вашой буйности, вѣдъ вашого панованя и своеволѣ осталась лишь одна мила згадка; на вѣки минулись тѣ часы, коли розпирались всѣ боки! Выбачайте, тѣ часы бѣльше не вернуть ся!

Жалко и горесно стало пану Олимпію! Ставъ вѣнъ жебракомъ на земли своихъ прадѣдѣвъ; а

щобъ не бачити свого цѣлковитого знищеня, не бачити, якъ чужій плуги вѣтцѣвскі ланы орють, чужій косарѣ цвѣтучими сѣножататами звивають ся, щобъ не чути удару топора у темныхъ поконвѣчныхъ лѣсахъ, то вѣнъ зъ тяжкимъ сердцемъ и болочою згадкою по минучихъ избыобильныхъ розкошахъ оставивъ село и оперъ ся ажъ межи бѣлыми мурами головного мѣста того краю.

Тутъ въ городѣ мешкавъ вѣнъ въ славнѣмъ готелю „пѣдъ когутикомъ“ и плативъ за комнату мѣсячно ажъ 2 здр... Отъ, бувъ-бы я щось важного и забуду: Панъ Олимпій на вѣки не женивъ ся! Бувъ вѣнъ зъ роду женилюбомъ, вѣнъ того цвѣту нѣволи не страхавъ ся; але щобъ свое жите женою якъ ярмомъ неводити, се ему и на умъ не приходило.

— Жена тягаромъ мужа! — думавъ вѣнъ собѣ. — Я и безъ неи обйду ся!... Для женъ я на тѣмъ свѣтѣ живъ и не оденъ золотый оболъ на ихъ олтарь положивъ...

Где-жь стоявъ той велебный готель „пѣдъ когутикомъ“? У осередку, въ самѣй матцѣ просторого жидѣвского кагалу. Бувъ то стародавний, похилый, занедбанный дѣмъ; цѣлый свѣтъ звавъ его „пѣдъ когутикомъ“. Подвѣре того готелю було переповнене всякою нехарею и гноємъ; бляшанный когутикъ, що гордо украшавъ вершокъ крѣвлѣ того дому, неразъ зъ замороки горѣ ногами обертавъ

ся, мабуть не мѡгъ знести того нездорового воздуха, того пекельного смроду, котрый зъ дому оркуса мовь тиміянъ зъ кадила до облакъ вносивь ся.

Тутъ пѡдъ числомъ 4. проживавъ вѡдъ часу до часу панъ Олимпій, котрый и до нищеты и до недостатку зъ-вѡльна приывавъ. Вѡдай ему въ зоряхъ написано було, межи жидовою, котра его знишила, свѡй ледачій вѡкъ безраднѡ доживати. Чому-же вѡнъ на самѡмъ осередку Израиля освѡвъ ся, се було не для одного трудною загадкою. Мабуть и тому, що мѡсячно лишъ 2 злр. за ту нужденну комнату плативъ, бо часто въ его мѡшокъ и зломаный крейцаръ не вертѡвъ ся. Тутъ вѡнъ собѡ межи чотырма брудными стѡнами якъ циганьскій князь проживавъ: не безпокоивъ его нѡ монотонный галась тальмудистѡвъ, що своимъ незноснымъ зовомъ зъ близкой синагоги до обуреня ухо разили, не покоила его сварня нехарныхъ жидѡвокъ, що гусьми и всякимъ лахматемъ торгували.

До той превражои комнаты, до числа четвертого, трудно було прилично дѡйти. О хѡднику въ те время и самъ панъ бурмистръ не снивъ, зъ подобными мрѡями и не носивъ ся. Всяка нехарь, смѡте и брудъ громадились передъ порогомъ той велебной комнаты и забивали мовь обухомъ всѡ чоловѡчій нервы, хочъ у не однихъ такій грубій були якъ той воловѡдъ.

Проминула погана болотиста осѣнь, пришла люта зима, загуло и то чортѣвске неприходиме болото. Тогда бувъ и людскій приступъ до той триклятой комнаты. Зъ цѣквости заглянѣмо въ еи середину. У дверехъ виднѣлась здорова розко-либина, черезъ котру можъ було заглянути, всѣ мастки пана Олимпія до послѣдней вещи побачити.

Того дня бувъ на дворѣ трѣскачій морозъ. Въ комнатѣ на похилѣмъ столѣ догорювала у кривѣмъ мосяжнѣмъ лѣхтарику жидѣвска лосва свѣчка; гнѣтъ подавъ ся на бѣкъ и пожиравъ стоплений лѣй такъ голодно, якъ чортъ грѣшнѣ душѣ. У грубѣ догорювали вохкѣ яловѣ трѣски и вербовый хворостъ; на жару такъ вѣнъ ужасно скигльавъ, що тобѣ мимоволѣ причувались зойки и писки за-клятыхъ душъ у кромѣшнѣмъ пеклѣ. Мимо огню дарма було душу загрѣти; тѣломъ дрожъ пробѣ-гавъ, а зубы скреготѣли. Панъ Олимпій щось зъ собою бурмотѣвъ, пара зъ устѣ клубами носилась. Вѣнъ, безнастанно теръ свой сухѣ руки, хухаючи у заклыкѣ кулаки, и ходивъ комнатою вздовжъ и поперекъ, думавъ бы чоловікѣ, що вѣнъ якус задану кару збувае.

— Нѣчо! — думая собѣ не хочачи. — Тамъ на сѣверѣ близко бѣгуна еще гѣршѣ морозы и студень!

Разомъ побачивши на столѣ статочну фляци-ну, калатнувъ собѣ зъ неи добрый стаканъ нежур-

ницѣ и почавъ знова свою избу нетерпеливо мѣрять, забуваючи на хвилию на фатальну ситуацію.

Якій-же бувъ маблярь пана Олимпія? Скромный, нѣкому нездалий. Коло грубы стояло деревяне, розтороченымъ старымъ коверцемъ поврите лѣжка. Чи були въ нѣмъ подушки, колдра та матраць, трудно було добачити; здає ся, що вся постѣль на сухоты болѣла. Ольхові ноги того лѣжка такъ спорохнѣли, що зъ нихъ ажъ червоточина сыпалась; по политурѣ и знаку не лишилось, до вѣдѣ, що на тѣмъ лѣжку не оденъ кривнякъ пана Олимпія на сей свѣтъ родивъ ся. По широкихъ звязахъ и скалубинахъ сего стародавнього мобиляру пробивалась барва, похожа на засохлу закипѣлу кровь людску. По тыхъ закутинахъ вражі блощицѣ такъ надъ мѣру розплодились, що ихъ незносный аромат не допускавъ легко дихнути. Дарма було животѣти тымъ поганимъ воздухомъ, але панъ Олимпій такъ до него привыкъ, якъ рыба до воды. Ся сквернь кормилась и товстѣла паньскою кровію, не знала злиднѣвъ и недостатку.

Близицею сего лѣжка була похила софка. Мовъ слабовітый старикъ спиралась она до противной стѣны. Коверецъ, що еи наготу закрывавъ, не бувъ еще занадто зношений, еще виднѣлись мѣсцями червоні гвоздики, сині фіялки; рядочкомъ снувались они, застеляючи бодай въ части брудну, харкотиною замурзану пѣдлогу.

Въ кутъ виднѣвъ ся стародавний ясеновый стѣлъ; не знати, чи вѣнъ стѣну, чи стѣна немѣч-ного калѣку пѣдирада. На нѣмъ стоявъ дѣхтари-къ, въ котрѣмъ догорювала лѣва свѣчка. Однои ноги ему недоставало; попрощалась она зъ свѣ-томъ два роки тому назадъ, коли панъ Олимпій зъ паномъ Партеніемъ покумались и вѣнъ гараз-денко наклавъ того хмелю въ свѣй черепъ. Коло сего стола виднѣлись два его щирі товаришѣ-трабанты, два задумчиво до него споглядаючі крѣсла. Они до каждого гостя своимъ дѣравымъ рипсомъ таемничо промовляли „noli me tangere“, бо познакомишь ся зъ законами безсмертного Ню-тина, переконаешь ся, що въ воздухѣ може хита лишь ангель або птиця удержати ся.

На столѣ, якъ вже згадано, блищала гарна шлифована фляшка. Ёи довгу лебедеву шию давно часъ выщербивъ; въ нѣй хоронивъ панъ Олимпій жита дорогій елексиръ, по хлопски горѣвкою про-званный, щобъ вѣдъ часу до часу одну собѣ ка-латнути и кровь загрѣти, котра колись въ его жилахъ окропомъ кипѣла, але теперъ на его жаль тяжкій, ледомъ пристыгла и штучнымъ способомъ розгрѣву потребувала. Буза-жь то и горѣлочка extra fein пѣдъ тымъ когутикомъ! И для пана рабина лѣвшой панъ пропинаторъ не шинкувавъ...

Ясенева шафа безъ дверей, стеляжъ зъ дов-гими и короткими, правыми и кривыми цибухами,

зъ щербатыми люльками, зъ заиржавленими пистолятами и въ чотыри ременѣ плетеными нагайками становили омегу славного мобиляра пана Олимпія. Тусклі шибы одного вѣкна слабо пропускали свѣтло до брудного темного покою.

По стѣнахъ висѣло цѣле задымлене альбумъ хорошихъ и гидкихъ, молодыхъ и старыхъ портретѣвъ сельскаго и мѣщанскаго жѣвнотва, вырѣзаныхъ Богъ знае зъ якихъ иллюстрованыхъ часописей, и кѣлька портретѣвъ его предкѣвъ, бридко выконаныхъ олѣйными фарбами.

Ага, цѣлкомъ забудь я на годинникъ, що на стѣнѣ въ кутику висѣвъ! Бувъ вѣнь улюбленимъ чудовищемъ того часу: каждой години вылазила зъ него зазуля якъ жива тамъ въ зеленѣмъ гаю, кукала лѣтомъ и зимою, не журила ся, що панъ Олимпій зъ студени якъ кленовый листъ дрожавъ; безличныи пендель монотонно свѣй тыкъ-такъ безъ утомы проголошувавъ и заглушувавъ пискъ и крикъ, що зъ сусѣдства прорывавъ ся и перерывавъ гробну тишину, котра избою неразъ ширилась. Часто нападавъ тяжкій сумъ бѣдну зазулю; тоскуючи спускала она у низъ свои замашисті крыла, забувала на довгій часъ свое живе кукане. Було се тогды, коли панъ Олимпій на провинціи проживавъ и не журился, що сталося зъ его любою зазулею-кукошкою.

Хто пана Олимпія побачивъ, той присягнувъ

бы, що єму вже пятьдесятый рочокъ минувъ; але то не сходилось зъ правдою. Въ прадѣдовскѣмъ селѣ, где вѣнъ родивъ ся, жила еще масноязыка моша Горпина; она памятає тѣ гучнѣ хрестины, коли кумы и гостѣ червѣнцями єѣ обдали и токайскимъ виномъ такъ упоили, що она, вертаючи до дому, дорогою собѣ весѣльной выпѣвувала, въ руки плясала и такѣ дивнѣ выкрутасы болотомъ вытинала, що єи мужъ, що гуменнымъ бувъ, руками обѣ полы збивавъ и думавъ, що єго жѣнка збожеволѣла. Стара моша Горпина и сегодня присягла бы, що пану Олимпію на Покрову сорокъ лѣтъ минуло. Те саме доводила чорнымъ на бѣломъ и парохіяльна метрика. Що панъ Олимпій старшимъ здававъ ся, тому не винна пѣ моша нѣ метрика, але самый панъ Олимпій. Гучно и буйно живѣ вѣнъ собѣ на сѣмъ свѣтѣ; знавъ вѣнъ дуже добре, що чоловікъ другій разъ на свѣтѣ не родить ся.

Мертвецке, якъ у муміи жовтаве, морщинами покрыте лице тебе страхомъ наповняло, набряклый носикъ мовъ козачій кармазинъ горѣвъ, брита борода, пѣдетриженный сторчистый вусокъ лишъ почасти крывъ мясистѣ уста, сивѣ неспокойнѣ очи зъ клѣпающими вѣками, лыса голова зъ рѣдкимъ шпаковатымъ волосомъ, пѣдъ правымъ окомъ ряпава гарна бородавка, згорблена и зхудла постать, тупѣ черты, котрѣ вѣчно мовъ до смѣху стягались, величнѣ бруднѣ фатермердеры, старый сафрановый

шляфрокъ, штруксові панталюны, зелена зъ лыску-
чими гузиками камизелька, на ногахъ сафіянові
домові черевики, въ руцѣ довгій цибухъ зъ фай-
кою... отъ и вѣрна правдива фотографія вѣдъ чола
до нѣгъ пана Олимпія. Такъ выглядавъ вѣнъ май-
же кожного дня, если межи стѣнами своєї избы
проживавъ. Старый цилиндръ зъ позагинаными
крысами, сивый бобрами пѣдбитый контушь, чобо-
ты зъ высокими котурнами доповняли туалету, въ
котру панъ Олимпій всувавъ ся, если треба було въ
важныхъ справахъ межи людьми появили ся, людямъ
показати, що вертитъ ся неборачиско еще межи
живыми.

Чимъ же занимавъ ся вѣнъ? Сю загадку и
старому битому розумови дарма було вѣдгати.
Бувъ вѣнъ для многихъ непонятнымъ, загадочнымъ
сфинксомъ: сегодня появили ся въ городѣ, завтра
зновъ безслѣдно счезне и Богъ знае якими сто-
ронами опре ся. Люде, особливо жѣвки вѣдъ него
сторонили; говорили, що взѣръ его непевный и
пошкодити може. Але мавъ вѣнъ и свѣй кругъ
знаемыхъ, що того взора не страхались, до него
прибували, его о раду-пораду просили. Служащій
его, старый кулявый мошудъ Андрей Циганчукъ,
вѣрна, зайнвентарована спадщина по его отцю, сей
одежь лишь знавъ про всѣ sprawy и вѣдносины
пана Олимпія. Але вѣнъ нѣмый бувъ мовъ той
грѣбъ; хочъ дровъ зъ огнемъ до него прикладай,

мовчавъ якъ та рыба и однимъ словомъ своего пана не зрадить.

Яку службу сповнявъ старый Андрей? Вѣнъ харивъ, на скѣлько дозволяли старіи кости, комнату пана Олимпія, приносивъ обѣдъ чортъ знае зъ якои кухни, старавъ ся, щобъ фляшка зъ покрѣпленемъ порожною не була, сповнявъ службу сторожа, если панъ Олимпій кудысь вѣдѣхавъ, доносивъ ему, хто зъ его знакомыхъ до города прибувъ, рано и вечеръ вѣдѣдувавъ своего пана, пытаючись его, чи не потребуе вѣдъ него якои услуги, и потѣмъ зновъ счезавъ, пропадавъ въ кагалъ жидѣвского гною; вѣнъ носивъ жидамъ воду, рубавъ дрова, чистивъ всяку нехарь, и такъ збувавъ свои нужденніи дни; не наприкрывъ ся и на волосочокъ пану Олимпію, знавъ неборачиско, що часто и въ его кипеняхъ стухлостію пахло. Старый Андрей бувъ для пана Олимпія правою рукою; вѣнъ не разъ его зъ великихъ клопотѣвъ выручавъ.

Отець пана Олимпія бувъ шляхтичемъ дуже маленького гербу, але мимо того лишивъ своему сыну значну частину села Р., такъ може сто фалечь добре обробленого поля, на котрѣмъ росла пшениця у хлопа за висока, родила даръ Божій на причудъ людскій. Букового и смерекового лѣсу, що стеливъ ся убочами гѣрѣ, таки була ласка Божа; було зъ чого латры складати, для покрытя хать драницъ наколоти. Остра пила двоухъ водою гна-

ныхъ трачоекъ могла черезъ цѣле дѣто звиватъ безъ утомы тарахкотѣло тамъ день и нѣчь, и далась пила въ само сердце грубыхъ пнѣвъ, ровыхъ десять паръ сивыхъ круторогихъ волъ везло до недалекого города тертицѣ, опѣлки, (сы и латы, а шафарь вертавъ завсѣгды зѣ грошъ домѣвъ и здававъ рахунокъ.

Межи обширными густыми садами бѣлѣвъ паньскій дворець, на майданѣ стоявъ фільварокъ потрѣбными будынками, въ колешняхъ стояли дами кованіи скарбовіи возы, санѣ, плуги и боръ запасы хлѣба биткомъ лежали въ стодолахъ. сѣножати пѣдъ дѣсомъ въ пасѣцѣ старій сѣчникъ Илько кожного року мѣдъ бочками рявъ, а вѣскъ въ круги, великій якъ возовіи кса, топивъ. Отъ було того маєтку ласка Бо при розумнѣй, здоровѣй господарцѣ стало бы б и правнукамъ.

Молодой паничь Олимпій небавкомъ по сати свого вѣтця такъ розбрыкавъ ся, такъ зѣ-панѣ проживавъ, що дарма було буйному коневіи вѣднѣи уздечки дѣбрати; подорожь въ чужій крѣ забавы, ловы, бенкеты, безстыднѣи гулянки и чортомъ выдуманный вражій газардѣ спадщ вѣтцѣвску такъ немилостиво обскубли, такъ долого обстригли, що не лишилось нѣ пѣря на кцѣ, нѣ вовны на овечцѣ. Отъ промарнувавъ, тративъ панъ Олимпій все, зѣйшовъ якъ то каж

на печену редьку. На дѣдизнѣ его батька твердо закорѣнивъ ся жидь-посесоръ и газдувавъ, що лишъ голі пни мѣсце означали, где разъ густый лѣсокъ стеливъ ся.

— Зѣ старымъ паномъ и долю въ могилу загреблено! Розпушта и буйнѣсть доводятъ чоловѣка до старечои торбы, до неславы и крайномъ нужды! — говорили собѣ люде.

Дѣзнавъ паничъ Олимпій страты, бо не знавъ нѣ схову нѣ спряту; не знавъ нѣ труда нѣ поту, за довги попалась вся его спадщина въ чужі руки. Где разъ цвивъ стародавний патріархальный пробутокъ, скромна и сердечна гостиннѣсть, тамъ теперь другі порядки зароились... хорони Господи водъ такихъ кожду хрещену душу! Где паничъ Олимпій щасливо свою молодѣсть проживавъ, тамъ теперь дѣтвора пана Ицка чи Сруля пыльно выводитъ ся. Правою рукою пана дѣдича Ицка бувъ тогда панъ двѣрникъ, а въ доминіи робивъ все егомосць панъ мандаторъ, чого лишъ дѣдичъ забажавъ. Бѣдный мужикъ бувъ чорнымъ робомъ черезъ цѣлый свѣй вѣкъ: безъ права, безъ обороны, минали ему егѣ чорні безталанні дни, оденъ супокѣй находивъ щербатю долею тяжко пригнетеный хлѣборобъ у могилѣ. Така тогда вже була клята доля мужикова: на свѣтъ роди ся, цѣле жите горюй и бѣдуй, а въ кѣнци гинь и умирай! Хвалити Господа, що тѣ злопамятні времена без-

слѣдно проминули, на вѣки провалились въ безодню западню, що той всенародный яремъ безслѣдно сокрушивъ ся!...

Пѣдъ такими сумными обставинами не було нѣ селѣ бѣльше прожитку для велебного панича Олимпія. На далекихъ кривныхъ и знакомыхъ не мѣгъ вѣнъ спускати ся; его товаришѣ, котрї зъ нимъ за добрыхъ часѣвъ буйно и безжурно проживали, теперъ вѣдъ него вѣдцурались, вѣдъ него якъ вѣдъ тяжкой заразы вѣдвертались, о нимъ и чути не хотѣли. Въ крайнѣй нуждѣ и нищетѣ ставъ вѣнъ чужимъ чоловѣкомъ межи знакомыми, самотною билиною середъ глухого безлюдного степу. Въ такѣмъ клопотѣ попрощавъ ся вѣнъ зъ селомъ, где родивъ ся, а перенѣсь ся зъ остатками своѣго маекку, що жиды ему зъ ласки великодушно оставили, въ городъ, где провадивъ жите загадочне. Часами сидѣвъ вѣнъ цѣлыми добами въ своѣй комѣрцѣ якъ той щиголь въ клѣтцѣ, мовъ борсукъ черезъ зиму въ своѣй норѣ; часами зновъ мовъ пѣдъ водою пропадавъ, не лишаючи по собѣ нѣ слѣду нѣ слуху. Хиба лишъ оденъ Андрій обѣ тѣмъ знавъ, але зъ него и огнемъ слова не добутись.

— Не знаю! — конецъ его бесѣдѣ.

Зъ ходачковою збѣднѣлою шляхтою, зъ людьми подѣбного сорта, якъ зъ економами, писарчуками и др., сходявъ ся вѣнъ часто. Люде такого

сословя не рѣдко его вѣдѣвали; але про якї справы, про якї орудки они радили, про се трудно було якусь правду довѣдатись.

Не вѣ однакъ зъ молодшихъ панкѣвъ, особливо тѣ, котрї гойнымъ житемъ и картами до его скоршого упадку причинились, цурались его знакомства. Въ ихъ компанїи ему не одна нѣчь весело минала, они ему всякї орудки повѣряли и ему за такї услуги все щось въ руки утѣнули, просто не хотѣли его образити поданемъ милостивѣ. Коли отже Олимпїй занюхавъ, що сей або той панокъ до мѣста приѣхавъ, то вѣнъ вже нюхцемъ по готеляхъ доти сотавъ ся, ажъ поки свого не найшовъ; знавъ добре, що его акціи хочъ трохи до горы пѣдскачуть. Сповнявъ вѣнъ панамъ и пѣдпанкамъ всяку службу: сему вышукавъ кухаря, тому зновъ ключницю, отъ бувъ паньскимъ факторомъ. Ночами, коли паны газардували, знавъ вѣнъ дуже добре, где они сходились; бувъ вѣнъ для нихъ неощѣненою цѣтребностїю, наливавъ имъ токайского и шампана, накладавъ турецкїй тютюнъ до ихъ люльокъ, крутивъ имъ цигарета, варивъ для нихъ чай и чорну каву и такъ окрушинами буйства и марнотравства збувавъ свои мрачнї и безраднї дни. Такими и пѣдбнымъ послугами поправлявъ вѣнъ на короткїй часъ свое жалю достойне положене, свою крайну нужду, свою невыхѣдну недолю.

Отъ такъ живъ панъ Олимпій на семь свѣтъ. Неразъ, коли за свои услуги ему добрый грѣшь въ мошонку покотивъ ся, то кортячка збирала его по давному на всѣ заставки разбрыкати ся, а вовка, якъ всѣ здорові знаете, все до лѣса тягне. Кто до марнотравства привыкъ, той того гидкого наклону хиба въ могилѣ позбуде ся.

Ага, еще про оденъ зарѣбокъ пана Олимпія треба згадати. Занимавъ се вѣнъ тымъ хосеннымъ гешефтомъ, котрымъ занимае ся у жидѣвскѣмъ кагалѣ шадхемъ: зводивъ такихъ людей до купы, якихъ злучити и самъ чортъ не збумѣвъ бы. Для старого богача була у него на поготовю на дивовиже хороша дѣвчина, правдива казочна принципзна; для престарѣлой дѣвчины або бридкои маючої вдовы мовъ зъ землѣ выринавъ гарный чепурный козакъ-молодець зъ чорнымъ вусикомъ, гнучкимъ станомъ, зъ очима, котрі до себе женщину мовъ чотырма волами тягнули. Панъ Олимпій бувъ настоящимъ бюромъ для всѣхъ на подруже охочихъ людей, ему не стояли въ дорозѣ нѣ бридкость нѣ погана слава, въ такихъ справахъ бувъ вѣнъ собѣ славнымъ и дуже способнымъ. За свѣй трудъ, за свои заходы побиравъ вѣнъ таксы, які посагъ назначавъ, а коли лучивъ ся ему добрый интересъ, то кѣнчились на якесь время всѣ его злиднѣ и недостатки. На такі зарѣбки мавъ вѣнъ мудру и хитру голову: и самого рабина за поясъ

сховавъ бы. Если довѣдавъ ся, що ся або та паночка пѣдъ вѣнецъ ажъ просить ся, що сей або той кавалѣръ вже три роки собѣ пары шукае и найти не може, то вже вѣнъ якъ Deus ex machina тамъ появляеся, все якъ ладь выпитае, свѣй зарѣбокъ призначить и дальше въ свѣтъ Божій потиче ся, шукаючи для себе иншого золотого руна. Удачно умѣвъ вѣнъ тѣ свадьбы и заручины до доброго кѣнца допровадити, своимъ маснымъ языкомъ всюды тумана пускавъ, всѣхъ мовъ дурманомъ напоювавъ. Супружескій вѣнокъ вѣнъ такимъ сплѣтавъ, котрымъ здавалось, що ихъ барвѣнокъ давно перецвѣвъ, давно зѣвявъ; на ихъ весѣлю гулявъ и такъ собѣ гоино живъ, що три дни розперезаный ходивъ. Чи жите подруженныхъ щасливе буде чи нѣ, про се не журивъ ся... гараздъ, що удавъ ся ему добрый интересъ. Где легко було нитку въ говку всилити, тамъ вѣнъ зѣ панѣматкою шуткувавъ и жартувавъ, за здорове не одну собѣ калатнувъ. А була справа не дуже гладка, то вѣнъ и тогды не упадавъ духомъ; знавъ вѣнъ и побѣчну стежку, нею доходивъ завсѣгды до своєї цѣли. Пѣдъ впливомъ якихъсь чудовныхъ чарѣвъ мякло якъ вѣскъ при грани кожде холодне серце, заздалегѣдъ выбухала поломѣнь широи горячои любви. Вѣдъ старого знахора, що тамъ гдесъ далеко въ Карпатахъ живъ, выучивъ ся вѣнъ тѣ чары припра-

вляти: наложить до фляшки зъ горѳвкою любистку, мятки, чорнобривоку и незабудку, щось пошепче до той наливки и за три недѣль чудотворный кроплѣ до ужитку готовѣ. Симъ талисманомъ отвиравъ вѳнѣ кожде для любви неприступне сердце, примовляючи кождому слова старого гѳрского знахора-ворожбита:

Сердце, спамятяй ся,
Си не цурай ся!
Богъ на свѣтъ тебе родивъ,
Щобъ жену ты полюбивъ.
А жена щобъ мужа мала
Законъ Господа сповняла...
Въ кого сердце есть скалою,
Той вмывае ся слезою;
Хто самотно вѣкъ проживъ,
Той поганый сонъ лишь снивъ!

Будо якъ дасть того чарѳвного напитку старому. напяти ся, то вже и жена за нимъ пропадае и дурѣе; а если межи заручеными холодный вѣтрець повѣявъ, чи чортъ межи ними между переоравъ, то вѳнѣ двѣ-три кроплѣ на цукоръ влие и лишъ дивись та зъ дива руками збивай! Тѣ, що ненавидѣлись, не лишъ що раменами, але и цѣлыми пригорщами до сердца горнуть ся, одно безъ другого дыхнути, жити не може. Правда, говорили брехливѣ языки, що вѳдъ тихъ пахучихъ чудотворныхъ кроплѣвъ були такѣ, що трохи не подурѣли; але такимъ сплет-

нямъ, такимъ несправедливимъ закидамъ не вѣривъ панъ Олимпій. Зъ всего знавъ вѣнъ хитроумно вымотатись: бувъ крутиголова, якого рѣдко!

Та бо и на снахъ вѣнъ знавъ ся! По всѣхъ у-сюдахъ легковѣры его яко характерника поважали и нумера для лотеріи за добрый грѣшъ вѣдъ него брали; лишъ дивота, що вѣнъ самъ на лотеріи и разъ зломаного гроша не выгравъ! Носивъ вѣнъ при собѣ книжку, такъ звану „зодію“, и каждому зъ неї правда що не пусто и дурно зъ его планеты долю вычитувавъ. Если ему якосъ свадьба не пощастилась, то вѣнъ то словами доводивъ: „не родились въ одну планету.“ При сихъ словахъ показувавъ пальцемъ на якусь карту, засѣяну звѣздами, рыбами, звѣрями, такъ звану „Зодіаку“ стародавнихъ Єгиптянь.

Отъ такими орудками занимавъ ся теперь панъ Олимпій. Але збаномъ лишъ до одного часу воду черпати; збанъ розбѣе ся и все пропало! Настали тяжкї роки и недостатки: саранча зъ Крыму хмарою надлѣтала, сонце чорною габою закрывала, где сѣла, то вже и корѣнь знишила, хлѣбъ вже зъ кѣлька рокѣвъ не родивъ ся, революція потрясла въ углахъ всѣ европейскї державы и кровію та згарищами писала свои слѣды, а азійска холера острою косою свои жертвы безъ милости стинала, засѣваючи кладбища-цвинтарѣ густыми могилами.

О свадьбахъ-подружяхъ и слухъ запавъ ся, клієн-

ты пана Олимпія мовь пѣдъ землю провалились, а крѣзь зубы, що въ его яснахъ свѣтились, продирались болючій слова: Дай що грызти, пане Олимпій; если нѣ, то ладь для себе домовину!

Въ такихъ гидкихъ и прикрыхъ вѣдносинахъ бувъ тогды славетный нашъ панъ Олимпій; попавъ сердега у саму гушавину тыхъ клятыхъ злиднѣвъ и клопотливыхъ недостаткѣвъ. Задумчиво прохажувавъ ся вѣнъ по холоднѣй комнатѣ, не зважаючи на те, що въ люльцѣ огонь загасавъ, що зъ довгого цибуха годѣ дыму добутись було. Минае и охота до куреня, если тебе такій димки клопочуть...

— Самъ не знаю, якъ теперь зъ крайной нужды вымотатись!— говоривъ вѣнъ зъ собою, зближивъ ся до столика и ликнувъ стаканъ сивухи. — Бѣгме, смѣхъ людскій бувъ бы, еслибъ Олимпій въ крайнѣй бѣдѣ рады собѣ не давъ... Таже я не собака, голу кѣсть грызти. Другій зъ клопоту дурѣють, а менѣ власне тогды розумъ прибуває!

II.

Велике и дивне собѣ то село Р*. Проживало тамъ бѣльше панѣвъ-шляхтичѣвъ, нѣжъ тыхъ простыхъ хлопѣвъ-мужикѣвъ, тыхъ бездольныхъ паньскихъ робѣвъ; були тамъ и такій голоколѣнцѣ-паны, що два зъ нихъ лишъ одного пѣдданого мали. Хто носивъ камизельку, чоботы безъ пѣдошвъ, хто бувъ

босый але въ пѣдвязкахъ, хто свѣй волосъ якъ швабъ пѣдстригавъ, не носивъ тыхъ довгихъ мужицкихъ паплѣвъ, той вже и бувъ паномъ и при кождѣй нагодѣ доводивъ, що его гербъ найстаршій въ цѣломъ краю, що его предки славою величались и рѣжними достойниками були пѣдъ владѣнемъ сего або того воєводи; але за то, що було и безслѣдно пропало, не дававъ жидъ и пустого шелюга. Такихъ сель, засѣяныхъ такою голотою, найде ся у насъ зъ-кѣльканайцять; въ нихъ кождый другій чоловікъ рицаремъ, розумѣе ся безъ острѣгъ и шаблѣ-карабельки. Кождый зъ нихъ на мужика зъ коса, зъ горы, зъ погордою позирае и хотяй голый и босый, але хранъ Боже паньского говору дотыкаться: завзяте вороговане тревало неразъ ажъ до третого поколѣня, слѣды обыдѣ и ненависти вѣдзначались на дѣтяхъ и внукахъ. Насѣне ходачковои шляхты и до теперъ не звело ся; оно росте и розводить ся якъ той нѣкому нездалый бурянь, шкодливый и заглушуючий кожде стебло зъ здоровымъ зерномъ.

Въ сель Р* було тыхъ панкѣвъ и пѣдпанкѣвъ ласка Божа; тутъ якъ знаємо родивъ ся и панъ Олимпій. Кождый панокъ въ сель мавъ колись свѣй власный пай, що тягнувъ ся далеко-далеко зъ полями, сѣвножатами, лѣсами. Пай одного бувъ вузенькій якъ та глиста, пай другого занимавъ обширнѣй ланы, дуги, лѣсы ... було где двѣрь поставити,

худобу выкохати, фільварокъ выбудовати. Такий панокъ при розумно́й господарстві и ошадности затыкавъ за поясъ не одного дѣдича; але сегодня, если поглянемо на таке село, то лишъ жаль ся, милый Боже! Кождому лишилось хиба зъ кѣлька пражинъ огороду, нужденна хатчина и грѣшна душа въ знуженнѣмъ, заголоднѣлѣмъ тѣлѣ.

Куды поглянешь, чи на горѣшній чи на долѣшній куть, всюды крайна нужда и бѣда, всюды въ дѣравѣй сурдутинѣ одѣтый пролетаріятъ... зъ удиву лишъ руками збивай и до неба кричи: Боже милостивый, що тутъ сталось, чому все на нѣчо звелѣ ся? На прадѣвнѣй землиці жидова густо осѣлась, цѣпка вкорѣнилась! До Божого суду ти напасти бѣльше не позбути ся...

Межи старинными тополями, берестами и вербами, недалеко вѣдъ похилои деревлянои церковцѣ, виднѣлись якісь занедбані будынки; звались они колись паньскимъ дворомъ. Въ нѣмъ проживала стара Пульхерія зъ многонадѣйнымъ своимъ сыномъ Леонидомъ.

Боже святыи и милостивый! Въ селѣ панѣвъ безъ числа, а лерковь, дѣмъ Божій, где паны до Всевышняго близко коло иконостаса молили ся, щобъ Господь Богъ ихъ молитву скорше нѣжь того мужика-хама выслухавъ, церковця та була, чтобы не повалилась, дубовыми стовпами пѣдперта, дѣравою мхомъ покрытою крѣвлею сотались влѣзти-

вѣ цвѣркаючі воробчики. Темні, закурені образы маестату облупились, у Спаса хибувала права рука. Вѣнь вже тыхъ безбожныхъ христіянъ не благословивъ, Мати Божя не мала очей, а по апостолахъ и пророкахъ вже и знаку не було. Дошки були гипсовані, огидве мальовило якогось стародавнього богомаза давно повѣдпадало-повѣдлѣтало, червоточина вѣстила, що въ тыхъ дошкахъ ужасно розмноживъ ся гидкій червъ часу. О церковныхъ книгахъ, сосудахъ, хоругвахъ и ризници шкода згадувати: така дрань тамъ хоронилась, що грѣхомъ було, що находилась въ святѣмъ Божѣмъ домѣ. Се убожество и голода святой церкви не клопотала панѣвъ; добре, що були патронами церкви и мали право выбирати собѣ священника, якій имъ подобавъ ся, звикло такого, котрый передъ ними низкій поклоны клавъ и терпеливо зносивъ всѣ химерні забаги паньской своеволѣ. Священникъ бувъ паньскимъ рабомъ и якъ старіи люде розказували, неразъ и панщину збувавъ, нагай паньскихъ посѣпакъ его до працѣ якъ того чорного пѣдданого наганявъ. Славити Господа, що тѣ злопамятніи времена въ безвѣсти пропали!

Стоявъ межи конаристыми, пѣвзасохлыми тополями и яворами похилый, занедбаний, гнилыми гонтами и чорнымъ грѣхомъ покрытый двѣрь. Тутъ проживала стара Пудльхерія зъ єи бѣдолашнымъ сыномъ Леонидомъ.

Колись пробувавъ въ тѣмъ дворѣ гнати достатокъ. Розкѣшна доля тутъ кужль и кросна розложила, и шовкове полотенце, якъ той пацѣрь, для нѣжного паньского тѣла Пульхерія ткала. Величалась колись пацѣ Пурія рѣдкою красотою, чаромъ чорного ока сердце плѣвила; куды нимъ зиркнула, а до тѣмъ манчивыми бровенятами моргнула, то вже прѣсерця супокою, до смерти не бачитись зъ тѣмъ Си покойный мужъ, панъ Нарцизь, мавъ, кѣмъ нею подруживъ ся, на плечахъ чотыри рѣхристики; до того не бувъ вѣнъ хорошой вѣспа его тварь сказала, мовъ-бы, якъ нарѣвѣ, на нѣй чортъ горохъ молотивъ. Прибѣговъ говорено: она цвѣточка, си ледви найцятѣ лѣто минуло, а вѣнъ гидкій дѣду Богу знае, якъ вѣкувати обоє будуть. Друже легко до купы сковалось: вѣнъ бувъ нимъ, маючимъ вѣдвцемъ, а она бѣдна сирѣзбѣднѣломъ шляхтичу, отже и не дивота, щѣ давъ ся золотый ключикъ пана Нарциза до того замку дѣвочого сердца пышноцвѣтки Пуріи. Панъ Нарцизь бувъ чоловѣкомъ сталого, дого характера, але при тѣмъ и химернымъ вакомъ; отъ знайте, мавъ сильну жилку до вичѣвъ, мучивъ ся и не досыплявъ, щѣбъ до бѣльшого мастку доробити ся; стоявъ вѣ своихъ ногахъ, не журивъ ся, що про него

денна голота базѣкала. Було якъ поїде на полонину до худобы, або въ зрубъ до лѣса, то тамъ и цѣлый тыждень забавить, не думаючи о нудной самотѣ своєї хорошой и молодой супруги.

Зѣ-першу не подобалось таке самотне нудне жите панѣ Пульхерцѣ.

— Марно минає моя золота молодість, — говорила она неразъ зѣ горячимъ чутемъ и обуре-немъ мужеви — марно гине и пропадає моя краса и прелесть! Тобѣ милѣйшій козы и вѣвцѣ, латры дровъ и бервена, нѣжь твоя красива, рѣдкими чарами обдарована жена; тобѣ пѣдъ пару вѣвчарева Параска... Охъ яка я несчастна, охъ недоле моя гѣрка и незносива!...

Такихъ докорѣвъ чувъ безъ числа панѣ Нарпизѣ, зѣ-годомъ и они притихли. Зѣ панею стала дивна перемѣна, що и слуги дивувались.

— Змѣнилась наша панѣ! -- шептали межи собою. — Передомъ лишъ зѣ паномъ спорила, любого слова вѣнъ вѣдъ неи не чувъ; а теперь ова зѣ милости до него ажъ розпльвалась, кожде слово, що до него промовить, мовъ цукромъ посыпує. Отъ дѣждавъ ся и вѣнъ солодкой старости...

Виною сеи нечуванои перемѣны бувъ панѣ Стефко, молодой и хорошій дѣдичъ сусѣдного села. Разъ при забавѣ пѣзнавъ ся вѣнъ зѣ панею Пульхерією, вѣдъ чару ви оченягъ вѣнъ мовъ не свѣй

ставъ, хотяй бувъ знатокомъ на жѣночї кивы, ги и миги. Вѣдъ сего часу часто загощавъ до двора пана Нарциза и всегда бувъ мил дорогимъ гостемъ. Знавъ вѣнъ точно, коли Нарциза дома не було, знавъ вѣнъ панѣ І херцѣ гарно нудьгу вѣдогнати, пасїянсами и балками серця тоску такъ по майстерски вляти, що еи сумнї черты вѣдъ дня до дня лѣйшали.

— Теперь я бѣльше не тоскую! — говс тогды еи малиновї уста. — Здае ся менѣ, що мене на сто коней посадивъ!

Славнымъ чародѣемъ сеи змѣны бувъ Стефко. Вѣнъ паню Пульхерїю такъ розваж що она занедбала своего мужа. бѣльше про не думала, хотяй коли домѣвъ вернувъ, до нѣ повной груди его такъ горнула, що неразъ с му вѣдъ такихъ горячихъ обнятїй ажъ дух пиравъ ся.

Одного року, якось пѣдъ весну, давт сподѣ въ дворѣ гараздъ: зъ недалекого баги занясъ бузько у двѣрѣ мале немовлятко, я гѣрочокъ гладенького хлопчика. Охрестили ег онидомъ. Панѣ Пульхерцѣ мовъ рай розтвс ся, а панѣ Нарцизѣ зъ радощѣвъ ажъ вѣд днѣвъ; всѣ бо говорили, що хлопчина удае въ батька, мовъ ему зъ очей выкапанный. Стефко бувъ великимъ кумомъ, его атласове и

мо засѣяне було червѣнчиками, назначеными для мамы и дитины.

Не лишъ клонить и пѣдкопуе наше здорове розпука, нужда и недостатокъ, але и превелика неожидана радѣсть. Старый панъ Нарцизь, зъ утѣхи, що дѣждавъ ся рѣдного сына, небавомъ по гучныхъ хрестинахъ зъ свѣтомъ попращавъ ся и часу не мавъ зъ маеткомъ порядокъ зробити. Пульхерія лишилась наслѣдницею цѣлои спадщины. Въ тяжкѣмъ смутку и роздираючѣмъ жалю потѣшавъ молоду вдову панъ Стефко, кожде его слово було цѣлючимъ бальзамомъ для зраненого печаливого сердца молодой вдовы, дѣдички панѣ Пульхеріи.

Знакома рѣчь, що и краса вѣчно не тревае. Зъ часомъ почавъ на твари панѣ Пульхеріи рожевый цвѣтъ марнѣти и морщкы яко непрошеній гостѣ почали загощувати, довгій ебеновій косы, що колись мужескій очи подивляли, поволи сѣдею за сѣвались, гнучкій станъ и свѣжѣсть тѣла почали подаватись, все вѣстило правду слѣвъ царя Соломона: Суета суетствій, всяческа суета! Се все до волосочка доглянувъ панъ Стефко и черезъ его сердце провѣявъ холодъ и морозъ. Рѣднѣли богатій щедрій подарунки. Вѣдъ дня до дня вѣнъ мѣсяцями до панѣ Пульхеріи не загощувавъ, а въ кѣнци, ажъ жаль повѣдати, невдячный любу сусѣдку позабувъ, порога до еи двора бѣльше не переступивъ.

Якъ-же рѣсь и якъ выховувавъ ся паничъ Лео-

нидъ? Рѣсь вѣнъ и розвивавъ ся на дивовиже. Панъ Пульхерія, правда що єго на свѣтъ породила але щобы дбала про єго добре вихованє, о тѣмъ ѣй и на думку не приходило.

— Я мамою, а не нянькою моєи дитини! — думала она собѣ.

Зъ першимъ вихованємъ хлопця клопотали собѣ головы ажъ двѣ няньки: що имъ забагалось, добре все було и пожиточне для хлопця. Коли мавъ хлопчина вѣсѣмъ лѣтъ, вѣддала єго мама въ якійсь шоввиктѣ до школы, где вѣнъ десять лѣтъ добре учивъ ся, але мусѣвъ лишъ тому до дому вертатись, бо починало у панѣ Пульхеріи все кѣ доду хилитись, бо хвилями не выстарчувавъ грѣшь для порядочного вихованя панича Леонида.

Саме въ той часѣ, коли паничъ Леонидъ до дому вернувъ, почало межи паномъ Стефкомъ и вдовою Пульхерією холодочкомъ провѣвати. Чому вѣдвернувъ ся панъ Стефко вѣдъ двора доброй Пульхеріи? Сусѣды межи собою говорили, що и пшеничный хлѣбъ зъ часомъ переѣдаєсь, що чоловікъ зновъ до разового вертає ся, що и мошонка пана Стефка гараздъ протерлась... добачивъ и вѣнъ, що зъ-годомъ и керницю вычерпати можна. Видно було, що сонечко панѣ Пульхеріи кѣ заходу клонилось и що густій чорній хмары почали єго заслоняти.

Зъ-разу було въ дворѣ доволѣ того плачу, въ очахъ панѣ Пульхеріи слезы не высыхали; стара служанка Замфира пусто и дурно для тои клятушчои мигрины той ѣдкій хрѣвъ терла; противъ сеи тяжкою хоробы бувъ лишь оденъ лѣкъ... панѣ Стефко! Але того теперь и чотырма волами до панѣ Пульхеріи не притягнувъ бы. Часъ, время, однимъ лѣкомъ для розчарованъ серця, для того трѣскучого жалю сумуючои душѣ, котру погорда и зневага на крестъ розпяла и проклятемъ цѣлого свѣта притьмила. Зъ-разу кляла и нарѣкала панѣ Пульхерію на невѣрнаго пана Стефка; по якѣмсь часѣ зъ судьбою погодилась.

— Все обманъ, все мрія, все еуста! — говорила. — Вѣнъ мене, той вражій сынъ, до крайного упадку допровадивъ, вѣнъ мене до тла знищивъ!...

Щиру правду она говорила. Щобъ передъ паномъ Стефкомъ зъ-паньска показатись, его до серця мовъ шпилькою пришпилити, треба було его лавѣтками кормити и чужими винами поити, такими выдатками до его серця мѣсть мостити. Таку штуку удасть на довго хиба самъ чортъ; отже треба було неоднѣ передъ часомъ марновати, за безцѣвъ продавати, бо не спадали зъ неба, якъ дощъ, градъ и снѣгъ, тѣ дорогі строѣ, шовки, аксамиты, стравы и вина. Дворъ почавъ пусткою воняти. Зъ цѣлои дѣдизны, зъ значного

мастку лишили ся лишь окрушины: старый похилый дѣмъ и садъ, где колись по альтанахъ спѣвы розлягались, где славнѣ циганы звѣнко выгрывали, що ажъ паркъ цѣлый лунавъ, где вужами стежки вились, где по ружарняхъ пышноцвѣты красувались, тамъ теперъ тяжкѣ сумъ резстеливъ ся, що жаль ся милый Боже неразъ було трудно и того насущного хлѣба роздобути. Зъ кѣлька рокѣвъ еще держалась панъ Пульхерія на верху воды, човномъ си були срѣбнѣ посуды, дорогѣ футра и всякѣ клейноды; але коли и се пѣшло хибкою дорогою до пана арендатора, то вже годъ було слабѣ дѣравый човенъ на дикихъ розбѣшенныхъ волнахъ удержати. Крутивъ ся вѣнъ еще черезъ часъ по грѣзныхъ вирахъ, а потѣмъ безслѣдно пѣрнувъ на глубоке дно невыхѣдной гибели и заглады.

Крайна нужда и упадокъ, хмарнѣ, темнѣ дни загостили въ опустѣлый и осиротѣлый двѣръ панъ Пульхерія; где разъ гулянки и сваволя шумѣли, тамъ теперъ чорна година настала....

При стародавнѣй кахлевѣй печи, по котрѣй зеленѣ когутики и ящѣрки пистрѣли, (въ зимѣ дѣялось) сидѣла въ старѣмъ фотели панъ Пульхерія, похожа на дряклу стару руину. Матерія домового шарафана давно зблѣдла, мѣсями висоталась; звисавъ вѣнъ якъ той старинный хитонъ безчисленными фальбанами. Температура избы подобали из волосочокъ тѣй, яка панувала

въ комнатѣ пана Олимпія, а на дворѣ такой не-
зносный морозъ, крига близкой рѣвки такъ трѣша-
ла, мовь бы у самопалы гарматы стрѣляли. На
хорошомъ носіку панѣ Пульхеріи кульбачились
окуляры, у рукахъ держала она малый молитвосло-
вецъ въ золотомъ переплетѣ и читала пошептомъ
„молитвы на сонъ грядущій“.

Въ послѣднихъ временахъ часто молилась панѣ
Пульхерія до Господа Бога; доповняла то, що попе-
редними лѣтами занедбувала. Коли переставала чи-
тати, то сягала пушками до золотой табакерки, щобъ
чорнымъ порошкомъ слабій нервы покрѣпити.

Коли пчихала, то окуляры часто спадали на
землю, а старый котиско, що на колѣнахъ дрѣ-
мавъ, зъ переляку якъ сатана схоплювавъ ся и
несамовито до кухнѣ змыкавъ.

— Гей, гей, все минулось! — роздававъ ся
по комнатѣ тяжкимъ болемъ роздертый голосъ. —
Було коли я пчихала, тогды табаки я еще не ужи-
вала, то вѣнь невѣрный якъ Vivat крикне, то ажъ
изба лунала; а теперь кругъ мене гробна тишина,
безлюдна безголосна пустиня! Гу, зъ студени на
цѣломъ тѣлѣ дрожу! Боже милостивый, безраднои
старости я дѣждалась! О лукава, тяжка недоле!

Зъ тяжкою бѣдою двинулась зъ крѣсла; го-
стець домивъ, дунавъ, теръ ви кости. Карає Богъ
старіи кости за грѣхи молодости...

— Жаль ся, милый Боже, вѣкъ минувъ, якъ

не бувъ; бѣдувала я ... Трррръ, зимна я якъ мертвый трупъ! Леониде, Леониде, натопи но въ печи, студѣнь менѣ душу зъ тѣла пре! Скоро, скоро, мѣй сыну единый!

Въ избу вступивъ паничъ Леонидъ. Нѣсь вѣнъ на руцѣ оберемокъ яловыхъ трѣсокъ, вѣдбиваючи зъ нѣгъ примерзлый снѣгъ.

— Тутъ въ избѣ пѣвъ бѣды-лиха, — промовивъ дрожачими вѣдъ морозу устами — але на дворѣ такий трѣскучій морозъ, така скажена заверуха, що хрань Господи вѣдъ такой грѣзной години кожного грѣшного чоловѣка! Зъ плотѣвъ и парканѣвъ и слѣду не лишилось, зъ старой шопы лишъ дубовѣ стовлы виднѣють ся! При такихъ морозахъ безъ палива приде ся Богу душу вѣддати...

— Що, парканѣвъ вже нѣтъ?

— Давно вже ихъ нема! Все кругъ двора пустиною здае ся..

— „О старости, не радости! Леониде мѣй единый, пали, рубай, кавалкуй все, що лишъ горить! Таже не схочешъ, щобъ твоя добра запопадня мамаша у своимъ дворѣ замерзла! — такъ говорила крѣзь слезы, цѣлюючи единого, сына панѣ Пульхерія.

Въ грубу наложивъ паничъ Леонидъ мокрыхъ трѣсокъ и почавъ устами якъ циганьскимъ мѣхомъ его роздувати. Вѣдъ дыму ему очи ажъ посоловѣли. Мамаша на всѣ заставки такъ розкашляла-сь, щось думавъ тутъ-тутъ конецъ зъ нею. Зъ-годомъ розгорѣвъ ся огонь и она утихомирлась.

— Сынку мѡй дорогій! — почала зновъ тяжко зѡтхаючи панъ Пульхерія. — Ёслибы я тебе не ма-ла, то давно не стало бъ мене на свѣтъ. Ты моя вся надѣя, моя одна цѣпка пѡдпора! Шануй мене, не допускай, щобъ я марно загибла! Знай, мѡй сердечный, що я тебе надъ все любила, надъ тобою розбивалась, надъ твоею колыскою не одну нѡчку безсонно провела! Ходи ближе, нехай тебе до матерного серця пригорну! — и почала его такъ до груди пригортати, що кождый, се бачучи, думавъ бы: отъ ся взѡрцева мама якъ та рымлянка Корнелія любить якъ свою душу единого рѡдного сына....

Паничъ Леонидъ мавъ тогды 26 рокѡвъ, бувъ гарнымъ, рослымъ, лагѡднымъ молодцемъ зъ салюновыми рухами и досыть просвѣщенный, чимъ другій сынъ тои простацкои шляхты похвалити ся не мѡгъ. Говоривъ вѡнъ не лишъ краевыми языками, но несогѡрше и по французски. Пѡдъ иншими обставинами бувъ бы зъ него взѡрцевый на чорну долю пѡдданого хлѣбороба не забуваючій дѣдичъ выробивъ ся. Лѣта, якѡ вѡнъ у школахъ проживъ, не минули для него пусто: вѡнъ и Бога боявъ ся и людей шанувавъ и пустыхъ дорѡгъ якъ огню сокотивъ ся; однимъ его непростимымъ грѣхомъ було, що не докѡнчивши вышней школы, мусѣвъ свѡй вѣкъ межн брусоватыми людьми збувати. Вѡнъ поважавъ свою любу мамашу, хо-

тій через єи похоти и склѣнъ до марнотравствъ терпѣвъ всякій недостатки. Терпеливо зносивъ вѣнъ всю ту нужду и безъ кѣнця журивъ ся, щобъ єг дорога мати острого колючого терня чорныхъ днѣвъ не зазнала. Але що дѣяти? Непрошено загостили тѣ чорнѣ дни у паньскій двѣрѣ и якъ скаженѣ во ды все крыли своимъ густымъ намуломъ. Кричи до неба, вѣдъ цѣлковитѣи заклады нѣтъ спасеня. Настала невыходна крайна нужда и бѣда у похи лѣмъ, запусѣлѣмъ дворѣ панѣ Пульхерѣи.

— Холодъ таки душу зъ тѣла пре! — вы крикнула она дрожащимъ голосомъ, коли перестала сына голубити и вѣнъ вдячно єи руку уцѣлювавѣ

— Холодъ, мамаше дорога, холодомъ, — ска завѣ Леонидъ, тяжко вздыхнувши — але той неумо лимый докучливый голодъ чоловѣка таки зъ нѣг валить! Менѣ у очахъ пожовкло и вѣ головѣ аж моторошно стає... Крива Замфира зъ села голѣруч вернула, нѣхто и миски муки позичити не хоче всѣ єѣ вѣдъ порога лихимъ словомъ вѣдганяли...

— О невѣдрадна моя старости! Дочекалась дѣ бра, вѣдъ якого нехай хоронить Господъ Богъ и зли шого ворога! Люде гѣршѣи вѣдъ дикои звѣрюки и при горщи муки тобѣ не повѣрять. Щожь казавѣ Ицко

— Що бѣльше на боргъ и крихточки и дасть... Казавѣ, если залѣгъ принесє, то мож намѣркуєсь, а коли нѣ, то у него нема що шука ти... Казавѣ, що грошей не кравъ, щобъ марно в

нашихъ рукахъ пропадали...

— Дивись, якій менѣ зъ него гонорный ставѣ, вражій солудивый вехристь! Забувь хитрунь-дуригрѣшь, якъ стоявъ зъ голою головою коло мого порога и передъ ясновельможною павею у двое згинавъ ся, а теперъ и та скверна огида скоцофанилась и свѣй нѣсъ до горы дре...

— Пошивъ ся гараздъ у чуже добро, теперъ нѣкого знати не хоче...

— Були грошѣ, були и розкоши и жидъ тебе тогды поважавъ; а теперъ и така паскудь тебе зневажае, залогѣвъ требуе... Зъ-вѣдки ихъ взяти? Где мои дорогі перстенѣ, клейноты? Мои повозы и срѣбломъ ковані шоры? Все въ рукахъ пейсатого хитруна! — говорила зъ стисненымъ голосомъ панѣ Пульхерія.

— Мамо, выбачайте, — примѣтивъ зъ тиха Леонидъ — вы виною, що та погань такъ тутъ въ селѣ вкорѣвилась и зъ насъ кепъ робить! Думали вы, що вашому добру и маєткамъ кѣнца не буде... Все вычерпалось и настали злиднѣ, о якихъ вы и понятя не мали! Отъ прийдешъ на голодну смерть марно загибати... Повѣдае Замфира, що не своимъ голосомъ жидюга кричавъ: Вернѣть менѣ мое мозелеве грѣшь, я готовъ вѣдати вамъ и заразъ вашѣ фалшивѣ клейноты. Я все переплативъ, ошукавъ ся, перстенѣ прости бронзѣ, а самоцвѣты пuste скло. За таке смѣта давъ я свѣй кер-

вавый пѣтъ! И сегодня жалую, що я не слухавъ доброй рады моеи Суры...

— Забрала клята жидова все золото и сръбло, а теперъ еще пыскуе и нарѣкае... О бодай на вѣки ихъ слѣдъ пропавъ! Злиднѣ мене зъ свѣта гонять! — вытиснула надъ силу панѣ Пульхеріа и слезы зъ очей густо котились на подолокъ.

— Не плачь, не розбивай ся, моя рѣдна! Плачемъ крайной нужды не позбути ся... Треба поважно роздумати, якимъ способомъ можна бы намъ вымотатись зъ сего прикрого положеня...

— Сыну мѣй единый! Буйне жите колись сими покаями кипѣло, бувъ тутъ разъ солодкій пробутокъ, пѣдъ марципанами и винами столы въ двое згинались, а теперъ похилилось все зъ горы въ долину... Бррр... руки и ноги зъ студени зацѣпли, жию якъ найгѣрша жебрачка... Обридло менѣ таке бѣдолашне жите. Бррр... якъ-же менѣ зимно, якъ качанъ залякла...

— Гниль лишъ курить ся, а грани нѣтъ! — сказавъ Леонидъ и засунувъ зновъ спорый жмитъ тыхъ мокрыхъ нездалыхъ трѣсокъ до грубы.

— Передными роками вѣдай и дрова лучше горѣли, теперъ все на гѣрше перевелось... Зникли, на вѣки пропали мои гаразды и розкоши! — мовила жалѣснымъ и тремтячимъ голосомъ панѣ Пульхеріа, сѣла въ крѣсло, пѣдперла лѣвою рукою журливу голову и пѣрнула въ глубокую задуму.

— Все тутъ переинакшило бы ся, — перервала по довшой мовчанць ту незносу тишину хрипливымъ голосомъ — и въ ту темряву пробили бы ся сонця лучи, еслибъ ты мене, Леониде, слухавъ, твоєи тобѣ лишъ добра желаючои мамы добру щиру раду ногами не толочивъ... Твое выховяне стояло мене половина мого мастку, що тобѣ заблаглось, все я радо сповняла, нѣякои жертвы не страхалась; отже пришла теперь пора и на тебе за все якъ добра лагѳдна дитина вѳдвдичитись и не вѳдтягати въ крайной бѳдѣ и нуждѣ вѳдъ неи твоєи помѳчнои руки...

— Говори, сердечна мамо-зазуденько! Все зроблю, що захочешъ, лишъ про ню...

— О жени ся зъ панною Клявдією!

— Лучше тутъ заразъ загинути, нѣжь...

— Сыну, не тручай вѳдъ себе твоего щастя! Панна Клявдія тобѣ пѳдъ пару...

— Про ню я и чути не хочу! Она вѳдъ мене не лишъ що и въ лѳтахъ старша, але вже бѳльше женихѳвъ мала, нѣжь на моихъ обохъ рукахъ палцѳвъ...

— Ты мене твоимъ упрямствомъ зъ днями въ могилу заженешъ, мою безрадну старѳсть непокорою зневажавшь...

— Мамо, пуде тобѣ въ голову вроилось! Зъ сеи муки колача не буде...

— Где-жь она вѳдъ тебе старшою? А еслибъ

було и такъ, щожь се тобѣ завадить? Не бувъ твоѣй покѣйный тато о 20 лѣтъ старшимъ вѣдъ мене? Не жили мы щасливо? Не любились, якъ параворкѣтливыхъ голубѣвъ? Добра душа покѣйникъ бувъ, перомъ ему земля! Панна Клявдія угодлива особа, шляхотского роду, добряничка, хочъ до раны вѣ прикладай, хочъ за палець мотай, и маетку у неи ласка Божа, обширнѣй поля, шанованнѣй лѣсокъ, плекана худѣбка... Подружишь ся зъ нею, и все наше лихо пѣдъ крыги потало-бъ, нашѣ злиднѣ мѣвь за хмару пропали-бъ... Роздумай, сынку, слухай мене, банувати не будешь...

— Нѣ, моя рѣдна, сего не зроблю! По що менѣ золотыхъ гѣръ, коли она менѣ не до вподобы, коли я зъ нею и оденъ день не проживъ бы? Лучше пѣйду у свѣтъ Божій, куды очи поведуть, чужимъ людемъ служити, лишъ не згадуй менѣ про ту незносну особу... Не до выдержаня!

— Неделе моя гѣрка! Прийдешь ошалѣти, прийдешь выпити послѣдну каплю мого гѣркокого безрадного житя! Думала я зъ тебе потѣхи дѣждатись, а ты мене вѣ бездонный проломъ глубше тручаешь, зъ бездорожа на прямѣй шляхъ завернути не гадаешь, мене живцемъ убиваешь...

Така розмова велась межи матерію и сыномъ. Павѣ Пульхерія давно дослѣдила, що нѣтъ выходу, нѣтъ спасеня для ви схибленого житя. Хотѣла она якъ той потопающій бритвы хапатись, подру-

жемъ сына старечу торбу вѣдъ себе вѣдвернути ; але необачный сынъ затывъ ся, про панну Клявдію и чути не хотѣвъ.

Панна Клявдія була колись хорошою свѣжою дѣвицею, але дѣвоча краса скоро якъ той цвѣтъ марнѣе ..

— Леониде, не жени мене твоимъ завзятемъ зъ сего свѣта! Ошукалась я въ моихъ наймилѣйшихъ снахъ... рѣдна дитина до моєї домовины безъ милости острій цвяхи куе...

— Не казавъ я вамъ, мамо, лучше менѣ тяжкій камѣнь до шиѣ привяжѣть и стрѣмголовъ зъ моста въ воду киньте, нѣжь.. !

— Охъ, охъ, лишенько ты мое тяжке и незносите! У головѣ якъ у гамарни шумить и стукотить, ты мовъ острою пилою мое бѣдне сердце, сердце твоє ширси мамашѣ, на двѣ половини перетинаєшь... Омлѣваю, умираю... Леониде, на мои груди ты тяжкій великій камѣнь, нѣ, цѣлу скалу ложишь.. Гину, минаюсь... — говорила крѣзь плачъ панѣ Пульхерія и повалилась безъ памяти на диванѣ.

— Мамаше, мамаше, зазуле моя сызокрыла! — выкрикнувъ судорожно, збиваючи объ поли руками, паничъ Леонидъ и почавъ оцтомъ матѣрь вѣдтирати.

Стара крива Замѣира, блѣда якъ стѣна, почала якъ по мертвому голосити...

— Про милѣсть Божу, ратуйте, добрі люди !

Панѣ конають, гинуть, умирають! — кричала и заводи́ла.

Не чувъ паничъ Леонидъ, що підчасъ сеи сцены на подвѣрю звѣночокъ вѣдозвавъ ся и хтось батогомъ три разы луснувъ. Дверѣ вѣдчинились.

— Добрый вечеръ, любя кумнатко, добрый вечеръ, Леониде! — роздавъ ся чужій голосъ.

Леонидъ стрепенувъ ся и оглянувъ ся.

— То вы, вуяшку Олимпій? — вѣдповѣвъ радѣсно гостеви, мовъ почувъ въ собѣ свѣжу силу. — Васъ до насъ самъ Господь наднѣсь... Зѣмлѣла мамаша... Поможѣть, ратуйте, про милѣсть Божу!

— Богъ зъ вами, любя кумнатко! — говоривъ вѣдъ морозу зацѣпенѣлыми устами Олимпій. Протворѣть вашій ясні оченята, промовте хочъ одно словечко до мене, до вашого щирого свояка!

При сихъ словахъ зближивъ ся до зѣмлѣлой панѣ Пульхеріи и дѣткнувъ єи блѣдїи щоки своими запляклыми костистыми руками.

Панѣ Пульхеріи зѣ остраху зворохнулася, мовъ-бы гадина по єи твари поповзла

— Що зѣ мною дѣсь? Ахъ, Боже мѣй милостивый, та злюща мигрина мене зѣ свѣта гонить! — почала слабымъ голосомъ шептати, отвираючи очы.

— Богъ зъ вами, Богъ зъ вами, опамятайтесь! Отъ и маєшь, я до васъ прибувъ въ гостину, а вы...

Пульхеріа двинулася, засѣла на диванъ и почала тяжко вздыхати.

— Милый Олимпій, — говорила — лишь вдовою щобъ не жити на тѣмъ марнѣмъ свѣтѣ! Гѣрка, невѣдраднa судьба!...

— Вѣрю, вѣрю! Тому и я на вѣки не живнѣ ся, боявѣ ся подѣбной долѣ...

— Господи, за що ты мене такъ тяжко покаравъ! — и почала панѣ Пульхеріа такъ жалѣбно голосити, такъ гѣрко рыдати, що изба наповнилась жалощами и вздохами.

— Отъ и маэшъ, слезами тебе небораче витають! — говоривъ зѣ докоромъ панѣ Олимпій и вхопивъ за клямку вѣдѣ дверей. — Пращайте, шкода мого труда и заходу! Я склякъ якъ кочавъ, а имъ на слезы збирае ся...

— Олимпій, про милѣсть Божу верни ся, не задавай бѣльше жалю, бѣльше пекучого горя мому роздертому серцю... Прошу розгости ся! — молила у дверяхъ стоячого Олимпія панѣ Пульхеріа.

— Отъ така мова менѣ до вподобы, а до слезъ я не привыкъ! Слезы мертвого не збудять, а живому не помогутъ...

— Розгости ся!

— Заразъ, любa кумнатко! Треба до коней подивити ся. Тяжка дорога, бѣльше пѣхотою до васъ я докарапавъ ся, нѣжь въ саняхъ сидѣвъ. Заметѣль, фуфеля такъ поперечну дорогу завѣяла, що и знаку вѣдѣ дороги нѣтъ. Блудомъ, такъ на здогадѣ, ледви не ледви до села я доволѣкъ ся,

ковѣ въ снѣгу якъ у пѣску по саме черево бродили, отже зголоднѣли небожата, треба ихъ добре подфутровати... — розводивъ ся журливо панъ Олимпій и вышовъ зъ комнаты.

— Клопоте мѡй гѡркій, чимъ я его угошу? Для коней нѣ стайнѣ, нѣ сѣна, нѣ вѡса! Зъ такими гараздами лишь одурѣти, остовпѣти... Леониде, сыну мѡй дорогій, що намъ теперъ почати? — пыталась панѣ Пульхерія панича Леонида.

Сей лишь плечима стиснувъ и слова не процѣдивъ.

— Я зъ сорому подъ землю провалю ся! Щобъ вѡнъ о нашѡй крайнѡй нуждѣ не догадавъ ся, треба дорогу памятку, котру я якъ око въ головѣ до сегодня берегла, въ жидѡвскій нехарнй руки заложити! — мовила дальше жалѡсно панѣ Пульхерія и кинулась, забувши на гостецъ, до комоды, выняла зъ неи мале пуделочко, поцѣлувала его мовъ на вѣчне прощане и втиснула его въ руки Леонида. — Тутъ, сынку, мѡй послѣднй залѡгъ, золотый... для мене дорогій хрестикъ, въ нимъ рѣдкй самоцвѣты горять, памятка зъ шасливыхъ часѡвъ! Бѣжи що духъ до того клятого Ицка, роздобудь гроша, бо безъ него грозить намъ такои гидкои обмовы набрати ся, що хйба на другѡмъ свѣтѣ очистимось. Живо звивай ся, пристарай всего, що треба, вина, чаю, араку, цукру! Скочь до мясаря, до пекаря, и два-три каплу-

ники не завадать, приведи старого двѣрского ку-
харя Михайла, бо наша стара кулява Замфира
не здужае се все якъ дадь приготовити. Махай,
хлопче, бо вже и такъ пѣзна пора! — молила
панѣ Пульхерія сына Леонида.

Сей передъ нею якъ статуя стоявъ, розду-
мувавъ, якъ въ сю погану непогоду и плюту безъ
теплого кожуха матерный наказъ зборудувати

— Не журись, матѣнко, — сказавъ въ кѣн-
ци — заразъ все якъ ладъ пристараю! — и за-
кинувъ якесь лахмате на плечѣ и зникъ зъ избы
задными дверми, щобъ якъ скорше выбавити ма-
машу зъ прикрого положеня.

Панѣ Пульхерія лишилась сама въ комнатѣ.
Доложивши въ грубу мокрыхъ трѣсокъ и хворос-
ту, сотнулась якъ-разъ до кухнѣ, где Замфира зъ
студени и голоду зубами звонила, и почала ѣи
щось въ ухо шептати.

— Розкладай огонь, лишь скоренько! — да-
лось чути.

— Дровъ нѣтъ!

— Пали, що подыблешь, и той старый, похи-
лый ясеновый стѣль, що въ хоромахъ пусто мѣ-
сце занимае! Дивись, щобъ огонь горѣвъ! Заразъ
верне паничъ зъ двѣрскимъ кухаремъ...

— Гараздъ! — примѣтила рѣвнодушно Зам-
фира, дряхлый остатокъ живого инвентаря по по-
койнѣмъ Нарцизѣ, кинулась пыльно до печи и що

ѣй въ руки попало, поломані крѣсла, дошки зъ старого розбитого тапчана, все ложила передъ пѣчь и розкладала огонь.

Панѣ Пульхеріа вернула до своего покою. Тутъ надѣла бѣлый чистый чѣпокъ, волосъ гребенемъ прогладила, синій еще людяный шарафанъ убрала, тварь якимось лихомъ намазала и на скорѣ такъ прибриндилась, що можъ було думати, що се не панѣ Пульхеріа, котра блѣда якъ крейда на диванѣ безъ памяти лежала, але якась друга особа.

Вернувъ зъ надвѣря въ избу панѣ Олимпій, приложивъ сцѣпенѣлій руки до печи и приконавшись, що въ нѣмъ нѣтъ тепла и дарма чоловѣкови розогрѣтись, роздобувъ свою люльку, наложивъ тютюну, выкресавъ огню, вложивъ руки въ карманъ и ставъ проходжуватись комнатою.

— Якъ-же вамъ поводитъ ся, моя люба кумнатко? — почавъ паню Пульхерію выпытовати.

Называвъ вѣнъ паню Пульхерію кумнаткою, бо бувъ якимось своякомъ покойного Нарциза, отъ якъ то кажуть десятимъ коломъ въ плоть. Панѣ Олимпій мавъ вже таку вдачу: хто ему до лица стоявъ, хто его угощавъ, тому вѣнъ вѣровеньство зъ дѣда-прадѣда доводивъ. Тому не пусто его люде прозвали „громадскимъ вуйкомъ“.

— Якъ видко, не згѣрша вамъ поводитъ ся! — продовжавъ вѣнъ по хвили свою бесѣду.

— Гараздъ, славити Господа! Правда, не жие ся такъ якъ передомъ, але и за се треба Господеви дякувати! — вѣдповѣла панѣ Пульхерія. — А коло васъ що чувати, якъ жие ся?

— Не згѣрше, я еше не просивъ ласкавого хлѣба вѣдъ людей. Правда, що минулись тѣ часы, що розпинали боки, а вражого крейцара дуже тяжко теперъ роздобути... Правда, щира правда, за нашихъ часѣвъ и хлѣбъ родивъ ся и пошестей не було и зливы не мулили такъ часто людску працю... Вѣдай Господь Богъ людей за грѣхи карає...

Добре знавъ панъ Олимпій нужденнї, невыхѣднї обставины панѣ Пульхерїи, а и она все точно знала о гараздахъ и достаткахъ пана Олимпїя; але одно другому не хотѣло ту крайну нужду и бѣдноту вѣдкрыти. Сего не допускала ихъ паньска шляхоцка натура.

— На свѣтѣ мало добра! — продовжавъ Олимпій свою розмову. — Люде якъ мухи мруть, святий братнїй супокѣй въ ворохобства перемѣнае ся, по цѣломъ свѣтѣ народнїй неспокоѣй и супротивлене противъ всѣхъ державныхъ порядкѣвъ и законѣвъ, люде и на Бога позабували и жиють въ скверныхъ беззаконяхъ Содомлявъ... Минули ся щасливї мирнї тихї времена...

— Минули ся и бѣльше нѣколи не вернуть! — примѣтила зъ жалемъ панѣ Пульхерїя. — Памятасшь, Олимпїй, якъ тутъ разъ утѣха

шумѣла, якъ тутъ вѣдъ циганьскои музыки и спѣ-
вѣвъ двѣрѣ розлягавъ ся?

— Та где-жь нѣ, дорога кумнатко! Не обѣй-
шлась безъ мене у сѣмѣ дворѣ нѣ забава нѣ и-
мянины нѣякій-небудь случай до веселости и
буйного житя. Тѣ ласощѣ, тѣ чужї вина тяжко
забути! Жилось тутъ колись буйно и гойно; чо-
ловѣкъ въ безжурности и буйствѣ думавъ собѣ:
сему блаженству кѣнця не буде! Достопамятнї
часы на вѣки пропали, минули мовъ не були; въ
серци лишилось розчарованѣ и гола пустка...

Довго провадили они подѣбну розмову, о сво-
ѣй бѣдѣ и нуждѣ не згадували нѣ однимъ сло-
вомъ, хотяй крѣзь ихъ знеможенный голосъ проби-
вала ся ихъ цѣлковита заглада и упадокъ. Ихъ
жива розмова и згадка минувшихъ шасливыхъ
временъ голосно вѣстили, що они зѣйшли на вер-
бовї дрова и на телячїй кожухъ; одно варта було
вѣсѣмнайцять, а друге безъ двохъ двацять.

Вступивъ въ избу паничъ Леонидъ. Всѣ его
черты повѣдали, що вѣнъ все такъ зборудувавъ,
якъ ему казано.

— Пристаравъ я, вуяшку, для вашихъ коней
сѣна и вѣвса! — говоривъ, скидаючи зъ плечей
стару, молею знищену шубу.

— Спасибѣгъ, хлопче! Колись може и я то-
бѣ вѣдвдячу ся! — вѣдповѣвъ ему панъ Олимпїй

и хотѣвъ еще щось додати, але панъ Пульхерія перервала его бесѣду.

— Сынку, вже пора милого гостя по нашому стародавньому звичаю угостити! -- сказала.

— Здало бы ся... студѣнь душу зъ тѣла выгонить! — голосивъ панъ Олимпій. — На дворѣ ажъ скалки попередѣ очи летять, морозъ ажъ кости ломить, бѣгме здало бы ся покрѣплене про мене якого-небудь сорѣта. Змилуй ся, козаче, душа атамана на ниточцѣ висить!

— Звивай ся, сынку, дивись, якъ панъ Олимпій вѣдъ студени посинѣвъ! — молола панъ Пульхерія.

Леонидъ метнувъ ся якъ разъ до кухнѣ, принѣсъ водою наповненный самоваръ, розпаливъ вугле и небавомъ буда кипячка готова. Вже и блыщала въ шлифованыхъ выщербленихъ шклянкахъ гербата, зъ нихъ вносилаь комнатою густа пара.

— Нехай собѣ вюга лютуе и каженѣе кѣлько воля; теперъ менѣ при теплѣмъ чайку и кровь розогрѣсье и душа зъ мертвѣты до живого житя воскресне! — говоривъ утѣшно панъ Олимпій и зближавъ ся, протираючи зимнї руки, до благословеного стола.

Небавомъ стара кулява Замфира застелила стѣлъ, а коли появились на довгихъ полумискахъ два печенї каплуники зъ салатою и здорова фляшка зъ горѣвкою, то панъ Олимпій ажъ пѣдъ боки взявъ ся, якъ кочерга высторцувавъ ся, зѣ-

жений вусь пригладивъ и цѣлюючи панѣ Пульхеріи обѣ рудѣ, здѣймавъ доматорку лестными словами пѣдъ саме небо.

Довго, по паньскому звычайу, сидѣли они при вечери, а коли око пана Олимпія доглядѣло утылу карафку зъ виномъ, то вѣнъ такъ розбалакавъ ся, такъ солодкими словами кругъ себе метава, що приходило ся думати: сей чоловікъ зъ роду диха не дѣзнавъ, чоловікъ веселои дотепнои вдачѣ жиє собѣ безжурно. Отъ... панѣ шляхтичъ зъ повною мошонкою....

По вечери засѣла на диванѣ панѣ Пульхерія, коло неи сидѣвъ панѣ Олимпій, она зъ табакеркою, вѣнъ зъ люлькою въ рукахъ.

— А що, Леониде, чи довго тобѣ еще бурлаковати? — спытавъ Олимпій панича Леонида. — Не соромъ такъ самѣтно на тѣмъ свѣтѣ жити? Часъ вже и пора на ширу и любу дружину подумати! Ё, тыхъ чорнобривокъ и бѣлявокъ, того дѣвочого чуда-цвѣту, доволи по свѣтѣ! Хто рано одружить ся, той вѣкъ не натужить ся... До сивого волоса сидѣти не будешь... Найлучша спѣлка, чоловікъ та жѣнка! И тобѣ вже пора подружити ся...

— Що я ему не наговорила, про подруже головы не нахлопоталась, вѣнъ про женитьбу и чутти не хоче, свою рѣдну вѣньку своимъ упрямствомъ зъ свѣта жене! Що зъ нимъ станѣ ся, якъ руки навкрестъ зложу, мѣи очи на вѣки замкну! —

говорила протягливымъ докоряющимъ голосомъ панъ Пульхерія. — Про милость Божу, скажи ему, милый Олимпій, нехай розуму набере!

— Бери, Леониде, на розумъ, чи може страхаєшь ся жѣночого пола? Не бѣйся, хлопче, бѣла риза не веде до пекла, але прямѣсенько до свѣтлого раю. Леониде, ты не сьогоднішній молодець и заразъ тобѣ не соромъ пѣдъ вѣнецъ! По тобѣ пѣзнаю, що ты лишъ притаивъ ся... ты прецѣнь любого мѣсяця родивъ ся! Тѣу, пекъ зъ такими химерами, зъ такимъ нечуванимъ завзятемъ!...

— Вѣнъ мене, свою матѣрь, такъ огѣрчивъ, що сказати не можу... Черезъ него сонъ очей моихъ не бере ся, черезъ него...

— Рѣжь мене на дрѣбнїй куснѣ, матѣнко, утопи мене, — говоривъ зъ обуренемъ Леонидъ — лишъ про ту панну Клявдію менѣ не згадуй! Бо если нею менѣ голову клопотати мешъ, то бѣгме, що на себе руку наложу...

— Кого, кого выбрала тобѣ пѣдъ пару твоя дорога мати? — перервавъ Олимпій слова Леонида. — Що то за панна Клявдія?

— Панна Клявдія Н*! — толкувала панъ Пульхерія.

Панъ Олимпій зъ гнѣвомъ и брідомъ три разы на пѣдлогу сплюнувъ, сильно ногою тупнувъ и почавъ про сю справу розводитись. Черты его вѣстили, що они збочили зъ правої стежки и вѣ

мановець зайшли, на тернисту дорогу заблудили, що якась покуса до пань Пульхеріи приступила и она зъ еи намовы була готова рѣдну дитину за-продати.

— Тфу, пекъ! — выкрикнувъ Олимпій. — А где-жь она Леониду пѣдъ пару? Я вже въ лѣтахъ, но до неи мене нѣхто и ланцами не прикувавъ бы. То престарѣлый цвѣтъ! Коли я еще парубочивъ, она вже пѣдъ вѣнець рвалась, а теперь радо и старому подружа не вѣдмовила-бъ: отъ якъ люде кажутъ, для похилого плота и гнила вербова пѣд-нора увѣйде. Леониде, стережись такихъ перецви-лыхъ русалокъ... непостимымъ грѣхомъ такою огидою чесну душу занастити!... Она теперь лишь здатна печи пильнувати!

— Отъ и маешь! Смутку мѣй тяжкій! Дякую за таку раду и пораду! — сказала нетерпелива пань Пульхерія и пѣднялась зъ горестію и гнѣвомъ зъ дивана.

— Не гнѣвайтесь, кумнатко, я вамъ лишь щиру правду говорю и вамъ лишь добра желаю! Панна Клявдія не для вашего сына Леонида...

— А чому се?

— Чому, се цѣлый свѣтъ добре знае! Я для него выбравъ таку ляльку, що и краличу зъ нею пѣдъ вѣнець ступати не соромъ! — сказавъ пань Олимпій и устами такъ сильно цмокнувъ, що не треба було иншого доводу, що ему не першиною,

въ подобныхъ справахъ перше слово говорити.

Панѣ Пульхерія, мовъ зъ восторгу въ руки сплесла, зиркнула кокетно до зеркала, граціозно поглянула на пана Олимпія, сѣла зновъ на софку и положила бѣленьку пухку руку на его лѣве плече.

— Що кровь, то не вода! — щебетнула радѣснымъ голосомъ. — Бувъ ты колись щиримъ приятелемъ нашего дому и такимъ оставъ ся до нынѣшного дня. Любезный Леониде, ажъ теперъ протворивъ ся тобѣ свѣтъ райскихъ чарѣвъ и земского щастя...

Не знавъ Леонидъ, якъ свою душевну радѣсть объявити. Якъ божевѣльный дервишь почавъ комнату вертѣтись и несамовито дивнымъ голосомъ горлати...

— Отъ се мѣй правдивый спаситель, мѣй избавитель зъ сего кромѣшного ада! Вже конецъ всѣмъ моимъ терпѣнямъ и безраднымъ мукамъ!

— Мудра саломоньска голово! — выкрикнула Пульхерія и пригорнула до груди сухорлявого Олимпія, що сей думавъ, вже надѣйшла его послѣдна година.

— Кажу вамъ, кумнатко, таку козирь дѣвчину выбравъ я для вашего сына, що.. що... на то якъ на образъ дивитись! За нашихъ часѣвъ не видавъ я такихъ красавиць, якъ она...

— Олимпій, не говори такихъ дурниць! Я и сегодня за мои прелестнѣ чары зъ панною не

мѣняла бы ся... А шо, не солодкі мои поцѣлуѣ? — и почала Олимпія до себе горнути и цѣлювати, шо вѣнъ ажъ остовпѣвъ и не знавъ, якъ позбутись тыхъ обдѣймѣвъ и поцѣлуѣвъ.

Зъ годомъ позбувъ ся вѣнъ сего сильного полипа.

— Не за довгій часъ переконастесь, — почавъ говорити, вздыхнувши глубоко — шо я щирю правду говоривъ! Кажу вамъ, така пышненька краля-лялька, якъ гава рожа, а маєтку у неї ласка Божа...

— Чуєшь, Леониде, тѣшь ся, дитино! — выкрикнула радѣсно панѣ Пульхерія. — Голубку мѣй дорогій, скажи менѣ, где той чудовный ангель проживає, якъ зве ся вѣнъ? — пытала ся дальше цѣкавостію розжарена Пульхерія пана Олимпія.

Зъ утомы кинулась въ стародавний фѣтель. Бѣдный лишъ жалѣбненько заскрипѣвъ, мовъ тяжко вздыхнувъ.

— Она, та чудова русалка-красавиця, не цвѣточкою нашего поля! Она далеко въ чужѣмъ краю проживає и панною Фльорикою зве ся. Отъ тутъ щирый єи образъ!

При сихъ словахъ вынявъ зъ кишенѣ жмутъ паперѣвъ и зъ нихъ фотографію панны Фльорики и подавъ єѣ панѣ Пульхеріи.

— Дѣвчина на дивовиже! Шо на се скажешъ, Леониде? — спытала мама сына.

Паничъ Леонидъ такъ затупивъ очи на образокъ, заглядавъ, призиравъ ся, що ажъ засторопѣвъ.

— А що, паничику, не говоривъ я правды? — спытавъ его панъ Олимпій.

— Та гдежь така краля за мене поїде! Она другому щасливѣйшому судилась, а не менѣ збѣдѣлому шляхтичеви! — мовивъ зъ жалемъ Леонидъ, не здѣймаючи очей зъ любого образочка.

— Не журись, хлопче! Кобы я здоровъ, до чого возму ся, то якъ ладъ и закончу... Твоимъ дѣломъ, теперъ гарно, зъ-паньска приладити ся, и по двохъ недѣляхъ поѣдемо на обзорины. Словомъ ручусь, що она твою буде. Лишь не упадай духомъ и не трать вѣдваги!...

— Я и заразъ орломъ-соколомъ до неї злетѣвъ бы, але... але невыхѣднѣй клопѣтъ мою душу мучить... Зъ вѣдки того гроша роздобути и людску одѣжу собѣ справити? Моя вся одѣжина до нѣчого, выгядаю въ нѣй якъ послѣднѣй пройдисвѣтъ-старцюга, якъ мѣйскій жебрачиско...

— То вже, Леониде, не моимъ дѣломъ! — сказавъ на се рѣшучимъ голосомъ панъ Олимпій. — Хто за такимъ рѣдкимъ золотымъ щастемъ гонить, тому не треба выдатковъ страхатись! Одежа, удержане, подорожь, гойне паньске поступоване, словомъ кождѣсенькѣй рухъ и крокъ безъ гроша не можливый, все звязано зъ огромными выдатками... Знаю я добре, що у васъ грошей у заховѣ нѣтъ; знаю

я добре, що коло васъ кошава бѣда и недостатки загостили; але если треба мусить его чоловікъ и зъ-подо̄ землѣ Мама панны Фльорики вдовою, але к така богатырка, червѣнчиками граєсь; и намъ показатись, щобъ не досмотрѣлѣ хали на обзорины якійсь свѣтові вѣ що въ ихъ кишеняхъ вѣтеръ гуде ..

— Правда, — говорила, глубоко вз паня Пульхерія — и мы подо̄ плотомъ не и у насъ колись шляхотно жило ся; а и насъ такъ присѣли клопотливі недос Богъ знає зъ-вѣдки того гроша роздоб Леонида, якъ годить ся, въ сватѣбу м выправити...

— Треба постаратись, зъ-подо̄ зем сти, послѣдне продати! — примѣтивъ р панъ Олимпій.

— Та нема вже и що! — шепну. зъ бодемъ панѣ Пульхерія. — Таже : ба-треба!... — додала голоснѣйше.

— Безпечно, що треба Леонида як убрати! Тажъ не поѣде до чесного дом рины въ подертѣй одежи и безъ крейц пени якъ якій голодранецъ-старцюга...

— Олимпій, легко тобѣ говорити : Все наше добро, весь вашъ мастокъ, вс диза давно на нѣчо звела ся, давно !

жидѣвскихъ рукахъ; лишь сей старый запустѣлый двѣръ, левада и садъ намъ оставъ ся, щобъ згадували менѣ лучшій часы и сердце гѣркимъ полиномъ наповняли... Все добро наче вода змыла...

— Безъ гроша о подружю Леонида и не думати! Если вѣднѣ припаде паннѣ Фльорицѣ до вподобы, та наша гра выграна, бо поставитъ она его на ноги. Спустѣтъ ся на мене, я досвѣдченый чоловікъ, я васъ клопоту позбавлю, все такъ складно замотаю, що свѣтъ буде дивувати ся...

— Що робити! Треба буде и послѣдній кусничокъ землѣ продати...

— Нѣтъ иншого виходу...

До пѣвночи тревала подѣбна розмова и порада. Полягали всѣ спочивати. Кожде свое снитло: панѣ Пульхерію о будучихъ розкошахъ и веселыхъ забавахъ, панѣ Олимпій о своихъ знатныхъ доходахъ, а паннѣ Леонидѣ о горячихъ поцѣлуяхъ и щиросердечныхъ обѣймахъ панны Фльорики.

Рано вѣдѣхавъ панѣ Олимпій.

— Леониде, за двѣ недѣлѣ до звиданя! — кричавъ зъ саней. — За тыждень приѣду, щобъ вы, кумнатко, при продажѣ вашого двора и огорода пораdnика мали. Тымчасомъ говорѣтъ зъ купцями!

III.

Старый двѣръ панѣ Пульхоріи зъ садами и

огородами продавъ, не довго роздумуючись, панъ Олимпій Наѣтулеви бородатому, котрого люде вже зъ-давна людскою пявкою прозвали. Жидь-хитрунъ все до послѣдняго крейцара выплативъ, бо бачите кругъ двора его ланы, що колись паньскими були, коверцемъ стелились, бо знавъ добре, що вѣнъ ажъ теперъ въ селѣ паномъ на цѣлу губу...

Панъ Пульхерія зъ старою служницею Замѣрою перепроварила ся зъ тяжкимъ сердцемъ въ комѣрне. Тутъ она ожидала спасеня зъ женитьбы многонадѣйнаго сына панича Леонида.

Сему многонадѣйному сынови вручила щира журлива мама бѣльшу половину грошей зъ продажъ двора и повѣрила его вѣтцѣвскѣй опѣцѣ пана Олимпія, котрый Богомъ и святыми клявъ ся, що заступитъ паничеви Леониду и тата и маму и буде пильнымъ сторожемъ повѣренныхъ ему грошей. Отъ повѣрила капусту козѣ...

Поладнавши все якъ ладъ, почавъ Олимпій свои далекосягли намѣры обьяснити и въ концѣ освѣдчивъ Леонидеви, що вже пора имъ въ городъ выбиратись.

— Тамъ ждуть насъ всякія справы и орудки, а если ихъ, якъ обрадимось, сповнимо, то вже намъ готовити ся до ѣзды за кордонъ...

На другій день утѣшно вѣдѣхали нашѣ аргонавты зъ села Р* и оперли ся въ городъ въ

знакомой намъ „комнатъ пѣдъ когутикомъ“.

За два дни не одно змѣнилось въ томъ спокѣйнѣмъ жилищи пана Олимпія. Вечерами бѣльше не горѣла на столѣ лова свѣчка, въ грубѣ палаткѣтѣвъ весело огникъ зъ сухихъ дровѣ, зъ нового вже стола счезла въ безвѣсти зелена фляшка зъ горѣвкою, си мѣсце заняла статочна карафка зъ молдавскимъ виномъ. Уже и лѣжка новою капою застелене, пѣдлога мыта, смѣтя и бруду бѣльше не добачитись. Очевидный поступъ... лишь пожелати добра пану Олимпію.

Бѣдя стола сидѣвъ собѣ панъ Олимпій разомъ зъ паничемъ Леонидомъ, отъ дотенный учитель зъ своимъ неопытнымъ ученикомъ. Дымъ зъ ихъ люльокъ клубами здѣймавъ ся; зъ особлившимъ вкусомъ пили они ароматичне вино и закусовали зъ апетитомъ булочку зъ кавяромъ.

Зъ паномъ Олимпіемъ здѣлалась така змѣна, що трудно его пѣзнати. Сурдуть якъ галочка чорный, такі самі панталюны и камизелька, вусъ вывоскованый на всѣ боки, рухи тѣла и цѣла по-стать, все то оказовало, що панъ Олимпій немовъ вѣдродивъ ся, якось на паньскій крѣй закривъ ся. И жиденята, для котрыхъ вѣнъ въ передѣ бувъ пустою нулею, теперь передѣ нимъ бруднѣ ярмурки знимали, низко передѣ нимъ кланялись и его кожного дня чемненько поздоровляли.

И зъ панича Леонида здѣлавъ ся такой елгантнѣйшій мужчина, що ему не соромъ и зара впростъ до самого Парижа поѣхати. Где глянувши на его модну одежу, чи на его перстень и золотыи годинникъ, чи на его якъ папѣрь чистобѣль, все-все вѣстило, що вѣнъ вѣдъ чола до паничи шляхтичемъ чистои крови. Все на нѣмъ явиле лежало, и сурдуть и камизелька и куртка и струксовѣ панталыоны, натягненѣи якъ стрѣна на скрипкахъ шкѣряныи штруплями. Густии его волосъ кучеряи повоями по плечахъ спадае фаврита стали гладшѣи, чепурнѣйшѣи; ставъ вѣнъ кажу вамъ, салоновымъ кавалѣремъ, що подѣного свѣтами шукай. Таку перемѣну зробивъ грѣшчарѣвникъ, а виною єи була панна Фльорика, и котру лишъ свивъ, до котрой лишъ думками златавъ нашъ паничъ Леонидъ.

Нетерпеливо ждавъ вѣнъ вже разъ того а гела побачити, але о вѣздѣ на обзорины панъ Олимпѣи мовъ забувъ. Его занимало бѣльше буйрозпустне житє по городѣ. Живъ вѣнъ собѣ безъ всякого счета и запроваджувавъ панича Леонидѣа въ якѣсь товариства, въ якихъ вѣнъ зъ родивѣку еще не бувавъ. Грѣшчъ громадно зъ кишечкотивъ ся, але назадъ бѣльше не вертавъ. И кѣнци прийшовъ и паничъ Леонидъ до переконаня, що гойне та марнотратне житє, до якого его панъ Олимпѣи якъ той скуситель намовлявъ, его.

доброгò кòнца не доведе.

Отъ и тому велась одного вечера така поважна розмова межи паничемъ Леонидомъ и паномъ Олимпіємъ.

— Чи довго намъ такъ бездѣльно и неощадно жити, мѡй любый вуяшку? — спытавъ Леонидъ досадно пана Олимпія.— Я на таке не приѣхавъ, тяжко придбаныи грѡшь марнувати и свою власну справу вѡдъ дня до дна вѡдкладати!

— Не будь нетерплячкою! Не казавъ я тобѣ, ще пѡсланецъ еще изъ-за кордона не вернувъ ся? — вѡдповѣвъ ему рѣзкою мовою панъ Олимпій, высушивши до дна не знаю котрый пугаръ зъ виномъ.

— Та чому той вражій пѡсланецъ не вертає? Тажъ та вдова не жиє за горами и морями! Чи може пѡйшовъ вѡнъ на другій свѣтъ, зъ-вѡдки нѣхто бѡльше не вертає?

— Може гдєсь вѡдѣхали, може нема нхъ дома, отже безъ вѡдповѣди не може вернути..

— Щобъ тыхъ выдаткѡвъ катъ знавъ, а не я! Громадять ся такъ страшно, що тебе заморюка збирає. Ёсли еще одно время таке жите потребає, то можемо, нѣчо не зѡрудувавши, зъ грѡшми на вѣки попрощатись...

— Ха, ха, ха! — розреготавъ ся панъ Олимпій. — Забагъ паничь зъ-паньска жити и выдат-

кѡвъ жалусь! Гуляй-же, паничу, пустивши танецъ...

— Бачу, що зъ тяжко роздобутого и слѣдъ пронаде, а наше дѣло и на крокъ редь не поступило...

— Молодой, дурный, неопитный розумъ дуешь може, що я тебе зъ свѣтомъ, зъ п ознакомивъ, тебе въ товариство гойныхъ запровадивъ? Про мене було тобѣ тамъ на якъ огброкъ у росолѣ киснути, на свѣтъ не подивити ся...

— Не жалуя, милый вуяшку, але есл думаю на минувшу нѡчь, то менѣ сегодня мурашки по тѣлѣ лазять. Грѣхъ непростѡлько гроца марнотратити... И мошонка ма а не моя бѣдолашна, на такі величезні въ не выстарчала-бѣ...

— Бели удасть ся менѣ тебе тамъ и жити, то ты якъ дука-воевода червѡнцами б кидати! Скажи менѣ, чи ты тамъ на селѣ в сихъ товариствахъ проживавъ? Що за зъ того Ицка або Мошка, або зъ тои про ватой плахты? Ты повицень собѣ въ гонори бувати, що зъ такими панами при однѡмъ сидишь....

— Про такихъ велебныхъ панѡвъ я в одно чувъ; щобъ они гойностію величались, го не пѡзнавъ. Хто вино заплативъ? Може

А пити умѣють, що чоловік ажь лякъ збирає; а еще лучшій вѣдь нихъ тѣ двѣ безстыднї панны, котрї чоловікови безлично набивались. Паньска компанія, нема що казати! Подѣбныхъ нѣтъ въ нашѣмъ селѣ. А тѣ паны, щобъ имъ Господь грѣхѣвъ не простивъ, бо ихъ душа якъ та смола чорна, таки чоловікови зъ мошонки при картахъ послѣдній грѣшъ выдирають, ошуканьствомъ и шахрайствомъ лишъ жиють и зрѣють для Иванової хаты. Нѣ, нѣ, въ таку чесну компанію, mezi такї битї картарѣ-шудеры, mezi такї нечемнї пустоцвѣтнї дѣвчата мене бѣльше и воловодомъ не затыгне!

— Отъ и дѣждавъ ся я вдяки! За мое жито еще мене бито! Веду его mezi люде, а вѣнь дивись якої пѣе! Чѣпає ся чести гонорныхъ панѣвъ и панянокъ...

— Ихъ честь давно зъ свѣтомъ попрощалась! Такї негодаѣ и на песѣй улици ростуть!

— Не надѣявъ ся я такої вдяки вѣдь тебе! Коли такъ, то розходять ся нашї дороги... Бувай менѣ здоровъ! — сказавъ гнѣвно панъ Олимпій, надѣвъ на себе коужухъ и поплентавъ ся до мѣста.

На дворѣ було вже темно.

Довго думавъ Леонидъ надъ своимъ прикримъ положенємъ, въ кѣнци вынявъ мошонку и почавъ числити, що въ нѣй було... Та пѣзнати було по пле-

чахъ, котрыми въ-одно стискавъ, що кѡнцѣ до купы не сходились.

— Кобы до завтрѣшной днины дѡждатись, — шепнувъ, простерши ся на софѣ — прямѣсенько до дому верну. Въ тѡмъ пеклѣ хйба чортъ выдержавъ бы, а не я. .

И неборачиско заклопотавый задрѣмавъ твердымъ сномъ.

Коли прокинувъ ся, побачивъ передъ собою пана Олимпія, котрый люльку куривъ и густымъ гядко воняющимъ дымомъ всю комнату наповнивъ.

— Що, паничику, ты еще не поѣхавъ до дому? — спытавъ Леонида хриплымъ голосомъ панъ Олимпій.

— Отъ заразъ пѡчну збирати ся ..

— Коли ты на те напосѣвъ ся, то я не борюю ; але роздумай, що чивишь, жалувати будешь ! — вѡдповѣвъ панъ Олимпій. — Що за гучна гулятика сеи ночи була ! Якъ вода шампанъ розливавъ ся, вѡдъ выстрѣловъ коркѡвъ менѣ и теперь въ ухахъ звенить, смѣхамъ и спѣвамъ кѡнца не було... Шкода, хлопче, щось дома лишивъ ся ! Знай, що таке не лучаесь кожного дня !

— Такі товариства не для меси кишенѣ ! Они пожирають бѡльше, нѣжь чоловѣкъ выдати може, доводятъ его до цѣлковитого знищеня, гонять его въ бездонну западню. Вже сегодня, отъ заразъ вертаю до дому... Таке жите менѣ обридло ;

волью разовый хлѣбъ ѣсти, нѣжь дыхати задуш-
ливымъ воздухомъ такой мерзкой Содомы. Бѣдна
мамаша послѣдній дорогій кусень землѣ продала!...
Вы обѣцали зѣ мною на обзорины поѣхати, а тым-
часомъ я тутъ вже двѣ недѣлѣ дурно и пусто
сиджу и дорогій грѣшь марвую... Если про се моя
матѣнка довѣдаець, то зѣ розчарованя на мѣсци
умре... Вы даного слова не додержали, насъ зни-
щили, зруйнували, насъ на поталу и смѣхъ люд-
скій выставили ..

— Тѣу та цекъ! Хто, я васъ знищивъ? Хре-
стѣть ся! Такъ маець, за твое добре сердце они
вѣ тебе каменемъ! Чи се не чудасія? Про таке
и баба вѣ казцѣ не повѣдае... Чи се не встыдъ, чи се
не ганьба, на доброго вуйка такі клеветы сплѣтати?

На часѣ затихла рѣзка розмова. Леонидъ по-
чавъ збирати ся, свою одежу вѣ коферъ складати.
На вѣдѣвздѣ ладивъ ся.

— Слухай, хлопче! Бѣгме, що я не надѣвѣвъ
ся дѣждати вѣдѣ тебе такой невдячности... Я тобѣ
лишь добра желаю! — говоривъ Олимпій.

— Хто, я невдячный?

— Ты, ты! Пощо тобѣ до дому збиратись?
Пѣсланецъ, якъ я вѣ вечерѣ довѣдавъ ся, вже
вернувъ и принѣсъ вѣстку, що всѣ радо милыхъ
гостей ожидаютъ. Тутъ и наші пашпорты. Зѣ гѣр-
кою бѣдою выхлопотавъ я ихъ вѣ магистратѣ...
Сю справу треба було виномъ намочити, бо тутъ

вже зь давныхъ-давенъ така установка... Хочешось осягнути, то плати и масти, небораче!.. Лягоди ся въ дорогу! По обѣдѣ вѣдѣдемо, а есл Богъ допоможе, то завтра вечеромъ побачишь пана Фльорику...

— Вѣдмо, дорогій вуяшку! — утѣшно вѣкрикнувъ Леонидъ и горнувъ зь оживленнымъ чѣтемъ Олимпія до себе.

— Хлопче, не горни такъ сильно, — кричав Олимпій мовь не своимъ голосомъ — бо душ зь гѣла выпрешь! Она и такъ сегодня мовь и мотузочку висить...

* * *

Було зь полудня. Передь „когутикомъ“ стяли паньскій санѣ и пара добрыхъ коней. Небомъ засѣли въ кожухахъ и шубахъ нашѣ оаргонавты, огнисті конѣ рушили и лишъ дзвѣюки вѣстили, въ котру сторону мовь вѣтеръ почали. Жидаы, що дорогою вештались, зь подивомъ поглядали на нихъ: не могли собѣ вытолкувалсю дивну перемѣну сихъ пропащихъ голодранцѣвъ. При кордонѣ имъ звечерѣло. Они переночували у знакомого корчмаря, а на другій день пѣдъ вчеръ зближали ся санѣ до хутора важныхъ операцій пана Олимпія.

Пѣдчасъ подорожи дававъ Олимпій Леонидъ

всѣлякѣй информаціи и поученя, що въ головѣ бѣ-
долашного ажъ думки почали хороводомъ ходити.

— Диви ся, щобъ я зъ тебе сорому не набравъ
ся! — наказувавъ вѣнъ ему у одно. — Коли спыта-
ють ся тебе про вашѣ обставины и маетки, то
кажи имъ, що вы першими панами на все село...

Собаки на оборѣ заскигляли, брама заскри-
пѣла, а санѣ оперли ся передъ дворомъ. комна-
тами свѣтло мигало, дверѣ хоромъ вѣдчинились,
служанка запросила гостей привѣтливимъ голо-
сомъ до покою. Гостѣ розгостились и проходжу-
вались по свѣтлицѣ, подивляли вѣрцевый поря-
докъ и достатокъ. Всюды стелились хорошѣ пестрѣ
диваны турецкѣй, гафтованѣ подушки сягали ажъ
до сволокѣвъ, въ закутинѣ передъ иконою Пречи-
стои горѣла лампада, а въ политированѣмъ за-
миснику пѣдъ шкломъ стояла рядомъ срѣбна по-
суда: миски, фарфурки, тацы и паньскѣ пугары
та карафки.

Куда же нашѣ аргонавты заѣхали? До за-
кордоньского села К., на хуторѣ богатои вдовы
Маріоры. Панѣ Маріора повдовѣла молодою: изъ
пяти дѣточокъ осталась ѣй лишъ наймолодша доч-
ка Фльорика, бо другѣ малыми поумирали на якусь
превращу задавку. Вдова Маріора була собѣ та-
ка запопадна, така працьовита, така роботяща,
що еи господарство вѣдъ дня до дня якъ тѣсто
на дрѣжджахъ росло и множилось. Лучила она ланъ

до лану, громадила грѣшь до гроша; що въ руку возьме, все ѣй щастилось. Не страхалась она чорныхъ днѣвъ и знала добре грѣшь шанувати.

Єи покѣйникъ, вслибъ вставъ зъ гробу, то не пѣзнавъ бы своєи дѣдизны. До неи належавъ теперь той великій рыбы повный ставъ зъ млыномъ. Господи, що тамъ за коропы кохались. щупаки грались, а зъ млынового пытлю мука выходила, не соромъ кожного дня паску печи. Маріора придбала и лѣсокъ, що горбомъ густою щѣтею стеливъ ся, и той городъ зъ виноградомъ, зъ котрого що осени она зъ кѣльканайцять анталѣвъ зеленымъ пахучимъ молдавскимъ виномъ наповняла. Старый двѣръ, въ котромъ покѣйникъ зъ свѣтомъ попрашавъ ся, служивъ для помешканя челяди; недалеко вѣдъ него здѣймавъ ся другой новый, обширѣйшій. Посчезали и старіи господарскіи будынки; новіи стрѣйніи зъ-далека мережали двѣръ вѣнцемъ. За дворомъ ширивъ ся якъ байракъ густый садъ. Що тамъ за рѣдкіи щепы не были! Яблока домвискіи и маршаньскіи, грушки якъ пукоръ солодкіи, орѣхи волоскіи и сливки, великіи якъ смквины.

Се все чудо довела до ладу роботяща и ошадна вдова Маріора.

— Тогда намъ спочивати, коли мемо у гробѣ лежати! — говорила она неразъ.

При тѣмъ трудѣ не забувала она про свою

дитину, котру старала ся добре выховати, особливо такъ, якъ законъ Божій wymagaє Фльорика не тратила лѣтъ по конвиктахъ и французскихъ институтахъ; пѣдъ проводомъ опытнои черницѣ Маркрины она учились не лишъ читати и писати, але и всѣлякихъ робѣтъ жѣвочихъ.

— Хочу зъ моєи дитини господинѣ дѣждати ся, а не якоись гафтованои панны-ляльки! — такъ часто говорила вдова Маріора.

И чога бажала, того и дѣждала ся.

Якъ же познакомивъ ся зъ вдовою Маріорою панъ Олимпій? Чоловѣкъ, котрый цѣлому свѣтови свѣякомъ, дуже легко робить знакомства. Бувъ вѣнъ кѣлька разѣвъ въ вдовинѣмъ дому; хитрунови не було трудно ѣй довести, що стоявъ зъ єи покѣйнымъ мужемъ въ близкѣмъ своячествѣ. Вдова кожного разу тѣшилась єго приѣздомъ и черезъ те, що вѣнъ не бувъ скупцемъ, неразъ самѣтну розважавъ, рѣжнѣ новинки и брехоньки ѣй доносивъ, въ єи однакове жите пожадаву змѣну приносивъ, то она єго яко доброго знакомого зносила и пѣдъ своєю крѣвлею радо угощала. Она не догадувалась, що вѣнъ лишъ тумана пускає и що кожде єго слово не вравдою, а брехною пахве. Паниѣ Фльорицѣ вѣнъ неразъ приобѣцявъ зъ гарнымъ царевичемъ на обзорины приѣхати; отъ-же сєго дня оправдавъ вѣнъ свою мисію и прибувъ зъ царевичемъ на обзорины.

Нетерпеливо ходили нашѣ молодѣи панове по комнатѣ. Каждый зъ нихъ рисувавъ для себе окремі образы, каждый зъ нихъ ожидавъ въ найближшій хвили рѣшучою розвязки многоважнои справы.

— Добрый вечеръ, пане Олимпій! — раздавъ ся по короткѣй хвили въ комнатѣ голосъ.

Зъ такимъ сердечнымъ привѣтомъ вступила въ комнату присадковата, кругленька и весела жена въ середнихъ лѣтахъ, за нею слѣдила несмѣлымъ крокомъ молода, чорноброва гнучка дѣвчина въ самѣмъ розцвѣтѣ житя.

— Дай вамъ Боже здоровячко, дорога панѣ Маріоро! — вѣдповѣвъ зъ молодецкою веселостию панъ Олимпій. — Чи здорові, чи веселі, чи раді гостямъ?

— За все славити Господа! Я здорова и лиха година насъ обминає! — мовила вдова и засѣла на диванъ.

— А якъ вамъ поводитъ ся, панно Фльорико? Давно я васъ не бачивъ!.. Выглядаєте якъ маєва квѣточка, повна красы, прелести и чару! — говоривъ панъ Олимпій до панны Фльорики, вхвативъ єи пухку бѣлу руку и заглядавъ въ єи чорні оченята, здавалось, що дивитъ ся женихъ на свою наречену.

— Якъ бачите, здорова! — вѣдповѣла несмѣ-

лымъ голосомъ панна Фльорика и сѣла на диванъ близко коло матери.

— Маю честь, шановнымъ панямъ представи-ти мого свояка панича Леонида Н*! — говоривъ панъ Олимпій и сѣвъ на близке крѣсло.

Паничъ Леонидъ, бачучи таку гарну дѣвчину, мовъ остовпѣвъ, въ одно руки теръ, въ одно передъ панною клонивъ ся, але зъ устъ и пары не выпускавъ.

— Сердечно васъ витаємо! Просимо сѣдати, щобъ роѣ сѣдали! — мовила привѣтливо вдова Маріора. — Чи вы на насъ прогнѣвались, пане Олимпій? Пѣвъ року минуло, а вѣдъ васъ и чутки не було...

— Трудно вѣдъ господарки вѣдорвати ся, она чоловѣка до себе мовъ желѣзнымъ ланцомъ приковує... Хозаинъ чорнымъ рабомъ свого хозяйства, а що за хосенъ зъ поту и муки? Нѣякій! Голоднї роки настали; куды поглянешь, лишъ недостатки и нужда...

На часъ утихла розмова.

— Панну Фльорику не бувъ бы я нѣзнавъ! — згодомъ-перегодомъ почавъ зновъ Олимпій. — Кажу вамъ, на дивовиже розвела ся, що ажъ нѣвроку!

— Такъ вамъ лишъ здає ся, пане Олимпій! — шепнула соромливо панна Фльорика и румянець палахнувъ всею тварею.

Велась подѣбно розмова межи паномъ Олим-

піємъ !и вдовою Маріорою. Тымчасомъ паничеви Леонидови, що засѣвъ недалеко вѣдъ панны Фльорики, бухнула кровь якъ кипячка до головы; здавалось єму, що на грани сидить. Бѣдакови серце неспокѣйно било ся, на чоло выступивъ пѣтъ густыми краплями. Въ такѣмъ положеню вѣнъ нѣколи не бувъ. Тихо сидѣвъ вѣнъ мовъ та нѣма рыба, хіба що вѣдъ часу до часу головою кивнувъ, або вуяшкови, если єму кадило загаслѣ, огню выкресавъ; а се часто лучалось, бо сей сегодня языкомъ трудну панщину збувавъ.

Вдова Маріора, хотяй ѣй сорокпять рочокъ минувъ, була жена веселой вдачѣ, середного росту, румяна тварь вѣстила повне здорове. Она нѣколи не величалась одежею: чорный шарафанъ крывъ єи тѣло, бѣла гафтована хустка єи голову, чистый фартушокъ єи подолокъ; все доводило, що любила скромнѣсть и приличнѣсть въ одежи Симпатична мова, тихій миръ всѣхъ чертъ лица кождому говорили, що въ серци сеи женщины лишъ стародавна доброта и ширѣсть пробували; она не знала нѣ лизунства нѣ зависти, она спомагала нищихъ и убогихъ, она давала кождому въ клопотахъ добру раду, а всѣмъ домашнимъ добрый примѣръ.

Дочку одиначку, панну Фльорику, любила она якъ свою душу и неустанно день и нѣчь благала у Господа Бога для неї щастя и долѣ. Для

дочки она на томъ свѣтѣ жила, для неї трудилась и господарила.

Панна Фльорика мала вѣсімнайцять лѣтъ, дѣвчина въ самомъ розцвѣтѣ, добре выхована, а богате вѣно вже роками стояло на поготовѣ. Таке заманчиве дѣвча чарує серце кожного молодця и вливає въ душу его далекосягаючій благородній думки.

Пухкї формы гнучкого тѣла панни Фльорики крыла буденна ружева сукеночка; не видко було нѣ голыхъ грудей нѣ локтѣвъ. Мама не терпѣла такого гидкого крою, котрый вѣдъ французѣвъ и въ нашї стороны поволи заносивъ ся.

— Неприлична — говорила — дѣвчатамъ така погана мода! Для неї у насъ еще роля не выорана, поле облогомъ лежить...

Въ довгихъ косахъ панни Фльорики красѣла хризантина. Але и той не треба було, бо панна Фльорика була сама чудовымъ цвѣтомъ, повна блеску молодости, незвычайнои красы и повного здоровья. Если, милый читателю, маешь понятие о хорошѣй чорнобровцѣ чистой крови, то знай, що така була панна Фльорика; то знай, що слабе перо не въ силѣ всѣ тї дѣвочї прелести, той симпатичный выразъ лица, ту чаруючу гармонїю членѣвъ тѣла вѣрно вѣдрисувати. Очи мала она якъ двѣ чорнї черешнѣ; если ними на тебе зиркне, то гинь серце и пропадай! Щоки розцвилї рождѣ,

а уста правдиві пахучі ягôдки... Кажу вамъ, дѣчина якъ у лузѣ калина: гарна, жива якъ жи сръбло, весела якъ ясочка.

Трѣвка була розмова mezi вдовою и Оли піємъ. Въ кôнці пôднялась панѣ Маріора.

— Розбалакалась я — мовила вôдходячи и на милыхъ гостей цѣлкомъ забула... Зѣ порожи позамерзали... треба чимось застиглу крс розôгрѣти...

Отъ бôгме, що здало бысь! Я сцѣпъ, що дуи въ тѣлѣ не чую! — додавъ панъ Олимпій и знати чому и по-що, таки слѣдомъ за доматорк потѣкъ ся въ другу комнату, отъ може томъ щобъ тамъ вже напередъ заморити того гидкы и докучливого червака.

Въ комнатѣ лишились лишъ панна Фльори и паничъ Леонидъ, такъ якъ то кажуть самъ самъ, щобъ нѣхто не прислухавъ ся ихъ любы розмовамъ, щобъ нѣхто на перешкодѣ не стоя чарамъ райской розкоши и перелету ихъ серде до тихого раю щирои любви.

Довшій часъ тревала mezi ними тишина.

— Господи, свѣте мôй, яка хороша пан Фльорика! — думавъ собѣ паничъ Леонидъ. — день поглядъ си чаруючихъ очей на сто кон посадивъ бы мене! Ёсли удасть ся менѣ поджитись зѣ нею, то не буде щасливѣйшого чоловіка на Божомъ свѣтѣ, якъ я!

Въ кѡнци почувъ вѡнъ въ собѣ смѣлѡсть и вѡдвагу и перервавъ прикру мовчанку...

— Простѣть, панно Фльорико, — сказавъ тихимъ голосомъ — если васъ спытаю: не скучно вамъ тутъ на хуторѣ такъ самѡтно проживати?

— Нѣ! Въ недѣлю ѣдемо въ сусѣдне село Богу помолити ся, а и въ будный день скука мене не чѣпае ся; куда бо оберну ся, всюда на здоровій руки работа жеде!... — щебетнула панна Фльорика и почервонѣла якъ макѡвка.

— Черезъ довгу зиму треба чоловѣкови розѡрватись! Бували вы на якихъ забавахъ?

— Нѣ, въ такихъ розрывкахъ не находжу нѣякои приятности. Они не по моѣй души...

— Що чую? Дивно менѣ, що таку гарну панну якъ вы танцѣ не тѣшать...

— До танцѣвъ и гуляцѡкъ я зъ роду наклону не мала, въ такихъ забавахъ розкоши не находила и вѡдъ нихъ всегда вѡдверталась. Васъ се дивувати буде, але чисту правду вамъ кажу. Все, що на такихъ забавахъ говорить ся, то по бѡльшѡй части лишъ брехня и притворство, а я такихъ людей на очи знести не можу...

— Передъ чарами такой дѣвицѣ якъ вы всѣ молодцѣ поклоны клали-бъ, подѡбно якъ передъ чудотворною иконою...

— Зъ вашихъ слѡвъ пѡзнаю, що и вы, пане Леонидѣ, до подхлѣбства привыкли... Где можна

звычайну д'ївчину зъ чудотворною иконою р'овнати? Се грѣхъ великій противъ закона Божого...

— Закоханий молодець не може такъ легко позбутись тои особы, котру обожає... В'онъ радъ лишь зъ нею розмовлятись, въ еи ч'аруючій очевнята заглядати... Всѣ его мрѣвѣ и надѣвѣ она лишь оживляє и золотомъ оправляє... для него така истота чистымъ божествомъ...

— Може оно и такъ д'їесь, не знаю, але якъ вы кажете межи закоханими людьми. Я еше нѣкого не любила и за мною еше нѣ оденъ мужчина зъ любви не минавъ ся; а ск'олько я тыхъ п'одхлѣбныхъ солодошей чула, то дарма и почислити. Отже бачу к'олько правды въ мужескихъ словахъ. Еше разъ вамъ кажу, що я не знаходжу в'одрады въ такихъ забавахъ, такимъ воздухомъ дыхати не можу. Менѣ приятнѣйша сердечна розмова, и то тутъ межи стѣнами сего матерного скромного дому...

П'ознавъ паничъ Леонидъ, що не зъ умѣвѣвъ въ в'одповѣдну струну ударити, и замовкѣ на хвили, заклопотаний, яку розмову дальше розпочати. Ажъ побачивъ на стѣнѣ висячу гитару, головный и дуже важный инструментъ того часу...

— Кто грає на гитарѣ? — спытавъ несмѣливо. — Кто на самотѣ проживає, для того сей инструментъ щирымъ товаришемъ... Гитара своими звуками тугу проганяє, въ серци дрѣмучій чутя

будить, радощами и розкошею душу наповняе...

— Я граю, если маю трохи вольного часу, отъ въ недѣлю або свято яке. Такъ зъ скуки и нудьги беру въ ряды-годы сей инструментъ до рукъ...

— Я музику надъ все люблю! — промовивъ зъ запаломъ паничъ Леонидъ, скокнувъ до стѣны, знявъ гитару и подавъ еѣ зъ вѣжливостію паннѣ Фльорицѣ. — Прошу, будьте ласкаві що заграги!

— Дякую! — вѣдповѣла она милымъ голосомъ. — Давно не мала я гитары въ рукахъ, що знала, все забула, навѣть и ту тужливу мелодію про Гриця, котру въ кождѣмъ домѣ грають и спѣвають...

— Рѣдко подыбати дѣвицю, що умѣе на томъ инструментѣ грати, щобъ подобною мовою не извинялась! — сказавъ Леонидъ и вдаривъ рукою по всѣхъ струнахъ.

Гитара зашумѣла незносными диссонансами.

— Отъ се доводомъ, що я довго въ рукахъ гитары не мала. Розстроились всѣ струны! — примѣтила панна Фльорика.

— Сейчасъ настрою! — сказавъ услужливо Леонидъ и почавъ кѣлки крутити, струны строити.

Зъ-годомъ роздало ся кѣлька милозвучныхъ акордѣвъ.

— Пѣзнати майстра! — шепнула панна Фльорика.

— Колись я незгорше гравъ та не одну по-

хвалу зъ рожевыхъ усточокъ чувъ, але теперь годѣ! Настрѣи мои душѣ тужливый и сумовитый; дарма менѣ тѣ живѣ до сердца промовляючѣ акорды роздобути...

— Боже, якъ я тѣшу ся, щось хорошего и нового почути. Чи умѣете и заспѣвати? Вашъ голосъ милый та вже ваша мова здае ся дивнымъ чарующимъ спѣвомъ...

— Колись спѣвало ся, але вѣдколи панны на мене и подивитись не хотять, то и спѣвъ вѣдцуравъ ся мене, и я позабувъ всѣ пѣсни, якими я разъ людей розважувавъ и веселивъ. Ёсли знайшло бы ся на свѣтѣ таке сердце, котре еднало бы ся зъ моимъ нѣжнымъ чутемъ, то я и где-щось собѣ пригадавъ бы; але...

— Дивне вы собѣ уровли! Пуста ваша розпука! Мужчина якъ вы не пропаде въ свѣтѣ, а легко щире сердце для себе приєднае... Та же дѣвочого цвѣту по всему свѣту... Прошу, не вѣдкажѣть менѣ и заспѣвайте якусь пѣсоньку...

— Просьбѣ зъ такихъ солоденькихъ усточокъ дарма вѣдказати! — вѣдповѣвъ паничъ Леонидъ.

Акорды забренѣли и вѣнъ почавъ спѣвати:

Ты дѣвчино чорноброва,
Ахъ кобы ты знала,
Що очима ты зъ серденька
Весь спокѣй украла!

Хлопцю, чарóвничко гожа,
Не дай пропадати!
На семъ свѣтѣ, на тóмъ свѣтѣ
Грѣхъ тяжкій мешь мати...

Подаруй му твою ручку,
Твои чорні очи,
Що такъ сяють якъ зóровьки
Теменькои ночи!...

— Що за гарна пѣсонька, а спѣвъ таки душу продирає, вóдганяє всю тугу, жаль и розпуку. Рада-бъ я знати, чи дѣвчина подарила хлопчинѣ сердце...

— Не знаю... Дѣвоче сердце тайна велика!.. Оно и примховате и на химерні выбаги богате, загадочне, що вго трудно вóдгадати... Сегодня тобѣ прихильнóсть объявить, а завтра зновъ въ твоє жите смертноснои отруѣ вливає...

— Гарна пѣсонька, нема що казати! Такихъ хорошихъ я на вѣку еще не чула...

-- Павно Фльорико, прошу-благаю васъ та-кожь пѣсоньку заспѣвати, звукомъ вашого ангельского голосочка потѣшити моє безрадне сердце! — моливъ глубоко зóтхнувши паничъ Леонидъ.

— Спѣваю лишъ поединчї стародавнї пѣсни...

— Почути вашъ голосъ, для мене вже великою вóдрадою! — говоривъ, дóбравши вóдваги, паничъ Леонидъ. — Боже милостивый, самъ не

розберу, що зô мною дѣвсь... Тяготить якась вага на моимъ серци... Виною всего мого внутрѣшного розтрою и неспокою то тѣ вражѣ дѣвочѣ оченята .. Они мене своимъ чаромъ вѣку позбавять...

— Будьте ласкаві и розкажѣть менѣ где-що ближшого про ту прелестну чарôвничку зъ тыми вражими очима! Где-жъ она проживає, щобъ передъ си престоломъ поклôнъ ударити? — молила умильно панна Фльорика панича Леонида.

При тôмъ поглянула на него такъ любымъ окомъ, що ему серце въ груди сильно застукало; здавалось ему, що оно тутъ-тутъ выскочить зъ груди и ударить поклôнъ передъ чарôвницею Фльорикою. Вôнъ черезъ короткѣй часъ и слова не мôгъ промовити, мовъ-бы ему хто гортанку зашморкнувъ; зъ-годомъ ему полекшало.

— Впередъ заспѣвайте, а потôмъ назву вамъ ту чарôвницю! — почавъ говорити.

— Нѣ, впередъ скажѣть!

— Нѣ, не скажу, прошу впередъ заспѣвати! — и подавъ паннѣ Фльорицѣ гитару.

Зновъ зашумѣли акорды, дрôбнѣй рожеві пальцѣ легко понеслись по струнахъ и почувъ ся звôнкѣй сопранъ...

Соловѣю, чародѣю,

Що щебечешъ въ гаю,

На серденьку жаль и смутокъ

Я великѣй маю!...

Зъ чорными очима хлопець
Не дае спокою,
Ними вѣнь тяжку розпуку
Вливъ у душу мою.

Я безъ него вмываю ся
Гѣркою слезою,
Я безъ него якъ безъ роду
Кругловъ сиротою.

Заспѣвай му, соловѣю,
Въ садѣ на калинѣ,
Щобъ прилинувъ мѣй соколикъ
До дѣвчины нынѣ.

Бо безъ него бѣдна вяне,
Якъ той цвѣтъ на сонци,
Сумно вѣкъ ви минае
Якъ въ чужѣй сторонцѣ...

— Славно, панно Фльорико! Голосочокъ якъ сръбный звѣночокъ, мягкій якъ оксамить! Такъ спѣває людина, коли душа повна щастя! Справдѣ спѣваєте щебечете якъ той соловѣй въ калиновѣмъ гаю! — промовивъ зачудований паничъ Леонидъ, скочивъ якъ не свѣй зъ крѣсла и поцѣлувавъ бѣду ручку панны Фльорики.

Она не вѣдтягала руки и усмѣхнулась любо до него, знакъ, що ихъ сердца порозумѣлись, що акціи пана Олимпія пѣдскочили значно въ гору...

— Радъ бы я знати, — спытавъ паничъ Леонидъ панну Фльорику — чи донѣсь хлопцеви соловейко горяче бажане дѣвоче?

— Не знаю, але яко вѣрный посланецъ повиненъ бувъ свою задачу точно сповнити! — вѣдповѣла, якъ рожа спаленѣвши, панна Фльорика.

— Щасливый хлопецъ! Ёслибъ я такимъ бувъ, то я зъ царями не мѣнявъ бы ся. Але менѣ подѣбна доля на вѣку не судилась...

— Чого-жь вамъ хибуе?

И зновъ поглянула на него тыми чорными очима... Здавалось ёму, що они до самого сердца перебивались, въ его душу поринали..

— Чого менѣ бракуе? Щастя!... Вѣдвертаеся оно вѣдъ мене, якъ вѣдъ якого проклятого, наповняе мою душу лишь турботою и безнадѣйностію...

— Щасте неразъ таке змѣнчиве, якъ мартава погода: и сонце свѣтитъ и свѣжницею мете! Молодому якъ вы паничеви свѣтъ отвертый...

И не докѣнчила своєї мовы; на єи устахъ голосъ мовъ заумеръ.

Паничъ Леонидъ зближивъ ся до дѣвчины и хотѣвъ щось говорити, але не мѣгъ Богъ знае чому и одно слово промовити.

Давно проминули тѣ часы, коли до сердець гитара мѣсть мостила и звуками будила въ нихъ чуте сердечной любви, лучила тыхъ до купы, котрѣ зъ роду не знались. Таки чуда и дива, якѣ

незначна гитара чинила, теперь и той великанъ-клапцимбаль не въ силѣ учинити, щобъ сторцакомъ ставивъ ся. Пôдъ пальцами панича Леонида струны гитары зновъ вôджили, рознеслись акорды и вôнъ солодкимъ спѣвомъ почавъ обявляти свою ширу безмѣрну любовь до красавицѣ панны Флôрики.

Гидка будьденна проза перервала дроты телефону двоухъ любовію розпламенѣлыхъ сердець. Вôдчинились дверѣ вôдъ пекарнѣ и въ комнату вступивъ весело хитаючись панъ Олимпій. За нимъ легкою ступою поступала панѣ Маріора зъ тацою въ рукахъ, на котрôй блыстѣла батерія фляшокъ и пугарôвъ; за неюшла стара служанка зъ закускою, виднѣлись кнышки, шинка и инші ласощѣ.

Выбôръ вина и закуски бувъ заслугою пана Олимпія. Вôнъ при такихъ нагодахъ бувъ опытымъ знатокомъ: знавъ вôнъ зѣ-давна, где въ пивници вдовы выборнѣ бутельки лежали, знавъ въ спѣжарни кождый кутокъ и наилучшій кусокъ. Зѣ вдоволеня терѣ вôнъ собѣ сухі, худі руки и засѣвъ за бѣлою якъ снѣгъ скатертію застеленый стôль, ласо якъ кôтъ позираючи то на рядѣ бутельокъ то на вкуснѣ присмаки власного вынаходу любои чепурной доматорки.

— Отъ се мене тѣшитъ, — перервавъ хвилеву тишину — щомъ милый звукъ гитары зачувъ! Въ моихъ молодыхъ лѣтахъ и я по тыхъ стру-

нахъ бренькавъ! Гей-гей, все минуло ся якъ милый сонъ лѣтної яснои ночи... Панно Фльорико, правда, що мѣй братанецъ не согбршій граць и спѣвакъ?

— Голосъ симпатичный и гра майстерска! — вѣдповѣла покраснѣвши панна Фльорика.

— Славно, Леониде! Похвалы зъ такихъ усть ты еще зъ роду не почувъ! — мовивъ утѣшно панъ Олимпій, поцѣлювавъ руку доматорцѣ и почавъ нетерпеливо пугарѣ виномъ наливати.

По вечери нашій еще довго балакали и забавлялись, молодята на тему „щире кохане“, а панъ Олимпій своими небылицями и жартами панѣ Маріорѣ зъ очей ажъ слезы добувавъ.

Подѣбнымъ способомъ проминуло имъ вѣсьмь днѣвъ въ дворѣ панѣ Миріоры; прожили они ихъ тамъ якъ у Бога за пазухою, якъ у раю за дверми. Вдовѣ подобавъ ся павичъ Леонидъ, а панна Фльорика вже безъ него и дыхнути не могла. Вѣнъ бувъ чепурненькимъ, добре вихованымъ кавалѣромъ зъ салѣоновыми аристократичными манерами; зъ дня на день росла mezi молодятами вѣрна любовь, не могла ихъ бѣльше розлучити нѣяка сила. Вдова и Олимпій пѣзнали, що молодята порозумѣлись, и противъ подружа не ставили нѣ найменшой перепоны.

Про вѣно, про мастокъ Леонидъ не згадувавъ и словомъ; вѣнъ вдоволенъ бувъ нѣжнымъ дѣвочимъ

серцемъ, ви чаруючими очима и чорными бровами. Упорядковане тыхъ справъ и назначене поры для подружа перенявъ на себе панъ Олимпій, хитра и опытна голова.

Леонидъ не разъ чувъ, якъ Олимпій передъ вдовою его мастокъ величавъ... отъ фхала хитра пташка по крутому шляху. Вдовъ неразъ ажъ моторошно ставало и сердечна не выходила зъ замороки; але се Леонида не обходило. Знавъ вѣнъ дуже добре, що Олимпій доведе справу до доброго кѣнця.

По довгихъ нарадахъ уплескали и весѣле, котре мало вѣдбутись въ недѣлю по Зеленихъ святахъ.

Гарный мѣшокъ зъ червѣнцями вручила вдова пану Олимпію. Осьмой днини вѣдѣхали нашѣ аргонавты зъ двора вдовы Маріоры, оба утѣшпѣ, що имъ удалась выправа, що безъ великого труду и заходу добули золоте руно.

Такъ закѣнчились обзорины панича Леонида.

IV.

Вернули ся нашѣ назадъ въ городъ въ стухлу нездорову комѣрку „пѣдъ когутикомъ“.

Вже пѣдъ пору повороту зъ подорожи панъ Олимпій морочивъ и клопотавъ иншими думками занятого панича Леонида.

— А що, хлопче, не говоривъ я щирои правды? Дѣвчина якъ пахуча квѣточка въ гаю, а маєтку ласка Божа! Господарства подѣбного дарма и у нашої маючої шляхты вышукати; що лишъ серце бажає, всего тамъ подостаткомъ. Тѣ всѣ маєтки то заслуга запоадной вдовы господинѣ Маріоры, котра зъ спадщины по покѣйнѣмъ мужу и макового зерна не запропастила, але пильно докладала зерно до зерна и придбала собѣ та рѣднѣй дочкѣ гарный маєточокъ. Не думавъ я, що удасть ся тобѣ дѣвоче серце приклонити до себе, бо такихъ штукѣкъ тебе не учено; але твоѣ лагѣднѣй норѣвъ и твоє добре вихованє выгладили тобѣ до побѣды дорогу и добра доля не клала тобѣ тернистыхъ перепонѣвъ на стежку твого житя, бо покохала тебе така краля, що и князеви пѣдѣ пару не соромъ...

— Але бо и мене за молодыхъ лѣтъ нѣхто довбнею въ голову не бивъ.. Умѣю и я заговорити, заспѣвати, вуяшку мѣй дорогій! Не такій я, щобъ мною плоты пѣдпирати!... Мѣй вусокъ якъ галочки крыло чорне, а мои очи правдивою принадою для хорошихъ молодыхъ дѣвчатъ... Може не выгладавъ я въ моѣй моднѣй одежи якъ сынъ котрого-небудь значного аристократа, може не плѣнивъ я моими паньскими манерами цѣлу истоту молодой дѣвчины?

— Справдѣ ты по майстерски вѣдогравъ свою

ролю и спрятно розвивъ замотанный клубокъ... Я готовъ на колѣна передъ тобою упасти и на весь голосъ выкрикнуть : Славно, Леониде, тебе духъ святыи осѣнивъ, зухъ зъ тебе молодець хочъ куды!... Послухай но! Мати панны Фльорики подала менѣ при вѣдѣздѣ отъ сей мѣшочокъ зъ червѣнцами... казала менѣ, що тамъ битыхъ голяндскихъ 1000 золотыхъ монеть!... Може стане вашѣй нуждѣ я-кось запобѣгчи, буде зъ-вѣдки тобѣ и мамѣ на ве-сѣле якъ ладъ прибраться... Але знай, мѣй хлоп-че, що и я за мѣй трудъ, за мѣй захѣдъ числю на мое барышѣвне... бо еслибъ не я, то ты все бур-лакувавъ-бы и при твоѣй мамѣ въ кулакъ бивъ...

— Вуяшку! — мовивъ пѣдъ впливомъ щас-тя и радости паничъ Леонидъ. — Дай вамъ Бо-же всего добра, я безъ васъ и вашихъ знакомствъ пропавъ бы безслѣдно въ нашѣмъ жидѣвскѣмъ се-лѣ. Все мое щасте я лишъ вамъ завдячую и то-му масте повну слушнѣсть жадати вѣдъ мене вѣд-повѣднои надгороды. Всѣ вашѣ сумнѣвы въ сѣй справѣ пустою половою; що чоловѣкъ чесно за-робивъ, тое ему правильно и належить ся...

— Твои замѣтки припали менѣ до сердца, бо переконують мене що ты пѣзнавъ, що ты лишъ моими заходами непохибно до певной пристани добивъ ся. Тому припадае менѣ десята часть тыхъ грошей, якѣ менѣ вдова Маріора вручила, значить 100 червонныхъ.

— Добре, вуяшку, я годжу ся, бо я безслѣдно пропавъ бы въ бездонномъ вирѣ недостатковъ и клопотовъ...

* * *

Зновъ бачимо пана Олимпія и панича Леонида въ малой комнатѣ „пѣдъ когутикомъ“. Тамъ панъ Олимпій все на иншій ладъ перелицювавъ: видко тамъ и нову софку и нове лѣшко и два нові вѣлхові крѣсла.

Зъ близкого готелю привѣсь слуга обѣдъ, гарна фляшка зъ молдавскимъ виномъ стояла на столѣ, пильно доливавъ зъ неї панъ Олимпій и крѣпивъ свои вѣдъ превеликою надсады зауналь силы...

По обѣдѣ розпочали оба розмову.

— Вуяшку, щожъ намъ теперъ чинити?

— Головнымъ дѣломъ теперъ твою маму вѣдвати, єв про все повѣдомити, щобъ и матерне сердце твоимъ щастемъ потѣшилось. щобъ и она на часочокъ душѣ тяжелого страданя позбулась. Тыхъ 900 червѣнцѣвъ передашь їй, щобъ свою и твою гардеробу якъ треба обновила, бо треба задалегѣдъ и про весѣле подумати и въ приличномъ свѣтлѣ передъ чужими людьми появитись. Не дай Господи, щобъ они зъ вашихъ нужденныхъ обставинъ чого не покмѣтили, або вѣдъ злѣсныхъ пѣд-

шептухъ зачули! Они тогда зъ гидомъ вѣдцура-ли бы ся васъ, а твое щасте безслѣдно провалило бы ся въ глубоку прѣрву и межи тобою а панною Фльорикою протворивъ бы ся бездонный заломъ, а 1000 червѣнчикѣвъ вертай небоже та зъ-вѣдки?... хйба лишъ Святый знае! А тогда була бы для васъ невыхѣдна бѣда, якъ тѣй рыбѣ, що въ сѣти влѣзла и бѣльше тѣй на волю не добутишь. Завтра въ ранцѣ вѣдѣдемо оба до твоеи мамы, щобъ все якъ ладъ спорядити. Будете мене слухати, то вамъ все въ нитку пѣйде; а если нѣтъ, то выбачайте, самі станете виною вашего бездомья и душевного томленя.

— Вуяшку, мы безъ твоихъ радъ и порадъ, безъ твоего опѣкунства пропадемо! Що скажешъ, робити будемо... Молю тебе, доведи до доброго кѣнця розпочате дѣло... Безъ моеи золотой Фльорики свѣтъ менѣ немилый!.. — мовивъ задавленнымъ голосомъ паничъ Леонидъ.

— Не жури ся! Якъсь то буде, кобы я здоровъ и моя голова, котра до теперъ не одно хитро замотала! Слухай лишъ моеи рады, банувати не будешъ! Скажешъ мамѣ, що менѣ вдова Маріора за мѣй трудъ и захѣдъ десяту часть червѣнцѣвъ власноручно передала. Що говорити буду, яку раду давати буду, то ты на все лишъ потакуй!

— Вуяшку, твоеи рады якъ слѣпый плота

держати ся буду! Хочеш, щобъ я говоривъ, говори буду; хочеш, щобъ я мовчавъ, то зъ мене и ножемъ нѣхто слова не добуде...

* * *

На другій день вѣдѣхали нашѣ въ село Р*, загорненѣ въ шубы и футра, мовъ правдивѣ маючѣ дѣдичѣ-бояре.

Панѣ Пульхеріа мешкала въ хатчинѣ подпанка голоколѣнця Мигалакія Фрунзы, що въ чоботахъ ходивъ, але за собою босыми слѣдами писавъ. Були разъ и такі часы, коли и вѣнъ якъ панѣ на подушкахъ собѣ вывертавъ ся, але сегодня спить вѣнъ и на твердѣмъ кулаку; були часы, що вѣнъ у мужика хлѣба не просивъ, теперъ все перемѣнилось, бо и собака у него голодуе. Наймивъ вѣнъ панѣ Пульхеріа свою хатчину на рѣкѣ, а самъ до мужика у комѣрне пѣйшовъ. Въ тѣй хатчинѣ проживала панѣ Пульхеріа и клопотно збувала свои безраднѣ дни разомъ зъ Замфирою, тымъ живымъ инвентаремъ зъ добрыхъ часѣвъ.

На малѣмъ подвѣрѣ почувъ ся звукъ звѣнка. Якъ разъ выскочили зъ саней два паны въ шубахъ и футрахъ и скоро вступили въ хатнѣ хоромы. Паиѣ Пульхеріа выйшла противъ гостей; еи

голова обвязана була бѣлою хусткою, знакъ, що мигрина знєвъ єѣ мучила.

Довго не пѣзнавала она гостей.

— Богъ бы васъ не простивь! — выкрикнула наразъ, збивши до купы руками. — Я думала, що якѣсь дуки-воеводы вѣдѣдали мене, а то нашѣ паничѣ, панъ Олимпій и мѣй дорогій сынокъ паничъ Леонидъ, поубирались якъ на обзорини до якоисъ боярской панны! Настоящѣй вельможѣ, трудно ихъ пѣзнати! Прошу до комнаты, розгостѣть ся, розѣгрѣйтесь и розповѣжте, якъ вамъ поводилось? Безъ вѣсточки вѣдѣ васъ я тутъ мивалась, рано и у вечѣръ васъ вызирала. вашого приѣзду: дѣждати ся не могла... Тужила я за вами якъ кругла сирота... Славити Господа, що вы вже прибули!...

Замѣира зъ подивомъ крѣзь дверѣ позирала на панича Леонида; сама не довѣряла, що то дѣйсно вѣнѣ. Такъ гарно прибраного, пѣдстриженого и пѣдголеного она єго давно не бачила... Таку змѣву панича Леонида не могла своимъ умомъ розѣбрати.

Згодомъ розпочала ся сердечна розмова.

— Якъ вамъ за границею поводило ся? — спытала зацѣквлена панѣ Пульхерія.

— Люба кумнаточко, такъ намъ поводилось якъ у Бога за дверми! Вашъ сынъ щасливый, заручивъ ся зъ панною Флѣорикою. Теперь припа-

дає черга на него, вамъ все до волосочка розпо-
вѣсти; почувте, чи я однимъ словомъ се або те
перехваливъ! — мовивъ зъ свѣдомостію побѣди-
теля панъ Олимпій.

— Мамаше дорога! — вѣдповѣвъ зъ молоде-
чимъ порывомъ и виразомъ правдивого вдоволення
паничъ Леонидъ. — Нема на цѣлѣмъ свѣтѣ ка-
жу тобѣ подѣбнои дѣвчини повной чарѣвъ и роз-
кошей, якъ панна Фльорика. Та чудова краля
освѣдчилась стати ся моєю судженою, моимъ до-
рогимъ до смерти нерозлучнымъ ангеломъ. Рѣдко
кому на вѣку лучилось таке щастє! Уже думавъ
я зъ свѣтомъ розійти ся, до черацѣвъ въ мона-
стырь вступити, Богу душу записати; ажъ тутъ
спасаютъ мою загублену пропашу душу яснї о-
чи дѣвочї, котрымъ рѣвнѣ по цѣлѣмъ свѣтѣ не
надыбати. Таке слѣпе щастє лишъ менѣ нужден-
ному и лихою судьбою тяжко покараному Го-
сподь призначивъ... Я ажъ теперъ пѣзнавъ цѣну
житя, ажъ теперъ знаю, що я не пустою единицею,
але що побѣчь мене хтось живе, що стараєсь вы-
вести мене зъ тернистои дороги и неустанно о менѣ
думає та гадає... Якїй же я теперъ щасливый, а
все те щастє завдячую отъ сему мому дорогому
вужкови Олимпію! Белибъ не вѣнъ, то я марно
пропавъ бы бувъ межи сими прикрими обстави-
нами и одна добра душа не була бы за мною
опѣмнулась...

— Слзвити Господа, — вѣдповѣла на се зворушенимъ голосомъ панѣ Пульхеріа — що хочь разъ до нашого берега щось доброго, щось принадного приплыло!... Але, Леониде, покажи менѣ доказъ, що панна Фльорика тебе справдѣ полюбила и що вашому подружу нѣчо не стоить на завадѣ!

— Отъ тутъ и доказъ, шановна кумнатко! — выкрикнувъ зъ натискомъ панѣ Олимпій и положивъ на стѣлѣ вузликъ зъ червѣнцями.

Бряскъ золота вѣдогнавъ всѣ сумнѣвы зъ сердца панѣ Пульхеріа.

— Що се за вузликъ и що въ нимъ? — спыталась по хвили цѣкаво.

— Биті червѣнчики, се завдатокъ Фльоричино вѣна! Вдова Маріора такъ любить свою дочку, що дала-бъ за ню свою душу! Говорила намъ, що весь еи маєтокъ лишить ся Фльорицѣ и еи мужеви, если переконаєсь, що жити будуть щасливо въ згодѣ и любвѣ!... — розводивъ ся панѣ Олимпій.

— А скѣлько тамъ тыхъ червѣнчикѣвъ?

— Тысячъ новыхъ битыхъ! — вѣдповѣвъ паничъ Леонидѣ. — Сто вручила вдова Маріора зъ самого початку пану Олимпію зъ словами „Се за вашъ трудъ и захѣдъ!“, прочі подавала въ мои руки...

— Треба переконатись, — сказала по хвили панѣ Пульхеріа, не здѣймаючи очей зъ вузлика зъ

золотомъ — чи есть въ вузлику тыхъ девятьсотъ червѣнчикѣвъ и чи всѣ широ-золотѣ!

По сѣй мовѣ почали всѣ трое червѣнцѣ числити, въ купки складати и переконались въ короткомъ часѣ, що все въ наилучшомъ порядку, що и одного шелюга не бракувало.

— Ажъ теперъ вѣрю, — додала Пульхерія — що вамъ свадьба удалась, що мѣй сынъ не бурлакомъ, а многонадѣйнымъ женихомъ! Здало бы ся справу тую могоричемъ запечатати, бо безъ него подруже щастемъ не увѣнчае ся...

По сихъ словахъ вышла вдоволена до кухнѣ. Незабавомъ стара кулява Замфира шмигнула поподъ вѣкна въ село.

— Сей грѣшъ належить до вѣна панича Леонида! — почавъ зновъ панъ Олимпій. — Отъ треба зъ нимъ ошадно обходитись, бо червѣнчики круглѣ и скоро въ безвѣсти покотять ся и нѣколи назадъ не повернуть! Зъ нихъ, кумнатко, сравите собѣ и сынови все, що до весѣля потрѣбне, але сохрани Господи безъ рахубы ихъ марнотратити! За кождый зломаный крейцаръ треба ~~да~~ колись рахунокъ здати, а се власне клопочѣ и мучить мою душу...

— Дивись, дивись, якій зъ него ошадный господарь вылушивъ ся! — сказала зъ очевиднымъ невдоволенемъ панѣ Пульхерія. — Накидуеь коза огородникамъ!... Коло него и пустой крейцаръ не

загрѣвъ ся, а теперь вѣнъ другихъ розуму учить!... Гидкѣ часы настали: учить яйце курку розуму.

При тыхъ острыхъ словахъ панѣ Пульхеріи чоло пана Олимпія злорадно морщилось, уста его въ одно тремтѣли, зъ очей сыпались кругомъ искры гнѣву, худоцава жовта тварь бѣлою стала якъ крейда.

— Платяты тобѣ, небораче Олимпій, за твои заходы невдякою, за хлѣбъ мечуть въ тебе камнемъ! — роздавъ ся обуреный голосъ пана Олимпія. — Простѣть менѣ, кумнатко, мою вѣдвагу, що я подавъ вамъ добру роду! Але на тов коня кують, щобъ не спотыкавъ ся; маетки, котрыми и греблю можна бы гатити, безслѣдно губяты ся, если ихъ чоловѣкъ безъ розуму въ болото кидает... А если моя порада васъ дѣткнула, то выбачайте и здоровѣ бувайте! Бѣльше у вашѣ справы мѣшати ся не буду... Межи нами розрывъ готовый!

При сихъ словахъ Олимпій схопивъ ся и поचाвъ въ дорогу збиратись.

Таке обурене пана Олимпія перебѣгло морозомъ цѣле тѣло панѣ Пульхеріи; здавалось ѣй, що єѣ хтось холодною водою обливъ. А паничеви Леонидови, пѣдъ натискомъ такой грозы, предвидѣлось, що лишить ся загубленою душею въ сей пѣтьмѣ домашной бѣдности и тѣсноты...

— Вуяшку, — выкрикнувъ вѣнъ несамовито — не лишайте мене безъ вашей помочи!...

Будьтеи на дальше нашимъ щирымъ провѣдникомъ!.. Мы безъ вашей рады якъ камѣнь у водѣ пронадемо!... Лишѣть ся, на милѣсть Божу васъ прошу!..

— Про мене, лишѣ слушайте моєи рады!.. Я вамъ лишѣ добра желаю! — сказавъ погѣднѣйше Олимпій, скинувъ зъ плечей футро и знова за сѣвъ на канапу.

— Яка-жь зъ тебе горячка! — рекла, пере-прошуючи єго, панѣ Пульхерія. — Палкій, заразъ выбухає якъ стрѣльный порохъ! Я думала, що безталанне жите зъ своими обманами и розчарованями притерло тобѣ роги... где-жь тамъ! Коже нелесне слово бурить твою шляхоцку кровь и подпадає душу твою, якъ суху губку та мала искра! Не треба прецѣнь коже слово на кантарь брати, єсли журбою, клопотомъ и лихомъ збентежена жена безъ розсудку яке слово скаже... Вѣдь сегодня не скажу тобѣ бѣльше докѣрливого слова; не хочу, щобъ зновъ бурилась твоя кровь... Не хочу, щобъ ты яко нашъ своякъ вѣдтягавъ ся вѣдь насъ, щобъ намъ зла бажавъ и на насъ ворогувавъ... Але вернѣмо ся до нашего дѣла! Хочу знати, коли має вѣдбути ся весѣле...

— Въ тыждень по Зеленыхъ Святахъ, — вѣдповѣвъ Олимпій — отъ-же досыть часу вамъ якъ годить ся приготувити ся и все упорядкувати! Панѣ Маріора говорила, що гойне весѣле справить, отъ-же и до насъ приступає вужда показати, що

и мы не послѣднимъ коломъ плота, що и мы панами и нѣколи на ослонахъ не сидѣли... Знай, Леониде, що тобѣ до весѣля еще разъ панну Фльорику вѣдвѣдати треба, щобъ не думала, що твоя любовь до неї остыгла и ви образъ у твоѣй души затеръ ся. Дивись, щобъ коло Великодня бувъ ты готовъ!...

— Не жури ся, вуяшку, я готовъ и заразъ до моєи кралѣ поѣхати! — вѣдповѣвъ зъ одушевленемъ паничъ Леонидъ.

— Леониде, я тебе не пѣзнаю! — мовила панѣ Пульерія. — Тебе до дѣвчатъ и чотырма волами не можна було притягнути, а теперъ ты такъ змѣнивъ ся, що боюсь, щобъ тобѣ та любовь не пошкодила...

— Правду говоришь, мамаше! Не чотырма, але и десятыма волами не була бы ты мене до велебной панны Клявдіи притягнула, за те до любви Фльорики само сердце рве ся...

— Вы, любя кумнатко, все точно роздумайте и собѣ все поволи орудуйте, бо часъ не стоить и скоро минае! Я для васъ и для пана молодого вже зъ мѣста о повозку зъ кѣньми постараюсь, щобъ люде бачили, що чорна доля еще не пригнула васъ до землѣ, але що насупротивъ живете у выгѣдныхъ обставинахъ... Если васъ хто спытае, чія повозка, чіи конѣ, то кажѣть, що ваші; а если хто зъ цѣкавости довѣдати ся схоче, якъ и где

проживаєте, то вѣдповѣчте имъ, що на своѣй диянѣ у власномъ селѣ. Нехай нѣхто не ду що вы привыкли до лиха и бѣды якъ рыба до і або швецъ до смолы...

— Добре, що се знаю! — сказала панѣ Пхерія. — Приготовлений чоловікъ осторожный, на кожде пытанє що вѣдповѣсти... Треба знаи на кивахъ и мигахъ... треба показати, що кул знає, кѹда чайка лѣтає... Чи поѣдутъ зъ нами весѣле які кривняки?

— А знаю-жь я? Чи помагали они вамъ крайнѣй бѣдѣ и нуждѣ?

— Правда, що всѣ вѣдъ мене якъ вѣдъ кажеиои вѣдтягнулись, о покровенствѣ позвали и потайно тѣшились моими злиднями и выхѣдными клопотами; алє про людске око г ло-бысь, щобъ зъ нами хтось поѣхавъ. Отъ дуи щобъ зъ нами поѣхавъ вуйко Костакій зъ доч Агатою и мѣй братанецъ Николай зъ гарнымъ номъ Адрияномъ... Зъ ними сорому не наберемъ они паньского роду...

— Про мене, если лишь схотять! Они ажь до хмаръ носы задирають и величаютъ маєткомъ, що не приступай до нихъ...

— Я ихъ вѣдвѣдаю и вчасно запрошу...

Така розмова довго провадилась.

Замфира принесла вѣ комнату двѣ здои фляшки, одну зъ запѣканкою, а другу зъ вино

и поставила ихъ на стôль. Небавомъ посѣдали до вечерѣ.

До пѣвочи чути було живу розмову. Самоваръ до пѣзна кипѣвъ; крѣпились они и гербатою.

Рано вѣдѣхавъ панъ Олимпій, лишивъ ся паничъ Леонидъ зъ своєю мамашею. Безъ поради Олимпія здававъ ся имъ цѣлый свѣтъ пустою.

V.

Часъ не стоить, бѣжить безъ упину якъ тарѣвка до моря и губить ся незамѣтно у мрачнѣйшій вѣчности, лишаючи хиба по собѣ тутъ милі а тамъ зновъ гѣркі слѣды, спомини.

Пѣдъ праздникъ Воскресенія Христоваго вѣдѣдали панъ Олимпій и паничъ Леонидъ вдову Маріору. Радошамъ, солодкѣй розмовѣ и сердечнымъ залипянкамъ не було кѣнца; зѣ-рана розпочинались, а вечеромъ не кѣчились. Паничеви Леонидови при боцѣ панны Фльорики скоро дни минали: вѣнъ не мѣгъ налюбовати ся любимъ щебетомъ еи привѣтливого голосу, пѣдъ чаромъ еи рожевыхъ усточокъ забувавъ вѣнъ терпѣня свого минувшого нужденного вѣку, вѣнъ злѣтавъ сердцемъ въ высокій просторы весняного цвѣтучого раю, где вѣчно панують щира любовь и ангельска згода.

Въ дворѣ вдовы Маріоры виднѣвъ ся иншій закрѣй. Прибували кравцѣ и швачки: ихъ ждала

пильна работа, приладжене паньского богатого приданого. Сотались робѣтники, мужѣ и жѣнки: огородники коло грядокъ обширнаго зѣльника, пересажуючи рожѣ и всякѣ чужостороннѣ рослины, мулярѣ затираючи сказы, якѣ наробила довга зима на будынкахъ. Такѣ гарно обновлено старыи двѣрѣ, що про любки було въ нимѣ проживати.

По тыждни вѣдѣвхали вѣдѣ вдовы Маріоры милѣ гостѣ.

Зближалось до Зеленыхъ Святѣ, пора весѣля було передѣ порогомѣ. Въ комнатѣ „пѣдѣ когутикомѣ“ не запирали ся двѣрѣ. Вѣдѣ орудокъ и справѣ ажъ у головѣ шумѣло; такѣ ихѣ нѣвроку нагромадилось, що не знавѣ чоловікѣ, зѣ котораго кѣнца починати. Кравцѣ приносили всѣляку одежу для панича Леонида, для панѣ Пульхеріи и для пана Олимпіа. Панѣ Олимпій, яко вуяшко пана молодого, не забувѣ и про себе: зѣ найдорожшого сукна выбиравѣ для себе наймоднѣйшу одежу, щобѣ на весѣлю всѣхѣ кавалерѣвѣ завстыдати, всѣхѣ, якѣ то кажуть, зѣ сѣдла выкинути.

На подвѣрѣю стоявѣ панѣ Олимпій, въ брычцѣ сидѣвѣ зѣ пакунками передѣ собою и на козлѣ паничѣ Леонидѣ.

— Дивись, Леониде, — наминавѣ его за-падно панѣ Олимпій — щобѣ у пятницю вечеромѣ зѣ мамою ты прибувѣ, бо въ субботу зѣ-рана

за кордонъ вѣдѣдемо, щобъ въ недѣлю завчасу на мѣсце прибути!...

— Не жури ся, вуяшку! Все такъ стане ся, якъ ты розпорядивъ! — вѣдказавъ Леонидъ и небавомъ конѣ рушили.

Зъ тяжкою бѣдою и за добрый грѣшъ вышукавъ панъ Олимпій у жидѣвскихъ вѣзникѣвъ для панѣ Пульхеріи и панича Леонида людскій повѣзъ и пару великихъ здоровыхъ коней зъ новыми шорами и лысучими пряжками та оздобами.

Тогды не було въ нашѣмъ мѣстѣ фіакрѣвъ, отже було не мало труда вышукати вѣдповѣднй повѣзъ. Тогдашнй балагулы величались дѣравымъ полотномъ накрытыми возами и парюю занужденныхъ, кулявыхъ коней. Вышуканемъ повоза спавъ пану Олимпію зъ грудей тяжкй камѣнь; позбувъ ся клопоту, бо додержавъ слово

Въ пятницу пѣдъ вечеръ, жиды еще не засѣли на шабашъ, заѣхали до славного готелю „пѣдъ когутикомъ“ два повозы. Першй бувъ стародавнй ридванъ, котрый бороняки конѣ зъ тяжкою бѣдою за собою тягнули, другй зновъ нова найтычанка зъ несогѣршими конятами. Зъ першого звинно выскочила панѣ Пульхерія, а за нею ен красавый сынъ Леонидъ, зъ другого панъ Николай зъ паничемъ Адріяномъ и панъ Костакй зъ дочкою Агатою.

Появивъ ся кельнеръ въ бруднѣй замазанѣй

сурдутинѣ, чухаючись несамовито то въ правый то въ лѣвый бѣкъ.

— Що паньство розкажуть? — процѣдивъ крѣзь мерзкі гидкі губы.

— Треба для насъ трехъ чистыхъ харныхъ покоѣвъ! — выкрикнувъ паничь Леонидъ.

— Прошу паньства на першій поверхъ, тамъ все чисто якъ въ зеркалѣ! — сказавъ служащій и завѣвъ ихъ до вохкихъ, неясныхъ, стухлостію вонячихъ комнать.

Не було часу довго роздумуватись. Одну нѣчку якось переспить ся и въ сихъ комнатахъ.

Надбѣгъ пѣдскочно панъ Олимпій и зъ всѣми привитавъ ся, выхваляючи ихъ, що додержали слова и приѣхали завчасно.

— Если хто зъ васъ має въ мѣстѣ якусь справу, то нехай сегодня все зѣорудуе! Завтра нѣтъ часу, завтра день подорожи, а до вдовы Маріоры не близка дорога, ажъ въ недѣлю тамъ прибудемо! — напоминавъ рѣшучимъ голосомъ панъ Олимпій весѣльныхъ гостей.

Другои днини вѣдѣхали всѣ весѣльвѣ гостѣ. Въ першѣмъ повозѣ сидѣла панѣ Пульхерія, панъ Олимпій и паничь Леонидъ. На козлѣ видко було фірмана и молодого льокайчука; богата ихъ ліберія горѣла ясно на сонци; здавалось, що вѣдуть якійсь богаті дуки-воеводы; на такі выгады панъ

Олимпій бувъ дуже спритнымъ майстромъ. У другій каретѣ сидѣли свояки панъ Пульхеріа.

Їзда була приятна. Зелеными гаями птиць щebetали, полями буйне розкѣшне збѣже великаньскимъ квѣтчастымъ коверцемъ стелилось, вѣдъ всякихъ цвѣтѣвъ воздухомъ ажъ пахло, зарѣнкомъ швидкї потоки шепотѣли, зъ зелеными берегами розмавлялись, темный лѣсъ тихо дрѣмавъ, лѣтний сонъ снівъ, гень далеко цвѣтиста млака простиралась, мочарами дикї качки и лиски плавали..

Въ недѣлю пѣдъ обѣдъ зближались подорожнї до хутора вдови Марїора. Зъ-годомъ сперли ся повозы передъ сходами нового двора.

Гостей привитала гучна музыка славныхъ сучавскихъ циганѣвъ, на ганокъ вышли на зустрѣчъ вдова Марїора и панна Фльорика. Всѣ витались, представлялись и въ кѣнци по свѣтлыхъ покояхъ погубились. На кождѣмъ лицї малювалось вдоволене. Панъ Пульхерїа, бачучи суджену Леонида, бачучи гаразды и достатки вдови Марїора, вѣдчувала въ души небувалу радѣсть; здавалось їй, що небо їй притворилось, що вѣдъ теперъ Леонидъ жити буде якъ у Бога за пазухою.

По богатѣмъ снѣданю вѣдпровадила дорогихъ гостей вдова Марїора до старого двора, що стоявъ на оборѣ недалеко нового. Тутъ було все упорядковано, все дорогими килимами застелено, и тапчаны и канапы и лѣжка. Панъ Пульхерїа давно

вѣдвыкла вѣдъ такихъ порядкѣвъ и зѣ подиву ажъ руками збила. Она не вѣрила въ таку цѣлковиту перемѣну судьбы Леонида; здавалось ѣй, що то все пустый обманъ.

— Если то все правда, — подумала собѣ — то злиднѣ и нужденнѣй обставины мого Леонида давно минули ся и вѣдъ сегодня зачнуть ся щасливѣйшѣ дни для него... Господь еще насъ не опустивъ...

Тутъ въ тѣмъ дворѣ нѣхто не стоявъ имѣ на завадѣ, тутъ не зазірало цѣкаве непрошене око, не бачило, якъ они въ иншѣй стрѣв перебирались... выгода, якои не оденъ въ власнѣмъ домѣ не мавъ.

По полудни сходились гостѣ, торохкотѣли по двѣремъ карита за каритою, повѣзъ за повозомъ, всѣ гостѣ старанно поубиранѣ; цѣлый двѣръ наповнивъ ся знакомыми и кривными, якъ пѣдъ вечеръ улѣй пчолами. Зѣ годомъ шумѣли всѣ покоѣ вѣдъ плавной живои розмовы, святочнѣй настроѣ лицавъ ся на кождѣй твари, веселѣ громадкѣ стояли особнякомъ и гуторили про се и те.

Межи гостями видно вже було панву молоду и панича молодого Леонида. Рѣдко видати таку гарну пару: панна молода чарувала всѣхъ румянцемъ, красою и нѣжнѣмъ заманчивѣмъ усмѣхомъ, все еи ество дышало здоровѣмъ и свѣжостѣю, вѣбѣлѣй сукни, засѣянѣй всякими приборами, ро-

жами и цвѣтами; выглядала она якъ дялечка-княгиня, на чорныхъ довгихъ косахъ зеленѣвъ ся миртовый вѣнецъ, выразъ еи твари вѣстивъ щасте и сердечну доброту, кождый еи поглядъ бувъ свѣдкомъ внутрѣшного вдоволеня. Коло неи въ одно вертѣвъ ся паничъ Леонидъ, стрункій чорноусый молодець шляхоцкои вдачѣ, все товариство позиралось якъ на дивовиже на него, его салюнове поводжене и рухи здѣлали его любимцемъ всѣхъ весѣльныхъ гостей.

Паню Пульхерію такожь вже видко mezi гостями. Она такъ чепурно прибриндилась, такъ складно приодѣлась, думавъ бы ты, що якась княжна лысучими паркетами проходжуєсь.

— Яка гарна панѣ, які заманчиві еи очи и брови оксамитові! Краса и стать тѣла колись въ неоднѣмъ мужескѣмъ серци згубливый огонь зажегали! — почали тайкомъ шептати собѣ гостѣ mezi собою

А пана Олимпія вдова Маріора не пѣзнавала... такъ вѣнъ бундючно переинакшивъ ся! Ставъ вѣнъ шляхтуномъ вѣдъ чола до пяди: не лишъ що черты лица змѣнились пѣдъ острою бритвою, але и цѣла его истота такъ напружилась, здавалось, що полявъ єъ знахоръ живучою водою.

Коло четвертой години по полудни поѣхали молоді вразъ зъ гостями до церкви сусѣдного села. Супровожало ихъ двацять гарныхъ ѣздцѣвъ-

паробковъ зъ околицѣ въ павахъ и цвѣтахъ зъ гримучими выстрѣлами. Самъ благочинный Макарий вѣнчане читавъ, на ихъ головы вѣнцѣ ложивъ, ихъ нащоминавъ, щобъ до смерти вѣрно любилась, одно друге спомагали и въ згодѣ жили. По св. Тайнѣ вѣдѣхали всѣ наразѣ до двора вдовы Маріоры; довгою дорогою цестрѣвъ довгій рядъ всѣлякихъ повозовъ, ридвановъ, фаэтоновъ и найтычанокъ.

Веселый обѣдъ трававъ до темной ночи: столы пѣдъ рѣдкими выдумками трехъ кухарокъ въ двое згинались, гостѣ вѣдъ незвычайныхъ ласощѣвъ, рыбъ и марципановъ ажъ пасы попускували, бутелькове вино гостямъ сердце веселило... А коли панъ Олимпій промовивъ весѣльну бесѣду, щобъ новобрачнымъ щасливо, въ згодѣ и любовѣ вѣкъ минавъ, щобъ оии злои долѣ не зазнавали и всѣ дни живота такъ имъ минали якъ весняный милый сонъ, коли музыка молодымъ гремуче „Ней живутъ!“ трубами зашумѣла, то занявъ всѣхъ гостей святочный настрой.

— Новобрачнымъ „Многая и благаа лѣта“! — спѣвали всѣ мовь несвоими голосами.

Панъ Пульхерія щастемъ рѣднои дитины ажъ розплавалась, очей не зводила зъ своєї хорошои, привадной и взѣрцево выхованой невѣстки, не вѣрила, що Богъ для ви сына таку щастну долю, таку ясочку, таку пышну пташечку судивъ, не

думала, що въ єи темне безраднє жите така вєчѣрна яскрава зѳрниця єще засвѣтить...

По вечери розпочали ся живї гулѣ и танцѣ. Всѣмъ передѣ водивъ панъ Олимпій, котрый удававъ веселого, моторного, танцюристого кавалера, старшихъ панъ не допускавъ вѳддыхнути, гулявъ завзятнѣйше вѳдѣ двацятилѣтного молодця. Новобрачнїи и „золота молодѣжь“ такожъ по заду не лишались... про любки на нихъ дивити ся було. До бѣлого свѣта товариство забавлялось, гуляло и балакало.

Ажъ третои днини почали гостѣ розвѣжджати ся. И панѣ Пульхерїя зѣ доматоркою, зѣ невѣсткою и сыномъ сердечно попрощавшись, вѳдѣвхала разомъ зѣ паномъ Олимпїємъ и свояками.

Такъ вѳдбулось весѣле панича Леонїда зѣ панною Фльорикою, лишаячи милї слѣды вѣ памяти гостей.

VI.

Леонїдъ и Фльорика и не стямилась, якъ скоро проминувъ имъ оденъ мѣсяць; ихъ любощамъ, залицаню и сердечной розмовѣ и кѳнця не добачитись; горнулись и цѣлувались они мовъ бы сегоднѣя побрали ся. Жили они якъ пара голубѳвъ, найменша тѣнь непорозумѣнѣя не падала на ихъ безжурне жите. Чи садомъ гуляли, чи у родинѣ вѣ

гостяхъ пробували, всюды межи собою широ дѣлили всѣ розкошѣ и утѣхи сего житя, до серця горнулись, одно другому неба прихияло.

Маріора, бачучи ширю любовь дѣточокъ, думала, що нѣтъ вѣдъ неи щасливѣйшой матери на цѣлѣмъ свѣтѣ. Що лишъ молодята забагали, все она имъ радо сповняла; для нихъ готова була и печеного леду роздобути. Кождого дня она Богу дякувала, що добру долю имъ судивъ. Молода, привѣтлива Фльорика заняла вею душу Леонида; до тенерь не появилась на ихъ чистѣмъ небѣ и одна похмурна хмаронька; дай Господи, щобъ имъ въ такѣмъ порозумѣню увесъ вѣкъ сплывавъ! Порозумѣлись обоє, одно за другимъ гибло-пропадало, на самотѣ одно безъ другого и коротеньку хвильку не було-бъ пережило.

— Щасливе подруже, нема що казати! — говорила Маріора. — Не пусто я усердно молилась до Царицѣ небесной: „Отъ всякихъ насъ бѣдъ свободи!“

Тымчасомъ поволи загошала въ свѣтѣ сумна осѣнь, поволи почавъ на деревахъ листъ жовкнути, поволи почали въ громадку ласточки збиратись и до довгого трудного лету черезъ море лагодитись, поволи почала долами мрака стелитись и землю мовъ того мерця габою покривати. Всюды сумъ и туга ..

Въ бесѣдцѣ зъ почервонѣлымъ листемъ хмелю

и повою сидѣли Фльорика и Леонидъ. Она прихилила головку на его плече...

— Правда, любимый Леониде, — щебетала до него солодкимъ але тихимъ голосомъ — що въ нашій серця нѣколи осѣнь не загостить? Тамъ вѣчна весна зъ спѣвомъ и цвѣтомъ розвинулась...

— Ясочко моя дорога, ширу правду говоришь! Въ нашихъ серцяхъ весела весна розвинулась! — сказавъ зъ запаломъ Леонидъ и пригорнувъ свою любу дружину до широи груди.

Она обвила бѣлыми рученятами его шию и покрыла лице его поцѣлуями. Зъ-годомъ зашумѣли струны гитары и обоє на перемѣну стали спѣвати пѣсни, ажъ луна садомъ понеслась.

Зашелестѣло листе дикого хмелю, що вхѣдъ бесѣдки заслонявъ, и передъ молодою парою стояла, мовъ зъ землѣ выривула, вдова Маріора, тѣшучись порозумѣнемъ и объявою широи любви дорогихъ дѣточокъ.

— Вѣдъ кѣлькохъ днѣвъ безъустанно клопоче мене одна думка... Поки ви не сповню, спокѣйною не буду! — привитала Леонида и Фльорикю.

— Вѣдкрый намъ, рѣдненька, твоѣй намѣрѣ! Ты насъ розцѣкавила, що зъ нетерплячки ажъ турчимо ся! — выкрикнули обоє разомъ и почали свою матѣрь обнимати и коло неи лестити ся. — Вѣдкрый намъ тайну, дорога, если не хочеш, щобъ твои дѣточки зъ цѣкавости розболѣлись ..

— Ходѣть вечеряти, дѣточки! — говорила Маріора.

— Матѣнко дорога, ты насъ до крайности роздражнила! Если намъ твоѣи гадки не вѣдкрѣшь, то тутъ сидѣти будемо до темной ночи и вечеряти вже намъ вѣдохотѣлось! — говорила жартуючи Фльорика.

— Ходѣть, дѣтоньки! При вечери все вамъ до волосочка розкажу! — вѣдповѣла спокѣйнымъ голосомъ мама.

Фльорика затылась и на колѣна передъ мамою пала.

— Скажи намъ, матѣнко, — просила въ одно — що казати маєшь и то тутъ въ бесѣдцѣ, если не хочешъ, щобъ твоя Фльорика розболѣлась и змарнѣла, якъ та цвѣтка безъ росы и сонця!

Бачила Маріора, що вийшла зъ ея слѣвъ неприємна замотанина. Отъ не було для неї иншого виходу, якъ дѣтямъ вже тутъ въ бесѣдцѣ вѣдкрыти свои замыслы.

— Коли такъ на мене прешъ, то слухай, що я задумала сповнити! Гдѣсь тоскуе моя сваха Пульхерія за рѣднымъ сыномъ; про те задумала я небавомъ вѣдвѣдати еѣ и разомъ зъ вами до неї въ гостину поѣхати! — а звернувши ся до Леонида, додала. — Рада-бъ я знати, якъ тамъ у васъ живе ся и якъ тамъ люде господарять, хотяй теперъ не горить робота полями ..

Фльорика утѣшно ажъ пѣдскочила и поцѣлювала маму въ руку.

— Тѣшь ся, Леониде, — сказала, звернувшись свавѣльно до Леонида — за кѣлька день поѣдемо до твоєї матѣнки, щобъ и она бачила, якъ мы сердечно любимось, щобъ и она тѣшилась нашимъ правдивымъ щастѣмъ! Теперъ ходѣмо вечеряти!

Коли вдова Маріора про подорожъ до панѣ Пульхеріи згадала, ставало моторошно на души пана Леонида, тѣломъ его перебѣгавъ то морозъ то жаръ, здавалось ѣму, що въ часѣ ожеледи сповзъ въ полонку и загинувъ пѣдъ кригою въ страшныхъ мукахъ и судорогахъ. Чувъ вѣнъ, якъ зъ лица его вся кровь до серця котилась и що такъ побѣлѣвъ, якъ то полотно, якъ та крейда. Перемѣны, яка зъ нимъ дѣялась, не добачила нѣ Фльорика нѣ Маріора и се его удержало на ногахъ, що зъ немочи и безсиля не поваливъ ся на землю и не впавъ якъ та гнила колода.

— Ходѣмъ, Леониде, вечеряти! — повторила Фльорика, захопила его за руку и всѣ троє зближались до двора.

Леонидъ ледви що за собою ноги волочивъ; ѣму въ очахъ затуманилось, померкло. Щобъ жена и теща не доглядѣли змѣны, яка его заняла, то

зъ надсадою вечеравъ, закрываючи свою душевну турботу и журбу силоваными усмѣшками.

* * *

Минувъ тыждень. Въ бесѣдцѣ зновъ сидѣли Фльорика и Леонидъ.

Що стало ся mezi молодыми? Чи не пероравъ mezi ними чортъ между?

Якъ прикипѣлый, прикованый сидитъ на лавцѣ Леонидъ и слова не заговорить, мовь-бы воды въ ротъ набравъ, якійсь невымовный страхъ его занявъ, а Фльорика, тяжко вздыхаючи, утирала хусткою зъ очей дробнѣи слезы.

— Леониде! — почала по довшѣи мовчанцѣ плачучи зъ досадою говорити Фльорика, а при кождѣмъ словѣ губы тѣпались нервою. — Що зъ тобою сталося? Где дѣлася твоя веселѣсть, твоя медова говѣрливѣсть, твое солодке щебетане? Не надѣялася я такой змѣны! Ты якъ не той ставъ, ты щось собѣ въ головѣ уривъ и позбути ся не можешъ тои угнетаючи задумы... Може я тебе чимъ образила? Вѣдъ тыждня до мене любого слова не промовишь... може нудить ся тобѣ въ нашѣмъ дому? Охъ, лишенько мое горке и невыносиме! Розбило ся мое щасте на дробне черепа, поросло густымъ мохомъ! Що сталося зъ нашою сердечною любови? Почала безслѣдно губити

ся, почали згасати всѣ ясні промѣня нашего житя. Ты хорый! Душевну муку трудно перебороти, она якъ червь твоє здорове пѣдгрызує... Що твою душу безпокоить и давить, скажи менѣ щирю правду!... Если я виною твого хоробливого душевного настрою, то скажи менѣ про то щире слово, а я зѣ надокладомъ всѣхъ силъ старати ся буду твою память забути, зѣ сердца вымазати твѣй менѣ дорогій образъ! Жалко и важко менѣ. . Щобъ лишь Господь милувавъ!...

Таки сердечни слова спамятали Леонида. Вѣнъ ставъ передъ Фльорикою на рѣвни ноги, пригорнувъ свою любу жену до щирои груди и ставъ прожогомъ крѣзь слезы дрожащими устами говорити до неи...

— Дорога Фльорико, зѣронько моя вечѣрная, святый ангеле житя мого! — благавъ зѣ розпуки мовь святу. — Люблю тебе якъ мою душу, але выбачай менѣ, що я противъ тебе такимъ необачнымъ здѣлавъ ся! Великий тягаръ зваливъ ся на мои груди и грозить мене пѣрвати зѣ собою вѣ бездснну западню. Хто родивъ ся нещаснымъ, той такимъ лишить ся до гробовой дошки. Колись и мене почало огрѣвати Боже сонце, що я почавъ забувати мою злу гѣрку недолю; але теперъ оно для мене зновъ згасає и обгортає мене непрозрачною тьмою...

— Чи хорошо то, передъ женою, передъ вѣрною дружиною правду таити? Бачу, що тебе

щось давить, мовь той червь грызе; але що, дарма менѣ вѣдгати...

— Окрасо моя дорога, приятелько моя єдина, — отчайдушно промовивъ Леонидъ, зновъ обнявши свою дорогу подругу — скажу тобѣ всю щиру правду: возми мене въ оборону, не допусти, щобъ о менѣ твоя мама плохо думала! Я въ цѣлѣй справѣ невиновать и чистый якъ та слеза... Волѣю тутъ на мѣсци нагло загинути, нѣжь щобъ о менѣ лиха слава носились...

— Кажи, дорогій Леониде, твоѣй бѣль моимъ болемъ, лекше его въ двоохъ зносити! — вѣдповѣла Фльорика и обсыпала его безтямно солодкими поцѣлюнками.

Тѣ поцѣлюнки и обѣймы були ключемъ до замку его клопотливои душѣ. Вѣнь почавъ зъ слезами въ очахъ свою тайну вѣдкрывати...

— Фльорико, вѣрь менѣ, що кожде мое слово щира правда, котру я черезъ цѣлый мѣй вѣкъ любивъ и вѣдъ котрой я и на шагъ нѣколи не вѣдступавъ.. Памятаєшь, якъ передъ тыжднемъ твоя мама тутъ у сѣй бесѣдцѣ намъ говорила, що хоче мою маму вѣдвѣдати? Тогды, тои самои хвилѣ, обмотала ся журба мовь та гадюка кругъ мого серця: менѣ здавалось, що мѣй свѣтлый рай на дрѣбне черепа розбивъ ся; я засторопѣвъ, не знавъ, що зѣ мною дѣєсь. Одно я лишь знавъ, що небавомъ стану передъ тобою и твоею мамою под-

лымъ брехуномъ и обманщикомъ и тая гадка му-
лить мою душу. Подумавъ я собѣ: небораче, що
буде о тобѣ дорога Фльорика и теща думати?
Що моя мама заможною дѣдичкою, се выгадавъ
той мудрый крутарь панъ Олимпій; знавъ вѣнъ
добре, що коли скаже, що женихъ бѣднѣй, то его
дарма оженити зъ гарною маючою дѣвицею; отже
щобы свою цѣль осягнути, выхвалювавъ нашѣ ма-
етки. Я его вѣдъ сего остерѣгавъ, але его, на що
затявъ ся, и стома волами не вѣдвернути. Передъ
вами выхвалювавъ вѣнъ нашѣ маетки, що мене
ажъ гидъ збиравъ такѣ безличнѣ брехнѣ слухати...
Моя мама... бѣдною вдовицею. Була и она колись,
се правда, маючою дѣдичкою и выховала мене
старанно въ городѣ та лишь се одно було мо-
єю спадщиною; але по смерти батька загостили
до насъ прикрѣ часы и обставины, мама нѣколи
господаркою не занималась, все передала въ руки
плюгавымъ, зысколюбнымъ економамъ, а тѣ дошо-
могли до того, що всѣ нашѣ маетки, дворы, лѣсы
и поля выдурили, вытуманили хитрѣ жида. Ли-
шилась мама зѣ мною якъ билина въ поли безъ
захисту, безъ помочи; хочъ до неба кричи, не було
спасеня нѣ выходу зъ крайной бѣды и нужды.
Отъ и вѣдваживъ ся я зъ помочию пана Олимпія
маму зъ злиднѣвъ и недостатку хочъ трохи вы-
ратувати... Се менѣ и удалось... Я найшовъ для
себе богату и хорошу подругу; але сей грѣхъ, що

и я причинивъ ся до обману и вамъ правды не вѣдкрывъ, тяжить мовъ тяжка скала на моѣй совѣсти и менѣ нѣ въ день нѣ въ ночи не дае спокою...

— Тѣлько грѣха щобъ ты мавъ, мѣй дорогій Леониде! Не жури ся, все гараздъ буде! — сказала потѣшаючи его Фльорика и обняла его обома бѣленькими раменами.

Вѣдъ сеи хвилѣ спавъ тяжкій камѣнь зъ груди Леонида, а Фльорика, пѣзнавши точно, що долягало єи мужеви, не мала причины жалуватись на байдужнѣсть зѣ стороны Леонида. Коли чоловѣкъ позбуде ся тяжкою журбы и клопоту, тогды щира любовь пускае свѣжій корѣнь въ замучене сердце. И въ сердцахъ нашихъ молодыхъ щира любовь на ново вѣджила та зазеленѣла.

Про все довѣдалась скоро и теща Маріора. Знала она добре, що вже така вдача пана Олимпія, и не бурилась тымъ, що вѣнъ про паню Пульхерію такого тумана вѣй пустивъ; за те тѣшилась доброю долею рѣднои дитины.

— Не лишу сваху Пульхерію, щобъ бѣдова- ла и недостатокъ терпѣла! — говорила добродушно. — Возму єѣ до себе, щобъ коло насъ въ старѣмъ дворѣ безжурно проживала... Єще найде ся у мене для неи кусокъ насущного хлѣба...

Зачувши про се, побѣгъ Леонидъ до тещѣ, уцѣлувавъ єи руку и дякувавъ цѣлымъ сердцемъ и душею за єи незвычайне чоловѣколюбє и великодушнѣсть.

Вѣнъ самъ вѣдѣдавъ свою маму. Теща и Фльорика лишились дома, бо не хотѣли придвлятись клопотамъ, злиднямъ и недостаткамъ панѣ Пульхеріи. Она радо приѣхала зъ сыномъ до невѣстки.

До смерти проживала она въ старѣмъ дворѣ въ достаткахъ; до смерти не зазнала, що то зневага, що то гѣрке докѣрливе слово.

Леонидъ и Фльорика прожили вѣкъ щасливо, придбали собѣ добрыхъ дѣточокъ и хвалили Бога; а за упокѣй душъ своихъ матерей справляли шо року великій парастасъ и поминали память покѣйныхъ.

Царство имъ небесне!

VII.

Що стало ся зъ паномъ Олимпіемъ?

Доти збанъ воду носить, поки не зѣбе ся! Таке сталось и зъ нимъ. За обманьства. здирства и безчисленнѣ хабарѣ, особливо за тѣ, шо платили тѣ, котрыхъ сватавъ и до купы зводивъ, принужденъ вѣнъ бувъ, комнатку „пѣдъ когутикомъ“ замѣняти за темницю въ Ивановѣй хатѣ. Тутъ ему не подобалось, тутъ вѣнъ скоро и загинувъ.

Яке жите, така смерть!

Въ Червѣвцяхъ 13. мая 1898.

Vertical text on the left edge, possibly a page number or binding information, appearing as a series of small, illegible characters.

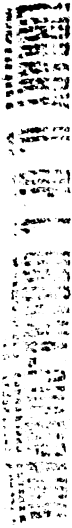

Татаре въ Папортнѣ.

Оповѣдане

написавъ Г. А. П.

Въ другой половинѣ XIX. столѣтя змѣнилась Галичина до непознаня. Бувало передже она зеленѣла ся вѣдѣ широко и далеко розлягающихъ ся лѣсовѣ, котрыми були покриты многы долины, похилости, горбки и холмы, а замаєны всѣ нашы горы. Чудно выглядали помежи тыми ясно- и темно-зелеными гаями-лѣсами нашы мѣста и села, а поля тутъ и тамъ лежачы вызначали ся буйностию травъ и всякого зѣля та плодородностию всякого збѣжа. Та понеже богата була наша Галичина въ лѣсы, то и „благораствореніе воздуховъ“, якъ можно ся при Службѣ Божой, було у насъ здорове та плододайне и надѣляло жителѣвъ всякимъ земскимъ добромъ. Але вѣдѣ поры, якъ выѣли нашы дубовы, буковы и яловы лѣсы зубы пиль ручныхъ и стали рѣзати ихъ на дошки и латы зубы пиль водныхъ и ненасыченыхъ тартакѣвъ паровыхъ, вѣдѣ тогды зникла въ нашой вѣтчинѣ вся красота прелесть природы и настало велике лихолѣте.

Въ Добромильскомъ повѣтѣ находится ся еще и теперъ богато лѣсовѣ, а навѣтъ бѣльше, нѣжь

въ другихъ повѣтахъ, бо завѣдує ними камера; все-жь таки мусимо признати, що десятои части нема ихъ днесь стѣлько, скѣлько ихъ було тогды примѣромъ, коли забѣгали тутъ татарскій орды.

Въ село Папортно треба дѣставатись вѣдь Добромиля або на Ляцке черезъ гору, або на Княжипѣль сорокъ развѣ въ брѣдь черезъ невеликій, але дуже быстрый потѣкъ, що выплыває въ горѣшнѣмъ кѣнци села. И дивна то справа зъ тымъ потокомъ! Черезъ три четверти села тягне ся цѣлкомъ незвачный ручай, що не то худобы въ нимъ не напойшь, але и качокъ та гусей до него не пускай, а властивый потѣкъ, взявши свѣй початокъ въ горѣшнѣмъ кѣнци села, плыве дальше за горою изъ пѣдь лѣса и по при лѣсь. Изъ за горба приходитъ потѣкъ лише въ нижшу часть села.

Надъ тымъ то потокомъ, за горбомъ, пѣдь лѣсомъ, стоявъ колись передъ кѣлькасоть роками млынъ. Теперь и слѣду по млынѣ нема, але преданіє о нимъ задержалось цѣлкомъ выразне. Цѣле село умѣє о тѣмъ оповѣдати, що млынъ пропавъ при татарскѣмъ нападѣ на село. Бѣльша половина села выгорѣла тогды; жертвою огню сталась такожъ церковь. На мѣсци, где церковь стояла, стоитъ еще до нынѣ высокій деревяный крестъ, до котрого мешканцѣ села зъ великою почестію вѣдносятъ ся. Мусѣвъ тотъ нападъ Татаръ бути дуже

страшный, коли память по нихъ такъ живо переходитъ вѣдъ рода въ родъ.

Особливо живо удержавъ ся переказъ о нападѣ Татаръ на млынъ. Надъ потокомъ „за горбомъ“ всть лишь три хаты теперъ и головный господарь межи тыми хатами называе ся „Загорбеньскимъ“.

Вѣдъ якого часу за горбомъ пѣдъ лѣсомъ млынъ стоявъ, того вже довѣдатись не можна. Але се оповѣдае преданіе точно, що у мельника, мешкаючого въ млынѣ въ часѣ нападу Татаръ на село, була молоденька, дуже красна и миловидна жѣвка Ксеня.

Мельникъ, такожъ молодой и красивый чоловікъ, споручный до всякой работы, любивъ свою голубку Ксеню бѣльше якъ себе самого, и то тымъ бѣльше, що думавъ, що рѣвно сильно и она его любить. И жили собѣ они обоє, мельникъ и Ксеня, въ своимъ млынѣ „за горбомъ“ якъ у Бога за дверми. Скучно имъ не було, бо занимались по трохи рѣльництвомъ, а коли прийшли якї люде изъ села зъ зерномъ до млына, тогды ставалось въ ихъ хатахъ гамѣрно и весело. При безнастаннѣй праці доробилось молодежи супружество значного маєтку: въ хатѣ, въ коморѣ и въ стайни було всего подостаткомъ; въ кишени бувъ грошикъ; межи людей и до церкви приходивъ мельникъ все въ бѣленькомъ якъ свѣтъ бѣлю и въ

новѡй чорнѡй вовнянѡй свитѣ, або въ бѣлѡмъ кафтанѣ, а Ксения одѣвала ся все якъ пава и носила на груди коралѣ за 200 злр. •

Красна Ксения, красно пристроена, була гордостію мельника. Лише одного не було у нѣхъ... дѣтей! Але Богъ добрый, зъ часомъ и потомствомъ бувъ бы ихъ поблагословивъ. И якъ жилось хорошо мельнику зъ єго ненаглядною жѣнкою до теперъ, такъ имовѣрно жило бы ся имъ було и дальше, кобы не то нещасне нашествіе Татаръ!

— Татаре идуть! — пронеслась страшна вѣсть по Галичинѣ.

Затревожились жителѣ нашихъ сель и мѣсть, такъ що зъ того? „Татаре идуть!“ страшна вправдѣ, але неясна вѣсть! Бо где суть они! Куда идуть? Кто видѣвъ ихъ? На то не умѣвъ нѣхто вѣдповѣсти. Желѣзницѣ и телеграфѡвъ тогды не було, почты ходили лише межѣ бѡльшими мѣстами, часописи не выдавались нѣкимъ и нѣгде; то хто жъ мѡгъ що певного знати о наплывѣ страшныхъ Татаръ, людей зъ однимъ окомъ и лютыхъ якъ лютыми суть дикі звѣрѣ? Не було еще и организаціи мѣсть та сель въ Галичинѣ противъ нападѡвъ ворогѡвъ. О тѡмъ знали добре татарскі ханы, протов и осмѣлялись нападати на безборонні села и мѣста; а що найшли въ нихъ доброго, красного и пожиточного, то рабовали и забирали зъ собою; все проче палили и нищили безпощадно.

Недалеко вѣдъ Папортна, на досыть высокѣй горѣ, на полудне вѣдъ Добромиля, стоявъ тогда замокъ князѣвъ Гербуртѣвъ (и днесъ еще становять звалища того замку окрасу окрестности); але вѣдпорна сила того укрѣпленого мѣсяца була за слаба, щобъ вѣдперти заѣлыхъ и нагло всюды появляючихъ ся Татаръ. Тому то и потанцювали они собѣ въ цѣлѣй добромильскѣй окрестности кровавымъ танцемъ.

Одень вѣддѣлъ татарской орды налетѣвъ и на Папортно. Татарва, скрывшись въ густыхъ лѣсахъ, що покрывали горы за потокомъ, пустила на село, на гдеякѣ соломяні стрѣхи, передъ розсвѣтомъ огонь, а коли побачила, що селяне збѣглись коло горящихъ хать, щобы ратувати, напала зѣ восходомъ сонця мовъ саранча на другѣ цѣлѣ хаты, громко покрикуючи „аллахъ-аллахъ!“, и забирала все, що забирати дало ся: волю, коровы, полотна, сукна, коралѣ, грошѣ, красні дѣти, цвитучѣ дѣвки, молѣдцѣ и красивѣй молодицѣ. Переполохъ, страхъ, крикъ, зойкъ, плачь и стоны Папортнянъ були не до описаня.

Страшными були Татаре для нашихъ людей, чути о нихъ зѣ оповѣданя; але о много страшнѣйшими оказались они имъ теперъ при такъ страшнѣй и небезпечнѣй стрѣчи. Въ однѣмъ однакъ представились Татаре не такими, якъ ихъ люде описували: на кождѣмъ татарскѣмъ лицѣ було око

не одно, лишь двое очей, и то очей черныхъ, про-
никающихъ и быстрыхъ якъ у соколѣвъ и орлѣвъ.

Шайкою Татаръ, що напали на Папортно, до-
водивъ сотникъ Тимуръ, молодець лѣтъ около
28 числячій, стрѣйный мужчина, легкосмаглявый
зъ черными, душу прошибающими очима, зъ орли-
нымъ носомъ и складными устами пѣдъ чернымъ
малымъ вусикомъ, росту высокаго и широкопле-
чистый. За поясомъ носивъ вѣнъ всякае оружїе,
сидѣвъ на кони темнокаштановатои масти, чуднои
породы, а шабелькою вымаховавъ на всѣ стороны
якъ перомъ, то показуючи нею, где хто що дѣ-
лати має, то рубаючи на смерть каждого, хто хо-
тѣвъ бы ему противитись.

На першій огонь татарскаго нападу попалъ ся
конечно млынъ. Въ пору, якъ станувъ передъ млы-
номъ самъ сотникъ Тимуръ, не було мельника
уже въ хатѣ, бо вѣнъ на першу вѣдомѣсть, що
въ селѣ горить, выбравъ ся зъ желѣзнымъ гакомъ,
помагати гасити огонь. Вѣддалившись вѣдъ млына
на двѣста крокѣвъ, зачувъ вѣнъ, якъ вылетѣла
Татарва зъ крикомъ изъ лѣса и за хвилию стану-
ло около двайцять вѣздокѣвъ на его подвѣрю. Ве-
ликій страхъ прошибъ мельника; скрывшись въ вы-
соке и густе бодаче, смотрѣвъ вѣнъ въ сторону сво-
еи хаты, цѣкавый побачити, що буде тамъ дѣятись.

Затупотѣли конѣ передъ млыномъ. Зъ хаты
вышла розцѣкавлена Ксеня въ бѣлой сорочцѣ

и бѣлой сподниці. Тимуръ, кинувши лише разъ окомъ на тую жевщину, сподобавъ еѣ собѣ, бо справдѣ належала она до найкрасшихъ жевщинъ въ селѣ.

— Якъ называешъ ся, молодежи? -- запытавъ ся мягко и чистымъ рускимъ говоромъ, моргнувши густыми бровами, Тимуръ.

— Ксеня! — вѣдповѣла она безъ боязни, бо поняла, що прийшла чужинцеви сильно до вподобы.

— Прекрасне у тебе имя, таке красне, якъ и твои темносиніи очи на румянѣмъ бѣломъ личку... Ты будешъ вѣдь сеи хвилѣ моею!

— Алежъ пане, що вы говорите?... А хтожъ вы? Я замужна! — говорила Ксеня, по части вже и затревожена.

— Я татарскій сотникъ, воинъ могучого хана! Я полюбивъ тебе сейчасъ, нѣ менѣ нѣ тобѣ... намъ твого мужа вже не треба!

Се сказавши до Ксенѣ, обернувъ ся Тимуръ до своихъ товаришѣвъ и повелѣвъ, по татарски бесѣдуючи, тремъ изъ нихъ лишити ся тутъ на сторожи до его повороту, щобы Ксеня не утѣкла и щобы нѣчо їй злого не приключилось.

Кервавый танецъ Татаръ въ селѣ не тягнувъ ся довго, бо безборонній и перестрашеній мешканцѣ села не ставили кровожаднымъ воинамъ нѣякого опоры. Коло полудня вертали Татары зъ богатою добычею назадъ въ дѣсь по при млынѣ.

Мельникъ, котрый знавъ добре, що постигла бы его сейчасъ смерть именно про Ксеню, сидѣвъ все еще въ бодякахъ, где и нѣхто его не шукавъ; Ксеня же, стережена трема Татарами мовь трема тиграми, скрылась въ хатѣ, и не мѡгъ угадати ^{се} ^и мужь, що она тамъ дѣлає. Ему здавалось, що она повинна бы бодай заводити, о помѡчь кликати, а именно его по имени взывати... Але она того чомусь не дѣлала...

Вся татарска орда скрыла ся зъ добычею въ лѣсѣ. Тимуръ же, злѣзши зъ коня и давши его одному изъ трехъ сторожѣвъ Ксенѣ, вступивъ въ млынъ.

— Смерть буде тобѣ, псе-татарине, въ моѣй хатѣ! — подумавъ собѣ мельникъ, укрытый въ бодачи. — Ксеня моя задасть тобѣ тяжкій ударъ сокирою або желѣзными вилами, щобы помститись за кривду, котру ты здѣлавъ еи рѡднымъ въ селѣ и цѣлѡй громадѣ!

Але мельникъ перечисливъ ся... Добру хвилю гостивъ Татаринъ у Ксенѣ... По хвили выйшла Ксеня зъ Татаринѡмъ зъ хаты, придѣта въ найновѣйше платѣ, красна якъ рожа, зъ коралевымъ намыстомъ на буйнѡй груди. Обѡе вынесли изъ хаты три великѣй клуночки, всяке Ксенѣ добро, и дали се Татарамъ, щобы уходили въ лѣсъ за ордою. Самѣ же вернули ся еще разъ въ хату може по грошѣ и выйшовши за хвилю на подвѡ-

ре, вѣдопяли коня вѣдъ плота, сѣли на него и гайда, обнявшись якъ пара голубятъ, въ дорогу за Татарвою! За ними ставъ поспѣшати и мельникѣвъ Брысько, великій и тугій пастушій песь...

Побачвши таке безличне вѣроломство Ксенѣ, не выдержавъ мельникъ въ бурянѣ. Вѣнъ выхотивъ ся якъ пострѣленный звѣрь зъ своєї крыѣвки, кинувъ ся зъ желѣзнымъ гакомъ на Татарина, а зачѣпивши его сильно гакомъ за рамя, стягнувъ его, а зъ нимъ и Ксеню, на землю. Кѣнь полетѣвъ свѣтами. Мельникъ кинувъ ся на Татарина, але тотъ, привычаеный на всякій того рода трудности, взявъ верхъ надъ мельникомъ. Почала ся борба на житє и смерть Татаринѣ старавъ ся выняти изъ-за пояса кинджаль, але мельникъ державъ его за руки якъ сталевыми клѣщами.

А щожъ на все то Ксеня, христїянка и жена? Она присѣла на мураву и закрыла лице руками, мовъ-бы плакала; але, на жаль, хлыпаня не було чути!...

Въ борбѣ зъ жиластымъ Татаринѣ ставъ мельникъ упадати на силахъ.

— Жѣнко! Бѣй ся Бога, поможи менѣ! — крикнувъ въ розпуцѣ до Ксеньки.

— Нехай Богъ тому поможе, хто кого пере-
може! — вѣдповѣла на тоє Ксеня.

Ось вамъ жѣнка! Ось вамъ любе сердце,
мельникове незнатищо! Ось вамъ христїянка!

Панею сотниковою захотѣлось ѣй бути! На честь, на вѣру, на причинену кривду рѣднихъ забула она!

— Брыську! Брыську! — кликнувъ теперь мельникъ въ своимъ горю.

И дивѣтъ, Брыско показавъ ся вѣрнѣйшимъ! Вѣнъ кинувъ ся зъ цѣлою заѣлостію на Татарина, хопивъ его за горло и вѣджеръ ему голову. Стало ся: жите мельника було спасене...

Обтовченый, сколѣнкованый и на лицѣ сильно до крови поцарапаный, мельникъ вставъ зъ великимъ трудомъ и зближивъ ся до жены, котра теперь на добре розрыдалась, не знати чи за Тимуромъ чи зъ боязни передъ мужемъ. Пѣднѣвши очи и побачивши, якъ страшно скервавлене лице мужа, она якось спамятала ся: ѣй стало жалко того, що стало ся, и заплакала гѣркими слезами. Середъ слезъ схопилась на рѣвнѣи ноги, обняла мужа и взяла цѣлювати его въ рамена...

— Ходи, бѣднѣи ты мѣи! — сказала, взявши его за руку. — Ходи до потока, нехай тебе напою и умыю студеною водою, а потѣмъ утечемо зъ вѣдси далеко где скрыти ся, бо певно вернуть ся Татарѣ за своимъ сотникомъ, а если насъ найдуть, то убють насъ на мѣсци!...

* * *

Татарѣ прибѣгли шукати Тимура. Найшовши его безъ головы, взяли тѣло его и понесли зъ со-

бою; але мельника, а взглядно Ксенѣ, не могли вѣдшукати. Тѣи бо, боячи ся, щобъ Татарѣ за смерть своего вожда не помстили ся, скрыли ся въ недоступныхъ мѣсяхъ. Дперва, коли утихомирилось и Татарѣ, набравши богато полону, опустили Добромильску околицю, дперва тогды повернули до рѣдного села, бо млынъ спалили розбѣшенѣ Татарѣ, и тутъ жили разомъ еще кѣлька лѣтъ.

Та щожъ, коли давнѣго гаразду межи ними вже не було! Вѣроломства Ксенѣки не мѣгъ забути еи мужъ. Вѣнъ часто еѣ побивавъ и она умерла. Другѣй разъ вже не хотѣвъ женити ся.

Нема въ родинѣмъ и народнѣмъ житю бѣльшого нещастя надъ невѣрнѣсть жены або мужа и надъ здраду своего народа, своеи вѣтчины. Правда, нападъ Татаръ се велике нещасте; однакъ вѣроломство и здрада о много перевысшаютъ его.

Нехай Господъ Богъ хоронитъ всѣхъ супругѣвъ вѣдъ невѣрности, а нашу святу Русь вѣдъ зрадниѣкѣвъ! . . .

Бібліотека для рускои молодежи
пѡдъ редакціею Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXVI.

Томъ LXI.

Рѡкъ IX.

Маруся Богуславка.

Оповѣданє зъ давной минувшины

написавъ

Андрей Веретельникъ.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

1902.

Чому, куры, не пѣете,
Чому, люде, не чуете?
Турки село звоювали,
Громадами людей гнали...
(Народна дума.)

Се, про що тутъ розказуе ся, дѣяло ся въ
тыхъ часахъ, коли на нашій рускій землѣ Турки
набѣгали, добро людске грабили, пожарами села
та мѣста палили и въ неволю тысячѣ нещасныхъ
безрадныхъ людей брали; коли панувало хоробре
козацтво запорожске, що боронило нашій рускій
землѣ и вѣру христiянську вѣдъ нападѣвъ бисур-
менъ-поганѣвъ, проливаючи за се свою кровь, а и-
ногдѣ страждаючи тяжкими муками десатки дѣтъ
въ турецкѣй неволи, въ тяжкихъ желѣзныхъ кай-
данахъ...

I.

Малою еще тогда была Маруся, донька Богуславского¹⁾ отца Захарія; ледви мала десять роківъ, якъ утратила въ трагічний спосібъ свою найдорожшу маму.

Се було три дни передъ Святымъ Вечеромъ. Маруся спала солодко и любовалась чарівними райскими снами. Такі сны снять ся лише малымъ розкѣшнымъ безжурнымъ дѣтямъ.

Снило ся їй, що она знаходить ся середъ якогось чудово-цвітучого гаю, котрый ясне сонце залило теплыми золотыми промѣнями, а ти промѣнї розсыпались по зеленыхъ листочкахъ деревини рѣзноцвѣтними кроплями діамантової росы. Деревина цвила рясно, а приятный запахъ цвѣтѣвъ упивавъ Марусю своими ароматами. Вѣдъ цвѣту до цвѣту лѣтали мотылѣ зъ рѣзнобарвными золотыми крилами, а на галузяхъ щебетали чудово якїсь надземні птыцѣ, котрыхъ голосъ розливавъ ся по гаю срѣбною, звѣнкою, проникаючою чувство струєю. Маруся тымъ всѣмъ немовъ стала зашломлена, а коли отямилась, почала шукати по гаю за мамою, а не знайшовши єи, стала плакати...

Зъ тымъ пробудилась и зѣ страху зѣмлѣла...

¹⁾ Богуславъ старинне мѣстечко на правобережїй Украинѣ, нынѣ повѣтове мѣсто въ Кіевскій губерніи.

Єв державъ въ рукахъ чорный грѣзный Турокъ и вдвлявъ ся въ єи невинне румяне личко.

На видъ Турка коралевї уста Марусъ скривились вѣдъ душевного болю и наглого перестрашу. Маруся не могла здобутись навѣтъ на слово „мамо!“, котре всѣми силами силувалась выголосити; щось немовъ замкнуло ѣй уста, языкъ немовъ закаментавъ. Поволи прийшла трохи до памяти, але оглянувшись, єще бѣльше налякалась. Знаходилась немовъ середъ пекла. Кругомъ було видко велику пожежу, котра темну вѣчь освѣчувала кровавымъ свѣтломъ; а дальше крики, зойки, пискъ, несамовитый регѣтъ, брязкѣтъ оружїя и плачь... се все зливалось въ оденъ гомѣнь, що заглушувавъ слушающого.

Маруся була дѣйсно на рукахъ Турка, котрый спѣшивъ зъ нею кудысь, мовъ хотѣвъ вынести єв зъ того ненадѣйного пекла; спѣшивъ до табору свого пашѣ, що розложивъ ся на майданѣ за мѣсточкомъ Богуславомъ и невымовно радѣвъ въ душѣ, що принесє своему панови такїй гарный даръ въ особѣ красной дѣвчины, зъ котрой буде колись гожа красавиця, богиня на цѣлый гаремъ.

По пѣвночи, коли все спочивало въ глубокѣмъ снѣ, напали Турки на мѣсточко, пѣдпалили єго зъ кѣлькохъ сторѣнь, половили людей въ полонѣ, загарбали все добро. Не минули при тѣмъ и старои церковцѣ, котру зрабували; не уйшовъ ихъ

звѣрской пажерливости такожь и приходскій дѣмъ отца Захарія.

Вже були недалеко шатра пашѣ, зъ котрого долѣтали звѣрскій реготы и дикі оклики радости зъ побѣды. Турчинови сильнѣйше почало бити ся сердце: вѣнъ дививъ ся на нещасну гарну жертву и усмѣхавъ ся лукаво. Однакъ шатра не було видко; чорный густый дымъ залявъ туманомъ землю такъ, що на кѣлька крокѣвъ передъ собою не можна було нѣчого добачити. Але Турокъ такъ бувъ огомашеный радостію, що не зважавъ, куды иде, и не чувъ тупоту за собою босого пятнайцятилѣтного хлопчины Прокопа, що зъ цѣлои силы гнавъ за нимъ.

Хлопчина бувъ обсмаленый, подрапанный, босый, въ однѣй сорочцѣ, въ рукахъ тримавъ знесену до горы тяжку сокиру. Доганявъ турчина, копаючись босыми ногами въ глубокѣмъ снѣгу.

— Я зъ дупла вербы бачивъ, якъ вѣнъ по нѣсь Марусю отца Захарія, и не помылывъ ся! Отъ якъ спѣшитъ зъ нею! — говоривъ хлопецъ до себе, здоганяючи Турка.

Вже бувъ коло самого Турка. Серце ему забилось сильно, кровь вдарила въ лице, руки и цѣлѣ тѣло затряслось нервово... и зъ розмахомъ спустивъ важку остру сокиру и роздвоивъ нею голову Турка.

Брызнула горяча кровь на хлопця. Ворогъ по-

валивъ ся на снѣгъ и бивъ судорожно ногами и руками, выпускаючи послѣднаго духа. Коло нег лежала блѣда зѣмляла Маруся. Прокѣпъ стоявъ хвилию мовъ вкопанный стовпъ, вѣдтакъ вхопивъ Марусю въ половинѣ передъ себе и зникъ въ нѣчнѣй огнемъ вже неосвѣченѣй пѣтьмѣ.

На другій день зъ живого мѣсточка виднѣли лише згарища. Лишилась одна мурована церкови котрой турецкѣй огонь не имивъ ся; все проче навѣтъ и приходство, пѣйшло зъ дымомъ. Турки спаливши мѣсточко, забрали добро и людей и потягли въ свою дику краину, лишаючи за собою розпуку и плачь батькѣвъ, матерей и дѣтей, котрѣ позѣстали безъ родини, хаты и куска хлѣба и або поховались або утѣкли вѣдъ лютого ворога въ недоступнѣй дебри лѣсовѣй.

Коли зачули люде, що ворога вже нема, що все затихло на великѣмъ гробовищи, стали выходити зъ своихъ крыѣвокъ, щобъ подивитись на страшне мѣсце турецкого спустошеня.

Зѣбралась громадка людей коло церкви на майданѣ тай сумують... ажъ чорнѣють зъ розпуки и жалю. Не досытъ, що ворогъ спустошивъ и забравъ добро до жита, еще и зъ рѣднѣй вырвавъ когось, тому жѣнку, тѣй мужа, тому вѣтця и т. д. Межи людьми стоить зажуреный и отецъ Захарій. На лагѣднѣмъ лицѣ его видко сумъ и розпуку якъ и на всѣхъ иншихъ; але вѣнъ устами и сер

цемъ потѣшае несчастныхъ, якъ добрый отецъ свои дѣти по утратѣ матери.

— Се Божя воля! — мовить отецъ Захарій до людей. — Наславъ Господь на насъ смутокъ, то маймо надѣю, що и потѣшить насъ! Отъ кождому зъ насъ недостае когось зъ родини, та и менѣ такожь... Утративъ я и подругу житя и найлюбѣйшу донечку мою Марусю... Але щожъ пора-димо? Сталось и не верне ся, а думаймо теперь о тыхъ, що лишились живѣ... Постараймось, щобъ имъ забезпечити житє, щобъ слѣдъ не загинувъ по нашомъ мѣсточку! Отъ слава Господу, що намъ бодай церковцю заховавъ цѣлу вѣдъ лютого ворога! Вступѣмъ та помолѣмъ ся до Всевышнього, щобъ потѣшивъ насъ въ тяжкомъ смутку та допомѣгъ чорне горе перебути!...

Зъ тыми словами выйшовъ отецъ Захарій зъ громады и пѣйшовъ до церкви. За нимъ пѣйшли и прочіи несчастливцѣ.

Довго молились всѣ въ церквѣ, щиро якъ иѣколи. А коли помолитись, стало имъ лекше на души и серцю; заяснѣла надѣя на лучшу долю, стала вѣдпирати чорну розпуку. Выйшли зъ церкви всѣ якѣсь веселѣйшѣ...

— А отъ, и еще якихсь двоє нашихъ маємо! — сказавъ отецъ Захарій, выйшовши зъ церкви и вказуючи на двоє дѣтей, опуганыхъ въ выпаданнїи огнемъ лахи.

10/10
— Кто вы за одной? Ходѣть ближе, не бѣйте ся! — заговорѣли люде до дѣтей.

— Тату найдорожшій! — крикнуло одно.

— Мамусю золота! — крикнуло друге.

И дѣти кинулись до родичѣвъ, одно до отца Захарія, а друге до одной женщины, що стояла зъ малою дитиною на рукахъ.

— Доню моя найдорожша! — скрикнувъ здивованный отецъ Захарій, пѣзнаючи въ лахахъ своихъ донечку Марусю. — Где ты була, моя ластѣвочко? Та я думавъ, що ты полонена ворогомъ або и не живешь вже!...

И отецъ зарыдавъ зъ ненадѣйной радости.

— А я думала, що не побачу бѣльше тата! — говорила Маруся. — А мамы нема?

— Нема, голубко!...

И замѣкли.

— А где ты сховалась и по якому, моя донечко? — пытавъ отецъ Захарій по хвили.

— Онъ той хлопецъ Прокѣпъ, що пришов зѣ мною, що теперь онъ въ обѣймахъ матери, той спасъ мене вѣдь неминуемой гибели зъ рукъ Турка. Въ снѣ снила я чудовый образъ и у нѣмъ не доставало менѣ мамы, а коли я пробудилась буда я вже на рукахъ страшного Турка, що нѣсе мене кудысь. Зѣ переляку я стратила память

а коли я отямилась, знаходилась вже у вербовѣмъ дуплѣ надъ Росею¹⁾, а коло мене онъ той Прокѣпъ...

— Нещасна дитино! — зѣтхнувши промовивъ урадованый отець.

— Потѣмъ розказувавъ менѣ Прокѣпъ, — оповѣдала Маруся дальше — що Турки спалили наше мѣсто, и оденъ мене нѣсь мабуть до своего табору, але Прокѣпъ заглянувъ зъ дупла, где укывавъ ся зъ сокирою, побѣгъ тихцемъ за нимъ, роздвоивъ ему голову сокирою, а мене занѣсь назадъ до дупла. На другій день раненько ходивъ вѣнъ дивитись, що дѣе ся на згарищахъ, и сказавъ, що нема тамъ и живой душѣ. Мы дуже плакали... Я думала, що мама и тато не живутъ вже, и не надѣялась бачити ихъ, а мамы такой знать не побачу...

И Маруся тяжко заплакала.

Та и отець Захарій не мѣгъ здержатись вѣдъ горячихъ слезъ, але перемѣгъ себе.

— Не плачь, доню! — мовивъ. — Господь и такъ ласкавый, якъ бачишь: ты вѣднайшла батька, а той що спасъ тебе, знайшовъ матѣрь свою. И за се дякуймо Всевышньому!

— Молились я до Него зъ благанями — казала Маруся — и вѣ кѣнци мы зѣбрались зъ Прокѣпомъ и прийшли пѣдъ церковь, що лишилась

¹⁾ Рось, рѣка, ще впадае до Днѣпра. Надъ нею лежить Богуславъ.

цѣлю, щобъ тутъ помолитись, и доходячи стрѣ-
тились зъ Вами...

Потѣмъ оповѣдавъ Прокѣпъ про свою страш-
ну пригону зъ Турчиномъ. Ёго незвычайна муж-
нѣсть и вѣдвага дивувала старшихъ.

— Тобѣ, сыну, тѣлько на Сѣчь ити до слав-
ныхъ козакѣвъ-запорожцѣвъ! — казавъ где-хто, —
Тамъ скоро заживѣ бы ты славы и старшенства...

— О, нехай Господь боронить! — говорила
мати, ховаючи ёго за себе, немовъ-би справдѣ
хотѣвъ ёго хто взяти на Сѣчь. — Стратила я
мужа, доньку найстаршу и думала, що и ёго стра-
тила: але Господь самъ вернувъ менѣ ёго, щобъ
мала помѣчь въ дальшѣмъ житю...

— У всѣмъ Божа воля! — мовивъ отець Заха-
рій. — Якъ Вѣнъ зарадить, такъ и мусить бути!
Отъ въ тяжкѣмъ смутку потѣшивъ насъ, отже
маймо надѣю на Него и молѣмъ Ёго, а Вѣнъ пе-
вно выслухае насъ....

И дякувавъ отець Захарій Прокопови и цѣлу-
вавъ ёго якъ рѣдну дитину. Опѣсля розѣйшли ся
всѣ по згарищахъ мѣста.

II.

Зъ того часу минуло десять лѣтъ.

Мѣсточко Богуславъ за той часъ цѣлкомъ
пришло до себе, мовъ вѣродилось по страшнѣмъ

спустошено турецкѣмъ зъ-передъ десяти лѣтъ. Найменьшого слѣду по тѣмъ нещастю не лишилось. Мѣщаве забули за ту страшнѹ нѣчь, бо зъ того часу не було нѣякои чутки о поганныхъ Туркахъ. Часомъ лишь прогомѣла вѣстка mezi народомъ, що Запорожцѣ вѣдперли надходячихъ Туркѣвъ, або що самі выправлялись до нихъ въ гостину и вѣдплачувались имъ за давнї кривды, за подѣянї поганиномъ христїянському рускому народови. Такї вѣстки успокоювали нарѣдъ и вѣнъ новолї цѣлкомъ ставъ забувати на непростеныхъ дикихъ гостей зѣ сходу.

Въ три роки по описанѣмъ нападѣ турецкѣмъ умерла Прокопова мати, лишаючи двоє сирѣтъ. Отець Захарїй взявъ Прокопа и єго сестричку Маланю до себе на вихованє.

И вѣдъ тогды зновъ повеселѣйшало въ хатѣ отца Захарїя. Забули за горе и жите пѣйшло своимъ ладомъ. Маруся зъ Маланою заходились въ домовѣмъ господарствѣ, помагаючи у всѣмъ одна другѣй. А Прокопа отець Захарїй ставъ учити дякѣвства та письма.

— Ты уратувавъ мою найдорожшу довечку, потѣху моихъ старшихъ лѣтъ, — казавъ при тѣмъ до свого вихованка — и за тоє винна она тобѣ свое жите... Тому, коли при Божѣй и моѣй помочи выйдешъ въ люде, вѣддамъ тобѣ Марусю за подругу...

Невымовно тѣшивъ ся тымъ Прокѣпъ и ста-

равъ ся у всѣмъ якъ наилучше справитись. Радѣла тымъ и Маруся, бо она такожь понимала тоє, що винна Прокопови жите. А дальше молодята такой и залюбились одно въ друге, якъ звычайно буває въ безжурныхъ лѣтахъ молодости. И такъ при спѣльнѣй праці въ господарствѣ та въ церкви плыли имъ лѣта щасливо и зъ кождымъ днемъ радѣли молоді, що отъ-отъ надѣйде часъ найщаслившій для нихъ, коли злучать ся Божимъ закономъ на вѣки.

Якось въ пять лѣтъ по збуреню Турками Богуслава поѣхавъ отецъ Захарій зъ Прокопомъ за якимись справами до Чигирина. Въ Чигиринѣ на той часъ прибували козаки-запорожцѣ, полкъ чигириньского полковника Матвія, котрый за кѣлька днѣвъ мавъ вырушати на Сѣчь. Якъ почувъ Прокѣпъ про славныхъ запорожскихъ лицарѣвъ, такъ и постановивъ доконче бодай побачити ихъ и знайшовши принагѣдну хвилию, пѣйшовъ до полковникового двора подивитись на нихъ, але такъ, що отецъ Захарій и не знавъ о томъ.

— Здоровъ, хлопче! — гукнули козаки, лежачій на подвѣрю кругомъ казана зъ кипячою кашею, що висѣвъ надъ огнемъ на трехъ дручкахъ. — Ты певно прийшовъ на Сѣчь попроситись! Гарадъ, гарный зъ тебе парень и видко зъ олѣемъ въ головѣ! Не загинешъ межи нашимъ товариствомъ...

— Нѣ! — вѣдповѣвъ Прокѣпъ, почервенѣвши вѣдъ нечаяного сорому. — Я прийшовъ подивитись лише на васъ славныхъ лицарѣвъ, бо я рѣжныхъ чудесъ наслухавъ ся про васъ и радъ давно бувъ побачити васъ. И отъ приѣхавъ я до Чигирина, довѣдавъ ся, що вы тутъ, и прийшовъ подивитись на васъ....

— Отъ здае ся мужный и видко, що й вѣд-важный парѣбокъ, а мае еще дитинячу цѣка-вѣсть! — сказавъ оденъ Запорожець.

— Ёй, вѣнъ не прийшовъ дивитись на насъ, але мабуть проситись таки на Сѣчь, лише що не вѣдважить ся вѣдъ разу сказати того...

— Ая! — пѣдхопивъ другій. — Видко вѣнъ паньского роду, учивъ ся въ школахъ тай певно выгнали его... отъ и на Сѣчь задумавъ... Е, тамъ, брате, досыть такихъ и панують та славы зажи-вають... Ученій люде, бачишь...

— Не ходивъ я до школы! Я мѣщаньскій сынъ зъ Богуслава, а теперъ выхованокъ отця Захарія, нашего духовного...

— Такъ се ты той Прокѣпъ може, що передъ пятьма роками убивъ самъ Турчина и вырвавъ зъ его руки гарну доньку Марусю? — запытавъ оденъ козакъ.

— Я Прокѣпъ той! — вѣдповѣвъ здивований Прокѣпъ. — А зъ-вѣдки вы знаете про те?

— Мы все знаемо, а теперъ знаемо и тое,

що колибъ не Маруся, такъ ты выправивъ бы зъ нами сейчасъ на Свѣчь и лицарь бувъ бы тебе хоробрый!

— Такъ, правда ваша! — сказавъ дивуючому Прокѣпъ. — Незадовго маємо повѣнчатъ зъ Марусею! Але зъ-вѣдки вы се все знаете?

— Якъ же менѣ не знати, твому колишне сусѣдови зъ Корсуня?

— То вы зъ Корсуня?

— Тажъ такъ!

— Ну, а я думаю, зъ-вѣдки вы могли чути про мене!

— Не лише про тебе, але и про твою Русю знаю, що она гарна собѣ зъ бѣса, хотяи и на очи нѣколи не бачивъ еи! Ты, хлопче, вартъ еи, хоть ты выбавивъ еѣ зъ рукъ Турчин

— Чому?

— Така краля, якъ Маруся, хйба якому пковникови або сотникови пристоить, а не тобѣ

Прокѣпъ мовчавъ, а козакъ зъ Корсуня да ше говоривъ на ту саму тему.

— Отъ коли ты, якъ кажешъ, дѣякономъ лись зѣстанешъ, то ты значить трохи ученый! Те найлучше зробишь, если пѣйдешъ зъ нами на Свѣчь. Тамъ швидко дослужишь ся чину старшины тогды пристойнѣйше тобѣ буде, зъ такою краля повѣнчатись. Розумѣешь?

Довго еще намовляли козаки Прокопа; до

вѣнъ думавъ, що почати... Тутъ жаль Марусю лишити, а тутъ и славы хотѣвъ бы зажити...

— Маруся зажде на мснѣ! — рѣшивъ ся въ кѣнци. — А такъ пѣйду на Сѣчь, научусь тамъ, якъ постояти за свѣй рѣднѣй край та якъ боронити свою дорогу вѣтчину вѣдъ поганого во-рога! А коли дослужусь старшины, тогды верну до Марусѣ и зроблю вѣй и всѣмъ велику несподѣванку...

Три дни шукавъ и выпытувавъ отецъ Захарій по Чигиринѣ за Прокопомъ, що подѣвъ ся гдесъ, немовъ камѣнь упавъ у воду; але нѣхто не мѣгъ о нѣмъ нѣчого сказати.

— Може ходивъ купати ся до Тясмина та утопивъ ся? — казали люде.

Нѣхто не знавъ, где подѣвъ бы ся молодой хлопецъ, и въ кѣнци о. Захарій мусѣвъ вернути сумный зъ немилою звѣсткою до дому, надѣючись, що Прокѣпъ нѣ зъ сего нѣ зъ того не мѣгъ на все пропасти, але чи скорше чи пѣзнѣйше ненадѣвно верне домѣвъ.

Приѣхавъ отецъ до дому, засмутивъ тымъ Марусю и сестру его Маланю. Всѣмъ здавалось въ смутку, що Прокѣпъ отъ-отъ гдесъ надѣйде. Але минали тыжнѣ та мѣсяцѣ и роки, а Прокопа якъ не було, такъ не було, и чутка всяка пропала про него. Въ кѣнци стратили надѣю на его

поворотъ и рѣшили, що вѣнь мусѣвъ гдесъ запро-
паститись.

III.

У шовковѣй зелени рясныхъ цвитучихъ садѣвъ
бѣлѣе ясными хатами Богуславъ. Пануе надъ нимъ
гарный та милый часъ кѣнца весны а початокъ
теплого, пахучого лѣта зъ чудовыми романтичны-
ми вечерами.

По зеленѣмъ свѣжѣмъ садѣ приходжуесь Ма-
руся зъ своею любою подругою Маланою, обѣ мо-
лодѣ и гарнѣ якъ веснянѣ цвитучѣ цвѣтки рожѣ
пахучои. Маруся вже трохи споважнѣла въ двай-
цятѣмъ роцѣ, а Маланя доперва розвиваеь мовъ
пучокъ рожѣ въ погожѣй поранокъ. Проходжують
ся и розмавляють приязно якъ звичайно що не-
дѣлѣ по Службѣ Божѣй або часомъ въ звичайный
день по праці.

Нынѣ такожь недѣльный день.

— Знаешь, Маланю, — каже Маруся — вже
буде пять рокѣвъ, якъ пропавъ гдесъ нашъ Про-
кѣпъ. Черезъ три роки снивъ ся менѣ заодно май-
же нѣчь у нѣчь, а вже вѣдъ двоухъ лѣтъ анѣ разъ
не приснивъ ся менѣ, хоть и якъ я рада того и
анѣ на хвильку не можу забути за него...

— А хйба теперъ коди приснивъ ся тобѣ зновъ?

— Приснивь ся, дорога Маланю, сеи noci! —
крикнула весело Маруся.

— По якому-жь снивъ ся тобѣ, розкажи?

— Снилось менѣ, що гдесъ стрѣчаюсь зъ нимъ ось-туть въ садѣ и ставъ говорити менѣ, що при-
ѣхавъ по мене гдесъ ажъ зъ Кіева, кажучи: му-
шу взяти тебе зъ-вѣдси, а то незадовго Турки
прийдуть и готові тебе полонити. Дальше не тя-
млю, що снилось менѣ; знаю лише, що щось дуже
гарного, и я дуже жалуяю за тымъ сномъ. И те-
перь той сонъ не може менѣ зъ головы выйти;
вѣнь мусить якесь значене мати доконче...

— А Богъ его знае! — мовила Маланя. —
Часомъ сонъ не змилить и правду скаже, а ча-
сомъ сонъ отъ... мара. Поживемъ, такъ и побачимо.

На тѣмъ они замовкли и такъ мовчки пѣй-
шли безъ найменьшой цѣли ажъ на конецъ при-
ходского саду, що притыкавъ до широкого степу,
розтягаючого ся непрозримымъ просторомъ. Въ
тѣмъ мѣсци була брама выѣздна на головный шляхъ,
що прорѣзувавъ степъ до Чигирина.

— Ходѣмъ та посѣдаемъ на валѣ! Зъ-вѣд-
тамъ такой гарный видъ на широкий зеленый степъ!
Я дуже люблю оттакъ сидѣти на тѣмъ валѣ и
дивитись въ безкрайный степъ и думати о ща-
стю... — казала Маруся.

— Добре ходѣмъ, посѣдаемо тай подивимось! —
згодилась Маланя.

И обѣ вышли на высокій валъ, що вѣдмежувавъ садъ вѣдъ степу, и посѣдали на зеленой густой травѣ, що поросла по валѣ буйно та, задивились на степъ.

Довго сидѣли обѣ мовчки и вдивлювались вѣ далекій степъ. Вѣ томѣ Маланя глянула на шляхъ...

— Охъ, Марусю, Крымцѣ¹⁾ вѣдутъ!

Маруся глянула на шляхъ и побачила трехъ вооруженыхъ вѣздцѣвъ, котрыхъ збруя полыскувала яснымъ блескомъ до сонця. Они були вже недалеко и здавалось, що прямують просто до приходской брамы. Маруся черезъ хвилю вѣздцямъ пильно приглядалась.

— Налякала ты мене, Маланю, але то мабуть не Крымцѣ! Се щось такъ мовь-бы Запорожцѣ. Заждемо, то побачимо.

— А якъ то Крымцѣ, то що буде? Може бы дати знати людямъ?

— Нѣ, не спѣши, я тямлю добре Крымцѣвъ! Они такъ не вѣздять. А зрештою вѣ бѣлый день Крымцѣ не вѣхали бы, и то такъ якъ бачишь свободно собѣ степомъ...

— А я чогось бою ся тыхъ незнакомыхъ вѣздцѣвъ! — сказала сумно Маланя.

— Не бѣй ся нѣчого, подруго! Дивись, вже выразно видко, що то не Крымцѣ, лише козаки!

---

¹⁾ Крымцами называно Туркѣвъ тому, що наѣздили вѣ Крыму.

— А чому они їдуть тымъ шляхомъ, а не просто до мѣста?

— Се и менѣ дивно! — мовила Маруся.

И дѣвчата дальше приглядались їздцямъ зъ валу зъ-помежи деревини. Ёздцѣ були вже досыть близко и дѣвчаты зъ-поза деревъ запримѣтити не могли.

Ёздцѣ зближились до брамы и позлазили зъ коней. Се були, якъ можна було пѣзнати по одежи, Козаки-запорожцѣ. Зъ-помежи трехъ выначавъ ся оденъ наймолодшій лѣтъ дваццяти пяти зъ невеличкимъ чорнымъ вусомъ. Вѣнъ бувъ одѣтый цѣлкомъ вѣдмѣнно вѣдъ прочихъ двоухъ. Убѣръ такъ на нѣмъ якъ и на его кони бувъ дорогій, непростый, гафтовоный золотомъ и срѣбломъ. Рукоята шаблѣ и пистолетѣвъ мигтѣли вѣдъ дорогихъ каменѣвъ, котрыми були повывсаджувані. Можна було догадуватись, що се козацкій старшина той молодой и дуже уродливый юнакъ.

Пѣдѣхавши пѣдъ саму браму, они позлазили зъ коней и стали стрѣпуватись зъ пылу, вѣдъ котрого ажъ посѣрѣла ихъ одежа и все.

— Мабуть зъ далекои дороги — шептала Маруся Маданѣ, — коли такъ запорошились...

— Але чого они приѣхали до насъ?

— Може мають яке важне дѣло до батька-священника, хто ихъ знає... Отъ мовчи лишъ! Побачимо, що дальше буде...

Въ томъ старшина козацкій глянувъ на валъ, а быстрый поглядъ его стрѣнувъ ся зъ поглядами застрашенныхъ дѣвчатъ. Дѣвчата змѣшали ся.

— Доброго здоровья, дѣвчата! — поздоровивъ старшина козацкій.

— Дай Боже! — ледво выповѣла боязко и соромно Маруся.

— А чи застали мы дома отца Захарія? — пытавъ козаць.

— Застали!... — вѣдповѣла Маруся.

— Може-бъ вы зъ ласки своей позволили вѣхати намъ въ двѣрь та звелѣли отворити браму! — просивъ козаць.

Дѣвчата якъ двѣ пташки пурхнули зъ валу.

— Заразь! — вѣдзовалось за ними.

За хвилю старый дѣдъ вѣдчинивъ браму і козаки увѣшли на просторе подвѣре. Они пустили конѣ, а старшина козацкій, шепнувши щось до товаришѣвъ, лишивъ ихъ середъ подвѣря, а самъ пѣйшовъ до рундука, где стояли дѣвчата.

— Просимо ближе всѣхъ! — промовила румянѣючи Маруся. — Але отецъ Захарій теперъ въ церкви, тому если не пильно вамъ, просимъ до господы вѣдпочати, бо вы певно зъ далекои дороги ..

Козаць, зближаючись до дѣвчатъ, чогось мѣнивъ ся и здавалось дрожавъ цѣлымъ тѣломъ; вид ко було, що бажавъ вымовити щось, але не мѣгъ

Коли же вступивъ на рундукъ, глянувъ быстро въ очи Марусѣ.

— Марусю, сестро, вы не пѣзнали мене?...

— Прокѣпъ! Прокѣпъ! — крикнули дѣвчата.

И кинулись въ обѣимы собѣ.

По довгѣи хвили отямились и успокоились зѣ надвычайного и ненадѣйнаго та радѣснаго зворушеня и пѣшли всѣ до хаты, а за ними и прочѣ два Запорожцѣ.

— Се мои товарышѣ! — представлявѣ ихѣ Прокѣпъ. — Микита Безконечный и Володимирѣ Свищѣ.

IV.

Сонце заходило ясно и золотило своими промѣнями верхки деревѣ и продиралось помежи зеленѣ та освѣчувало громаду людей, що сидѣли въ садѣ на грубыхѣ дубовыхѣ лавахѣ кругомѣ грубого стятаго пня, що служивѣ за стѣль. То були отецѣ Захарѣй, Маруся, Маланя, Прокѣпъ и два козаки. Старшина Прокѣпъ оповѣдавѣ имѣ про свою долю зѣ завзятымѣ запаломѣ.

— Хто то бувѣ бы надѣявѣ ся, що ты, сыну, на Сѣчь пѣшовѣ добровѣльно?! Мы думали, що ты попавѣ ся где въ турецкѣ руки, або где загинувѣ. Досыть наробивѣ ты намѣ смутку та журбы, але теперѣ и щедрѣ розвеселивѣ! — казавѣ радѣючи о. Захарѣй.

Вже давно нѣчь лѣтна загостила на землю.

На приходствѣ все спало, лише Маруся зъ Прокопомъ проходжувались по садѣ та розмавляли про те, що було, та про те, що буде. Соловейко тьохкивъ, розливаючи свѣй чистый голосъ по садѣ и далекѣй околици.

— Въ тѣмъ, що ты пѣйшовъ, Прокопе, на Сѣчь, — говорила Маруся — єсть щось загадочного...

— Зъ-вѣдки ты се можешъ вносити?

— Слухай, нѣ зъ сего нѣ зъ того взяти лишити все и пѣйти въ козаки! Адже тобѣ нѣхто зъ насъ не дошкулявъ, щобъ тобѣ годѣ було ажъ выдержати?

— Правда твоя, дорога Марусю, що здавалось не мавъ я причины утѣкати до козакѣвъ; але она була...

— Скажи, яка?

— Я дуже бажавъ научитись боронити свое мѣсто, свѣй нарѣдъ и край вѣдъ лютого ворога бисурмена, котрый стѣлько лиха нарѣбивъ намъ; ну, а того научитись можна було лише на Сѣчи. А що бѣльше, я бажавъ водѣмститись на Туркахъ и вже неразъ я пробувавъ свои силы и хоробрости та не одного Турка положивъ на вѣки ось тою вѣрною шаблюкою!

— Ну, тай ты черезъ тоє пѣйшовъ на Сѣчь?

— Нѣ, не се одно приневолило мене, лише еще й друге...

— Що таке?

— Бачишь, коли я ставъ розумнѣйшимъ, я все бачивъ, що твоѣй батько дуже нерадъ, що я мавъ бути твоимъ судженимъ. Вѣнъ, правда, укрывавъ ся зъ тымъ дуже, але я таки тов неразъ доглянувъ и досвѣдчивъ. Лише тоє, що я выратувавъ тебе зъ рукъ Турчина, приневолювало єго дивитись на мене яиъ на будущого свого зята, и вѣнъ дуже грызъ ся тымъ, що простый мѣшукъ буде священника зятемъ...

— Я о чѣмъ подѣбномъ и думати нѣколи не могла...

— Ну, бачишь! Отже, щобъ не грызти цѣле жите нашего батька моимъ простымъ родомъ, постановивъ я пѣйти хотѣбы на Сѣчь и заживши тамъ славы и чину, повернути и тогда смѣлѣйше попросити о твою руку... Такъ менѣ немовъ щось вельдо зробити. Єслибъ не оно, бувъ бы я не пѣйшовъ.

— А бачишь, я знала, що мусѣла бути якась причина, якъ лише я нынѣ довѣдалась, що ты добровѣльно пѣйшовъ на Сѣчь и що се мене трохи грызло и непокоило. А теперь дивуюсь великимъ дивомъ, якъ ты мѣгъ выдержати майже пять лѣтъ, не заглянувши до насъ!...

— Постановивъ я доти не давати знати о собѣ,

доки не дослужуь старшеньства. А отъ бачишя
я дослуживъ ся и вернувъ...

— И не кортѣло тебе бодай побачити зъ нас
котрого?

— Чому не кортѣло? Але бачишь, постанови
вытревати и вѣйскове строге житѣ не допускали
мене до токои крайности. А зрештою, я хоть бувъ
далеко вѣдъ васъ, але все знавъ, що дѣе ся у васъ
дома.

— По якому-жь ты знавъ?

— Два разы въ рѣкъ приѣздивъ на Сѣчъ
одень тутейшій жидъ Янкель, и я его все вы
пытывавъ ся о васъ...

— Ну, бачишь, а вѣнъ про тебе нѣчого нѣвдъ
не згадувавъ!

— Бо вѣнъ не знавъ мене...

И довго еще они говорили и любовалие
одно другимъ, ажъ етало сѣрѣти на всходѣ, соло
вейко затихъ и все.

— Ну, голубко, иди, владись спати! Вж
свитає онъ! — сказавъ Прокѣпъ.

— А я и не зглянулась, где нѣчь подѣлася
и не знати, доки тутъ говорила бы я зъ тобок

— Наговоримо ся еще, голубко! Буде до
сыть часу...

— Ага, я й забула, що ты зъ далекои дорѣ

ги и змучевый! Иди-жь, иди и положи ся въ захѣднѣй свѣтлицѣ! Тамъ вже постелено для тебе...

Попращались и поѣшли спати.

V.

Въ мѣсяцъ опѣсля говорили люде въ Богуславѣ про величаве весѣле, що заповѣдалось на-по жнива.

— Отець Захарій выдає свою уродливу Марусю за Чигириньского сотника козацкого Прокѣпа! — казали.

И справдѣ, у отца Захарія лагодились до великого празнику весѣльного; ладились якъ можна до того великого законного свята. А молодїй, Прокѣпъ и Маруся, радѣли невымовно. Тѣшивъ ся и отець Захарій та й Маланя. И всѣ ждали нетерпеливо того часу, коли заспѣвають молодымъ „Ісаіє, ликуй!“

Разъ пѣдѣ вечеръ, коли Прокѣпъ сидѣвъ зъ Марусею и Маланею въ садѣ, приѣшли товаришѣ-козака до нихъ.

— Знаєшь, брате Прокѣпе, — мовивъ Свищъ — я маю охоту забѣгнути зъ-вѣдси до Кієва. Я маю тамъ родича одного, зъ котрымъ хотѣвъ бы я побачити ся...

Се говоривъ вѣнъ зъ якоюсь нетерпеливостію и невдоволенѣмъ, споглядаючи незамѣтно на гарну Марусю.

— А ты, Мицито, такожъ хочешъ гдѣ ти? — запытавъ Прокѣпъ.

— Думаю, не думаю, а скажу тобѣ п що козакови не ядо ся такъ сидѣти тутъ бе но. Нудить ся страшно бачишь, такъ ще ше, щобъ не знати що, не всиджу тутъ. То иншого! Ты залюбленный тай тобѣ весело а менѣ ей-Богу дуже нудно при тобѣ...

— И куда-жь тѣ думаешь поѣхати?

— Отъ ѣде Свищъ до Кіева та и я хоту поѣхати зъ нимъ, радъ побачити тое наше мѣсто, бо сказавши по правдѣ, я въ градъ вже бувъ, а въ Кіевѣ еще нѣколи... нудьгу розвѣю тымъ...

— То добре, — сказавъ Прокѣпъ, — не задержѣть ся тамъ довго та на весѣле повер

— Повернемо, повернемо, такого при не пропустимо! Ёсть еще часъ, пѣтора мѣ

— Ну, ну, лише боюся, щобъ вы часъ Свѣчь не заблудили! — казавъ усмѣхаючись Пр

— Справдѣ кучно дуже за товариство ле того не зробимо! — вѣдповѣвъ Микита.

Попращали ся зъ всѣми и вѣдѣйшли.

— А гостинця не забудьте купити въ дядьку! — говорила за ними въ слѣдъ смѣ Маланя.

— Не обѣцюю гостинця привезти! — вѣдходячи Микита. — Ёслибъ такъ зъ Царе

то скорше, а въ Кіевѣ не знаю, чи знайшовъ бы ся якій...

По двохъ тыждняхъ вернули козаки зъ Кіева. Прокѣпъ глянувъ на Микиту и сплеснувъ въ долонѣ.

— А се що тобѣ, Микито?!

— Та се, що бачишь!

— Ты-жь где лѣве око подѣвъ?

— Вылѣзло скажене...

— Где?

— Въ дорозѣ, брате, розпрощавъ ся я зъ нимъ та добре що зъ лѣвымъ; а то колибъ зъ правымъ, не мѣгъ бы я нѣ стрѣляти нѣ цѣлити...

— По якому-жь ты стративъ его?

— Отъ бачъ кѣлько я зъ бисурменомъ бивъ ся, та завсѣгды на цѣло выйшовъ, а то на гладкѣй дорозѣ позбувъ ся ока..

— Та якже, кажи?!

— Въ половинѣ дороги мы заночували. Я досвѣта пробудивъ ся, ажъ бачу нема мого коня... Пѣйшовъ я въ степъ за нимъ, еще рано було, доперва сѣрѣло, а Свищъ спавъ твердо. Я знайшовъ коня далеко вѣдъ насъ ажъ въ куцахъ, що починають зъ-вѣдси тягнутись вже до Днѣпра. Сѣвъ я на него, вѣду тай дивлюсь, по якому мѣй кѣнь мѣгъ вѣдѣйти вѣдъ мене, коли я тримавъ его на турецкѣмъ арканѣ, а вѣнъ не мѣгъ спуститись

самъ. Отъ такъ думаю, ажъ тутъ лусь! и турецка стрѣла застрягла менѣ въ око.

— Проклятый бисурмень! — крикнувъ Прокѣпъ.

— Нѣ, то не бисурмень стрѣливъ, лише Свищъ-товаришь!

— Убити хотѣвъ тебе?

— Не мене, а дрохву, що на той часъ летѣла надѣмною, и мѣсто дрохвы поцѣливъ мене не хотячи...

— Ото немила пригода! — замѣтивъ Прокѣпъ.

— То за тоє, що вы гостинця не обѣцяли! — промовила насмѣшковато Маланя.

— Може и за тов...

— А я зъ гостинцями вернувъ! — сказавъ Свищъ и вынявъ зъ сакви гостинцѣ та ставъ роздавати.

Марусѣ давъ дорогого турецкого шовкового напийника, котрый мѣнивъ ся рѣжnymi барвами дорогихъ каменѣвъ, на серединѣ зъ великою звѣздою золотою. Прокопови подавъ великого сѣбно-го китеневого нѣмецкого годинника, а Маланѣ такожъ напийника, лише не такого дорогого якъ Марусѣ.

— Се на памятку нехай будуть тѣ гостинцѣ, якъ друживъ ся зъ гарною кралею сотникъ чигиринскій Прокѣпъ! — сказавъ въ кѣнци Свищъ.

Они подякували за гостинцѣ.

— А теперь — промовивъ Прокѣпъ — зажде-те вже тыхъ кѣльва тыжнѣвъ и послужите менѣ боярами, братцѣ мои, а тамъ дальше лишимо Богуславъ и переселимось въ Чигиринь...

— Менѣ може на жалъ и не доведе ся побути на твоимъ весѣлю! — сказавъ Свищъ.

— А тожь чому?

— Ось того тыждня мушу вертати въ Кіевъ. Тамъ ждуть мене дуже важнѣй sprawy родиннѣй...

— А хйба не справишь ся зъ ними за мѣсяць?

— Не знаю, брате! Я поѣду и буду старатись всѣми силами справитись якъ найскорше; але если менѣ не доведе ся вернутись на часъ, то выбачай, друже! Обѣдешъ ся и безъ мене, а я мушу ѣхати...

— Шкода, засмутивъ ты мене симъ, товаришу! А може бы ты, коли вже такъ, постаравъ ся справитись такъ, щобы передъ весѣлємъ ты бувъ у насъ?

— Буду всѣми силами старатись! — сказавъ Свищъ и кутики его устѣ усмѣхнулись незамѣтно.

И того таки тыждня вернувъ Свищъ назадъ до Кіева.

— Знаешъ, дорогій Прокѣпе, твоѣй товаришь Свищъ чомусь не подобае ся менѣ! — казала разъ Маруся до Прокѣпа. — Вѣнъ якійсь дуже загадочный хотѣй и щирый та прязный чоловѣкъ. А найбѣльше звернуло у него мою увагу тое, що въ та-

нихъ хвиляхъ поважного настрою вѣнь здає ся лукаво усмѣхавъ ся...

— Гмъ, дивно вѣнь тобѣ представляє ся, дорога Марусю! Я зъ нимъ проживъ пять рокѣвъ и знаю навѣтъ зъ тяжкихъ досвѣдѣвъ, що вѣнь дуже ширый и жичливый чоловѣкъ, а до того всего дуже вѣрный товаришь. Тобѣ вѣнь може выдаватись не такимъ, але я его дуже добре знаю...

— Може бути, що такъ менѣ выдавъ ся, та ты лучше его знаєшь...

— А знаєшь ты, пане сотнику, — говоривъ разъ Микита Прокопови — про що я дѣзнавъ ся въ Кієвѣ?

— Про що?

— Про тоє, що нашъ Свиць єсть шляхоцкій сынъ, якийсь паньскій накорѣнокъ...

— Що ты кажешъ?

— Тоє, що чуєшь!

— И може-жь се бути правда?

— Микита коли каже про що, то лише правду!

И вѣнь дальше щось шептавъ Прокопови до уха.

— Та нехай! — перебивъ его Прокѣпъ. — Нехай буде собѣ вѣнь якийсь паньскій накорѣнокъ, але козакъ зъ него хоробрый, нема що казати!

— Що зъ того, коли я до такого не маю найменшого довѣря! И коли въ Сѣчи дѣзнають ся, що вѣнь ляхъ, такъ тогды вѣнь не нашъ...

— Ё, то все пуге! — махнувь рукою Прокѣпъ. — Чому довѣря не можешь мати до него? И не потребуешь въ кѣнци мати его, бо вѣнъ не може пошкѣдити зрадою анѣ тобѣ анѣ менѣ анѣ товариству нашому...

— Кто знае! Та нахай буде по твому! Але еше одно дивно менѣ! Може и ты зауважавъ?

— Що такого?

— Самъ кошовый не мае тѣлько грошей, якъ Свищъ! У него всегда грошѣ на грошѣ и нѣколи не лучилось такъ, щобъ вѣнъ бувъ безъ грубыхъ грошей.

— Се пуге, Микито!

— Для тебе нехай буде пуге, а для мене оно замѣтне...

И Микита глянувь однимъ окомъ зъ пѣдлоба на Прокопа, замовкѣ и бѣльше нѣчого не згадувавъ про Свища.

А Прокопа трохи непокоило тое, що довѣдавъ ся вѣдъ Мавиты про Свища. Але якъ ставъ собѣ все пригадувати зъ его житя, то переконавъ ся, що у него не було нѣколи нѣчого такого, щобъ кидало подѣбне свѣтло на его особу. Се въ кѣнци усдокоило его.

VI.

Весело на приходствѣ въ Богуславѣ.

Мало свитати, якъ мѣсяць сховавъ ся за густѣ

Нынѣ розпочало ся весѣле Марусѣ, а завтра має вѣнчати єѣ зъ Прокопомъ самъ благочинный¹⁾ зъ Чигирина, що нарочно на се торжество приѣхавъ зъ Богуслава.

Весело и харно отже на приходствѣ. Бандуры гудять, а гостѣ-запорожцѣ танцюють пѣдъ ихъ музику завзято, ажъ земля пѣдъ ними стогне. Якъ просторе приходске подвѣре, такъ цѣле биткомъ набите народомъ, Перше мѣсце займають тепері славні козаки, що прибули зъ Сѣчи нарочно сюды на весѣле, а проче мѣщане Богуславскі.

Кругомъ подвѣря стоять довгі столы, заставлені ѣдою и рѣжними напитками, а по серединѣ музики и танцѣ. Веселить ся народъ, радѣють и наші молоді та и отецъ Захарій чує ся якоси инакше, веселѣйшимъ. Розвеселеный якось на душі и скрѣпленый на силахъ, радує ся зъ гостями у просторахъ приходскихъ свѣтлицяхъ.

Вѣдъ полудня ажъ за пѣвнѣчь брѣнѣли бандуры, танцювали козаки и бавились гостѣ, ажъ въ кѣнци утома и хмѣль побороли всѣхъ! Где хтѣ бувъ, тамъ и лишивъ ся, тамъ и захропѣвъ твердымъ сномъ. Заснули всѣ тѣ, що були на подвѣрїю и тѣ, що забавлялись въ свѣтлицяхъ. Заснувши и цѣлый Богуславъ, якъ еще нѣколи.

¹⁾ Благочинный старшій священникъ, такъ якъ у насъ дека...

темнѣ хмары и въ ту мить пѣтъму ночи облила кровава червона зоря зѣ всходу. Здавалось, що се сонце сходило; але сонце не має такого кровавого свѣту... Отъ и кровава тая яснѣсть розширяє ся все бѣльше; чути якійсь гомѣнъ, якійсь шумъ надземный... Се палає великимъ пожаромъ вже изъ всѣхъ сторѣнъ Богуславъ, немовъ бы знаходивъ ся середъ великого пекла. Якъ той злодѣй все дальше и дальше посуває ся пожежа и вже обняла цѣле мѣстчко, и ось палають вже приходскѣ будынки и церковь, а скрѣзь тихо, а народъ спить и на будить ся... Ой, черезъ те просить вѣнъ свою долю!...

Єще хвилию було тихо и стало дуже ясно, а небо захмарене почервонѣло багрянницею и напременно зѣ схѣдной стороны розлягъ ся переразливый крикъ и верескъ та незвычайна метушня.

— Турки! Турки! — закричали тѣ, що пребудились першѣ.

— Ратуйте! Вставайте! — голѣсили другѣ въ розпуцѣ.

А Турки справдѣ сыпались якъ шаранча на спячѣй безъ тямки народъ.

За хвилию счинилось щось дуже страшного, ве до оповѣдження.

Дикѣ лицарѣ сходу рубали шаблями и стрѣлами розѣспаный народъ. Настала пекѣльна метушня межи сонными и ворогами, все збилось

мовь въ одну масу и давило та нишило одно ді того. Крикъ нашихъ и верескъ Крымцѣвъ заглушували метушню и рухъ. Кипѣло все мовь въ гонку, все заворушилось мовь порухані муравъ въ муравлиску. А Турки все налѣтають та налѣтають и скошуютъ головы, а то ловлять утѣючихъ на арканы, то зновъ дожджають нашими кѣндя кѣньскими копытами. Хто боронить ся за вѣто, хто спустивъ ся на „все одно“, а гдѣякі рѣбѣгають ся въ розтечь, куды очи несуть, хотя вызволитись зъ того передвчасного пекла.

Завзято дуже герцюють гостѣ козаки зъ шкелями по тѣмъ пеклѣ, рубають ворога, ажъ страшно глянути, а на чолѣ всѣхъ бе ся люто Прокѣп Вѣнь высылюе ся зъ послѣднихъ силъ, але дарма Поганцѣвъ сотнѣ есть, а ихъ заледви кѣлькадесятыхъ. А mezi ними заразъ коло Прокопа стить зъ козацкою шаблюкою и Маруся и такожъ кладе бисурменѣвъ.

— Глянь, Прокопе! — крикнула, вказують передъ себе Маруся. — Онъ бачишь, Свищъ же просто на насъ зъ якимсь Туркомъ!

— А и оправдѣ! — глянувъ Прокѣпъ и въ хвилию охнувъ зъ болю и поваливъ ся на землю.

Маруся тѣлко що хотѣла глянути на дѣло що сталося Прокопови, якъ нечаяно петля турецкого аркана стиснула еѣ за шию, потемнѣло въ очахъ и дальше стратила притомнѣсть.

И на тѣмъ Турки скѣнчили своѣй нападѣ; до полудня не було вже ихъ и видко анѣ одного. Якъ прийшли напрасно-ненадѣйно, такъ и вернули напрасно въ ту хвилю, коли поваливъ ся Прокѣпъ вѣдъ поганьскои стрѣлы у стѣпъ своєї Марусѣ.

Того дня весело якось дивилось сонечко на збурений по части пожежею Богуславъ, клонячись до заходу. Оно мовъ смѣялось зъ горя бѣдного народу. Межу иншими ходить по подвѣрю, по згарищахъ, посивѣлый прибитый тяжкимъ горемъ отецъ Захарій; вѣнъ ажъ почорнѣвъ зъ журбы.

— Отъ, якъ закѣнчилось весѣле моєї едином потѣхи на немѣчній лѣта, Марусѣ! Сумно закѣнчилось! Навѣтъ нѣхто не надѣявъ ся такого! — говоривъ немовъ до людей, немовъ до себе отецъ Захарій.

— Кобы були бодай злучились закономъ! — говорили сумуючи люде.

— А то не знати, що сталося зъ ними? — пытавъ вже може десятый разъ отецъ Захарій.

— Ихъ певно не убито, лише забрано въ неволю, бо межи трупами нема анѣ Марусѣ анѣ Прокона анѣ Маланки, лише кѣльканайцятьохъ козакѣвъ, а межи ними весѣльный бояринъ Прокопа, слѣпый Микита! — вѣдповѣдали люде.

— Га, така воля Божа! — шептавъ отецъ Захарій. — Мабуть не доведе ся менѣ умерти при своѣй родинѣ... Та слава Тобѣ, Боже, и за тоє!

А сонце вже заходило и градо ся послѣдними яркими промѣнями по сивоволосѣмъ бигуславскѣмъ священику Захарію.

VII.

На мягкѣмъ дорогѣмъ турецкѣмъ килимѣ въ чудово гарнѣй богатѣй гаремнѣй комнатѣ сидить еще молодѣ двайцяткѣлька лѣтна туркиня. Она дуже гарна. Лице еи мовь кровь зъ молокомъ, приятне, лагѣдне, вѣжне; чорнѣ великѣ очи такъ и сяють милымъ блескомъ, а надъ ними мовь шовковѣ шнурочки чорнѣ ровнѣ брови. На лицѣ ледви можна доглянути у неѣ сумѣ; якесь хиба умучене, хиба пригноблене. Бѣду якъ снѣгъ еи шию обвивае дорогоцѣнный нашійникъ, зъ которо мовь искры сыплять ся вѣдъ дорогихъ самоцвѣтѣныхъ камѣнѣвъ, а по серединѣ нашійника блищить ярко широко-золота звѣзда. На тонкихъ еи пальцахъ сяють такожь перстенѣ и золотѣ обручки. Убрана въ легке шовкове одѣнѣ, котре здае ся цвите живо вѣдъ чудовыхъ та пахучихъ цвѣтѣвъ.

Се запахъ справдешнихъ цвѣтѣвъ, вѣдъ вѣтрихъ ажъ зелено въ просторѣй комнатѣ. Комната та пѣсля всхѣдного звычайу дуже фантастично украшена. Часть еѣ украшають дорогѣ бамбусовѣ

меблѣ, выбиваній рѣзноцвѣтными шовками, окованій та укращеній золотыми и сѣбными окрасами. Друга часть заставлена зеленою великихъ вазоновыхъ цвѣтовъ, що выглядало мовъ якій райскій гайокъ. Тутъ зелень и свѣжѣсть та холодъ, що ажъ мило. Межи цвѣтами, що сягають высокои стелѣ, суть вольнї мѣсця, немовъ дорѣжки, по котрыхъ можна переходжуватись. Межи вазонами на зелѣныхъ гилькахъ висять золотї клѣтки зъ спѣвучими птицами, що своимъ нѣжнымъ надземскимъ щебетанємъ заводять чоловѣка въ якїсь милїй спокѣйный и сумный чарѣвный настрої. Скрѣзь тутъ видко велике богатство и щедрю розкѣшь.

Але видко се все байдужне молодѣй туркинѣ. Не тѣшитъ ся она тымъ, коли сидить якась сумна и невдоволена.

Пѣднеслась у однѣй стѣнѣ заслона и зъ сумѣднои комнаты увѣйшовъ вже старшїй панъ-турокъ Абдуль-паша. Ему буде около пятьдесять лѣтъ, але мимо того вѣнь еще досыть кременный и видко енергичный. Вѣнь пѣдѣйшовъ до лежачои туркинѣ, котра безъ найменшого враженя звернула на него свою увагу.

— И ты все такъ не перестаешь сумувати, моя птичко райска? — промовивъ вѣнь. — Скажи менѣ, чого ты сумуешь? Чи не достае може тобѣ чого? Самъ Аллахъ бачить, що маєшь все, чого лишъ душа твоя забажае, и чого-жь сумувати?

Она глянула на него благоучимъ нѣжнымъ поглядомъ.

— Правда, — сказала — нѣчего менѣ не бракуе! Маю я великй розкошѣ и все, чого лише душа моя забажае; тѣлько еще крѣмъ чого иншого не достае менѣ одного...

— А тожь чого?

— Волѣ менѣ бракуе!

— А якожь ты еще волѣ хочешь? Чи еще мало ви маєшь, чи за малый тобѣ гаремъ и за мало тобѣ моихъ палатъ? Адже есть у мене такихъ райскихъ красавиць трийцять, а нѣ одна не користае ся такою великою волею, якъ ты! Там-тымъ лише часомъ вѣльно выходити зъ гарему, а тобѣ всегда...

— Куда жъ тутъ есть выходить? Навѣтъ до великого саду, обведенего высокимъ муромъ, не вѣльно выйти менѣ, панѣ цѣлого твого гарему...

— То черезъ тое ты сумуешь вѣчно?

— Не тѣлько, але еще менѣ самѣй одной а-нѣ на крокъ не вѣльно выйти; вѣчно стережуть мене твои невѣльницѣ! А я часомъ бажала-бъ сама пѣйти собѣ у тихй садъ та побути на самотѣ...

— Хиба ты тутъ не на самотѣ, коли схочешь?

— Тутъ менѣ вже, скажу тобѣ, просто обридло...

— Ну, еще и тое для тебе зроблю, моя най-любѣйша птичко, и вѣдъ теперъ позволяю тобѣ

самой выходить зъ гарему и приходжуватись по великомъ садѣ; лише стережись, щобъ який мужчина не побачивъ лица твого!

— Дякую тобѣ за се! А теперъ скажи менѣ, куда се ты выбираєшь ся?

— Скажу, лише скажи менѣ, че бѣльше вже не будешь сумовати?

— Покищо нѣ, хиба за тобою, коли поѣдешь! Отже куда ѣдешь?

— Ъду до Царгороду. Великій панъ нашъ Султанъ завзываетъ мене за якимись стравами...

— А на довго?

— Не знаю, може на мѣсяць...

— Охъ, який-же довгий часъ, мѣсяць!

— А може скорше справлю ся...

— Ага, а скажи менѣ еще, пѣдъ чимъ ты мене тайнымъ надзоромъ лишаєшь?

— Пѣдъ надзоромъ великого пророка Аллага...

— Та нехай! — махнула туркиня байдуже рукою.

Абдудъ глянувъ на ню якимсь дивнымъ гейбы лукавымъ зоромъ, попрощавъ ся зъ нею и выйшовъ.

— Охъ, Господи, — промовила Туркиня до себе — волѣла-бъ я сей разъ бути мужчиною, нѣжъ женщиною. На женщину задивляють ся всѣ якъ на пѣдвластне сотворѣнє, а се дуже дивно и болучо... Она упослѣджена и позбавлена майже всѣхъ правъ людини, она есть вѣчною невѣльни-

цею рабинею мужчины. А здає ся, що оно не повинно такъ бути! Тажъ женщина повинна вѣдгравати въ семейнѣмъ житю далеко бѣльшу ролю вѣдъ мужчины, бо она потрафить те, що и мужчина и еще може бѣльше и може посѣдати еще благороднѣйшій чувства... Такъ не повинно бути, и якъ не теперь, то маю надѣю, що бодай за сотки лѣтъ женщина выбе ся зъ ярма мужчины, що выбе ся на самостѣйну волю... Якъ подумаю собѣ, що я дала зъ себе зрѣбити, то сама себою гиджусь! Я була повинна згинути, а не податись якъ безсилна билинка. Красше було-бъ згинути! Нѣ, може-бъ я була и не далась та радше згинула, але одна гадка перемогла мене, гадка, що може я щось зможу зрѣбити хосенного для мого народу...

Вѣдтакъ она встала, перейшла ся кѣлька разѣвъ по комнатѣ и выйшла въ тѣ дверѣ, що передѣ хвилею Абдуль.

VIII

Вже сонце зъ-укося вѣдъ заходу заглядало въ зеленый густый кипарисовый садъ, по котрѣмъ нынѣ доводи нагулялась мовъ птичка на воли молодода туркиня-панѣ и найгарнѣйша та найяснѣйша перла тарему пашѣ Абдуля. Она перебрана въ простой стрѣй рабинѣ, и лише дорогій нашийникъ зраджує, що она не есть нею. Цѣлый

часъ гуляе она сама по томъ просторѣмъ садѣ, бо нынѣ першій разъ отворено ѣи до него вхѣдъ. Въ немъ же была до нынѣ еще нога женщины, и больше нѣяня, крѣмъ пашѣ та старого огородника и часомъ робѣтниківѣ.

Переходячись по городѣ, молода перла гарему все змагалась ити бѣльше въ захѣдну сторону саду, мовь що тягнуло еѣ тамъ.

— Чи бѣде коли конецъ города въ той сторонѣ? — шпятада вже утомлена сама себе и все спѣшила дальше.

Въ концѣ зѣ-помежи деревины зазеленѣвъ густый шуварь, а тамъ дальше побачила она чудову долинку, въ котрѣй мовь велике кругле зеркало блящало озеро, по котрѣмъ плывали бѣлѣйшій вѣдъ сѣвгу довгошій лебедѣ.

— Ахъ, якъ тутъ гарно! — скрикнула туркиня и глянула дальше передъ себе та спинилась.

На другѣй сторонѣ за озеромъ, вже пѣдъ самымъ высокимъ муромъ, стояла невеличка хатина зѣ малыми дверцами и вѣконцѣмъ, а пѣдъ нею сидѣвъ на земли, пѣдобравши ноги, старый зѣ довгою сивою бородою Турокъ. Вѣнъ щось остривъ, а побачивши туркиню, чогось немовъ затревоживъ ся.

— Хто ты такій?! — крикнула до него туркиня, заслонивши лице звое доловями.

Вѣнъ мовчавъ.

— Кажи, хто ты такій?!

— Я огородникъ сего саду, а хто тобѣ позволивъ вступити въ него? Тажъ за се жде теб неминуча смерть! — заговоривъ огородникъ.

— Вѣдъ кого? Може вѣдъ тебе? — запытал смѣючись туркиня.

— Нѣ, не вѣдъ мене, але вѣдъ нашего найяснѣйшого пана...

— Е, якъ вѣдъ него, то се нѣчого! Пан свого пана не боить ся...

Старый, почувши тѣ слова, ставъ мовъ громомъ раженный. Вѣдъ замѣтивъ на нѣй дорогі нашійникъ и пѣзнавъ, що се не проста рабиня. Не мѣгъ слова промовити.

— Чого ты замовкѣ? — запытала туркиня — Не лякай ся мене, лише покажи менѣ, куда може перейти на ту сторону до тебе!

За хвилию була она вже на другій стороні озера кодо огородника. Довшій часъ розмовляла про щось зъ нимъ.

— Менѣ здає ся, що ты, дѣду, христіанинъ? — промовила.

— Такъ, я христіанинъ-невѣльникъ! Въ тридцять лѣтъ перебуваю тутъ въ неволи...

— Я вѣдъ разу пѣзнала, що ты не турокъ тѣлько правдивый типъ козака...

Старый здивувавъ ся, почувши таке.

— Чому дивуєшь ся? — продовжала она дальше. — Не дивуй ся, свѣй свого духомъ п

знає! Я також христіянка и такъ якъ и ты не-
вôльница...

Старый зрадѣвъ мовь мала дитина, а опôсля
нечайно засумовавъ.

— Шкода тебе такой молодой! — сказавъ.

И дальше стали они говорити своєю рôд-
ною мовою.

— И не забудь ты, дѣду, говорити по нашо-
му за стôлько лѣтъ тутъ въ неволи?

— Не забудь и до смерти не забуду нашей
мовы! Уже пятьнацять лѣтъ, якъ чувъ я наше
рôдне слово, и думавъ, що не доведе ся менѣ
бôльше почути єѣ; тожь я дуже щасливый ось
теперь, почувши ту мову вôдъ тебе. Менѣ здає
ся, що я въ рôднôмъ краю...

— То ты еще молодымъ, дѣду, дôставъ ся
до той гаспедской невольѣ?

— Молодымъ еще! Мавъ я тогда трицять
лѣтъ, коли напали на наше село въ Кієвщинѣ
Турки, спалили єго и мене взяли въ неволю.
Мавъ я молоду жѣнку и двоє дѣточокъ та до нынѣ
не знаю, чи они лишились живи, чи забрано ихъ
въ неволю, чи що...

— А не було нагоды, коли ты бувъ молодшій,
утечи якось зъ невольѣ?

— Нѣ, не було? Пятьнацять лѣтъ бувъ я
закований въ великôмъ суднѣ весляремъ на морю
и зъ-вôдтамъ дуже трудно було утечи. А вôдтакъ

переселено мене сюды за огородника и тутъ ма-
буть доведе ся менѣ и умерти..

Она тяжко зѣтхнула и засумувала.

— Такъ ты, кажешь, дѣду, зъ Кієвщины? —
промовила.

— Зъ Кієвщины!

— Я такожъ зъ Кієвщины, зъ мѣсточка Бо-
гуслава, священника донька Маруся. Вже третій
рѣкъ мучусь въ тѣй неволи. Хотяй я панею цѣ-
лого гарему и маю всякѣй выгоды и розкошѣ, але
все тое не тѣшить мене; мои гадки всѣ на на-
пѣй славнѣй нещаснѣй Украинѣ. Малою ещѣ я
була, тому вже буде тринацять лѣтъ, тѣ проклятѣ
бисурмены взяли въ неволю мою маму дорогу,
а передъ трема роками въ самъ день мого весѣля
въ переддень мого вѣнчаня зъ Чишриньскимъ
сотникомъ Прокопомъ, котрый бувъ вырвавъ мене
разъ зъ рукъ Турка, напали тѣ собаки зновъ на
Богуславъ, спалили его, а мене взяли въ неволю!

— Проклятѣ! — мовивъ дѣдъ. — А що ста-
лось зъ Прокопомъ?

— Не знаю! Здає ся, вѣнъ згинувъ! Такъ
само не знаю, що сталося зъ моимъ батькомъ...
Кажуть и запевняє мене мѣй панъ, що тогды вѣнъ
лишивъ ся живимъ; але чи переживъ вѣнъ тое
тяжке горе?...

И она гѣрко заридала. Дѣдъ глянувъ на ню

и ему скотились по старомъ лицу горячі старечі слезы.

И вѣдтакъ довго они еще розмовляли, оповѣдаючи собѣ взаимно про минуле, и ажъ смеркомъ вернула Маруся до гарему. Прийшовши до дому, почувала цѣлкомъ иншою себе, нѣжь передтымъ; була веселѣйшою и бѣльше скрѣпленою на дусѣ.

IX.

Зѣ того часу Маруся майже що дня бачилась зѣ дѣдомъ Денисомъ; такъ называвъ ся старый огородникъ. Все забѣгала до него и цѣлі години проводила зѣ нимъ на розмовѣ.

— Знаєшь, дѣду, — казала разѣ сумно Маруся — я дуже зле зробила, що пѣддалась поганинови!

— По якому-жь то? — здивувавъ ся Денись. — Хибажь ты могла и не пѣддати ся сама одна, коли ему тысячѣ пѣддають ся?

— А такъ, я не була повинна пѣддатись! Я повинна була радше згинути, а не безчестити вѣтры своєї и роду... Одно лише взяло перевагу надѣмною. Я думала, що зможу ублагати поганина, щобѣ бѣльше не нападавѣ на нашѣ рускі землѣ. Але зѣ тымъ я завелась... Мѣй папа не має такои власти, вѣнѣ вѣдѣ султана залежить...

На тоє дѣдѣ задумавъ ся...

— Ходи до мене въ хату! — сказавъ по хвили.

... И по́йшли.

За ко́лька хвиль выйшовъ Денись зъ мужчиною, котрый бувъ въ робѣтницкѣмъ убраню. Се була Маруся. Они по́йшли спѣшнымъ крокомъ въ полудневу сторону огорода, въ вѣдки заносило вогкостію. Въ тѣй сторонѣ було Чорне Море, на котрого березѣ стояло турецке мѣсто Акмечеть. По довшѣмъ ходѣ прийшли они до старого муру, надъ котрымъ посихлювались старі пальмы и кипарисы. Звернули трохи въ бѣкъ и ступили на камѣнній сходи, що вели на муръ. За хвильку були на верви грубого муру, зъ-вѣдки простягавъ ся чудовый худъ на безмежне шклисте море, а зъ другои стороны було видко цѣле мѣсто зъ великими мурами, зъ-помежи котрыхъ стрѣляли високо въ гору острій шпыль святинь, закѣнчені блискучими пѣвмѣсяцями. На стрѣмкѣмъ березѣ моря вызначавъ ся оденъ великій будынокъ своею незвычайностію.

Була се довга будѣвля, не дуже висока, зъ рядомъ малесенькихъ вѣконцѣвъ пѣдъ самымъ дахомъ, обведена кругомъ грубымъ муромъ. Той будынокъ своимъ выгладомъ подобавъ на велику стайню.

— Глянь на сей муръ! — шепнувъ Денись до Марусѣ, всказуючи на него.

Маруся звернула туды свои очи.

— Щожъ то за муры, такі страшні? — запытала.

— Справдѣ страшні! — вѣдповѣвъ Денись. — Въ сихъ мурахъ доживае свого нужденного вѣку самъ цвѣтъ козачтва; се темница, въ котроѣ страшні муки терпятъ козаки-невѣльники, що дѣстали ся въ турецкій полонъ и вже не мають надѣвъ до вѣтчины повернути. Лютый Турокъ не знае помилованя! Хто разъ попаде въ турецку неволю, стае ся чорнымъ рабомъ - невѣльникомъ поганина-бисурмена, котрый розпоряджае его житемъ. И не сотками, але тысячами мѣстятъ ся они въ тыхъ чорныхъ мурахъ, и лише тогды бачать свѣтъ Божій, коли выходятъ до робѣтъ. А работы тіи суть тяжкѣ, дуже тяжкѣ! Скѣлько то неживыхъ упаде при орцѣ на поли, або знайде смерть при дупаню камѣня въ пѣдземныхъ копальняхъ! А якъ обходять ся зъ ними и якъ насмѣвають ся зъ ихъ святой вѣры турецкій недовѣрки, годѣ бы тобѣ тутъ все розповѣсти. И сумно и болесно!...

Задивалась горячими слезами Маруся зъ жалю, слушаючи сповѣданъ Дениса про муки нещасныхъ невѣльникѣвъ.

— Я думала, що я найнещасливѣйша тутъ невѣльница; але якъ бачу, я далеко щасливѣйша вѣдъ тыхъ невѣльникѣвъ-козакѣвъ, про котрыхъ оповѣдаешъ! — мовила Маруся.

— Въ темници темной на сырѣмъ каменю мусять они сидѣти — оповѣдавъ дальше Денисъ — на ногахъ и рукахъ зъ тяжкими оковами желѣзными, а ѣсти лишь два разы на день дѣстаюгь ..

— И на що ты, дѣду, показувавъ менѣ и оповѣдавъ про тыхъ нещасливцѣвъ? Я теперъ серцемъ дуже болѣю за нихъ, дуже жалуую ихъ и покижити буду, все буду неспокойна о нихъ...

— Не журись! Показавъ я тобѣ ихъ на тоє, щобъ ты, довѣдашишь о нихъ, скористала зъ того. Тутъ будешь мати бажану нагоду, зробити для нихъ якусь полекшу. бо они не зележать вѣдъ султана, лише вѣдъ твого пана Абдуля...

— Если такъ, то я зможу упросити своего пашу, щобъ вѣнъ освободивъ ихъ?! — крикнула урадована Маруся.

— Нѣ, своего пана не проси о тоє, бо сего вѣнъ нѣколи не зробить и не услухає тебе теперъ, коли ты ему вже цѣлкомъ пѣдалась...

— Шкода! — промовила посумнѣвши Маруся.

— Нѣчого, въ иншій спосѣбъ можна зробити нещаснымъ добро!

И дальше дѣдъ ставъ шептати щось Марусѣ до уха. Довго оповѣдавъ про щось, а Маруся слухала, веселѣйшала и усмѣхалась.

Вернувши того дня вѣдъ Дениса, дѣзнала Маруся еще одной несподѣваной пригоды.

Коли она вѣдпочивала на мягкѣй софѣ, до неї увѣйшла єї рабиня зѣ спущеными вѣ дѣль очима.

— За чимъ? — запытала лагѣдно Маруся.

— Прости, ясна перло, що смѣла я прийти и перервати спокѣй милого вѣдпочинку...

— Чого-жь хочеш? Говори просто!

† Тамъ вѣ долѣшнѣмъ гаремѣ лежить хора одна стара, колишня свѣтла церла сего гарему, такожь христїанка... Она довѣдавшись, що ты такожь христїанка, бажає побачитись зѣ тобою...

— Добре! — мовила встаючи Маруся. — Такъ мене проведеш до долѣшного гарему, бо я єго єще не бачила...

И обѣ зѣ тымъ выйшли.

По довшѣмъ утрудненѣмъ рѣжnymi выкрутами ходѣ прийшла Маруся до пѣдземного коридору, вѣ котрѣмъ по обохъ сторонахъ були позачинюванї дверѣ.

— Тутъ перебувають старѣсть колишнї кра-савицѣ гарему! — шептала рабиня.

— И мене тоє чекає на старшї лѣта! — подумала, зѣтхнувши тяжко, Маруся.

Вѣ кѣнци прийшли до послѣднихъ дверей по правѣй руцѣ коридора, где було найтемнѣше. Невѣльница вѣдчинила дверѣ. Маруся вступила вѣ невеличку комнатку-келїю. Се була тѣсна висока комнатка зѣ маленькимъ вѣконцемъ вѣ горѣ вѣ сте-

ли. Скрьзь було пусто, лише въ однѣмъ кутѣ н старѣмъ килимѣ лежала пожовкла хора женщины

— Ты потребуешь мене? — запытала е Маруся турецкою мовою.

— Такъ, и дуже дякую, що ты прийшла д мене бѣднои! — вѣдповѣла хора рускою чистою мовою.

— Ага, то ты християнка! — запытала Маруся, пригадуючи собѣ.

Хора мовчала, дивлячись пильно на Марусю своими посоловѣлыми очима.

— Доню моя, Марусю! — крикнула по хвили. — Се рѣдна мати твоя лежить передъ тобою котрои ты може и не тямишь добре...

Маруся стояла хвильку мовѣ мурѣ и дивилась на хору, а дальше кинулась до неи.

— Затямила я тебе, мамо, добре и пѣзнал тебе!

И обнимались обѣ та цѣлувались, заливакчись горячими слезами.

Яка доля твоеи матери, така и твоя, наї дорожша доню! За щось Богъ карае мѣй рѣдѣ!... — говорила стара.

— И довго вы тутъ мучитесь, мамо?

— Вѣдъ того часу, якъ попалась тогды в зимѣ въ неволю. Поки я була молодша, поти жилось хоть въ неволи а лекше; а на старшій лѣтѣ закинули мене ось сюды...

И довго-довго оповѣдали собѣ мати и дочка про свое минуле, радѣли и плакали при тѣмъ.

— Чому, мамо найдорожша, я перше не дѣзналась про тебе? жялувала ся Маруся.

— Трудно тобѣ було дѣзнатись, доню, про мене, а я про тебе доперва вчера довѣдалась случайно вѣдѣ одной твоєї рабинѣ. Мати єи, сусѣдка тутешна моя, оповѣдала менѣ про тебе тоє, що чула вѣдѣ своєї дочки...

Вже була глибока нѣчь, якъ покѣнчили оповѣдати собѣ взаимно.

— Я вже положу ся, доню! — сказала вѣ кѣнци хора, що сидѣла на килимѣ.

— Положѣть ся, мамо! Я еще посиджу зъ вами хотѣбы и до рана, а завтра скажу забрати васъ зъ сеи норы до себе....

Хора легко склонила голову, положила ся и замовкла.

— Заснете може? — запытала ся Маруся.

— Спѣчну трохи, бо дуже утомилась мовою.

Маруся задумалась. Она цѣла порынула мовѣ вѣ глибокѣмъ мори у рѣжныхъ думкахъ такъ, що забула, где знаходитъ ся. Ажъ по довшѣмъ часѣ прокинулась зъ того незвычайного нѣбы сну и перестрашилась забувши, где знаходитъ ся. По хвили стямилась и почувла велику утому на тѣлѣ и души.

— Мамо, — промовила — чи вы спите?

Мама не вѣдывалась.

— Мамо!

Маруся кинулась до матери, але мама вже не жила...

На вѣки заснула...

. . . . .

X.

Зъ того часу минуло пѣвъ року.

Маруся була теперь въ гаремѣ майже круглою сиротою. Поховавши свою неньку, котрою не могла натѣшитись, незадовго опѣсля оплакувала и старого Дениса, котрый пѣдкопаний неволею и старостію, покинувъ сей нещасный свѣтъ.

— Я перечуваю, — говоривъ до Марусѣ передъ смертію старый Денисъ — що вже незадовго настане той часъ, коли ярмо бисурменской неволѣ зѣстане розѣрване силою правды на вѣчный часы и народъ нашъ буде щасливый и по вѣкъ не загине, бо перетерпѣвъ тяжкихъ гнобителѣвъ.

Се були послѣдній Денисові пророчі слова, wypowiedжені до Марусѣ

Нынѣ розпочалось велике турецке свято, котре потревае девять днѣвъ. Се велике свято обходять Турки дуже торжественно, проводячи цѣлї майже ночи на молитвахъ въ мошеяхъ и мечетахъ, а и бѣльшу часть дня. А нынѣ на першу

ночь збирае ся ити на молитвы до мечету и паша Абдуль.

Надъ Акмечетомъ зоряный погôдный вечеръ. Въ мѣстѣ тихо, немовъ все вымерло. Всѣ музулмане теперь на строгôй молитвѣ въ мечетахъ. На цѣлôмъ мѣстѣ видко лише двоухъ Туркôвъ, що спѣшать просто до мурôвъ темницѣ, где мучать ся христiяне-невôльники. Пôдôйшли до великои брамы; она мовъ розчарована сейчасъ вôдчини-лась. Оденъ зъ нихъ задержавъ ся при брамѣ, а другiй пôйшовъ вздовжъ довгого муру темницѣ ажъ тамъ, где стояла драбина, приставлена до не-великого вôконця. Вôнъ полѣзъ по драбинѣ и вса-дивъ въ вôконце голову.

— Добрый вечеръ вамъ, славне лицарство запорожске! — промовивъ. — Слава Иисусу Христу!

— Доброго здоровля! — вôдповѣли однi

— Слава на вѣки! — вôдповѣли другi.

Загомонѣли сотки голосôвъ якимсь придуше-нымъ страшнымъ немовъ зъ-пôдъ землѣ выходя-чимъ голосомъ. Заворушилось, заклекотѣло въ те-мници, мовъ кипѣла вода въ горшку.

— А хто ты, христiянська душе, що прихо-дишь и витаєшь насъ дорогимъ нашимъ словомъ, котрого мы вже трийцять лѣтъ не чули? Чи ты жива людина, чи може чий духъ? — пытали невôль-ники зъ темницѣ.

— Нѣ, я жива людина и такъ якъ и вы не-

вѣдница! Я Маруся, донька священника Захарія зъ Богуслава!

— Ё, межи нами досыть зъ Богуслава землякѣвъ! — гомонѣли невѣдники. — Спасибѣгъ тобѣ, що пришлась потѣшити насъ!

— И еще однимъ потѣшу васъ! — каже Маруся. — Знаете, якій день завтра на нашѣй земли?

— Нѣчого мы тутъ негоднѣ знати крѣмъ кромѣшной тѣмы неволѣ та нудьги и тягару желѣзныхъ кайданѣвъ...

— Завтра на нашѣй земли — вѣдповѣдає Маруся — велике свято! Завтра заспѣвають у насъ „Христосъ воскресъ!“

Замовкѣ гомѣнѣ живыхъ умерцѣвъ въ темнѣй темниці по тыхъ Марусиныхъ словахъ, розлягъ ся сумный серце проникаючій стогѣнѣ жалѣбный, що выдобувъ ся зъ сотокѣ грудей...

Ажъ захиталась на ногахъ и задрожала на цѣлѣмъ тѣлѣ Маруся, почувши той тяжкѣй стогѣнѣ.

— А бодай ты була не дѣждала принести намъ таку вѣстку! — загомѣли дальше козаки. — Лекше намъ було-бѣ, коли-бѣ мы були не знали, що завтра Великденъ въ нашѣй рѣднѣй землі! А то тою вѣсткою ты кождому зъ насъ зранила серце вѣстремъ затровної поганьскои стрѣлы...

И дальше почувла Маруся страшнѣй и жалѣснѣй проклинаня и нарѣканя, вѣдѣ чога здавалось ажъ

стогнала земля и грубѣ сѣрѣ муры.

Стиснуло Марусю за ви нѣжне сердце и она тяжко заплакала.

— Не кленѣть мене, — промовила въ кѣнци — лише молѣть ся до Матери Того, що воскресне завтра, и до Него и знайте, що вы въ недовѣ такожь воскреснете и освободите ся зѣ сеи тяжкои невольѣ...

— Мы вѣчно молимось и перше мали мы надѣю на лучше, а теперь не маємо нѣякои! — вѣдповѣли Козаки.

— Коли такъ, то вы забули, що сказавъ той, що воскресне завтра? Вѣнъ сказавъ: „Єдино вѣра и надѣя спасе васъ!“

— Амѣнь! — закричали невольники.

Маруся попрощала ихъ и вѣдѣйшла.

XI.

Нынѣ послѣднѣй вже день дѣвятый турецкого великого свята. На той день прибувъ ажъ зѣ Цареграда мудла-священникъ турецкѣй закѣнчити торжество своєю розумною наукою та проповѣдями пѣсля корану правовѣрныхъ музулменѣвъ. Тому нынѣ, що лишь живѣ, еще досвѣта пѣйшло въ найбѣльшѣй мечетѣ, слухати пророкового посланника.

Пѣйшовъ тамъ такожь еще раненько и Абду-паша зѣ своєю вѣйсковою дружиною, лишаячи

вѣдъ всего ключъ Маруси, бо нынѣ не годить ся нѣкому зъ правовѣрныхъ ихъ носити.

А у гаремѣ по своихъ комнатахъ прохожуся глубоко задумана Маруся. Ходить, ходить, то гляне на ключъ, задрожить цѣлымъ тѣломъ и усмѣхне ся.

— Нынѣ наилучша нагода ! — говорить сама до себе. — Довше стягати зъ тымъ не можна...

И вышла до другой комнаты, зъ-вѣдки вышла по довшѣмъ часѣ у дорогѣмъ святочнѣмъ строю.

— Краю мѣй найдорожшій, моя вѣтчынѣнко ! Першій рѣкъ тутъ у неволи сердце зъ туги мало ве пукло менѣ, такъ я тужила и побивалась за тобою; але дальше я пѣддалась и на половину здавалось забула за тебе, а нынѣ зновъ вернула попередна велика скорботна туга и розпука...

И она тяжко заплакала...

Постояла хвильку и вышла на мѣсто. Сонце взносилось вже въ гору и градо-своими тонкими промѣнями на блискучѣмъ нашійнику, що обвинявъ бѣду шию Марусѣ. На мѣстѣ було пусто. Все позамыкано; вѣгде нѣ живой душѣ.

Перейшовши частинку мѣста, Маруся задержалась коло великой темничной брамы, где стоявъ вооруженый турокъ на сторожи.

Маруся показала ему ключъ.

— Зъ кѣнцемъ нынѣшного торжества — мовила — по милости сына великого нашего пророка Султа-

на кѡнчить ся неволя тыхъ джаврѡвъ, що сидять въ темници. Менѣ звелено выпустити ихъ зъ темницѣ. Тому вѡдчини браму, а самъ спѣши до мечету, послухати сватыхъ наукъ пророкового посланника!

Турокъ поклонивъ ся їй низко, вѡдчинивъ браму, а самъ поспѣшивъ до мечету.

Забрягчали тяжкї замки, заскрипѣли сильнї дверѣ до темницѣ и вѡдчинились, а посередѣ невѡльниками стала усмѣхнена Маруся.

— Христось воскресъ, хоробре лицарство! — крикнула.

— Во истинну воскресъ! — загомѣли козаки.

— И теперь ось для васъ такожь вѡдчинились дверѣ воскресеня! Вылѣтайте чимъ скорше, соколы степовї, на волю, поки ворогъ вашъ въ мечетѣ! — промовила торжественно и поважно Маруся.

Заворушилось все, що жило въ темници, немовъ хвилѣ въ розбурханѡмъ морю. Загули и забрягчали важкї кайданы и зъ темницѣ посыпались сотнѣ невѡльникѡвъ мовъ справдешнї соколы, выпущенї зъ клѣтки. Они стрепенулись на воли, немовъ вѡдросли имъ въ тѡй хвили вѡдтятї перше могутнї крыла, и почули въ собѣ силу, мовъ бы на ново на свѣтѣ народились.

И захопило козацтво Марусю межи себе на руки и натѣшитись нею не може.

— Дайте спокѡй! — каже Маруся. — Не

теряйте марно дорогого часу, лише чимъ скорше утѣкайте, а то отъ-отъ ворогъ надлетитъ и... пропало все!

— Нехай! — голосили козаки. — Нехай, то згинемо по лицарски на води!

Ажь глянули, пѣднялась шляхомъ вѣдъ моря велика курява, чути брязкѣтъ збруѣ и тупѣтъ коней.

— Отъ и ворогъ вже летитъ! — загомонѣли козаки.

— Нѣ, зъ тои стороны не може надходити ворогъ! — мовить Маруся.

Приглядають ся всѣ и деревѣють.. Очамъ своимъ не имуть вѣры.. протирають очи..

— Чи се сонъ, чи справдѣ такъ есть, якъ бачимо? — пытаются себе.

— Не сонъ, — кажуть другі — нѣ, отъ придивѣтъ ся добре!

Глянули всѣ, а до нихъ просто гарцюють на коняхъ и пѣшо Запорожцѣ.

— Певно вызваляти насъ прийшли! — кажуть до себе невѣльники.

— Отъ еще зъ кошовымъ на чолѣ!..

Вже близко Запорожцѣ, коли наші глянуть и зновъ здивувались. За ними жене зъ противного боку лютый Абдуль-паша зъ численнымъ своимъ вѣйскомъ. Невѣльники, побачивши ту чорну хмару, выбѣгли напередъ своихъ.

— Витайте, витайте, братья! — кричали.

— Марусю! Марусю! — кричить кошовый и жене до нее, не звертаючи нѣ на кого бѣльше уваги.

Глянула Маруся и затремтѣла мовь осиковый листочѣкъ.

— Прокѣпъ!... — промовила ледви.

— Где-жь ты утѣкаешь вѣдъ мене, Марусю?! Тажь я прийшовъ зъ товариствомъ вызволити тебе зъ неволѣ...

А Маруся мовь не чуетъ того, лише бѣжитъ просто на ворога, котрый вже змѣшавъ ся зъ Запорожцями.

— Не годна я тебе, Прокопе! — крикнула оглянувшись и повалилась вѣ той хвили на землю вѣдъ острого турецкого копія Абдуля-пашѣ...

И счинилось небувале нѣколи еще на Крымской земли страшне пекло...

Розпочалась завзята боротьба степовыхъ соколѣвъ козакѣвъ зъ поганиномъ Розъярились Запорожцѣ до крайности и не милуютъ турчина, лишь сѣчуть тай сѣчуть. А Прокѣпъ сѣпивъ ся зъ Абдулемъ и кидають ся оденъ на другого немовъ индѣйскѣ тигры. Вѣ кѣнци поваливъ ся кѣнь пашѣ на землю. Прокѣпъ махнувъ долемъ шаблюкою и голова Абдуля злетѣла мовь макѣвка зъ его великого туловища.

Заверещали зъ розпуки, побачивши таке, би-

сурмены и пошла еще завятыша борба. Боролось завзято свѣжй вольнй соколы, а еще завятыше козаки-невольники. Въ концѣ зломалась сила погань и они стали разбѣгати ся по мѣстѣ, котре незадовго вѣдъ козацкого пожару палало червоную поломѣнею.

Вже було низенько сонце, коли нашй богатырѣ вертали на Чорне Море, где ждали ихъ чайки. Все було веселе и радѣло невымовно, лише Прокѣпъ бувъ сумный тя невеселый въ поурѣй задумѣ.

— Надѣявъ ся я зѣ тобою живою вертатись, моя найдорожша! — говоривъ Прокѣпъ до мертвой Марусѣ, котру велѣвъ козакамъ забрати до рѣднои землѣ. — Але на жаль не такъ сталося!..

И здѣймивъ зѣ ей шиѣ дорогй нашыйникъ и обкутавъ нимъ свою шию.

— Поки житя мого нещасного, доти той нашыйникъ буде ось-туть у мене! Се буде єдина памятка по найдорожшѣй Маруси и по колишнѣмъ товаришу Свищу! — казавъ Прокѣпъ, всѣдаючи на легку чайку.

* * *

Минуло кѣльканайцять лѣтъ.

По зеленѣмъ садѣ Софійского Монастыря въ Кієвѣ, що притыкає головою алеєю до Софійской

церкви, проходжуе ся самъ одень сивый чернецъ въ довгѣй чорнѣй рясѣ. Его довга борода вже стала бѣлѣти, якъ въ маю рясный цвѣтъ пахучои черемшины. Лице его пооране зморщинами и глубокими шрамами. Проходжуе ся вѣнь вздовжь попри церквѣ зъ одного кѣнца до другого, поглядючи вѣдъ часу до часу на численныхъ богомольцѣвъ, котрѣ то входили то выходили зъ церкви.

Вже вѣдъ довшого часу зауважавъ вѣнь, що якійсь сивый старый богомолецъ въ простыхъ мужицкихъ лахманахъ завзято спозирае та глядитъ за нимъ.

Чернецъ въ кѣнци пѣдѣйшовъ ближе до него и ставъ собѣ приглядатись незнакомому богомольцеву.

— Слава Иисусу Христу! — пѣдѣйшовши ближе, промовивъ богомолецъ, дивлячись пильно на чернця.

— Слава на вѣки Богу! — вѣдповѣвъ чернецъ побожно, знимаючи зъ головы соломяный капелюхъ.

— Простѣть, отче, що осмѣляюсь приступити до васъ зъ своимъ словомъ! — почавъ богомолецъ кланяючись.

— Нѣчого! Говорѣть, що вамъ потрѣбно! — вѣдказавъ лагѣдно зацѣквлений чернецъ.

Богомолецъ глянувъ на него и задумавъ ся, немовъ щось собѣ нагадуючи.

— Простѣть за смѣлѡсть, отче, — сказавъ опѡсля — и скажѣть менѣ, зѣ-вѡдки у васъ той блыскучій зѣ звѣздою нашійникъ на шиѣ?

— Або що? — запытавъ здивованый чернець.

— Вѡнъ менѣ дуже знакомый! — говоривъ богомолецъ — Я до смерти буду тяжко каратись великими покутами за него....

Чернець ставъ ему лучше приглядатись, але не пригадувавъ собѣ зѣ своего житя, щобъ знавъ коли подѡбного чоловѣка.

— Хто жъ вы такій? — запытавъ чернець.

— Та хто-жь! Богомолецъ-старецъ!

— А якъ называѣтесь?

— Я называюсь Володимиръ Святковскій..

— Не знаю васъ! — вѡдповѣвъ чернець.

— Може и дѡзнаѣтесь, коли маєте на собѣ той нашійникъ... Тому я бажавъ бы высповѣдатись передъ вами..

— Я не сповѣдаю, я собѣ звычайный простый чернець....

— То нѣчого! Я такъ высповѣдаюсь передъ вами, лише выслушайте мене! Маючи той нашійникъ, вы певно мусѣли колись щось знати або чути за мене! — просивъ богомолецъ.

— Добре! — згодивъ ся чернець. — Лише тутъ не можна, ходѣть за мною!

За хвилю сидѣли они въ тѣни розложистого

старезного береста при камяннѣмъ столѣ и на каменныхъ лавкахъ.

— Я не надѣявъ ся — ставъ богомолецъ сповѣдатись — побачити вже коли той нашійникъ... Нимъ погубивъ я молоду гарну пару въ передодень ихъ вѣнчаня. Она була поповна Богуславска, а вѣнчаникъ Чигиринскій, Прокѣпъ Завзятый... Тому буде вже двацятькѣлька рокѣвъ або й бѣльше. Яко щирый товаришь Прокопа бувъ я запрошений на вѣнчаня его за боярина...

— Такъ вы може колишній Свищъ? — крикнувъ, перебиваючи его, чернець.

— Такъ, я бувшій Свищъ! Мене такъ на Запорожи назвали.

— То здоровъ будь, товаришу! — схопивъ ся чернець. — Я той самъ Прокѣпъ!

— Господи! — ледви вымовивъ богомолецъ и зайшовъ ся плачемъ.

Довшу хвилю панувала мовчанка.

— Не кличь мене товаришемъ, — промовивъ дальше богомолецъ — бо я твоій лютый ворогъ! Черезъ мене пѣйшовъ твоій вѣкъ, вѣкъ Марусѣ и отца Захарія марно у тяжкихъ мукахъ... Перше послухай мои сповѣди, а тогды побачишь, чи станешъ называти мене товаришемъ...

— Дай спокѣй... лиш, що минуло... успокѣй ся!

— Слухай, добре слухай, бо я починаю спо-

вѣдь, щирю якъ передъ Богомъ! Ты мусишь выслухати си?!

— Та вже выслухаю...

И богомолецъ ставъ сповѣдатись.

— Ты певно не забудь того часу, коли мы приѣхали зъ Сѣчи до Богуслава до твоеи Маруся: ты, я и Микита Безконечный?

— Зъ того часу все памятаю! — сказавъ чернець.

— Перебуваючи у твоеи судженои, я бувъ выбравъ ся до Кієва до свого родича, якъ тямишь... Мѡй родичъ торгувавъ тогды зъ Турками въ нечесный спосѡбъ. А по дорозѣ Микита учепивъ ся мене, доконче вѣхати зѡ мною. Я не мѡгъ спекати ся его; а обавлявъ ся, що вѡнъ готовъ довѣдатись, хто я такій; и тому середъ степу ночуючи, я нарочно загнавъ его коня въ кущѣ, а опѡсля хотѣвъ убити его, але не удалось! Лише око выбивъ я ему. Охъ!... Я бувъ шляхоцкій сынъ, выхованый розпустно. Жите мое було таке, що маючи двацять лѣтъ, мавъ я повиснути на шибеници, и тому утѣкъ я на Сѣчь, гда я вырѣкъ ся католицтва и своего роду. Вже зъ малку вщепили въ мене родичѣ велику пристрасть до гроша и я, будучи въ Сѣчи користавъ зъ найменшой нагоды набути гроша, и въ кѡнци за-для гроша спродававъ я потайки гарнѣ украинскій дѣвчата до турецкихъ гаремѡвъ. За гарну дѣвчину дѡстававъ я кѡлька тысячѡв:

золотыхъ червѣнцѣвъ. Такъ мавъ я часті зносины зъ Турками. Той нашійникъ, що ось маєшь на собѣ, 'бувъ приславъ менѣ самъ Абдуль-паша зъ Акмечету. Мавъ я для него выдѣстати твою хорошу Марусю, але не мѡгъ; ажъ я умовивъ ся зъ нимъ и на саме твое весѣле навѣвъ двѣ сотнѣ Туркѡвъ зъ Абдулемъ на Богуславъ, щобъ вѡдобрати Марусю. Щобы же Турки въ заколотѣ не убили ея, то подарувавъ я їй той нашійникъ, по котрѡмъ кождый мавъ еѣ пѡзнати. За Марусю обѣцявъ менѣ Абдуль пять тысячъ червѣнцѣвъ. И коли мы напали на Богуславъ, Маруся пѡзнала мене и показала тобѣ; але я въ ту саму хвилию поваливъ тебе стрѣлою на землю и думавъ, що ты вже нѣколи не встанешъ...

Чернець въ ту хвилию згадавъ тѣ минулі страшний часы и зѡтхнувъ глубоко.

— Дай спокѡй, бѡльше не оповѣдай! — просивъ.

— Нѣ, выслухай всего до кѡнца! Отже тогды, коли Маруся буда вже въ рукахъ Туркѡвъ, мы лишили все и утѣкли. Однакъ обѣцянои сумы за Марусю я не дѡставъ. Обдуривъ мене Турокъ, и зъ того часу я до нынѣ мучу ся тяжкими муками зъ великимъ жалемъ и розпукою въ серци. Бачъ, кѡлько лиха може натворити оденъ чоловѣкъ за для марного гроша!...

И вѡнъ тяжко заплакавъ.

Покотились горячі слезы и чернцevi.

— Що зъ тобою опѣсля сталося? — запытавъ богомолецъ чернця.

— Подужавши зъ раны, я вернувъ на Сѣчь и бувъ тамъ до часу, поки не дѣзнавъ ся, где моя Маруся. Довѣдавшись, я поѣхавъ зъ товариствомъ вызволити еѣ и въ той часъ згинула она менѣ въ очахъ зъ руки свого пана Абдуля, выпустивши передъ тымъ сѣмсотъ козакѣвъ зъ неволь. Опѣсля вернувъ ся я зновъ на Сѣчь, похавши Марусю на рѣднѣй земли, але не мѣгъ дальше служити рѣднѣй землѣ и пѣйшовъ у чернецъ сюды, вѣку доживати та молити Господа о лучшу долю для нещасной вѣтчины...

— А я вже кѣльканайцять лѣтъ ходжу богомольцемъ и покутую за васъ и мабуть до вѣку не спокутуюсь... А теперъ чи назвешъ мене товаришемъ?

— Такъ, ты бувъ и еси моимъ товаришемъ! — сказавъ чернецъ.

— Не достойный я почути се вѣдъ тебе, а навѣтъ прощевя вѣдъ тебе не смѣю просити...

— Все тобѣ вѣдъ сердца прощаю! — мовивъ чернецъ.

— Але Господь не простить менѣ того! — вымовивъ богомолецъ и зновъ заплакавъ.

Сонце заходило, на землю падавъ росю вечѣрній холодъ. Софійскимъ кладовищемъ межи

лѣсомъ рѣзной деревины ишли чернецъ и богомолецъ мовчки въ задумѣ, мовь мерцѣ.

— Отъ и ось могила отца Захарія! — промовивъ чернецъ, показуючи на зеленый грѣбъ, приваленый грубою камѣнною плитою.

— Слава тобѣ, Господи! — шептавъ богомолецъ.

— По утратѣ дочки. — оповѣдавъ чернецъ — отецъ Захарій сейчасъ пѣйшовъ у чернцѣ до сего монастыря и тутъ проживъ еще кѣлька лѣтъ...

— Я вкортивъ ему вѣку! — перервавъ богомолецъ.

Сонце заходячи кидало послѣднѣй вже промѣня яркѣ на кладовище, где стояли, клячучи на могилѣ отца Захарія, чернецъ и богомолецъ зѣзнесенными въ гору руками и молились за праведну душу покѣйника...

Камѣнка Струмилова въ маю 1902 р.

Бібліотека для рускои молодежи
пѡдъ редакціею Юліана Насальскаго.

Выпускъ XXXVI.

Томъ LXII.

Рѡкъ IX.

Б О Ж А В О Л Я .

Оповѣданє пѡслѣ народныхъ казокъ

написавъ

Олекса Булна.

КОЛОМЫЯ.

Зъ печатнѣ А. І. Мизевича.

1902.

Право передруку або переводу застерігає собі редакція.

І. Панкратій и Минидора.

— Щожь намъ зъ того, що маєтку маємо по-
достаткомъ и нѣчого намъ не бракує, чого лише
дужа забажає? Зъ кождымъ днемъ прибуває намъ
гроша до калитки и збѣльшає ся весь достатокъ;
лишь радовати ся намъ и веселити ся тай дяку-
вати Господу Богу за Ёго святі дары... та що зъ
того? Той нашъ цѣлый достатокъ посяде по на-
шій головѣ хтось чужій п шкода буде того тру-
ду и стараня ся! И тобѣ, Минидоро, и менѣ, ней
буде слава Господу Богу, минуло вже по три де-
сятки лѣтъ, а не маємо свого наслѣдника, котрый
лишивъ бы ся на батькѣвскѣмъ добрѣ такъ, якъ
я посѣвъ добро свого вѣтця и до сего часу на немъ
газдую.. Часто згадую душѣ своихъ покойныхъ
родичѣвъ и поминаю ихъ въ своихъ хочъ коро-
тевькихъ шоденныхъ молитвахъ, тай прошу Бога,
щобы принявъ ихъ межи своихъ святыхъ угодни-
кѣвъ; але по нашій головѣ не буде видко кому по-
мянути нашихъ душъ! Та кобы хочъ еще недовга
предсмертна постеля була, бо не було бы кому
въ тяжкѣй недузѣ доглянути насъ! Але щожь по-
радити, коли така воля Божа?! Нехай Господь на-
ми опѣкує ся! Нехай буде воля Ёго святая!...

Такъ говоривъ до своєї жєны Минидоры купецъ Панкратій. Обоє були вже въ старшихъ лѣтахъ, бо вѣнь мавъ вже трицять девять лѣтъ, а она була чотыри роки молодша вѣдь него; але до сєго часу не мали жадного потомства.

Панкратій бувъ собѣ богатимъ мѣщаниномъ. Було у него грунту около сорокъ моргѣвъ, бувъ красный просторый огородъ, просторе подвѣре, на котрѣмъ стоявъ красный на два поверхи мурованый дѣмъ и господарскій будынки, якъ стодолы, стайнѣ, житниця и возѣвня. До стѣдѣль складавъ вѣнь осєнїю звожене зъ поля збѣже, котре цѣлу зиму молотники до твердого току молотили, а що не змѣстило ся до засѣкѣвъ въ стѣдолахъ, клавъ до оборѣгѣвъ, що пышали по бокахъ обѣйстя, однї на збѣже, а другї на сѣвно. На просторѣмъ тоцѣ въ стѣдолѣ стояли рѣльничї машины: сѣчкаря на два колеса до рѣзаня сѣчки для худобы, млынокъ до чищеня зерна, що майже кожного дня выкалатувавъ и чистивъ зерно, и ручна молѣтъльня, на котрѣй молочено тѣлько такє збѣже, що мало дати солѣму для худобы. При стѣдолѣ пѣдъ дахомъ мѣстили ся плуги, бороны и иншї господарскї зварядя до обробленя землѣ. Въ стайняхъ выпасали ся красной расы вола, коровы, кѣлька парѣ красныхъ коней и череда овецъ. Въ житници було позсыповане красне вымынкѣване зерно, кождый рѣдъ до иншого засѣка, а въ

возовни стояли три ковані возы. При кѣнци будынкѣвъ стоявъ курникъ зъ рѣжнымъ дробомъ, и кармникъ зъ кѣлькома товстыми кабанамы, котры заѣдали зготованый кормъ, посыпанный бѣлою мукою. На срединѣ обѣйствя бачивъ ты муровану керницю зъ колесомъ, коло неи корыто до повня худобы.

Въ дальшихъ комнатахъ мешкального дому красувавъ ся величезный склепъ зъ рѣжными товарами. Прийти було до того склепу, ажъ за очи тебе брало; не надивишь ся тѣй цѣлѣй красотѣ и тымъ маѣстностямъ, красненко поукладанымъ на около комнаты по лавкахъ, шуфлядкахъ и пакахъ. Були тамъ такожъ рѣжнѣй меблѣ, якъ дорогѣй крѣсла, канапы, столы, шафы, дороцѣвнѣй пушки, котры Панкратѣй спроваджувавъ ажъ зъ делекѣяхъ чужихъ краѣвъ.

Передъ вѣкнами будынку и по его бокахъ красувавъ ся старанно утримованный цвѣтникъ зъ рѣжнородными пестрыми цвѣтами, котры лѣтомъ приманювали переходячого рѣжными красками и евоими милыми пахощами. Цѣле обѣйсте, огородъ и садъ оплетеный бувъ высокымъ лозовымъ плотомъ, покрытымъ зъ верха двома дошками; зъ средины побѣчь плота рѣсь живоплѣтъ, зрѣвнанный зъ верха рѣвненько ножицями. Вѣдъ саду ажъ до огорода широкими и довгими рядами росли высокѣй вишневы и черешневы деревья, а въ садѣ всѣ-

лякого рода яблѣнки, грушѣ и сливы. Въ огородѣ зеленѣла ся огороднина, а то капуста, морковь, фа-соля и таке инше.

Ажъ любо було дыхати въ такѣмъ пышнѣмъ добрѣ... лишь жай, весели ся и Бога хвали! Та щожь, не тѣшило се нѣ Панкратія нѣ Минидору, бо якъ сказано, вже старшій лѣта прийшли, а у нихъ свого наслѣдника якъ не було, такъ нема! Не було рѣдной дитины, котра по ихъ головахъ могла бы була осѣсти на широ запрацьованѣмъ маютку. Тому широ молили ся обоѣ кожного дня, щобы Богъ потѣшивъ ихъ дитиною, жадного бѣдного не пустили зъ нѣчимъ, кожного поратовали, о що лишь просивъ, чи то грошемъ, чи то одежею, або чимъ будь иншимъ, а все въ одво наказовали, щобы просивъ Всемогущого Бога, щобы потѣшивъ ихъ потомкомъ на ихъ старій лѣта.

Та въ кѣнци Всемогущій Сотворитель выслу-хавъ ихъ горячій просьбы и ширій жертвы. Въ трий-цять осмѣмъ року житя почувла ся Минидора, що буде въ недовзѣ матерю. И справдѣ, на са-ме свято св. Зосима уродивъ ся хлопчикъ перве-нець, котрого въ честь св. Патрона того дня окре-стили и назвали Зосимомъ.

Що було утѣхи и радости у родичѣвъ, коли побачили, що надѣя ихъ вже сповнила ся! А тымъ бѣльша была для нихъ утѣха, коли почувли зъ ма-ленькихъ усточокъ свого соколика перше слово

„тато и мама“! Не знали, якъ тую радѣсть подѣляти межи собою. Передъ тымъ завсѣгды трудили ся обое въ склепѣ при продажѣ товарѣвъ; але теперь, коли народивъ ся имъ хлопчикъ, Минидора мало коли до склепу заглядала. Самъ лишъ Панкратій трудияъ ся и продававъ, а жена завсѣгды порала ся то при кухоннѣй роботѣ то при опѣцѣ свого первенця Зосима.

Що до работы въ господарствѣ, то самъ Панкратій нѣколи тамъ не заглядавъ, лишъ тримавъ собѣ добѣрныхъ слугъ, котрѣ працювали въ поли и на обѣстю, а лишъ кожного тыжня въ субботу вечеромъ здавали своему господарю обчислене выдаткѣвъ и приходѣвъ.

* * *

Часъ борзенько бѣжить. Не стямивъ ся купецъ, коли его сынови скѣнчило ся шѣсть рокѣвъ.

Повнолицый сивоокій Зосимъ вдавъ ся цѣлкоу въ свого вѣтця. Цѣкавый ся туливъ, въ недѣлю и свята до вѣтцевыхъ и материныхъ колѣнъ и щетаваъ до родичѣвъ, коли въ вѣльныхъ хвиляхъ посѣдали собѣ по трудѣ вѣдпочати, мовъ та пташечка весняными вечерами и ранками въ зеленѣмъ гаю.

— Треба намъ нашего Зосима записати до школы, — каже отецъ одной недѣлѣ передъ курсомъ школьнымъ, — а дасть ему Богъ укѣнчи-

ти въ здоровю нормальну школу, то дамо его до высшихъ шкѣлъ. а може Богъ допоможе, що побачимо его на старшѣмъ лѣта въ церковныхъ ризахъ при престолѣ въ церквѣ и стисне намъ головы...

— Дай Боже, — вѣдповѣла мати — щобы твоя бесѣда сповнила ся! Хочь вѣнъ одинакъ и мавъ бы на чѣмъ довольно господарити, але красно то буде, коли зѣстане священникомъ. Та хотяй буде стояти при престолѣ, не завадить ему такожь и той мастокъ мати. Господарство и торговлю вынайме за добрѣ грошѣ, а самъ буде пѣстувати свѣй урядъ священическѣй...

Такъ розмавляли межи собою Панкратѣй и Мидора, беручи свого маленького Зосима то одно то друге на колѣна и цѣлующи мальчика въ голову и сивѣ очка.

Пришовъ день, въ котрѣмъ записувано дѣти до школы.

Взявъ Панкратѣй свого одинака за руку, завѣвъ до школы и просивъ учителя, щобы его принявъ на науку. Опѣсля кожного дня выславъ его пильно до школы и купувавъ ему вѣдповѣднѣ книжки и паперы.

Ходить Зосимъ пильно до школы, але наука якось неконечно бере ся его головы. Зѣ тяжкою бѣдою скѣнчивъ вѣнъ нормальну школу, на що отримавъ свѣдоцтва шкѣльнѣ. Зѣ тыми свѣдоцтвами

въ рукахъ прийшовъ до дому и просивъ вѣтця, щобы его зъ дальшихъ наукъ увѣльнити.

Отець, почувши таку бесѣду вѣдъ сына, за-
сумовавъ и посипѣшивъ до жены.

— Слухай, Минодоро! — каже до неи —
Шкода нашего заходу и нашихъ надѣй! Мы собѣ
представляли, що колись нашего Зосима побачимо
въ рызахъ священническихъ, а нывька учувъ я вѣдъ
него просьбу, щобы его зъ дальшихъ наукъ увѣль-
нити...

Минодора ажъ въ долонѣ сплеснула на ту вѣ-
домѣсть.

— Щожъ тутъ зъ нимъ поради? — каже —
Дѣтвакъ мае вже тринацятый рѣкъ, треба его
якось взяти на способы... Иди-но, Панкратій, та
прикличь его сюды!

Панкратій, послушный своѣй женѣ, пѣйшовъ
сейчасъ до комнаты, въ котрѣй бувъ Зосимъ, и за-
кликавъ его до матери. Зосимъ прийшовъ до матери.

— Що потребуєте, мамунцю! — пытае.

— Сыну Зосиме! — каже мати, приступивши
до него. — Ты дуже насъ засмутивъ твоєю ны-
нѣшною постановою, кажучи татови, щобы тебе
вѣдъ дальшихъ наукъ увѣльнити. Щожъ ты ро-
бишь, сыну? Уважай, щобы ты колись не жалу-
вавъ сего!

— Мамо, — каже Зосимъ — я хотѣвъ бы
уже що иншого учить ся!

Минидору здивовала така бесѣда.

— Заведи его до столяра! — крикнула до Панкратія. — Если не хоче бути священникомъ, нехай буде столяремъ, а тогды пѣзнасть, що лучше. Тѣлько клопоту ты мавъ бы!...

— Добра рада! — думавъ собѣ Панкратіі. — Заведу его до столяра... Нехай-но вѣнъ тамъ нагопае ся сокирою, тогды утѣкне зъ такъ тяжкого термину, а тогды возьме ся може до книжки...

Коли Зосимъ почувъ, що отець хоче его дати до столяра, ажъ серце въ нимъ заковтало ся зъ радости! Бачите вѣнъ мавъ охоту учить ся на скрипкахъ грати, а въ дому родичѣ ему се взбороняли.

— Если научу ся столярства, — думавъ собѣ — тогды зроблю собѣ красну скрипку и буду выгравати рѣжныхъ танцѣвъ...

Отець, якъ постановивъ, такъ и зробивъ. Зѣбравъ ся, взявъ Зосима зъ собою, запровадивъ до столяра и вѣддавъ его майстрови.

— Маєте, пане, — каже — мого хлопця до термину! Нехай учить ся столярства, коли не хотѣвъ бути священникомъ. Нехай буде столяремъ!...

Священникомъ добре бути, — каже майстеръ — але и добрымъ столяремъ не зле! Зъ доброго столяра можуть бути добрі люде, а если вы, пане, даєте свого сына до мене на науку, то я зъ своєї стороны буду докладати всякихъ силъ, щобы вашъ сынъ бувъ поряднымъ столяремъ.

И слово по слову, згодивъ Панкратій Зосима на пять лѣтъ до науки. Лишивши его тамъ, самъ вернувъ до дому и оновѣвъ цѣлу рѣчь женѣ.

II. Врожденный даръ.

Майстеръ обходясь съ Зосимомъ дуже ласкаво. Зѣ початку дававъ ему легкѣ работы: отесувати дерево, рѣзати тертицѣ пилкою, гиблювати зѣ грубою трѣски дошки, вертѣти сверликомъ дѣры и таке инше. А коли Зосимъ набравъ ся зручности, тогда дѣстававъ труднѣйшѣ кавалки. И мало по малу потрафлявъ Зосимъ кожду рѣчь дуже скоро якъ наилучше выкончити. За кѣлька мѣсяцѣвъ выконувавъ кождѣсеньку рѣчь лучше, вѣжъ тѣ челядники, котрѣ вже кѣлька лѣтъ учили ся.

Словомъ, ледви минувъ ему оденъ рѣкъ у столѣра, а за той рѣкъ ставъ вѣнъ добрымъ челядникомъ.

Просить вѣнъ теперь одного дня майстра, щобы позволивъ ему зробити скрипки, щобы по денномъ трудѣ мѣгъ собѣ гдеяку думку заграти.

Майстеръ позволивъ ему на тоє и Зосимъ за кѣлька днѣвъ зробивъ собѣ красну скрипку, покупивъ струны и учивъ ся грати. Кождаго вечера, коли выйшовъ зѣ варстату, сѣдавъ собѣ пѣдъ вѣкнами помешканя майстра або пѣдъ розложистымъ деревомъ на лавѣ и гравъ. За кѣлька

мѣсяцѣвъ зѣумѣвъ вже заграти краснѣ думки, пѣсни и танцѣ.

Одного разу спровадивъ Панкратій, отецъ Зосима, дорогѣ рѣчи зѣ-за моря до своего склепу. Въ дорозѣ пушка, котра стояла пятьдесятъ золотыхъ, выщѣпнула ся на рѣжку. Хотяй се мало що значило, однакъ до продажи стратила пушка майже цѣлу цѣну, бо хто схоче купити щось щербатого? Если дае грошѣ, то хоче щось доброго мати!

Щобы отже не стратити всѣхъ грошей, давъ еѣ Панкратій столяреви до направы.

Столяръ оглянувъ ушкоджену пушку, сѣвъ тай думаетъ, въ якій способъ еѣ направити.

— Сей кусникъ выщѣпленого рѣжка не дасть ся вставить! — такъ собѣ думаетъ. — Треба выкинути цѣлу стѣну пушки. Выкинувъ бы я цѣлу стѣну, та не маю зновъ такого дерева, котре придало бы ся до тамтого...

Гадавъ и думавъ, думавъ и гадавъ але въ нѣякій способъ не мѣгъ дѣйти до того, якъ еѣ направити. Не выдумавши нѣчого, поставивъ пушку на столѣ тай самъ взявъ ся до иного дѣла.

Коли майстеръ оглядавъ ушкоджену пушку, Зосимъ дививъ ся на ню зѣ-укося и хочъ робивъ свою роботу, але въ мысли думавъ лишь о тѣмъ, якимъ способомъ мѣгъ бы еѣ дѣстати въ свои руки,

щобы найперше выготовити рисунокъ, а оцѣля безъ вѣдомости майстра пушку направити.

Сталось, що майстеръ вышовъ зъ варстату. Зосимъ взявъ борзенько пушку до рукъ, оглянувъ єѣ, приготовивъ пѣвъ аркуша паперу и оловце, вышовъ до особнои комнаты, сѣвъ собѣ спскѣйно коло столика и почавъ рисовати. До вечера того самого дня нарисовавъ цѣлый плянь, а вечеромъ вышовъ до мѣста, купивъ свѣчку и черезъ нѣчь направлявъ пушку.

Цѣлу нѣчь не спавъ Зосимъ, але до рана була направа пушки окѣнчена. Раненько, коли пришовъ Зосимъ до варстату, принѣсъ пушку зъ собою и поставивъ єѣ на то само мѣсце, зъ-вѣдки вчера взявъ. На остатку пришовъ майстеръ и бере пушку до рукъ, щобы дальше думати надъ направою. Якъ-же зачудувавъ ся, коли побачивъ, що пушка вже направлена! Самъ собѣ майстеръ не дає вѣры. Такъ штучно направлена, що не можна було пѣзнати, где и въ котрѣмъ мѣсци була ушкоджена!...

Пѣзнавъ майстеръ, що нѣхто иншій не доказавъ тои штуки лишъ Зосимъ, и нѣчого не кажучи, выкликавъ его за собою до особнои комнаты.

— Скажи менѣ, Зосиме, — пытає — чи справдѣ ты направивъ пушку?

— Я! — каже Зосимъ. — Щобы вы, нане майстеръ, не сушили собѣ головы надъ такою

дурницею, то я еѣ направивъ. Здае ся менѣ, що не поганите моєи роботы...

Майстеръ лишъ головою скрутивъ.

— На! — каже, даючи Зосимови пушку до рукъ. — Занеси еѣ до дому и вѣддай своему вѣтцєви!

Зосимъ взявъ пушку и зайѣсь до своихъ родичѣвъ, котрѣ саме тогды були въ склепѣ.

Панкратѣй взявъ пушку до рукъ и оглянувъ еѣ, а що она такъ штучно була направлена, що анѣ не можна було пѣзнати, где и въ котрѣмъ мѣсци була попсута, поставивъ еѣ межи прочѣ пушки. И закимъ Зосимъ вышовъ зъ склепу, знайшовъ ся заразъ якѣйсъ панъ, котрому она дуже подобала ся. Не надумуючись довго, заплативъ за ню шѣстьдесять золотыхъ и взявъ еѣ собѣ.

Зосимъ принѣсь грошѣ за направу до варстату и вѣддавъ майстрови.

На другѣй чи третѣй день потѣмъ просить Зосимъ майстра, чтобы позволивъ ему выробити оденъ рисунокъ. Майстеръ, зацѣквлєный тою просьбою, позволивъ ему. Зосимъ взявъ пѣвъ аркуша паперу и оловце тай цѣлый день заходивъ ся надъ рисункомъ. До вечера рисунокъ бувъ готовый. Бувъ то плянъ на пушку. На другѣй день дѣбравъ Зосимъ вѣдповѣдного дерева и взявъ ся до роботы. Кѣльыа день робивъ тую пушку, а коли була окѣнчена, вѣддавъ еѣ майстрови. Майстеръ, огля-

нувши пушку, пѣзнавъ, що она має велику цѣну, и самъ завѣсь до купця Панкратія, щобы ему спродавъ въ своимъ склепѣ. За продажъ обѣцюе ему якійсь-тамъ процентъ.

Панкратій оглянувъ пушку на всѣ боки, а побачивши, що она має бѣльшу цѣну, нѣжъ прочіи пушки въ склепѣ, спроваджені Богъ знае зъ якихъ далекихъ чужихъ краївъ, утѣшивъ ся дуже та давъ єѣ на выставу за вѣкно. И справдѣ еще того самого дня прийшовъ оденъ богатый панъ за якимись орудками до склепу, а побачивши пушку, купивъ єѣ за сто пятьдесятъ золотыхъ.

Получені грошѣ Панкратій вѣднѣсь майстрови.

Майстеръ взявъ грошѣ, перечисливъ и ажъ за голову взявъ ся! Вѣднѣ самъ не знавъ, що тая пушка має таку велику цѣну. Але нѣчого не кажучи, подякувавъ купцеви за трудъ и вѣдложивъ ему обѣцяный процентъ. Купецъ пѣйшовъ до дому, а майстеръ взявъ ся за дальшу роботу.

На другій день просить вже самъ майстеръ Зосима, щобы зновъ взявъ ся до якого рисунку.

— Може — каже — потрафишь на яку еще краснѣйшу пушку выгадати рисунокъ! Даю тобѣ волю, роби хочайбы и кѣльканайцять днѣвъ, а зроби лишъ щось красного и дорогого!...

— Добре! — каже Зосимъ.

И таки заразъ взявъ ся до рисунку.

Рисовавъ цѣлїи два дни, а коли рисунокъ

бувъ готовый, вы́бравъ дванайцять родо́въ дерева и взявъ ся до работы пушки. Робивъ цѣлѣ два тыжднѣ, а коли пушка була окѣнчена, вѣддавъ єѣ майстрови.

Майстеръ взявъ пушку до рукъ, оглянувъ єѣ и задумавъ ся... такой бо работы еще нѣколи не бачивъ! Нѣчого не кажучи, взявъ мушку и по-нѣсъ до склепу Панкратія, щобы зновъ спродавъ.

— За трудъ обѣцяю вамъ еще бѣльшій процентъ, якъ перше! — каже.

Панкратій берѣ пушку до рукъ, оглядає єѣ на всѣ боки и не може начудуватись, яка надзвычайна работа...

— За ту пушку — каже до майстра — будете мати красну суму грошей, бо такой работы не дѣстанете навѣтъ въ тѣмъ складѣ, где я купую товары. Нехай она тутъ постоить, а я, коли лише спродамъ, заразъ вамъ грошѣ вѣднесу...

— Дякую! — сказавъ майстеръ, попрощавъ ся зъ Панкратіємъ и пѣйшовъ до дому.

Самѣ, кобы здоровѣ, любѣ читателѣ, знаєте, що щось доброго довго нѣколи не постоить анѣ не залежить; на щось доброго трафить ся заразъ купецъ. На другій день раненько прийшовъ оденъ дуже богатый панъ до склепу Панкратія, а побачивши таку красну пушку, взявъ єѣ въ руки и не торгуючись довго, вычисливъ Панкратієви

на стóль вóсѣмсотъ золотыхъ и взявъ пушку до дому.

Панкратій, отримавши такую суму грошей, сразу вóднѣсь ихъ майстрови, котрого заставъ въ варстатѣ при работѣ.

— Маєте грошѣ за пушку! Числѣть!

Майстерѣ перечисливъ и очамъ своимъ не хоче вѣрити.

— Що за диво? — гадає собѣ.

Але нѣчо не кажучи, кличе Зосима до себе.

Зосимъ полишивъ роботу и ставъ передъ майстромъ.

Майстерѣ положивъ одну руку на Зосима, а въ другу взявъ тыхъ вóсѣмь сотокъ и подає Панкратієви.

— Приймѣть то вóдъ мене, чесный пане! — сказавъ, показуючи на грошѣ и на Зосима. -- Сынъ вашъ вже вызволений, а тѣ грошѣ до васъ належать, бо тую и попереднѣ пушки то вóнъ самъ зробивъ. За тамту першу пушку беру собѣ грошѣ, бо они менѣ належать ся за науку; за роботу же другои и третои приймаѣть вóдъ мене разомъ зъ сыномъ тѣи грошѣ яко справедливу заслужениву! Хотѣли вы, пане, мати зъ своего сына священника, але видко вóнъ вóдъ Господа Бога не назначеный бути священникомъ, лишь столяремъ. Не родичовъ, але Божа воля такъ хоче!... Кажу вамъ, пане, вашъ сынъ може теперъ безпечно стати ве-

ликимъ чоловѣкомъ, и то черезъ свѣй даръ! Вы не потребуєте теперъ ѣздити за меблями по чужихъ краяхъ, лишъ заложѣть робѣтню, а сынъ вашъ буде робити все, що вамъ до склепу потреба. Зъ певностію по-за границями нашего краю не знайдете такого столяра, котрый дорѣвнавъ бы вашему сынови...

— Дякую! — сказавъ Панкратій.

Подякувавъ такожъ Зосимъ и взявши свою скрипку пѣдъ паху, пѣйшовъ зъ вѣтцемъ домѣвъ.

Пришли до дому. Панкратій розказавъ женѣ, що тѣ пушки, котрѣ дѣстававъ до спродажи вѣдъ столяра, робивъ ихъ сынъ Зосимъ и що тыхъ вѣсѣмсотъ злр. вѣддавъ ему столяръ, яко справедливу заслуженину.

— Нашъ Зосимъ вже вызволеный! — докѣнчивъ свою беевду.

— Слава найвышшому Господеви, — каже на тоє Миниора — що можу бачити зъ своего сына столяра, и то еще такого, що за оденъ кусникъ его работы торгуемо по вѣлька сотъ золотыхъ!

III Зосимъ пускае ся въ дорогу.

— Щоожъ теперъ маемо зробити? — пытае ся Панкратій Минидоры. — Чи маемо заложити въ дома столярску робѣтню, нехай Зосимъ бере

ся до дѣла, чи дати ему яку хвильку вольности, нехай собѣ вѣдпочне?

— Отъ наилучше спытати ся его самого, що вѣнѣ на тоѣ скаже! — вѣдповѣдає Минидора.

Закликали вѣдтакъ Зосима до себе.

— Щожь маємо теперь робити, сыну? — пытає ся его отець. — Чи заложити тобѣ робѣтню, чи що иншого задумуєшь зъ собою?

— Я насампередъ мушу трохи по свѣтѣ розглянути ся, — каже Зосимъ — а потѣмъ доперва, якъ колись Богъ дастъ повернути, то заложимо робѣтню... Теперь прошу васъ, дорогі родичѣ, дайте менѣ нару шматя и трохи грошей на дорогу, я еще днесъ поїду вѣдъ васъ въ широкій свѣтѣ. Если поверну колись до дому, то будете доживати при менѣ своихъ старыхъ лѣтъ, а если судило ся менѣ ідесъ на чужинѣ голову положити, то нехай васъ отримус и спасає Провидѣніє Боже. Лишь прошу васъ, не жалуйте тогды за мною и не гнѣвайте ся на мене, що васъ покидаю. Така воля Всемогущого Бога!...

— Чогожь, ты сыну, маєшь насъ покидати? — заголосили родичѣ. — Чнжь мы тобѣ не були добрыми родичами черезъ цѣлый твѣй дитинячій вѣкъ, чи ты коли зазнавѣ вѣдъ насъ якои прикрости? Не покидай насъ, голубчику, не покидай!

— Ты идешъ въ свѣтѣ, а свѣтѣ широкій и далекій, и если тебе въ свѣтѣ, хорони Боже,

лиха судьба где спѣткае, щожь тогда я пѣчну безъ тебе? — загадала мати. — Я всю надѣю лишъ на тебе покладала, бо не судивъ менѣ Господь Богъ бѣльше дѣтей, лишъ тебе одного-однѣсенького, якъ одну душу въ тѣлѣ, а ты не зважашь на мои старі дѣта та покидаешь мене бездѣтною сиротою!...

— Люби родичѣ! — вѣдповѣдае Зосимъ. — Постановы мои нѣяка сила не вѣдверне! Що я загадавъ, то мушу зробити. Майте ся гараздъ и оставайте зъ Богомъ, бо менѣ пора въ дорогу!...

Сказавши тое, поцѣлювавъ Зосимъ насампередъ вѣтця, а потѣмъ матѣрь въ руку, и упавъ передъ ними на колѣна.

— Бувайте здорові и благословѣть мене въ щасливую путь! — моливъ клячучи.

Панкратій добувъ зъ кишенѣ три таляры и давъ Зосимови въ руку, а мати пѣйшла до скринѣ, выняла двѣ пары бѣля, завинула въ маленькій клуночокъ и дала єго сынови.

Нехай тебе Господь Богъ и Пречиста Дѣва Матѣнька мають въ своѣй опѣцѣ! — сказали обоє благословячи.

Зосимъ взявъ въ одну руку клуночокъ, въ другу палицу, пѣдъ паху скрипку и вийшовъ зъ хаты.

За нимъ вийшла плачучи мати, за матерію отець.

— Бувайте здорові! — сказавъ Зосимъ, еще разъ поклонившись, и поѣшовъ въ мѣсто.

Родичѣ довго за нимъ дивили ся, ажъ коли счезъ межи домами мѣста имъ обомѣ зъ очей, вернули ся мовь сироты до дому.

Минидора прийшла до помешканя, оперла ся о стѣлу и почала заводити, мовь бы мерця забра-но їй зъ хаты.

— Мѣй ты сыну дорогенькій, коли-жь я те-бе побачу? Я гадала, що ты розвеселишь мене на старій лѣта, а ты покинувъ мене сиротою! Здае ся менѣ, що я не выдержу того клопоту и той журбы! Скорше вынесуть мене до сырой могилы, закимъ побачать его мои плачучій очи!...

— Не плачь, жено! — розговорюе Панкратій. — Видко, що то не що инше, лишь воля Всемогущого Господа Бога. Зосимъ якъ поѣшовъ, такъ колись приїде, лишь треба терпѣти... Тебе, жено, нехай се не смутить, лишь обоє здаймо ся на волю Богу и берѣмъ ся до свого дѣла въ тор-говли!...

Зосимъ вышовъ зъ мѣста въ чисте поле. Иде собѣ гостинцемъ помежи густыми деревами, котрыми дѣла дорога була высаджена. Сонце взнесло ся високо въ гору и зъ-помежи галузя деревъ мовь усмѣхало ся до него. Пташечки ска-кали по гилякахъ деревъ и цвѣрѣнкали своими милыми голосочками. Легенькій вѣтрець повѣвавъ

зъ противной стороны и холодивъ Зосимови спѣтнѣле чоло.

Пѣдъ вечеръ зайшовъ Зосимъ до одного не-великого села, котре розтягало ся по пѣдъ гору довгимъ пасмомъ, Дымъ, що вносивъ ся зъ каждой майже хаты, стеливъ ся по долини; саме тогды господинъ палили въ печахъ на вечеру для челяди, котра мала прийти до дому зъ поля вѣдъ работы.

Впросивъ ся Зосимъ у одного господаря на нѣчлѣгъ. Господарь постеливъ соломы въ стодолѣ на току и застеливъ бѣлою веретою.

Зосимъ добувъ зѣ свого клунка кусень хлѣба и еще где-чого и повечеравъ, а змовивши вѣдтакъ вечерну молитву, положивъ ся спати.

Раненько на другій день, еще передъ всходомъ сонця, коли лишь почувъ Зосимъ, що господарь вставъ, щобы обѣйти свою худѣбку, зѣрвавъ ся зѣ сну, пѣйшовъ до керницѣ, умивъ ся, вѣдмовивъ утренну молитву, подякувавъ господареви за нѣчлѣгъ и пѣйшовъ дальше дорогою.

Ишовъ вѣнъ такъ село вѣдъ села, мѣсто вѣдъ мѣста, черезъ цѣлый мѣсяць, а коли забракло ему въ дорозѣ живности, то просивъ у людей.

Одного вечера приходитъ вѣнъ до якогось села. Сонце вже давно спочало и сховало ся за высокѣ горы, а нѣчный сумракъ закрывъ пѣду вселенну, лишь гдесъ-не-гдесъ сова закричить або

цесь забреше; а Зосимъ въ тѣй вѣчній темрявѣ ходить хата вѣдъ хаты и просить ся на вѣчь. Але люде тутъ якѣсь лихѣ та недобрѣ и не хотѣли бѣдного приймити до свои хаты або хочъ где-будь пѣдъ дахъ, щобы перележати вѣчку. Бачить вѣвъ. що тяжко у тыхъ людей допросити ся вѣчлѣ-гу, проте пѣйшовъ просто до корчмы.

— Може бодай жидъ невѣра буде мяти надѣмною якесь милосердіе и не вѣдправить мене пѣдъ голе небо! — гадае собѣ.

Корчма стояла на самѣмъ краю села при го-стинци. Удавъ ся тамъ Зосимъ и впросивъ ся у жи-да-корчмаря на вѣчь.

Въ корчмѣ не заставъ Зосимъ жадного чоло-вѣка, лишъ жидъ арендаръ сидѣвъ за высокимъ шинкомъ. Сѣвъ собѣ Зосимъ коло довгого нехар-ного стола, добувъ зъ свои торбины хлѣбъ и по-чавъ ѣсти. Пожививъ ся и сѣвъ собѣ въ кутику, а що бувъ струженный деннымъ ходомъ, то и здрѣ-мавъ ся. За хвилю стали сходити ся до корчмы люде. Зъ-першу приходили господарѣ, потѣмъ го-сподинѣ, въ кѣнци парѣбки, дѣвчата, ба и малѣ дѣти; а хто прийшовъ, сѣдае собѣ коло стола, бе-ре фляшку горѣвки вѣдъ жида, ставить передъ се-бе и не безъ памяти. За хвилю приходятъ музи-ки и починають грати пѣяцкѣ танцѣ. Добре пѣд-хмеленый нарѣдъ чѣпае ся пара по парѣ и всѣ

выскакують дивацкимъ способомъ по корчмѣ зъ бридкими спѣванками въ устахъ.

Сидить Зосимъ въ кутику на якôйсь маленькôй колодцѣ и не може дôждати ся тои хвилѣ, коли стане порожна корчма, щобы мôгъ переспати ся. Пяна товна порозгрѣвала головы и скаче, що ажъ земля трясе ся. Въ тôмъ приходить оденъ тверезый чоловѣкъ, стае на порозѣ и дивить ся на тѣ грѣшнѣй забавы...

— Люде, — каже — бôйте ся Бога! Вже часъ вамъ розумъ мати!

Коли почули то пѣяки, давай чесного чоловѣка обкладати кулаками. Злапали его за волосе и волочатъ бѣдака по корчмѣ.

— Люде, що я вамъ виненъ! — просить ся чесный чоловѣкъ.

— Що ты намъ виненъ? — горляють пѣяки. — А що ты намъ маешъ до розказу? Вже досыть тои науки, вже бôльше не будешъ намъ забавы перебивати!...

И выволѣкли бѣдного мученика на двôръ передъ корчму и били его, доки не скôнчили свого звѣрского намѣру убôйства.

— Боже, Боже, прийми душу мою! — були послѣднѣй слова конаючого того чоловѣка.

Пѣяки видячи, що вже доконали свого грѣш-

ного дѣла, вернули ся до корчмы, лишивши тѣло бѣднаго мученика пѣдъ голымъ небомъ.

— Давай, жиде, горѣвки! — кричали убѣйники, щобъ придусити голосъ совѣсти.

Жидь-арендаръ видячи, що вже оденъ чоловѣкъ забитый, не хоче имъ дати горѣвки. Пяна же товпа не жартує, бере ся до шинку, ломить столы, лавки, товче шкло, берутъ ся въ кѣнци всѣ оденъ до другого за лобъ и волочатъ ся по корчмѣ... Зойкъ, крикъ, плачь женщинъ и дѣтей мѣшає ся разомъ зъ крикомъ и проклонами пѣяковъ, ажъ корчма трясе ся.

Зосимъ видячи, що дѣе ся, утѣкъ зъ кутика, где сидѣвъ, и сховавъ ся за жидѣвску пѣчь въ корчмѣ. Перестрашенный трясъ ся якъ осиковый листокъ и моливъ ся до Бога, чтобы стерѣгъ его вѣдъ страшныхъ рукъ розлюченыхъ пѣяковъ.

Майже надъ раномъ розѣйшлись пѣяки домѣвъ.

Рано, коли показали ся лучѣ сонця на всходѣ, выйшовъ Зосимъ пѣдъ корчму, оглянувъ небѣщиза, взявъ его на свои плечѣ и завѣсъ до трупарнѣ. Вѣдтакъ пѣйшовъ до сусѣда-господаря, купивъ у него за одного таляра дощокъ, пожичивъ у якогось столяра за другого таляра столярского начиня, зробивъ домовину, вложивъ въ ню тѣло забитого, выкопавъ грѣбъ, пѣйшовъ до священника, давъ третого таляра и... справивъ похоронъ. Священикъ выйшовъ и вѣдспѣвавъ похороннѣ молитвы. Зробивши такъ семей христѣ-

яньскій учинокъ, котрый велить „Умершого погребати“, помоливъ ся вѣдтакъ Зосимъ на могилѣ за душу небѣщика и пѣйшовъ въ дальшу дорогу.

И такъ зновъ ишовъ Зосимъ село вѣдъ села, мѣсто вѣдъ мѣста, але теперь безъ гроша въ кишеви. Але добрѣ люде не жаловали ему кусника хлѣба и ложки борщу, коли Зосимъ ихъ о то просивъ. Въ вѣнци прийшовъ вѣнъ до великого мѣста, где мешкавъ царь тамошного краю.

Тутъ вступивъ вѣнъ въ рынокъ, розглянувъ ся и побачивъ въ однѣмъ дому прибиту надъ дверми напись, котра великими буквами зъ-далека яснѣла: „Робѣтня столярска“.

Того и треба було нашому Зосимови. Заразъ вступивъ вѣнъ до середины домѣ и запытавъ ся майстра, чи не принявъ бы его до свого варстату за челядника.

— Саме теперь потрѣбно менѣ челядникѣвъ! — каже майстеръ. — Тутъ въ нашѣмъ мѣстѣ за три мѣсяцѣ буде отворена велика выставка, тому хочу поробити новомоднѣ рѣчи, щобы ихъ выставити; а если ты, молодче, потрафишь щось тако-го зробити, то лишись у мене! Дѣстанешь харчъ и одѣжь и плату таку, яку заслужишь пѣсля тво-ей работы.

— Добре, — каже Зосимъ — годжу ся на вашѣ слова, пане майстре!

И еще того самого дня взявъ ся Зосимъ до работы.

Робивъ Зосимъ цѣлый тыждень. Побачивъ столяръ, що Зосимъ не леда якій майстеръ, тому дававъ ему добрый харчъ и обѣщавъ платити ему по сорокъ талярôвъ на мѣсяць.

— Що хочете робити на выставу, пане майстеръ? — пытае одного дня Зосимъ столяра-майстра.

— Я гадаю робити новомодный стôль, — каже майстеръ — але самъ не могу змѣрковати, якій рисунокъ зготовити бы...

— Дайте менѣ волю, пане майстре, на кôлька днѣвъ, — каже Зосимъ — а я уложу вамъ рисунокъ...

— Пристаю на то! — вôдповѣдае майстеръ. — На тобѣ папѣръ и оловце та роби рисунокъ, а если буде рисунокъ добрый и сподобае ся менѣ, то будешь такожь и столикъ робити.

Попросивъ вôдтакъ Зосимъ майстра, щобы давъ ему особну комнату и щобы до него нѣхто не приходивъ, ажъ рисунокъ буде укôнченный.

Майстеръ вызначивъ ему особну комнатку въ своимъ помешканю. Зосимъ забравъ потрѣбнїи приборы, заперъ дверь и взявъ ся до работы. Робивъ рисунокъ самъ оденъ, выходивъ зъ комнаты лишь до обѣду, и по кôлькохъ дняхъ бувъ рисунокъ готовый. Выйшовъ вôдтакъ зъ рисункомъ

въ рукахъ до майстра и подавъ ему до огляданя. Майстеръ поглянувъ на рисунокъ.

— Слухай, молодецъ! — сказавъ, покрутивши головою. — Зъ того рисунку анѣ я анѣ нѣхто зъ моихъ челядниковъ не потрафить щось зроби. Коли ты зробивъ такий рисунокъ, то зроби и столикъ пѣсля сего пляну. Выбирай собѣ дерево, яке хочешъ, и роби!

Выбравъ Зосимъ рѣдъ дерева, яке ему выдало ся найспѣбнѣйше и взявъ ся до работы.

Робивъ вѣнъ той столикъ три тыжднѣ, повираблявъ рѣжнѣ окрасы и рѣзбы, помалювавъ вѣдповѣдною краскою и полякеровавъ блестячимъ лякеромъ, а коли бувъ готовый, принѣсъ его до помешканя столяра и поставивъ передъ нимъ на столѣ.

Столяръ, побачивши такую дивну роботу, ажъ въ долонѣ сплеснувъ. Такои работы еще въ своимъ житю не бачивъ! Похваливъ Зосима и заплативъ ему кѣлька талярѣвъ заслуженины.

Ажъ прийшовъ першій день выставки. Самъ царь мавъ прибути, щобъ отворити и звидѣти выставу. Столяръ занѣсъ столикъ до промыслового павильону и уставивъ, где его выставовымъ предметамъ мѣсце призначено.

Въ означенѣй годивъ явивъ ся царь. Отворене выставки було торжественне. По торжествѣ першій царь ставъ оглядати выставу, а коли

пришовъ до промыслового павильону и побачивъ столикъ работы Зосима, сподобавъ собѣ его дуже, заплативъ тысячь талярôвъ и взявъ его собѣ до царского двора.

Столяръ дуже утѣшивъ ся и пришовши до дому, выплативъ заразъ пятьсотъ талярôвъ Зосимови за роботу.

— Тобѣ, Зосиме, — додавъ — належить ся подяка за тую честь, якои я нынѣшного дня удостоивъ ся вôдъ царя!...

По трехъ мѣсяцяхъ выставка була замкнена.

Другого дня по выставѣ отримавъ столяръ письмо вôдъ царя зъ просьбою, щобы подôбного столика не робивъ нѣкому за нѣякї грошѣ.

— Если же, пане майстре, — стояло дальше въ письмѣ — будете мати зроблену еще яку иншу подôбну роботу, то самъ вамъ заплачу, нахай-бы и якъ наибôльшу суму оно стояло...

Въ кôлька тыжнѣвъ по выставѣ спросивъ царь до своего двора всѣхъ сусѣднихъ царѣвъ на пирѣ. Очевидно розходило ся єу о тоє, щобы похвалити ся передъ вельможами сусѣднихъ державъ тымъ столикомъ чудной работы.

Въ означеный день прибули свѣтло прибранї царѣ и вельможѣ сусѣднихъ державъ до палаты знаного намъ царя. Котрый лишъ приѣде до входовой брамы, такъ заразъ витає его гучна музыка, а коли вступитъ до царскихъ теремôвъ, царь

садить его заразъ по-за столы, котрѣ угинали с подѣ солодкими заграничными винами и знаменными стравами. Коли же всѣ доволѣ погостил ся, запровадивъ царь всѣхъ до другой гостинно комнаты, где стоявѣ новомодный столикѣ. Всѣмъ заразъ впала въ очи така чарѣвна работа и кожды радѣ бы бувѣ купити собѣ тавѣй.

— Кто таку рѣчь зѣ-умѣе зробити? — дпытуютъ ся всѣ.

— Свѣтлѣ гостѣ! — крикнувѣ царь. — Хтѣ зѣ васѣ похвалитъ ся такимѣ майстромѣ, яко я въ своимѣ дворѣ маю? Сей столикѣ походитѣ зѣ робѣтнѣ мого надворного столяра, котрый в кожде мое припорученѣ тысячѣ такихѣ рѣче потрафитѣ зробити; подѣбными рѣчами мѣгѣ бы обставити весь мѣй царскѣй двѣрѣ. Але перестерѣгаю васѣ, свѣтлѣ панове, щобы нѣхто зѣ васѣ не жадавѣ вѣдѣ мого столяра такой або подѣбной рѣботы; бо признаюсѣ вамѣ, вѣнѣ маѣ припорученѣ вѣдѣ нѣкого нѣякой такой работы не приматѣ, хотяйбы и Богѣ знаѣ якои заплаты надѣявѣ сѣ. Вѣнѣ муситѣ мене слухати и противѣ моеи волѣ не зѣбобляже ся до нѣякой работы...

По такомѣ застереженѣю нѣхто вже не вѣ важивѣ ся замавляти столикѣ у столяра.

Принятѣ на царскѣмѣ дворѣ скѣнчили ся и гостѣ розѣѣхали ся кожды до своего дому.

IV. Зосимъ столяремъ въ царскомъ дворѣ.

Зосимъ челядникувавъ у столяра цѣлый рѣкъ. Въ рѣчницю того дня, коли ставъ на роботу, зѣбравъ свои, рѣчи спакувавъ въ клунокъ, подякувавъ майстрови за приятнѣсть, взявъ свою скрипку пѣдъ паху и выйшовъ.

Столяръ побачивъ, що Зосимъ вже справдѣ его покидае, та жаль ему зробилось.

— Будь у мене еще бодай оденъ рѣкъ! — почавъ просити Зосима. — Здае ся менѣ, що кривды тобѣ у мене не було и чому-жь такъ борзенько мене покидаешъ? Я тобѣ, если жадаешъ, пѣдвышу платню, поставлю тебе надзирателемъ цѣлои моєи рѣчницѣ, а если собѣ жичишь, бо бачишь добре, що дѣтей у мене нема, лишь одна-однѣсенька дочка, то могу тебе приняти за зятя, и щожъ тобѣ буде браковати? Тажь по моѣй головѣ спаде на тебе цѣлый дѣмъ, рѣчниця, грошѣ и все, що до мене належить! Лиши ся, Зосиме, не покидай мене! Я тебе якъ рѣдного сына любивъ и поважавъ, за щожъ мене такъ кривдишь?

— Того вамъ не могу зрѣбити, любый майстре! — каже Зосимъ. — Я мушу вѣддалити ся вѣдъ васъ и пѣйти дальше въ свѣтъ, щобы ему близше приглянути ся, та зрѣптю менѣ не вѣльно на однѣмъ мѣсци зѣставати довше надъ оденъ рѣкъ.

Тому прашайте, любый майстре! Нѣяка сила не вздержитъ мене у васъ...

Приступивъ вѣдтакъ до майстра, поцѣлувавъ его въ руку и опустивъ хату. Майстрови закурили ся слезы въ очахъ. Жаль ему зробивъ ся, що тратить такого красного робѣтника, выйшовъ за нимъ и вѣдпровадивъ его далеко за мѣсто. За мѣстомъ еще разъ попрашали ся, и столяръ вернувъ до дому, а Зосимъ поѣшовъ въ дальшу дорогу.

Иде вѣнъ, иде, ажъ прийшовъ до одного престольного мѣста. А мешкавъ въ тѣмъ мѣстѣ той самъ царь, котрый, якъ мы вже розповѣдали, бувъ у тамтого царя, що представлявъ столикъ работы Зосима. Вѣнъ утримовавъ своимъ коштомъ рѣжнѣ робѣтнѣ, якъ столярску, шевску, кравецку, ковальску и т. д.

Приходить Зосимъ передъ той величавый дѣмъ, где всѣ тѣ ремѣсничѣ заклады находила ся. Ставъ вѣдтакъ передъ тымъ домомъ и загадавъ вступити до середины, щобы стати за челядника. Якъ подумавъ такъ зробивъ. Вступивъ до середины, представивъ ся предсѣдателеви того закладу, що вѣнъ за оденъ, и згодивъ ся на оденъ рѣкъ.

Въ кѣлька днѣвъ опѣсля просивъ вѣнъ того предсѣдателя, щобы ему позволивъ зробити щось для самого монархи въ презентѣ, на що той згодивъ ся. Бере тогды Зосимъ потрѣбнѣ знаряды

и рисує насампередъ рисунокъ. Коли же бувъ рисунокъ готовый, тогда выбравъ вѣнь трийцять родѣвъ всѣлякого дерева и почавъ робити бюроко.

Робивъ вѣнь то бюроко черезъ цѣлый мѣсяць, а коли було укѣнчене, пѣйшовъ до царя и просивъ его, щобы пѣйшовъ зъ нимъ до варстату и принявъ вѣдъ него дарунокъ его власной роботы. Царь, зацѣквленый, що за рѣчь зробивъ той молодикъ, пѣйшовъ и оглянувши чарѣвну роботу, ажъ за голову взявъ ся! Такой роботы еще въ своимъ житю не бачивъ!

— Сыну! — каже. — Чи ты не мѣгъ мене передъ тымъ сказати, що щось такого умѣешь зробити? Тажь я бувъ бы спровадивъ тобѣ дерева зъ делекихъ краѣвъ, такого, що має приятну вонь, та еще и постаравъ ся, щобъ мальовило краснѣйше выпало...

— Приймѣть вѣдъ мене, милостивый царю и пане, и тую роботу, — каже Зосимъ — а если Богъ дастъ прожити, то я еще щось краснѣйшого зроблю...

Царь велѣвъ выплатити ему зъ касы два тысячѣ талярѣвъ, а бюроко взявъ до своего покою. Въ додатку зробивъ его надзирателемъ цѣлого закладу.

Зосимъ, будучи на высщѣмъ становиску, мавъ вже бѣльше вѣльности и свободно проходжувавъ ся по царскѣмъ дворѣ. А мавъ царь той дуже

красну дочку, котра була заручена за министра. Приходить Зосимъ одного разу передъ вѣкно палаты, въ котрѣмъ стояла та царска дитина; а що Зосимъ бувъ дуже красний на твари, отже она собѣ дуже его сподобала. Та бо и вѣнъ зъ першого погляду взявъ собѣ єѣ до сердца.. Але щожъ почати? Бѣдний столяръ, хотяй полюбивъ цѣлымъ молодечимъ сердцемъ, не мавъ смѣлости освѣдчити ся. Такъ само и царѣвна рада бы сказати сердцемъ, що его дуже а дуже полюбила, такъ станъ его не позволяє їй на тоє, та и отець єи, еслибы о тѣмъ довѣдавъ, ся, укаравъ бы ихъ за токі зносини. Поглянуло одно на друге тай вже и прилипло сердцемъ одно до другого.

— Зъ певностію, — шептала она сама до себе — еслибы то було въ моѣй воли, то для любви покинула бы я всѣ маєтки, кобы лишъ дати волю сердцю и прожити кѣлька лѣтъ або бодай кѣлька хвиль щасливо зъ тымъ, кого я полюбила. Але щожъ? Я царска дитина, заручена зъ министромъ, пѣдлягла воли родичѣвъ, сама собою не могу розпорядити, хотяй вже вѣдъ першого погляду тягне мене магнесомъ до бючого сердца молодого Зосима.

И такъ цѣлый рѣкъ майже любило ся одно въ другѣмъ, одно другому о тѣмъ не говорячи, а коли Зосимови скѣнчивъ ся рѣкъ въ робѣтни, пѣйшовъ вѣнъ до царя освѣдчити, шо мусить вѣдѣйти вѣдъ него.

— Вже менѣ — каже — рѣкъ минувѣ...

— Що ты говоришь, вѣрный слуго? — каже царь. — Тажъ ты можешь у мене бути не оденѣ рѣкъ, але доки житя твого! Прецѣнь я тебе любивѣ и люблю, ты мѣй вѣрный приятель, чому-жь не хочешь довше у мене лишитись?

— Я, ласкавый пане и царю, — каже Зосимъ — не можу бути въ однѣмъ мѣсци довше якъ рѣкъ; тожь даруйте, що я такій смѣлый просити васъ о увѣльнене мене зъ дальшой службы!

Цареви ажъ жаль зробило ся на таке освѣдчене Зосима. А не треба вамъ казати, любѣ читателѣ, шо дѣяло ся въ серци довѣки царя, коли довѣдала ся, шо Зосимъ зъ ихъ палаты выбирае ся. Она небога ажъ трясла ся зъ жалю, румяне личко покрыло ся глубокимъ смуткомъ, сивенькѣ очка залили ся дрѣбненькими слезами, головка звѣсила ся въ задумѣ, сердце товкло ся, мало не розсадило грудей... не знае бѣдняга, шо за конецъ ожидае одного и другого...

Попрацавъ ся Зосимъ зъ царемъ, взявъ свѣй клунокъ на плечѣ, скрипку пѣдъ паху и палку до руки, и пѣйшовѣ собѣ въ свою дорогу.

Иде вѣнѣ, иде, иде, и за кѣлька днѣвъ приходитъ на границу краю.

Еще границѣ не переступивѣ, ставѣ мовѣ вкопанный! Дивить ся на другѣй бѣкъ и боить ся дальше кроку зрѣбити. Ото на тамтѣмъ боцѣ границѣ

стоит дуже багато колѳвъ, а на кождѳмъ колѳ стерчить людска голова! Страхъ, що тыхъ головъ людскихъ вже висѳло, чоловѳкъ не годенъ бувъ ихъ почислити! А дальше за колами стоять величезнѳ стосы людскихъ костей.

— Що то за дивовиже? — думає собѳ Зосимъ и затревоживъ ся.

Ажъ тутъ наразъ стає передъ нимъ духъ.

— Зосиме! — каже духъ. — Вѳ кождѳй пригодѳ, коли будешъ яку мати потребу, лишъ мене згадай, а я тобѳ все стану до помочи!

— Щожъ ты за оденъ? — пытає Зосимъ духа.

— Тогды довѳдаешъ ся, що я за оденъ, — каже духъ — коли довершимо дѳло до кѳнца!

И духъ зникъ.

Зосимъ перейшовъ границу, поминувъ людскѳ головы и кости и пустивъ ся дальше вѳ глубину краю.

Саме вѳ той часѳ, коли вѳнъ вандрувавъ потѳмъ краю, выточивъ бувъ царъ того краю вѳйну тому царевѳ, вѳдѳ котрого доперва вѳйшовъ, и нещастѳ хотѳло, побивъ его и за належачѳ ему кошта военнѳ заграбивъ дочку жобитого царя, ту дорогоцѳнну перлу Зосима, за котрою сердце его майже цѳлый рѳкъ розщибало ся. Бѳдна дѳвицѳ-царѳвна дѳстала ся вѳ тяжку неволю.

Сидить бѳдна царѳвна вѳ тяженькѳй неволи и тяженько вздыхає.

— Боже, Боже, доки менѣ, царскѣй дѣтинѣ, мучити ся въ тяженькѣй неволи? Чи побачу я коли свого рѣдненького вѣтця, котрый гдѣсь за мною дрѣбнѣй слезы проливае? Ой знаю я, знаю, що лекше було бѣ ему, колибѣ половину свого царства стративѣ, нѣжѣ мавѣ мене одну дитину стратити! Але чи знайде ся коли такій добрый чоловѣкъ, щобы чуднымъ якимъ способомъ вызволивѣ мене зѣ-вѣдси? Ахѣ, вѣтромъ я злетѣла бы до свого дому. до моихъ родичѣвъ рѣдненькихъ, але муры грубѣй, дверѣ дубовѣй, замки великѣй и зѣ твердой стали не дадутъ нѣякъ менѣ выдобути ся зѣ-вѣдси... Я нещасна пропадаю въ тяженькѣй неволи, але нехай дѣе ся воля Всемогущого Бога!

Не день и не два дни, не тыждень и не два тыждни тужити и сохне бѣдна невѣльница въ тяженькѣй неволи пѣдѣ желѣзными замками, лишь где-коли выходить проходжуватись по царскѣмъ подвѣрѣю, и то пѣдѣ дозоромъ сторожа зѣ острымъ багнетомъ...

Въ той самѣ часѣ пришовѣ Зосимѣ до цѣра и зголосивѣ ся яко столярѣ. Цѣрь розпытавѣ ся его, що вѣнѣ за оденѣ и зѣ-вѣдки приходити. Зосимѣ все розказавѣ.

— Добре! — каже цѣрь. — Прииму тебе до себе яко строляра, але мусишь менѣ зробити такій стѣль, щобы нѣхто въ цѣлѣмъ свѣтѣ тако-го самого не мавѣ...

— Пане и царю! — каже Зосимъ. — Зроблю тобѣ стôль и дванайцять крѣселъ такихъ, якихъ въ цѣломъ свѣтѣ певно нѣхто не мае, але лишъ пôдъ тымъ услôвмъ, шо дôстану до тои роботы цѣлкомъ осôбну комнатку, вôдповѣдне начине, оденъ рôкъ часу и дерево, якого треба буде. Вôдъ нынѣ за рôкъ цѣлу роботу представляю...

— Що жадаешъ, дамъ тобѣ, — каже царь — а вели не будешъ годенъ зробити, то попрацаешъ ся зъ своєю головою. Пригадай собѣ ту границу, котру ты переходивъ, идучи сюды, кôлько тамъ головъ висить по колахъ. То всѣ головы столярôвъ! Уважай, щобы и твоя тамъ не повисла!...

V. Зосимъ выкупивъ невôльницю.

Царь розказавъ справити вôдповѣдне столярске начине, велѣвъ Зосимови выбрати сто родôвъ дерава, вызначивъ ему въ своѣй палатѣ помещканѣ, где мôгъ выгôдно умѣстити столярску робôтню, и призначивъ вôдтакъ послугу, котра черезъ цѣлый рôкъ мала Зосимови достарчувати, чого лишъ забagne, и Зосимъ вôдъ першого дня взявъ ся до роботы.

Працювавъ вôдъ всходу до заходу сонця, выспѣвуючи краснѣ пѣсеньки.

Одного ранка зôйшло ясне соненько на всходѣ и впустило черезъ вôдчинене вôкно свои яснѣ

променѣ до комнатки, въ котрѣй Зосимъ выконувавъ свою столярску задачу. Щобы натѣшити ся золотыми лучами ясного сонця, выхиливъ вѣнъ голову черезъ вѣдчинене вѣкно, вырѣзане въ стѣнѣ помешканя зѣ стороны вѣдъ замкового подвѣрѣ. Цѣле подвѣре було обведене грубымъ муромъ; тутъ проходжувались невѣльники.

Коли Зосимъ поглянувъ на подвѣре, ставъ тай задумавъ ся... Дивить ся своими карыми очима тай самъ собѣ не вѣритъ... И щожъ вѣнъ кого тамъ побачивъ? Ото ходить по подвѣрѣ красна на причудъ дѣвица!... Зосимъ щось гейбы пѣзнае, гейбы не пѣзнае въ нѣй прекрасну зорю, котру побачивъ стоячу у вѣкнѣ, будучи у си вѣтця строляремъ и надзирателемъ цѣлои робѣтнѣ. Серце въ нѣмъ заковтало, вѣнъ хотѣвъ бы доконче спытати ся єѣ, що она за одна и чи она єсть донькою того а того царя; але чомусь боявъ ся.

— Анужъ — думавъ собѣ — я єѣ спытаю ся, а она дасть знати строгому цареви, а той мене усмертитъ и зведить голову мою повѣсити на кѣль, а кости до стоса зложити, якъ самъ менѣ приобѣщавъ?

Гадає вѣнъ собѣ таку думку, а тутъ дѣвица стала въ кутику, оперла ся головою до грубого мура тай ревнио плаче. Плаче она, а слезы мовъ горохѣ точать ся по си хорошенькѣмъ личеньку.

Не стерпѣвъ Зосимъ.

— Що буде, — гадає собі — то буде, а я мушу спытати!

Вѣдчинивъ еще лучше вѣкно на обѣ стороны и выхиливъ голову на подвѣрѣ.

— Скажи менѣ, прошу тебе, дѣвице, — пытає — чого ты такъ плачешь?

— Не знаю, зъ кимъ маю говорити! — каже дѣвица. — Прощу, скажѣть менѣ, хто вы, а я доперва вамъ свою тоску розкажу!

— Я столяръ! — каже Зосимъ. — Саме теперъ вѣдъ царя маю задачу, зробити ему стѣлъ и дванайцять крѣселъ для цѣлого видить ся парламенту, и то такъ, щобы въ цѣломъ свѣтѣ подѣбныхъ не було. Боячи ся о свою голову, щобы не повисла на колѣ, стараю ся всѣми силами тую задачу выконати.

— Коли знаю, хто мене пытає ся, — каже дѣвица — то выскажу передъ вами всю мою тоску и жаль, а може лекше стане менѣ на серцю. Я есмь дочкою-одиначкою одного царя, котрый посѣдає великѣй достатки, має широки краѣ, много вѣйска, высоки палаты, богато грошей и тысячѣ слугъ, котры пильнують его днемъ и ночью мовь того ока въ головѣ. Я вихована въ розкошахъ и въ пестошахъ, якъ мало хто другий, бо мои родичѣ дуже добры, не дали холодному вѣтрикови на мене подути, а чого лише забавлю мое молоденьке серце, такъ муѣло заразъ сповнити ся. Але ви-

дить ся Богъ мене за щось покаравъ и збславъ на мене тяженькій крѣсть. Мѡй тато програвавъ вѡйну, а тутейшій царь заграбивъ мене въ надгороду за военнїй кошта и теперь выглядаю Божого помилованя якъ сонечка зъ-за моря. Забрано мене зъ царскихъ розкошей мовь тую птичку, що єъ замкнуть до клѣтки. Та зъ птичкою, коли сидить въ клѣтцѣ, то бодай кождый обходить ся по людски; але зѡ мною, пожаль ся Боже! Зѡ мною обходять ся тутъ такъ, якъ зъ невѡльницею! Нѣхто доброго слова до мене по людски не заговорить, всякій надѡмною знущає ся... А нѣхто не обходить ся зъ мною такъ зле, якъ донька того царя... Ъй кривда, що Богъ обдарувавъ мене краснѣйшимъ личкомъ, нѣжъ єъ. Ой Боже, змилуй ся надѡмною!

Такъ розказувала дѣвица, а слезы мовь горохъ покотились по єи личеньку.

— А зъ-вѡдки ты, дѣвице? — пытає ся Зосимъ.

— Сусѣднїй царь мѡй отець, такъ а такъ называє ся! — вѡдповѣдає дѣвица.

— То се ты, дорога перло! — каже Зосимъ. — А памятаєшь ты, якъ я бувъ у твого вѡтця надзирателемъ цѣлой робѡтнѣ и якъ я ишовъ на прихѡдъ, а ты дивила ся черезъ вѡдчинене вѡкно? Тогда ты вѡдъ разу прилипла до мого молодечого сердца, але яко царѡвнѡй я бѣднїй столяръ не мѡгъ

тобѣ представати ся, хотяй до сеи хвилѣ не зойдешь менѣ зъ гадки. Чи тямить ты, якъ я твому батькови зробивъ бюрко, якимъ нѣхто въ цѣлѣмъ свѣтѣ не повеличае ся?

— То ты, Зосиме, — крикнула молода царѣвна — то ты, любенькій соколе, находишь мене въ такъ оплаканѣмъ станѣ? О Боже, гдежь я могла надѣяти ся того щастя, що той котрого полюбило мое сердце, буде колись потѣшати мене въ тяженькій неволи? Спасай мене, мѣй соколе, зъ той лютой тюрмы, а буду вдячна тобѣ мое цѣле житѣ!

— Радъ бы я спасти тебе, моя золота паннѣ, — каже Зосимъ — але моя задача дуже велика! Маю тутъ працювати цѣлый рѣкъ, щобы выконати назначену роботу, и бою ся, щобы моя голова не повисла онѣ-тамъ на граници на колѣ. Терпи-жь, дорога, еще той цѣлый рѣкъ, а коли по роцѣ довершу свое дѣло, то буду ратовати тебе и себе....

Закрутили ся гѣркѣ слезы въ очахъ дѣвицѣ. Она похилила низенько голову Зосимови за ту радѣсну обѣцянку и пѣйшла собѣ дальше ходникомъ; вѣнѣ же зачинивъ вѣкно и працювавъ дальше въ своѣй работни.

Минавъ день за днемъ, тыждень за тыжднемъ, мѣсяць за мѣсяцемъ, тай минувъ цѣлый рѣкъ. Въ той самѣй годивѣ, въ котроѣ зачавъ Зосимъ

робити столикъ и дванайцять крѣселъ, рѣкъ пѣз-
нѣйше являе ся вѣнъ передъ царемъ, котрый шо
лише скѣнчивъ обѣдати.

— Пане и царю, задача довершена до кѣнца,
бо столикъ и дванайцять крѣселъ вже суть готові!

Въ тѣй хвили скликавъ царь раду парламен-
тарну и кѣлькохъ старшинъ зъ фаху столярского
до салѣ зѣбранъ, щобы Зосима або високо звели-
чити або выдати засудъ, щобы голова повисла при
граници на колѣ. Поставлено на боцѣ въ сали ве-
лику таблицу, положено на столику лѣску крейды
и губку до стираня тай берутъ ся до дѣла. За-
кликано вѣдтакъ Зосима до середины салѣ и ве-
лять принести тую роботу, надъ котрою цѣлый
рѣкъ працювавъ.

Бѣжить борзенько Зосимъ до робѣтнѣ, бере
столикъ и дванайцять крѣселъ въ руки тай несе
передъ раду парламентарну.

Але щожъ, цѣла рада въ смѣхъ, бо було и
чого смѣяти ся! Цѣлыхъ дванайцять крѣселъ и
столикъ взявъ Зосимъ пѣдъ одну паху тай несе
до салѣ и кладе се все на пѣдлозѣ.

— Гдѣ-жъ бѣльше твоѣи роботы? — пытають
ся его всѣ.

— Я вже все принѣсь! — вѣдповѣдае вѣнъ.

— Шибенику лихій! — крикнувъ розлюче-
ный до крайности царь. — То ты хочешъ собѣ
зъ мене царя жартовати? О, не уйдешъ кары!

— Пане и царю, — каже Зосимъ — не есть то нѣякій жартъ! Прошу насампередъ роботу оглянути, а опѣсля судити на кару. Маешь тутъ, царю, мудрыхъ столярѡвъ, нехай оглянуть роботу, а опѣсля самъ зважишь, чи я достоинъ кары чи надгороды ..

— Огляньте его роботу — крикнувъ царь до столярѡвъ — и кажѣтъ, що она варта?

Приступили столярѣ до Зосимовой работы, берутъ кождый кавалочокъ до рукъ, оглядають, але нѣчо зъ того... Що котрый возьме въ руки крѣсло або столикъ, такъ лишь головою покрутить.

— То не есть жадна работа, то все до нѣчого! — кождый каже.

Коли вже всѣ оглянули, такъ столярѣ якъ и цѣла рада парламентарна, тогда на розказъ царя бере министеръ крейду до рукъ и пише на таблицы вырокъ смерти на Зосима и перечитавъ дерзкимъ голосомъ якъ найвыразнѣйше. По тѡмъ забирають ся всѣ до выхода.

Ставъ вѡдтакъ Зосимъ передъ царя.

— Пане и царю, — каже — еще маю одну штучку! Если ласка вашей добротливости, прошу передъ смертію еще менѣ позволить учинити!...

Царь зъ-укоса поглянувъ на Зосима.

— Пождѣтъ, — каже — нехай той голодра-нець пожартуе собѣ передъ смертію!

И стали всѣ мовь вкопані, влѣпивши очи кождый въ Зосима.

— Мудрї вы, панове майстрове! — каже Зосимъ до столярѡвъ, котрї его роботу оглядали. — Але буває на свѣтѣ голова надъ головы, майстеръ надъ майстрѡвъ, а що оденъ зробить, часомъ другому трудно. Такъ само и тутъ! Всѣ вы оглядали ту мою роботу, надъ котрою я цѣлый рѡкъ працювавъ въ потѣ чола, а прецѣнь нѣ оденъ зъ васъ не вѡдгадавъ, що єсть. Отже дивѣть ся!

А треба вамъ, любї читатель, знати, що той столикъ и крѣсла були дуже штучно выконанї, бо то все було на спружинахъ. А то передъ ужитемъ ихъ треба було кожде зъ осѡбна потиснути зъ верху за такїй пупокъ, и отъ по потисненю розскочила ся кожда часть и предметъ ставъ передъ очима въ належитѡй мѣрѣ. Такъ отже робить и Зосимъ. Насампередъ потискає столикъ за пупокъ зъ верху и передъ очима цѣлого парламенту стає на серединѣ салѣ красный и невиданный стѡлъ; опѡсля потискає за пупокъ кожде крѣсло зъ-осѡбна и на около стола стає дванайцять крѣсель, для кождого министра осѡбне, всѣ величавои роботы зъ вырѣзьбленымъ именовъ и гербомъ кождого достойника, а mezi ними по серединѣ красувавъ ся тронъ для царя зъ выробленнымъ на верху орломъ и гербомъ и зъ написею имени царского, а нѡдъ ногами на пѡдставцѣ зъ

хорошими золотыми буквами „Бго Царскѣй Величности Многая лѣта!“

— А се що? — крикнувъ здивованный царь. — А се що?... Иншой рады нема, якъ тыхъ знавцѣвъ, котрѣ уважали роботу вѣрного Зосима за неудалу, заразъ розстрѣляти якъ псѣвъ, а головы ихъ повстромлювати при граници на колы; ты же, Зосиме, безъ намыслу говори заразъ, що жадаешъ въ надгороду за ту штучну дорогоцѣнну роботу! Хотяй бы ты и половину царства жадавъ вѣдъ мене, заразъ дѣстанешъ ..

— Пане и царю, — каже Зосимъ — скажи менѣ своими царскими устами, що не вѣдкажешъ менѣ того, о що тебе просити буду!

— За то, що ты лишъ оденъ знайшовъ ся, що зъумѣвъ зрѣчи менѣ до вподобы, то кажу тобѣ ось тутъ передъ моими дворянами и министрами, що чого лишъ забажаешъ, дамъ тобѣ. А поки що, то розказую выслати тобѣ по 1000 талярѣвъ зъ державной касы, щобъ ты мавъ теперъ за що забавити ся по довгѣй мозольнѣй праці. Вѣдпочивай теперъ, поки тобѣ сподобае ся!

— Пане и царю, — каже Зосимъ — коли твоя така ласка, що позволяешъ менѣ вѣлька слѣвъ до себе промовити, то прошу тебе, вѣ надгороду за тую роботу подаруй менѣ ту не-

вѣльницю, що тамъ кожного дня ходитъ на прохѣдъ межи мурами!

Ставъ царь и вдививъ ся въ Зосима.

— Еслибъ я бувъ знавъ, — каже — о що просити будешь, то нѣколи не бувъ бы я обѣцявъ твоєи просьбы выслухати; але я свого слова додержати мушу, бо инакше не мавъ бы я довѣря у своихъ пѣдданныхъ. Тому бери собѣ тую невѣльницю и утѣкай якъ найскорше зъ моихъ очей!

Зосимъ поклонивъ ся всѣмъ присутнымъ, выскочивъ зъ палаты, пѣйшовъ до свого помешканя, забравъ свѣй клунокъ, въ котрѣмъ заховавъ своихъ одинайцять тысячокъ талярѣвъ, взявъ скрипку пѣдъ паху и разомъ зъ невѣльницею пускають ся въ дорогу.

Усѣкають они одень день, другій i третій, утѣкають чваломъ вѣдъ лютого царя, немовъ земля не дотыкають, мало що вѣдятъ, мало що спять, мало що зъ собою говарять. Четвертого дня довѣдавъ ся царь, що его донька-одиначка затужила за невѣльницею, своєю любою нянькою, котра вѣдъ неи не вѣдступала, зъ нею бавила ся, и посылає свои слуги, свое вѣйско, щобы гонили за утѣкающими и привели ихъ назадъ.

Розвѣздаютъ ся жовнярѣ на всѣ стороны и гонять кѣньми, ажъ земля гудить. Почувъ Зосимъ зъ-далека тупѣтъ кѣньскихъ копытъ, вступає близьенько до одной хаты, розказавъ людямъ, о що

рѣчь ходитъ, и просить, чтобы дали ему старои одежи. Люде змиосердили ся и дали ему то, о що просивъ. Скидае отже Зосимъ зъ себе и зъ свои товаришки стару одѣжь, перебирають ся о бою и скоренько выбѣгають за село. Вѣнь бере довбиньку и товче на дорозѣ камѣне на гостинци, а она сѣдае пѣдъ крестомъ при дорозѣ и до переѣжджающихъ жовнярѣвъ протягае руку о милостивю. Поглянули жовнѣры, що якійсь зарѣбникъ товче камѣне...

— Не бачивъ ты, чоловѣче, — пытають — такихъ а такихъ людей?

Вже вѣдъ тыждня товчу тутъ камѣне, — вѣдповѣдае Зосимъ — а такихъ людей тутъ не бачивъ!

Постояли жовнѣры хвилию тай вертають, а на жебрачку пѣдъ крестомъ при дорозѣ навѣтъ и уваги не звернули.

Скоро жовнѣры вернули назадъ, Зосимъ взявъ свою одежу, дѣвниця свою, подякували добрымъ людамъ за ласку и пѣйшли въ дальшу дорогу.

За якійсь-тамъ часъ перейшли границу и пошукали за зарѣбкомъ чтобы мати сяке таке-отримане.

VI. Пригода Зосима на мори.

Добрый майстеръ нѣколи не буде безъ зарѣбку. Правда, часомъ и добрый мусить довго налазити ся, закимъ знайде собѣ кавалокъ хлѣба;

але таки знайде. Такого зновъ майстра якъ Зосимъ. то нѣхто не вѣдправить зъ робѣтнѣ, бо лишь побачить его надзвычайный талантъ, то сразу попросить, щобы лишивъ ся до работы, а дѣстане добру надгороду. Та крѣмъ того бувъ Зосимъ трудолюбивый и ошадный и не хотѣвъ дармовати та красти дни у Господа Бога. Пѣйшовъ отже до одного столяра и згодивъ ся за челядника.

Працювавъ Зосимъ въ робѣтни черезъ мѣсяць, а дѣвица шила голкою людямъ бѣле. По мѣсяци лучило ся имъ въ тѣмъ мѣсточку купити загороду зъ краснымъ дѣмкомъ. Було тамъ кѣлькадесять моргѣвъ землѣ, обширный огородъ зъ хорошимъ садомъ и просторе обѣйствѣ зъ господарскими будынками. Купили они той грунтъ за не дуже велику суму грошей; поплативши все, що треба, лишило ся имъ еще пять тысячокъ въ готѣвцѣ.

Осѣвши на тѣмъ грунтѣ, пѣшли обое до священника, дали на заповѣди и по трехъ тыждняхъ побрали ся. Зосимъ тримавъ собѣ слуги, котрѣ обрабляли ему грунтъ, а самъ заложивъ столярску робѣтню и трудивъ ся дальше при своимъ ремеслѣ, жена же занимала ся лишь кухнею

— Зосиме! — каже она въ кѣлька тыжднѣвъ по весѣлю до своего мужа. — Ты знаешъ, любчику, що я царска дитина, а у мого вѣтця въ дворѣ есть така тайна пѣсенька, котрой нѣхто въ цѣломъ свѣтѣ не знае, лишь той, хто належить до нашої

царской родины. Тому, понеже ты теперь такожь належишь до кружка нашої родины, прошу тебе, научи ся той пѣсенки, а може колись она придасть ся тобѣ въ житю!

— А чому-жь то въ палатѣ твого вѣтця уживають такой тайной пѣсни? — пытае ся Зосимъ.

— А то тому, — каже она — щобы кожду особу зъ царской родины легко можна пѣзнати. Бслибъ хто зъ царской родины где подѣвъ ся и доперва по кѣльканайцяти рокахъ въ нужденнѣмъ станѣ вернувъ ся, то нѣхто не хотѣвъ бы вѣрити, що вѣнъ зъ такого роду походить! Але вѣнъ сѣдае тогды на подвѣрю передъ царскою палатою и спѣвае собѣ тую пѣсенку, а коли дворяне почують, заразы пѣзнають въ нимъ сродника цѣсарского и приймають его до себе.

— Дуже красно дякую тобѣ. — каже Зосимъ — що вѣдкрывашь менѣ такі важні рѣчи, и прошу тебе, научи мене той пѣсенки!

Гликерія, такъ бо называла ся жена Зосимова, сѣла собѣ при робѣтни и почала спѣвати, а Зосимъ пригрававъ на своѣй скрипцѣ.

Въ мѣсяць чи въ два по весѣлю просить Гликерія Зосима, щобы позволивъ ѣй написати листъ до своєї родины.

— Вже скучило ся менѣ — каже она — та хотѣла бы я довѣдати ся, чи жиють и чи здорові мои родичѣ...

— Добре, — каже Зосимъ — можешь собѣ написати!

Гликерія взяла папѣръ, перо и чорнило и почала писати, якъ слѣдує:

— Найдорожшій Родичѣ! По скѣнченѣй вѣйни, якъ знаєте, мои дорогі Родичѣ, дѣстала ся я въ гѣреньку неволю яко заставѣ за военнїй кошта. Тяженько мучила ся я за желѣзными замками межи грубыми мурами у вашого противника лихого царя! Я не мала нѣякои свободы и гѣрко бѣдила опущена вѣдѣ Васѣ, Найдорожшій Родичѣ; въ чужихъ ворожихъ рукахъ не було милосердія! Тужила я за свободою, такъ нечаяно страченою, тужила за Вами, бо здавало ся менѣ, що очи мои не побачать Васѣ бѣльше! Жаль менѣ було моихъ молодыхъ лѣтъ, жаль моєи уроды и красы дѣвчоєи, жаль тыхъ пышныхъ розкошей, котрыхъ коло Васѣ я зазнавала, а що найгѣрше, я не мала навѣтъ вѣльности пѣйти до дому Божого, до церкви святоєи, щобы бодай разѣ въ мѣсяць помолити ся до Господа Бога за Ваше здоровѣ. Але то видить ся Господѣ Богѣ зѣславѣ на мене якусь покуту за попереднїй мои проступки; нехай же буде слава и честь Бѣму! Але Господѣ Богѣ милосерднїй нѣколи не опускає чоловѣка въ нещастю. Въ тыхъ чорныхъ и грубыхъ мурахъ проклятоєи вязницѣ, где я вже нѣколи нѣякого помилованя не надѣяла ся, зѣславѣ менѣ Го-

сподь Богъ, разомъ зъ тыми тепленькими лучами сонця, що черезъ вузовькї краты где-коли перебивало ся, ангела хранителя, котрый выбавивъ мене зъ пропасти, а завѣвъ до обѣцанои землѣ. Я вже свободна и стала женою мого солодкого друга, котрый высвободивъ мене. Свята Тайна содружества получила насъ до вѣдѣнаго житя. Прощаю васъ, мои Найдорожшї Родичѣ, разъ на всегда и дякую вамъ за выхованє, бо я вже не ваша, бо я вже пѣдданою мого мужа, котрый выпровадивъ мене зъ тяжкого горя вязницѣ. Прошу васъ, не жалуйте за мною, бо коли Господь Богъ выратовавъ мене зъ такои великои недолѣ, тожь Его безграничне милосердїе не опустить мене и теперь. Мужъ мѣй есть столяремъ. маємо красный мастокъ, щиро и справедливо запрацьований, и поводитъ ся намъ Богу дяковати дуже добре.. Пращайте, Найдорожшї Родичѣ, и не забувайте на любячу Васъ доню Гликерию!

Написала такїй листъ жена Зосимова, запечатала его и дала на почту.

Отець, дѣставши такїй листъ, зъ-першу утѣшивъ оя тымъ, що его дитина вже на воли, але коли дальше дочитавъ ся, що стала женою столяра, дуже засумувавъ. Скликавъ вѣдтакъ царску раду и перечитавъ передъ нею се письмо.

— Встыдъ и ганьба царскѣй родинѣ, — крикнула одноголосно вся дружина -- встыдъ и гань-

ба царю, що выдавъ доньку за простого робѣтника-столяра!

— Пождѣть-но, мои други! — каже царь. — Се не може бути, щоби моя царска родина була зганьбленою черезъ якогось-тамъ столяра, котрый поваживъ ся звѣнчати ся зъ моею донькою. Прощу тебе, мѣй вѣрный слуго министре, їдь до моєї доньки и проси єѣ, нехай приїде до мене зъ своимъ мужемъ якъ найскорше, бо очѣкую на ню зъ великою нетерпеливостію!

Министеръ, слухаючи розказу свого пана, велѣвъ злагодити корабель, взявъ зъ собою запаси живности и пустивъ ся въ подорожъ по царску доньку.

Подорожъ пощастила ся добре; море стояло спокѣйне черезъ цѣлый часъ. За юлька днѣвъ прибувъ министеръ до мѣста, где мешкавъ Зосимъ зъ своєю Гликерією. Тутъ допытавъ ся вѣнь, где ихъ хата, прийшовъ тамъ, привитавъ ся и показавъ листъ вѣдь царя. Зосимъ взявъ листъ вѣдь министра, перечитавъ и довго не нагадуючись, велѣвъ женѣ збирати ся въ дорогу.

Зѣбрали ся скоренько, розпорядили челядею, що має робити черезъ цѣлый часъ, закимъ повернуть до дому, и пѣйшли разомъ зъ министромъ до пристани, где на нихъ очѣкувавъ корабель. Незадовго корабель поплывъ по широкомъ мори.

Мчавъ корабель скоренько вѣдь берега все

дальше и дальше на широке море. Гликерія сѣла собѣ коло Зосима и не вѣдступала вѣдъ него анѣ на хвильку. Коли лишь Зосимъ рушивъ ся зъ мѣся и переходивъ где-инде, такъ заразъ и она ишла за нимъ, а вертавъ ся вѣнъ, вертала и она и заразъ сѣдала коло него. Словомъ, була невѣдступною товаришкою свого чоловіка.

Лихому и завзятому министрови не подобало ся тоє, що одно другого крѣпко держить ся и одно другого вѣрно стереже. Чортѣвска жерстокѣсть опановала его и почавъ роздумувати, якъ бы ихъ розлучити; почавъ, бачите, розважувати собѣ и мѣрковати, якимъ способомъ вкинути бы его въ море.

— Если — думавъ собѣ — Зосима спрячу зъ свѣта, а Гликерія лишить ся сама, тогды царь вѣддасть сѣ за мене, а що царь не має бѣльше дѣтей, лице сѣ одну, то по его смерти перейде цѣла держава пѣдъ мою власть!...

Коли такъ пѣдшепты злого духа взяли верхъ въ его серци, вийшовъ вѣнъ не покладъ корабля и велить корабельной службѣ выстрѣлити зъ арматы, немовъ кораблеви грозить велике небезпеченство. На такій алярмъ выбѣгло все, що жило, зъ корабля на покладъ.

— Що стало ся? — перелякані засыпують себе всѣ пытанями.

— Ратуйте ся, якъ хто може! — кричить и

репетуе министеръ. — Розбѣйники морскій напали на корабель и всѣмъ намъ грозить немилѣ смерть! Вы всѣ женщины вертайте до середины корабля, а вы мужчины лишѣть ся тутъ на покладѣ и будемо боронити ся!

Всѣ женщины вернули ся до середины корабля и ожидаютъ нетерпеливо, що зъ ними стане ся; мужины же поставали въ рядахъ и ждуть той хвилѣ, коли ворогъ другій разъ нападе на корабель.

Зосимъ оперъ ся о поруче и дивить ся на широке море, цѣкавый, зъ-вѣдки розбѣйники надплывати будутъ. Ажъ тутъ лютый звѣрь-министеръ зайшовъ зъ заду и розмахомъ сильной руки ударивъ Зосича въ каркъ такъ сильно, що той бѣд-няга черезъ поруче перекинувъ ся въ море и то такъ борзо, що нѣхто того не добачивъ.

По довшѣмъ часѣ, коли показало ся, що корсарѣвъ нѣгде нема, вернули всѣ до середины корабля и посѣдали кожый на свое мѣсце. Вернувъ гакожъ и министеръ. Одного лишъ Зосима нѣхто не бачивъ вертаючого.

— Може мѣй мужъ лишивъ ся на покладѣ и приглядае ся морскою синявѣ! — гадае собѣ Гликерія.

Чекае такъ одну годину, чекае пѣвъ години, чекае четверть години... въ кѣнци встала зъ лавки и иде шукати. Выйшла на покладѣ, дивить ся,

шукає, кличе, по всѣхъ комнатахъ пытає! Зосима нема и нема!

— Где-жь вѣнъ подѣвъ ся? — пытає сама себе. — Що зъ нимъ могло стати ся?

Звѣдує ся еще у тыхъ, котрѣ зъ нимъ були на покладѣ, чи не видѣли, где вѣнъ подѣвъ ся; але кождый лише раменами стискає.

Видить въ кѣнци Гликерія, що Зосима таки нѣгде нема, зачинає плакати. Плаче и волосє собѣ рве на головѣ, бе головою о корабельну стѣну и заводить...

— Боже милосердный, чому спускаєшь на мене такі тяжкі кресты? Щожь я теперь почну безъ него, безъ мого ангела-сторожа, где я бѣдна подѣю ся? Ущаслививъ ты мене, Господи Боже, такимъ любимымъ мужемъ, якого цѣлый свѣтъ не має, а то такимъ чудовнымъ способомъ, а теперь такъ борзенько въ одной хвилици берешь его вѣдъ мене! Ахъ, Боже, если Твое Провидѣніє такъ зарядило, то нехай буде воля Твоя святая; а если якѣ лихѣ люде менѣ его вырвали, то вѣпусти имъ, Боже, той грѣхъ, бо они не знаютъ, що чинять! Боже, мой Боже, если бы не вѣра Христова въ моимъ серци, то я сейчасъ кинула бы ся въ ту глубину морску, щобы тамъ разомъ зъ моимъ любимъ Зосимомъ стати ся жертвою смерти; але она, вѣра святая, здержує мене вѣдъ самоубѣйства!..

Такъ плакала, заводила и розпадала ся зъ розпуки бѣдна Гликерія.

Министеръ, побачивши єѣ такъ дуже плачучу, почавъ немовъ то жалувати єѣ.

— Успокой ся, милостива панѣ! — каже до неи. — Зъ мужемъ иначе не стало ся, лишь мабуть морскій корсарѣ украли его такъ, що навѣтъ нѣхто не бачивъ... о, бо се дуже-дуже спритній розбишаки! Если его пустять живого на волю, то колись верне вѣнъ до васъ; а если где убьютъ его, то прецѣнь на свѣтѣ есть еще богато молодцѣвъ всѣлякого стану и уроды, зъ котрыхъ выберете для себе рѣвного, а може еще красшого и милѣйшого!

— Того не говори, негоднику! — вѣдповѣла Гликерія. — Се не може бути, щобы бувъ на свѣтѣ хто милѣйшій для мене надъ мого любого Зосима. Я еще молода и хоче ся менѣ жити, але присягаю тутъ на Святой Крестъ, що если мѣй мужъ не верне ся до мене, лишу ся до самой смерти въ жалобѣ и иншого мужа не потребую!

— Успокойте ся, милостива панѣ! — приговорює зновъ министеръ. — Чому прийшла вамъ до головы така некористна думка? Та чому вы, така молода жєнщина, котрѣй мило жити на свѣтѣ, маєте слюбовати жити по монашески? На свѣтѣ есть молодцѣвъ досыть, еще вы, яко царска дитина, можете выбрати собѣ одного зъ найкра-

снѣйшихъ въ цѣломъ краю, можете сподобати собѣ хороброго рыцаря, великого воеводу въ высокаго стану. котрый покѣнчивъ высокѣ школы и такъ само буде васъ любити, якъ вашъ першій пропавшій мужъ...

— Не говори бѣльше, негоднику, такихъ рѣчей! — вѣдповѣла на тоє Гликерія. — Бѣльше такихъ слѣвъ чути не хочу и розказую, щобы на верху корабля выставити заразъ чорну хоругвь яко знакъ моеи глубокои жалобы!

На розказъ Гликеріи выставила корабельна служба високу чорну хоругвь на верху корабля. Тогда она сѣла на лавку, затулила собѣ очи бѣлою хустиною и поплыла дальше моремъ.

VII. Зосимъ монахомъ.

Лишѣмъ теперъ корабель, нехай плыве собѣ дальше по морю, а вернѣмъ ся до Зосима, котрого министрѣ струтивъ до моря.

Зосимъ и не стямивъ ся, якъ изъ всѣхъ сторѣнъ обляла его зимна вода морска. Корабель поплывъ собѣ дальше, а вѣнъ пуствивъ ся плывати. Плывъ вѣнъ може чверть години, доки не перемокла на нѣмъ одѣжь, а коли почавъ упадати на силахъ и ховати ся пѣдъ воду и притомвѣсть стала его опускати и вода ушами и носомъ вдирати ся до середины, наразъ являє ся передъ

нимъ той самъ духъ, що колись, якъ-тямите, добрі Читателѣ, зъ-явивъ ся ему на граници коло головъ на колахъ, та ловить его въ свои обѣймы и выриває зъ воды. Опѣсля взноситъ его високо въ гору и несе по-надъ морську шибу водну гень-гень далеко ажъ до одного острѣвця и ставить передъ якимсь домомъ коло дверей.

На тѣмъ островѣ, треба вамъ знати, бувъ монастирь, въ котрѣмъ далеко вѣдъ людей мешкали монахи и тамъ служили Господу Богу, а було ихъ вѣхъ дванайцятьохъ. Зосимъ, прийшовши трохи до притомности, дивить ся, а при дверехъ єсть дрѣтъ вѣдъ дзвѣнка. Взявъ вѣнъ рукою за дрѣтъ и потягнувъ. Голосъ дзвѣнка залунавъ по монастири и въ тѣй хвили вийшовъ старенькій монахъ, котрый побачивши незнакомаго чоловѣка передъ собою, дуже здивовавъ ся...

— Якимъ способомъ Господь Богъ запровадивъ тебе тутъ до нашего монастиря? — питає. — Чи ты чайкою сюды приплывъ, чи на крылахъ прилетѣвъ, чи може морскій хвилъ тутъ тебе принесли? Я тутъ вже вѣсѣмдесять лѣтъ жию, а до сего часу нѣ оденъ чоловѣкъ не прибувъ тутъ, лишъ ты першій! И прошу тебе, скажи менѣ, чога ты тутъ хочешъ!

— Мене тутъ — каже Зосимъ — принесла и поставила передъ дверми якась надприродна сила духа; але хто той духъ, сего не знаю!

— А где ты бувъ передъ тымъ, закимъ ты сюды прибувъ? — пытае ся монахъ.

Зосимъ ставъ розповѣдати, хто вѣнъ, якій вѣнъ ремѣсникъ, где бувавъ, що робивъ, яка пригода стала ся ему на морю, геть все до чиста. Монахъ выслухавъ все зъ увагою.

— Въ тѣмъ видко — каже — Провидѣніе Боже и Богъ тебе тутъ до насъ на тоє спровадивъ, щобы ты зъ нами живъ по монашески, бо навѣтъ, еслибъ ты и не хотѣвъ, мусишь жити такъ, якъ мы жиємо. Мы не маємо нѣякихъ кораблѣвъ, щобы ними назадъ дѣстати ся до свѣта; бо скоро мы тутъ приплыли, а було насъ дванадцятьохъ, такъ заразъ мы порубали корабель и трѣски зъ него спалили, а сокиру кинули въ море, щобы не було чимъ иншій корабель выбудовати, и вѣдъ того часу, а тому вже якъ сказано вѣсѣмдесять лѣтъ, жиємо тутъ. Ъда наша то лишъ овочѣ, що ростуть тутъ на тѣмъ островѣ, и корѣнцѣ, котрї собѣ зъ землѣ добуваємо. Тому мусишь и ты, брате, пристати на тї обовязки и робити то, що мы робимо. Иншой рады для тебе не маю...

— Дякую сердечно вамъ, Отче, за добре сердце, що приймаєте мене до свого чина! — сказавъ Зосимъ. — А коли така воля Господня, то нехай буде Ему честь и слава!

Старенькій монахъ попросивъ его до середины. Въ срединѣ монастыря заставъ Зосимъ еще одинадцатьохъ иншихъ монахѠвъ, котрї клячали на колѣнахъ и молили ся Богу. Всѣ они були такї старенькї, що кождому здавало ся бѣльше минуло якъ сто лѣтъ.

Якъ тамъ Зосимови поводило ся въ монастыри, того гадаю не треба намъ знати. Досыть, вѣнь такъ само моливъ ся, такъ само постивъ, такъ само сповнявъ всѣляку роботу, якъ и прочї монахи. И такъ проживъ межи ними три роки.

VIII Гликерїя оплакує свою долю.

Приплывъ корабель зъ Гликерїєю до мѣста, где си отецъ мешкавъ. Утѣшивъ ся дуже царь и велѣвъ цѣлому вѣддѣлови вѣйска выйти на стрѣчу та и самъ убравъ ся въ святочну одежу, щобы доньку достойно привитати. Була тамъ такожь що найлучша музика; она дѣстала розказъ, сейчасъ, скоро лише царска донька вступить на землю, заграги красный маршь. Всѣ уставили ся рядами надъ берегомъ моря и очѣкували нетерпеливо, коли корабель приплыве.

Якъ жежь посумнѣли всѣ, коли корабель ближе приплывъ и всѣ побачили, що на корабли выставлена чорна хоруговь на знакъ жалобы! А наибѣльше засумовавъ ся самъ царь.

— Певно — думає собі — Гликерія в не жиє!

Колижъ корабель приплывъ до берега и вышла зъ него Гликерія, всѣ дуже урадували ся а музика заграла веселого марша. Гликерія, почувша, що музика грає, бѣжить борзенько царя и падає ему до ногъ.

— Батеньку-царю, — каже — вели музики перестати грати, бо въ своѣй жалобѣ не можу знести того!

— Що жъ тобѣ, доню, бракує, що носиш такую тяжку жалобу? — пытає царь.

— Мужъ мѣй пропавъ гдѣсь на кораблѣ отче, — вѣдповѣдає Гликерія — а я свого мужа любила надъ все на свѣтѣ, якъ-жежъ не маю жалобу носити? Вы всѣ опустили мене въ тяжкую неволю и нѣхто за мною не звѣдувавъ ся, ли вѣнъ оденъ выкупивъ мене зъ лютой тюрмы. винна ему свое житє, тому мушу за нимъ носити жалобу до самой смерти...

Царь, нѣчого на се не сказавши, привѣтсває ся зъ Гликерією. Такъ само и мати привѣтала зъ нею. Ну, и удали ся всѣ разомъ до царскихъ теремѣвъ, где при веселыхъ розговорахъ цѣла днина засѣла до обѣду. По обѣдѣ присутні розшли ся, а Гликерія удала ся до своего давня покою на вѣдпочинокъ.

Въ домѣ вѣтця своего перебувала Гликерія два роки. Хто лише вѣдвѣдавъ ея, завсѣгда

ставъ еѣ сумною, бо завсѣгды згадувала Зосима. Третього року вже наскучило ся вѣтцю, бачити еѣ всегда сумуючою.

— Дону, — каже разъ до неи — покинь тую журбу. Що тобѣ зъ того прииде, що будешъ завсѣгды сумовати? Вѣнъ однако вже не верне ся до тебе. а ты будешъ марновати свѣй молодой вѣкъ! Подумай собѣ, дону, не оденъ чоловѣкъ пострадае вѣтця, матѣрь, жену, мужа, дѣти, котрыхъ доперва дѣждавъ ся, то щожъ мае робити? Ђму вѣчно сумовати? Чи то верне ся, що пропало? Успокой ся, дону, тажъ ты у мене одиначка, еще молоденька, женихъ тобѣ лучить ся еще! Отъ примѣромъ, той министеръ, котрый тебе привѣзъ сюды, такожъ може бути тобѣ мужемъ! Вѣнъ еще молодой, зъ лица красный, мае великї маетки, походить зъ высокого роду, покѣнчивъ высокї школы, занимае высоке становиско, вѣнъ есть моимъ найширѣйшимъ приятелемъ и найвѣрнѣйшимъ слугою и нѣхто такъ точно не выконуе мого розказу, якъ вѣнъ. Вѣнъ, кажу тобѣ, нехай буде твоимъ мужемъ!

— Коли нема мого любого Зосима, нехай жадного иншого не буде! — вѣдповѣла Гликерїя. — Вы, дорогенькїй отче, у всемъ можете менѣ розказати, але серцю мому не розкажете, кого мае любити...

— Якъ-то, я, твой отецъ, не маю тобѣ розказати, а радше дораджувати? Не такъ, доню!

И якъ почавъ царь бѣдну Глиkeriю нудити якъ почавъ пѣдмовляти, якъ почавъ приговорквати, и тая рада не рада мусѣла пѣддати ся егволи, однакъ въ серци инакше собѣ думала.

• Сѣла собѣ вечеромъ въ своѣй комнатѣ, пѣперла голову рукою, сперла ся лѣктемъ на столыкъ, тѣя плаче, тѣя плаче...

— Верни менѣ, Боже, — говорить — мой любого Зосима, если вѣнъ еще где жие! Але и тяжко, щобы очи мои его бѣльше побачили... Прѣпавъ мѣй любчыкъ гдесъ въ хвильяхъ розгуканоморя, пожерла его може вже яка морска рыба Ахъ, Боже, доперва почавъ менѣ свѣтъ усмѣхати ся, тѣя такъ борзенько насунула ся страши темрява на мою долю и заслонила чорною мракою! Не хочу богатства, не хочу царства, не хочу ничого, кобы лишь мужъ мѣй вернувъ до мене Волѣла бы я гѣрко бѣдувати и горювати, волѣла бы я кожного дня заробляти на кусныкъ хлѣба кобы лишь можна менѣ дивити ся на мого ангел хранителя... Мужу мѣй солоденькый, верни ся мене бодай на одну хвилечку! Нехай погляну твои сѣчка, а опѣсля разомъ зъ тобою пѣйду сыру землю! Або дай менѣ, Боже, хочъ въ сего побачити, а опѣсля возьми душу мою до сеа тогды зъ певностю побачу ся зъ нимъ пере

трономъ твоимъ!... Оплакую свою долю и сердцемъ си тяжкѣсть вѣдчуваю, сумракъ темный снуетъ мене поперѣдъ очи, коли думаю, якъ я буду могла жити зъ тымъ, котрый не припавъ мене до вподобы! Ахъ, яка тяжка рана буде ранити мое сердце, яка розпука заволоче мною, коли буду мусѣла ставати до святого супружества зъ тымъ, котрого мое сердце не любить! Ой, отче, отче, лучше вкни свою доню-одиначку въ морскую пропасть, щобы затонула въ хвильяхъ бурливого моря, нѣжь маешь наставити на тое, щобы твоя дитина вязала собѣ свѣтъ зъ тымъ, котрого и на очи бачити не хоче! Пропавъ мой Зосимъ, пропала цѣла надѣя, а противъ волѣ своего вѣтца не выступлю и его розказови мушу поѣдати ся! Ой, гореньке буде жить мое!...

Сидитъ бѣдна Гликерія и розважае тай оплакуе свою долю; а тутъ посилае отецъ посланця за посланцемъ, щобы закликали еѣ на заручины зъ министромъ. Она перерывае свою думку, встаетъ вѣдъ стола тай удае ся до царскихъ теремовъ.

IX. Зосимъ муляремъ.

Вернемъ ся теперь до Зосима, котрый вже третій рокъ зѣстаетъ въ монастыри зъ старенькими монахами.

Въ той самой хвили, коли склонивъ отецъ

Гликерию, чтобы заручила ся зъ министромъ, зъявивъ ся Зосимови, коли выйшовъ по воду зъ коновками, той самый духъ, котрый его занѣсь до монастыря на острѣвци.

— Зосиме, — каже — тобѣ не подобае бути монахомъ, бо маешь жѣнку. Доношу тобѣ, що же на твоя днесъ зѣстала заручена за того министра, котрый тебе выкинувъ въ море зъ корабля. Отже занеси воду до монастыря и выходи сюды, а я тебе занесу до того мѣста, где есть твоя жена...

Послушный Зосимъ занѣсь борзенько воду, поставивъ коновки зъ водою въ монастыри за дверми, а самъ выйшовъ. Въ тѣй хвили хопивъ его духъ, взнѣсь въ гору майже пѣдъ самі облаки, такъ що цѣлкомъ стратила ся земля зъ очей, и може въ протягу години прилетѣвъ зъ нимъ до мѣста та поставивъ его на землю.

— Слухай, Зосиме! — каже. — Ты не можешь ити просто до своей жены до царской палаты, бо тестъ твоѣй сейчасъ велѣвъ бы тебе стратити. Але иди до того дому, що онъ тамъ будуется, згоди ся тамъ за робѣтника и будь муляремъ, а коли твоя жена буде туды переходити зъ министромъ до церкви на свое вѣнчане, тогда заспѣвай ту пѣсенку тайву, котрой тебе жена научила!

— Духу! — каже Зосимъ. — Ой, кобы тутъ була моя скрипка, котру я лишивъ въ дома,

тамъ то я красно вѣдспѣвавъ бы пѣсенку! Але се вже три роки, якъ я лишивъ єѣ въ дома, то гдесъ вже и запропастила ся...

— Пожди, Зосиме! — каже духъ. — Я заразъ тобѣ твою скрипку принесу...

Сказавши тѣ слова, зникъ.

И недовго чекавъ Зосимъ. За кѣлька хвиль духъ зъявивъ ся назадъ и подавъ Зосимови до рукъ скрипку, тую саму, котру передъ трема роками лишивъ въ дома. Давъ ему опѣсля духъ мулярску одѣжь, а тую, въ котрѣй бувъ убраный, взявъ зъ собою, Зосимъ убравъ ся, пѣйшовъ до будовы дому и ставъ працювати коло мулярки.

Гдесъ около десятой години рано ведуть Гликерію зъ министромъ на вѣнчане до церкви. На передѣ иде вѣддѣль вѣйска въ свѣтлѣмъ строю, за нимъ цѣлый парламентъ, опѣсля дворяне, царь зъ царицею, а по задѣ идуть новоженцѣ. Сумна Гликерія голову въ дѣль похилила; глядитъ очима въ землю и ряснѣ слезы котять ся вѣй зъ очей.

Жаль стиснувъ Зосима за серце. Сѣдає бѣдняга на цеголци, бере до рукъ скрипку, строить єѣ, а скоро цѣлый походъ зближивъ ся до него, потягнувъ смыкомъ по струнахъ. Скрипка выдала сумнѣ тони, а зъ устъ Зосима протяглымъ голосомъ понесли ся благальнѣ слова тайнои царской пѣсенки.

Царь, царица и Гликерія, коли почули такій

красный спѣвъ, вздержали ся хвильку и слухали, а коли озвали ся звуки тайной пѣсенки, котру лишь царскій двѣрь знае спѣвати, дуже зачудовали ся. Не могли догадати ся, зъ-вѣдки муляръ може еѣ знати.

Стала Гликерія и дивить ся на Зосима. Щось гей-бы пѣзнавала, гей-бы не пѣзнае, чи то черты лица еи мужа, бо Зосимъ при строгѣмъ житю монашескѣмъ цѣлкомъ змѣнивъ ся. Змарнѣвъ дуже на лица такъ, що лишь скѣра та кости на вѣмъ лишили ся.

Такъ выслухали царь, царица и Гликерія ту ю цѣлу пѣсенку и пруступили до Зосима.

— Що ты за одень и хто тебе научивъ таку пѣсенку спѣвати? — пытаются.

— Если бы я не походивъ зъ царской родины. то и не умѣвъ бы спѣвати такой пѣсенки! — вѣдповѣвъ Зосимъ. — А я дуже красенько дякую вамъ, пане и царю, що вы цѣлу свою родину просили на весѣлѣ своєї доньки, лише мене одного вѣ... вѣдай для того, що я бѣдвий! Але родина не повинна цурати ся убогимъ, бо кождый богачъ може стати ся убогимъ!

— Всѣхъ зъ мого роду просивъ я на весѣлѣ моєи доньки, — гадае собѣ царь — але хто може бути сей чоловікъ, котрый тайну царску пѣсенку знае спѣвати, сего я не понимаю!... Гей! — крикнувъ до цѣлого походу. — Всѣ, що

идете до церкви, вертайте ся назадъ до палаты, бо маю щось дуже важного сказати!

На розказъ царскій цѣла дружина вернула ся до царскихъ теремѡвъ. И Зосима попросивъ царь до себе.

Въ палатѣ зѡбрала ся цѣла дружина въ одной комнатѣ, а царь, царица, Гликерія и Зосимъ пѡйшли до иншой. Тутъ посѣдали всѣ четверо коло стола на крѣслахъ.

— Скажи намъ, ялимъ способомъ ты належишь до нашої родины? — пытае царь Зосима.

— До вашої родины я належу и єсмь вашимъ близкимъ сродникомъ, лишъ вы, пане и царю, якъ я сказавъ, цѣлкомъ про мене забули, бо я бѣдвий. Справляйте собѣ свое весѣле дальше! Я вамъ на перешкодѣ не буду, але колись будете сего каляли ся...

Царь и царица поглянули по собѣ и не знаютъ, що на тоє вѡдповѣсти, и єще щось хотѣли пытати ся, але духъ, котрый стоявъ за плечима незнакомаго муляра, хопивъ єго зъ-межи нихъ и вынѣсь за мѣсто.

Царска пара страшне тымъ затревожила ся. Не знаютъ, що почати...

— Мои родичѣ — каже Гликерія, видячи родичѡвъ въ клопотѣ — прошу васъ, вздержѣть єще весѣле и чекаймо дальше, що зъ того буде!

Не було иншой рады. Царь велѣвъ весѣле

вздержати, а печива и вина повывставляти и запросити зъ мѣста всѣхъ бѣдаковъ на обѣдъ.

Поприходило до царской палаты множество бѣдакомъ, калѣкъ и ившихъ несчастливыхъ. Царь посадивъ ихъ за столы и велѣвъ имъ приготованнѣ печива и вина подавати. Тымчасомъ духъ взявъ Зосима зъ-за мѣста и принѣсь его такожь межи бѣдаковъ до царского стола.

По обѣдѣ пришовъ царь, царица, Гликерія и министеръ до комнаты, въ котрѣй тѣ бѣдаки гостили ся, и велѣли бѣдакамъ, щобы каждый зъ-особна говоривъ о своемъ житю. Вѣдъ першого до послѣднаго каждый ставъ оповѣдати, що вѣнъ за оденъ, якимъ способомъ пришовъ до бѣды, где бувавъ и таке инше.

Пришла черга такожь на Зосима. Зосимъ ставъ оповѣдати, якъ бувъ у своихъ родичѣвъ, якъ учивъ ся въ школѣ, якъ учивъ ся за столяра, якъ пѣйшовъ въ свѣтъ, якъ одному цареви зробивъ красне бюрко, якъ другому цареви зготовивъ краснѣйшу рѣчь, якъ зновъ пришовъ до третого царя и выкупивъ у него невѣльницу, якъ опѣсла фхавъ моремъ, якъ министеръ выстрѣливъ зъ арматы, кажучи, що морскѣ розбѣйники нападають на корабель, въ кѣнци. якъ министеръ вдаривъ его въ каркъ и перекинувъ черезъ поруче въ море... И еще щось хотѣвъ говорити Зосимъ,

але духъ хопивъ его зъ межи бѣдаковъ и счезъ разомъ зъ Зосимомъ.

Вынѣсь его за мѣсто и поставивъ.

— Теперь тутки зажди, — каже — а я розвѣдаю ся о всемъ и кождой хвилѣ буду при тобѣ!

— Духу! — каже Зосимъ. — Стѣльки добра ты менѣ вже зробивъ, а я доси не знаю, що ты за одень!

— А тямишь ты, Зосиме, — вѣдповѣдає духъ — якъ ты ишовъ дорогою и заночувавъ въ корчмѣ и тамъ пѣяки убили мене, а ты змилосердивъ ся надъ моимъ тѣломъ и за послѣднїи три таляры похоронивъ мене по христїянськи? Теперь мушу тобѣ вѣдвдичити ся и буду при тобѣ кождого часу, доки не дѣбешъ ся до цѣли. Ты зробивъ учинокъ милосердія, а за такїи учинки платить Господь Богъ чловѣкови, ба навѣтъ на страшнѣмъ судѣ пѣсля тыхъ учинковъ буде Сынъ Божїи свѣтъ судити. Роби, Зосиме, що тобѣ буду казати, а я зъ тобою буду до послѣднои хвилѣ!

Скажавши тї слова, духъ зникъ.

Тымчасомъ въ царскѣмъ дворѣ стало ся велике занепокоєне.

Пѣзнали всѣ, що то бувъ мужъ Гликерїи, але не могли того поняти, що то есть, що коли лишъ що розкаже, заразъ и счезне. И кождый гадавъ собѣ по свому, що то есть лише душа Зосимова, що хоче пѣмстити ся за щось. А найгѣрше боявъ ся министеръ, котрый почувавъ ся до вини.

Х. Духъ свѣдомъ.

Посѣдали царь, цариця и Гликерія въ своихъ комнатахъ и радять, що робити.

— Видко, — каже царь до Гликеріи — шо душа твого мужа потребуе якоись помочи! Треба протое завтра наняти Службу Божу и парастасъ за єго душу, а може успокоить ся...

И розказавъ священникамъ, завтра въ двірскої церквѣ торжественну службу Божу вѣдспѣвати.

На другій день раненько пѣйшла цѣла родина царска до церкви на Службу Божу. Черезъ цѣлу св. Литургію клячали всѣ на колѣнахъ и молили ся до Господа Бога, щобы принявъ душу Зосима до свого царства. Вертаючи по Службѣ Божѣ до дому, всѣ мали ту гадку, шо вже успокоить ся душа Зосимова. Але якъ-же зачудовали ся, коли прийшовши до палаты, застали тамъ вже Зосима! Поставали всѣ мовъ вкопані и не знаютъ, шо почати.

— Душе Зосимова, скажи, чого вѣдъ насъ жадаєшь? — закликавъ въ кѣнци царь, ставши на серединѣ комнаты.

— Я не єсмь душею, — вѣдповѣдає Зосимъ — але чоловѣкомъ! Прощу поспытати того министра, шо вѣзъ мене зъ женою сюды, за шо вѣнъ мене перекинувъ въ море! Нехай самъ признає ся, чи вѣнъ се зробивъ!

И заразъ духъ хопивъ его и улетѣвъ зъ нимъ.
Закликавъ царь министра до себе.

— Чи ты кинувъ Зосима въ море и за що? —
пытае его.

— Се не правда! Я пѣчого не знаю, где Зо-
симъ подѣвъ ся! Его мусѣли морскі розбѣйники
украсти! — вымовлае ся министеръ.

Тогды являе ся духъ въ страшнѣй постати.

— Не вѣрь єму, царю! — каже. — Я єсмь
свѣдкомъ его злочину! Я видѣвъ, якъ вѣнъ твого
невинного зятя перекинувъ въ море, а то тому,
що самъ хотѣвъ зѣстати твоимъ зятемъ и наслѣ-
дити по тобѣ всѣ богатства. Але я яко пѣсланецъ
вѣдъ Бога не допустивъ до того, щобы справедли-
вый чоловѣкъ марно погибъ черезъ того опрышка,
котрого маєшь, царю, за найвѣрнѣйшого. Пѣмести
ся, царю, за свого зятя, а я тогды верву тобѣ
твого зятя и приставлю тобѣ его живого...

Царь въ тѣй хвили выдавъ розказъ убити ми-
нистра, и розказъ сейчасъ выконано!

Коли министеръ повисъ на шибиници, духъ
принѣсъ Зосима до палаты и вѣддавъ его цареви.

— Маєшь, царю, твого зятя! — каже. — А
ты, Гликерію, маєшь твого мужа!

Царь, цариця и Гликерія дуже утѣшили ся
Зосимомъ и посадили его коло себе. Що тамъ
будо бесѣды, що радости, се не до описаня!

На другій день пѣйшли обое, Зосимъ и Гли-

керія, до церкви для потвердження шлюбу, почомъ вернули ся до царскихъ теремовъ.

Щось въ мѣсяць пѣзнѣйше Зосимъ и Гликерія поѣхали до его родичовъ въ гостину. По дорожѣ вступили до своего господарства, котре лишили, выбираючи ся въ гостину передъ тымъ, закимъ министеръ выкинувъ Зосима въ море, и весь мастокъ спродали комусь-тамъ. Коли-же прибули до родичовъ, старый купецъ Панкратій зъ Минидорою не могли ними натѣшити ся.

Погостивши ся у родичовъ кѣлька днѣвъ, вертали Зосимъ и Гликерія назадъ, але вже не самі, лишь зъ родичами, котрі спродали свое цѣле и мѣне и разомъ зъ дѣтьми выбрали ся до царской налаты.

Царь незадовго вѣддавъ Зосимови царскій престолъ и разомъ зъ сватами доживавъ въ спокою свои старі лѣта.

Не разъ анѣ не два говорили старі батьки межи собою, коли згадали собѣ Зосимові дитинячій лѣта, що надъ дѣтьми не воля родичовъ, лишь воля Божа пануе. Не така доля ожидае дитину, яку батько и мати ѣй назначать, лишь така, яку Господь Богъ дастъ.

Зосимъ ставъ царемъ справедливымъ и милосерднымъ для своихъ пѣдданныхъ.

Скварява дня 13. марта 1898.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 067415130